

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**SUDAN'DA ULUSAL KİMLİK İNŞASI SÜRECİNDE ETNİK
KİMLİKLERİN ROLÜ: İSLAMCI SİYASET UYGULAMALARI
DÖNEMİ**

Hassan ABDALLAH MOHAMMED ALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Mustafa Kemal ŞAN

HAZİRAN - 2025

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**SUDAN'DA ULUSAL KİMLİK İNŞASI SÜRECİNDE ETNİK
KİMLİKLERİN ROLÜ: İSLAMCI SİYASET
UYGULAMALARI DÖNEMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hassan ABDALLAH MOHAMMED ALI

Enstitü Anabilim Dalı: Sosyoloji

**“Bu tez 19/06/2025 tarihinde yüz yüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan
jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”**

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Mustafa Kemal ŞAN	Başarılı
Doç. Dr. Handan AKYİĞİT	Başarılı
Doç. Dr. Kenan GÖÇER	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☒

Hayır ☐

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Hassan ABDALLAH MOHAMMED ALI

19/06/2025

ÖN SÖZ

Sudan üzerine çalışanların zihinlerine kazınmış bir deyiş vardır: “*Sudanlılar, anlamamak üzere anlaştılar.*” İngilizler Sudan’dan çekilirken dile getirilen bu ifade, yüzeyde bir ironi gibi dursa da derinlikte trajedinin ta kendisidir. Bu söz, Sudan’ın ne denli karmaşık, kırılgan ve anlaşılmaz bir siyasal ve toplumsal yapıya sürüklendiğinin kısa ama çarpıcı bir özeti gibidir. Oysa Sudan, bu talihi hak etmeyen bir ülkeydi.

Bir Sudanlı olarak yaklaşık yirmi yıl boyunca Sudan’da bizzat yaşadığım, tanıklık ettiğim çatışmalar, ayrışmalar ve umutlar arasında, bu ülkenin zenginlikleri hep gözümde büyüdü. Sudan’ın kültürel çeşitliliği, insani dokusu ve eşsiz doğası, her zaman kalbimde derin bir iz bıraktı. Bu nedenle Sudan’dan ayrılışım da zihnim ve yüreğim hep orada kaldı. İşte bu çalışma, bir yanıyla özlemin, diğer yanıyla sorumluluğun tezahürüdür. Sudan’ın akademik birikimine küçük de olsa bir katkı sunabilmiş isem, kendimi bahtiyar hissedeceğim.

Bu tezin ortaya çıkmasında en büyük pay, bilgisiyle olduğu kadar sabrıyla da bana yol gösteren, değerli danışmanım sayın Prof. Dr. Mustafa Kemal ŞAN hocama teşekkür ederim. Tez jürimde yer alarak değerli katkılarda bulunan Sayın Doç. Dr. Handan AKYİĞİT ve Doç. Dr. Kenan GÖÇER hocalarıma en içten teşekkürlerimi sunarım. Aynı şekilde, tezin yazım sürecine kıymetli fikir ve katkılarıyla destek veren Sayın Doç. Dr. Gökhan BOZBAŞ’a teşekkürü bir borç bilirim. Bana değerli bilgi ve deneyimlerini aktaran kıymetli arkadaşlarım Salich TZAMPAZ ve Kader KOCA’ya da içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, Değerli arkadaşım İbrahim Ethem DALKIRAN'a ve kıymetli babası Resul DALKIRAN'a destekleri için içtenlikle teşekkürlerimi sunmak isterim. Son olarak desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen aileme ve tüm arkadaşlarıma sonsuz minnettarlığımı belirtmek isterim.

Hassan ABDALLAH MOHAMMED ALI

19/06/2025

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	v
TABLO LİSTESİ.....	vi
ŞEKİL LİSTESİ	vii
HARİTA LİSTESİ.....	viii
ÖZET	ix
ABSTRACT	x

GİRİŞ.....	1
------------	---

1. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE	10
--	-----------

1.1. Kimlik Kavramı	10
1.1.1. Etnik, Irk ve Kabile Kavramları	11
1.1.2. Kimlik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Milli Kimlik.....	12
1.1.3. Etnik Kimlik ve Devlet İnşası Sürecinde Etnik Kimliğin Rolü.....	14
1.2. Etnisite ve Milliyetçilik Teorileri.....	15
1.2.1. Primordializm Teorisi.....	18
1.2.2. Enstrümantalizm Teorisi.....	19
1.2.3. Konstrüktivizm Teorisi.....	21
1.2.4. Modernizm Teorisi	22
1.2.5. Etno-Sembolizm Teorisi.....	23
1.3. Milliyetçiliğin Yükselişi ve Modern Ulus-Devlet Süreci	24
1.3.1. Ulus-Devlet İnşası ve Etnisitenin Rolü	24
1.3.2. Ulus-Devlet İnşasında Tarih, Kültür ve Milliyetçiliğin Rolü.....	28
1.3.3. Kültürel Analiz Yaklaşımı: Sudanizm, Afro-Arabizm ve İslam-Arabizm.....	30

2. BÖLÜM: SUDAN'DA ULUSAL KİMLİK İNŞASI SÜRECİ.....	34
--	-----------

2.1. Tarihsel Arka Plan ve Bağlam	34
2.1.1. Sudan'ın Tarihsel Gelişimi ve Siyasi Yapısı	35
2.1.2. Etnik Grupların Tarihsel Kökenleri ve Dağılımı.....	37
2.1.3. Dini Grupların Tarihsel Süreci ve Siyasetteki Rolü	41
2.1.4. Etnik Kimliklerin Sudan'daki Siyasi ve Sosyal Rolü	43
2.2. Sudan Siyasi Tarihi	45

2.2.1. İngiliz-Mısır Yönetimi Dönemi (1898-1956).....	45
2.2.2. Sudan’da Ulusal Kimlik Tartışmalarında Mezunlar Konferansı’nın Rolü.....	46
2.2.3. Sudan Ulusal Hareketi ve Ulusal Kimliğin Tarihsel İnşası	47
2.2.4. Sudan'daki Yönetim Dönemleri ve Kimlik Politikaları.....	50
2.2.4.1. İlk Ulusal Hükümet Dönemi (1956–1958)	50
2.2.4.2. İbrahim Abboud Dönemi (1958-1964)	51
2.2.4.3. İkinci Demokratik Hükümeti (1964-1969)	52
2.2.4.4. Cafer Numeyri Dönemi (1969-1985).....	53
2.2.4.5. El-Sadık El-Mehdi Dönemi (1985-1989)	54
2.2.4.6. İslamcı Hükümet Dönemi (1989-2019)	56
2.2.4.7. Geçiş Dönemi Hükümeti (2019-2021).....	58
2.3. Sudan Toplumunun Sosyal Yapısı	59
2.3.1. Sudan’da Kabilecilik Olgusu: Siyasal, Sosyal ve Kültürel Dinamikler ...	62
2.3.2. Sudan’da Kültürel Çeşitlilik	64
2.3.3. Sudan'da Etnik Kimliklerin Oluşumu ve Gelişimi	66
2.3.4. Sudan’ın Etnik Yapısı ve Ana Etnik Gruplar	68
2.4. Sudan’da Ulusal Kimlik İnşası ve Etnik Kimliklerin Siyasi Rolü.....	75
2.4.1. Etnik Kimliklerin Siyasi Katılımı.....	79
2.4.2. Etnik Kimlikler ve Devlet Politikaları Arasındaki Etkileşim	80
2.4.3. Devlet Politikalarının Etnik Kimlikler Üzerindeki Etkileri.....	82
2.5. Sudan'da İslamcı Siyasetin Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Gelişimi.....	83
2.5.1. Sudan'daki İslami Hareketin Kabilelerle İlişkisi	86
2.5.2. Darfur’da Kimlik Çatışmaları ve Etnik Gerilimler	87
2.5.3. İslamcı Siyasetin Sudan'daki Siyasi ve Toplumsal Yapı Üzerindeki Etkileri.....	89
2.5.4. Sudan’da Etnik Kimliklerin Yönetimi.....	92
3. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE ANALİZİ.....	94
3.1. Araştırmanın Metodolojisi	94
3.1.1. Araştırmanın Deseni ve Kullanılan Araştırma Tekniği	94
3.1.2. Araştırmanın Örneklemi	95
3.1.3. Veri Toplama Süreci.....	96
3.1.4. Veri Analizi Süreci	97

3.1.5. Araştırmanın Geçerliği ve Güvenirliği	98
3.2. Bulgular ve Yorumlar	99
3.2.1. Demografik Özellikleri.....	99
3.3. Ulusal Kimlik Oluşumu	104
3.3.1. Ulusal Kimliğe Yönelik Görüşler.....	104
3.3.2. Sudan Kimliği ve Unsurları.....	105
3.3.2.1. Kültürel ve Geleneksel Unsurlar.....	108
3.3.2.2. Kimliği Hatırlatan Günlük Detaylar	112
3.3.2.3. Ulusal Semboller ve Kimlik.....	114
3.3.2.4. Tarihsel Hafıza ve Anlatılar	116
3.3.3. Sudan'ın Tarihsel Kökeni ve Kimlik.....	118
3.3.4. Kimlik İnşasında Sömürgecilik ve Yönetim Sorunları	120
3.3.5. Ulusal Kimlik Tanımı.....	124
3.3.6. Ulusal Kimlik ve Kabile Kimlikleri	126
3.3.7. Sudan'da Etnik Çeşitlilik ve Ulusal Kimlik	129
3.4. Etnik Kimliklerin Ulusal Kimlik İnşası Sürecindeki Rolü	131
3.4.1. Ulusal Kimlik İnşası Sürecinde Etnik Kimliklerin Rolü.....	132
3.4.2. Sudan'da Ulusal Kimlik ve Etnik Aidiyet	134
3.4.3. Ulusal Kimlik İnşası Sürecindeki Fırsatlar.....	136
3.4.4. Etnik Kimliklerin Ulusal Kimlik İnşası Sürecindeki Zorluklar.....	138
3.4.5. Ulusal Kimlik ve Bütünleşme	142
3.4.6. Kültürel ve Etnik Çeşitlilik.....	144
3.4.7. Sudan'da Kabile ve Irk Algısı.....	146
3.4.8. Etnik Kimliklerin Dönüşümü	149
3.4.9. Etnik Grupların Siyasi Temsili ve Katılımı.....	151
3.4.10. Etnik Çeşitliliğin Yönetilememesi.....	155
3.4.11. Arap-İslam Kimliği Dayatması	157
3.4.12. Kimlik Politikalarının Uygulama Alanları ve Araçları	159
3.5. İslamcı Siyasetin Etnik Kimlikler Üzerindeki Etkisi	165
3.5.1. İslamcı Siyasetin Kimlik Politikalarında Karşılaşılan Uygulama Sorunları.....	165
3.5.2. Etnik Kimliklerin Ötekileştirilmesi ve Kültürel Hegemonya.....	169

3.5.3. Sudan'daki Çatışma Nedenleri	172
3.5.4. İslamcı İktidarın Çabaları	176
3.5.5. Ömer Beşir Sonrası Süreçte Etnik Kimlikler	178
SONUÇ	182
KAYNAKÇA.....	187
EK	197
ÖZ GEÇMİŞ	199

KISALTMALAR

AL	: Arap Devletleri Ligi
AfB	: Afrika Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
DUP	: Demokratik Birlik Partisi
IGAD	: Hükümetler Arası Kalkınma Otoritesi
IDEA	: International Institute for Democracy and Electoral Assistance
JEM	: Justice and Equality Movement
NCP	: Ulusal Kongre Partisi
RCC	: Revolutionary Command Council
SPLM	: Sudan People's Liberation Movement
SIM	: Sudanese Islamic Movement
SLM/A	: Sudan Liberation Movement/Army
SPLA	: Sudan Halk Kurtuluş Ordusu

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri	100
Tablo 2: Kod Matrisi Tarayıcısı	102

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Görüşmelerde Elde Edilen Temalara Göre Kelime Bulutu (MAXQDA 2020)	103
Şekil 2: Ulusal Kimlik Oluşumuna İlişkin Kodlama Modeli ve Frekans Dağılımı	104
Şekil 3: Etnik Kimliklerin Ulusal Kimlik İnşası Sürecindeki Rolü Temasına İlişkin Kodlama Modeli ve Frekans Dağılımı.....	132
Şekil 4: İslamcı Siyasetin Etnik Kimlikler Üzerindeki Etkisine İlişkin Kodlama Modeli ve Frekans Dağılımı.....	165
Şekil 5: Kod Bulutu.....	180

HARİTA LİSTESİ

Harita 1: Sudan'ın Farklı Bölgeleri ve Etnik Grupların Dağılımı	75
--	----

ÖZET	
Başlık: Sudan'da Ulusal Kimlik İnşası Sürecinde Etnik Kimliklerin Rolü: İslamcı Siyaset Uygulamaları Dönemi	
Yazar: Hassan ABDALLAH MOHAMMED ALI	
Danışman: Prof. Dr. Mustafa Kemal ŞAN	
Kabul Tarihi: 19/06/2025	Sayfa Sayısı: x (ön kısım) + 196 (ana kısım) + 2 (ek)
Modern dünyada toplumlar, kültürel bağlamda çeşitlilikle şekillenen hızlı bir değişim süreci yaşamaktadır. Sudan da toplumsal, kültürel, etnik, dinsel ve dilsel çeşitliliğe sahip bir ülke olarak bu dönüşümden doğrudan etkilenmiştir. Ancak 1956 yılındaki bağımsızlıktan bu yana, söz konusu çeşitliliğe rağmen kimlik meselesi, Sudan'ın modern tarihinde devlet inşasının en temel ve karmaşık sorunlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Araplık, Afrikalılık ve İslam gibi kimlik unsurları arasında süregelen gerilimler, özellikle İslamcı siyaset uygulamaları döneminde (1989-2019) daha da derinleşmiş; bu süreçte etnik farklılıklar yeterince kapsayıcı biçimde yönetilememiştir. Bu durum, toplumsal çatışmalara ve ulusal kimlik krizlerine zemin hazırlamıştır. Bu tez, Sudan'da ulusal kimlik inşası sürecinde etnik kimliklerin oynadığı rolü ve İslamcı siyaset uygulamaları döneminde bu rollerin nasıl şekillendiğini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu çalışma, Sudan'daki kimlik oluşumuna dair tarihsel ve sosyopolitik süreçleri açıklığa kavuşturmayı ve bu süreçte ortaya çıkan dinamikleri daha iyi anlamaya katkı sunmayı amaçlamaktadır. Özellikle Arap kimliğinin öne çıktığı İslamcı siyaset döneminde, diğer etnik kimliklerin yeterince temsil edilip edilmediği ve bunun ulusal kimlik oluşumuna nasıl yansıdığı temel araştırma sorusu olarak ele alınmıştır. Araştırmada, sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Bu çerçevede saha araştırması, Sudanlı akademisyenlerden oluşan 17 katılımcıyla yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakat tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler, tematik analiz yöntemiyle ve MAXQDA 2020 programı kullanılarak değerlendirilmiştir. Bu çalışmada, etnik kimliğin ulusal kimlik bağlamında nasıl inşa edildiğine odaklanılarak kimliklerin siyasal düzeyde nasıl şekillendiği analiz edilmiştir. Çalışmanın bulguları, Sudan'da İslamcı siyaset döneminde uygulanan politikaların etnik kimlikler üzerinde etkili olduğunu ve bu sürecin ulusal kimlik inşasında çeşitli ayrışmalar ile temsiliyet sorunlarının ortaya çıkmasına katkıda bulunduğunu göstermektedir. Günümüzde ise Sudan kimliği üzerine toplumsal bir uzlaşa sağlanamamıştır. Çalışma, Sudan'daki kimlik siyasetinin özellikle İslamcı yönetim dönemi bağlamındaki tarihsel ve güncel boyutlarını anlamaya katkı sunmakta ve etnik kimlik-siyasal istikrar ilişkisini inceleyen çalışmalara teorik bir temel sağlamaktadır.	
Anahtar Kelimeler: Sudan, Ulusal Kimlik, Etnik Kimlik, İslamcı Siyaset	

ABSTRACT	
Title of Thesis: The Role of Ethnic Identities in the National Identity Construction Process in Sudan: The Period of Islamist Political Practices	
Author of Thesis: Hassan ABDALLAH MOHAMMED ALI	
Supervisor: Prof. Dr. Mustafa Kemal ŞAN	
Accepted Date: 19/06/2025	Number of Pages: x (pre text) + 196 (main body) + 2 (add)
In the modern world, societies are undergoing a rapid process of transformation shaped by cultural diversity. Sudan, as a country characterized by social, cultural, ethnic, religious, and linguistic diversity, has been directly affected by this transformation. However, since its independence in 1956, despite this diversity, the issue of identity has emerged as one of the most fundamental and complex challenges of state-building in Sudan's modern history. The ongoing tensions among identity elements such as Arabness, Africanness, and Islam have deepened particularly during the period of Islamist political practices (1989–2019), during which ethnic differences were not managed in an adequately inclusive manner. This situation has laid the groundwork for social conflicts and national identity crises. This thesis aims to examine the role of ethnic identities in the process of national identity construction in Sudan and how these roles were shaped during the period of Islamist political practices. The study seeks to shed light on the historical and sociopolitical processes that have influenced identity formation in Sudan and to contribute to a better understanding of the dynamics that emerged during this process. In particular, the main research question addresses whether other ethnic identities were adequately represented during the Islamist political era, in which Arab identity was foregrounded, and how this was reflected in the formation of national identity. In the research, a qualitative methodology widely used in the social sciences was adopted. Within this framework, field research was conducted through semi-structured, in-depth interviews with 17 participants consisting of Sudanese academics. The data obtained were analyzed thematically using the MAXQDA 2020 software. Focusing on how ethnic identity is constructed in the context of national identity, the study analyzes how identities are shaped at the political level. The findings reveal that policies implemented during the Islamist political period in Sudan significantly influenced ethnic identities and contributed to various divisions and representation problems in the construction of national identity. At present, a societal consensus on Sudanese identity has not yet been achieved. This study contributes to understanding the historical and contemporary dimensions of identity politics in Sudan, particularly within the context of the Islamist governance period, and provides a theoretical basis for research examining the relationship between ethnic identity and political stability.	
Keywords: Sudan, National Identity, Ethnic Identity, Islamist Politics	

GİRİŞ

Sudan, tarihsel süreç boyunca çok sayıda farklı etnik grup ve kültürel yapının bir arada yaşadığı, toplumsal çeşitliliğin belirgin olduğu bir coğrafya olarak öne çıkmaktadır. Arapların ve Afrikalıların uzun süreli varlığı, ülkenin kültürel ve sosyal dokusunun şekillenmesinde belirleyici rol oynamıştır. M.Ö. yaklaşık 1500 yıllarında Arapların Kızıldeniz kıyılarına göç ettikleri ve burada Sami dillerinden biri olan Tigray dilini konuşan Beni-Amir kabilesi gibi yerel topluluklarla karşılaştıkları bilinmektedir. Aynı zamanda Sudan'da yaşayan Nuba gibi Afrika kökenli kabileler de bulunmaktadır. Bu erken dönem etkileşimleri, Sudan'ın tarihsel ve toplumsal yapısının anlaşılmasında önemli ipuçları sunmaktadır (Hakim, 1990).

Sudan'ın coğrafi konumu ve tarihi arka planı, ülkenin ekonomik ve politik gelişimini derinden etkilemiştir. Doğuda Kızıldeniz kıyıları, tarih boyunca ticaret yollarının kesişim noktası olarak stratejik bir öneme sahip olurken, batıdaki Darfur bölgesi çeşitli krallıklar ve imparatorluklar için tarihsel bir merkez işlevi görmüştür. Bu etkileşimlerin bir sonucu olarak Sudan'da, Arapça ve yerel Afrika dillerinin bir arada bulunduğu, İslam'ın baskın olduğu, ancak yerel inançların ve geleneklerin de etkili olduğu bir kültürel çeşitlilik oluşmuştur. Sudan'da İslam, Arap ve Afrika kimlikleri yüzyıllar boyunca bir arada varlığını sürdürmüştür. Sudan'ın bağımsızlığından itibaren, özellikle İsmail el-Ezheri dönemiyle birlikte, devletin Araplaştırılması yönünde adımlar atılmaya başlanmıştır. 1955 yılında Birinci Ananya Savaşı ve Beja Konferansı (1958) gibi hak talepli hareketler ortaya çıkmıştır. Dönemin siyasi seçkinleri, kapsayıcı bir ulusal kimlik inşa edememiş; bunun yerine Arap kimliğini ön plana çıkarmışlardır. Numayri döneminin ilk yıllarında Araplık vurgusu sürerken, 1980'li yıllarda İslamcılarının etkisiyle İslami kimlik de siyasi söylemde belirleyici bir unsur hâline gelmiştir. Bu süreçte, Sudanlılık (Sudanizm) çatısı altında Arap ve Afrikalı kimliklerini uzlaştırmaya yönelik bazı girişimlerde bulunulmuşsa da, bu çabalar sınırlı kalmış ve kimlik politikaları yeni toplumsal ve siyasal gerilim alanları yaratmıştır.

Kimlik tartışmaları, özellikle 1989 sonrası İslamcı yönetimlerin etkisiyle belirginleşmiş; İslamcı-Arap kimlik siyaseti ile etnik kimlik temelli yaklaşımlar arasındaki gerilimler, siyasi tartışmaları kimlik ekseninde yoğunlaştırmıştır. Bu dönemde ulusal kimlik sorgulanmış ve farklı topluluklarda aidiyet duygusunun zayıfladığı gözlemlenmiştir. Bu dinamik, Sudan'daki kimlik tartışmalarının temelini oluşturmuş ve toplumda yeni kimlik

arayışlarını tetiklemiştir. Sudan tarihsel olarak Kuzey Afrika ile Sahra-altı Afrika arasında önemli bir kültürel ve ticari köprü işlevi görmüştür. "Sudan" kavramı, Arap terminolojisinde siyah tenli Afrika halklarını tanımlamak için kullanılmış; bu kullanım, sömürgecilik döneminde bölgenin siyasal ve idari yapısında da kendini göstermiştir (Al-Talib, 2014, s. 79).

Sudan, 570'ten fazla kabile ve 114 farklı diliyle çok kültürlü ve çeşitli bir toplumsal yapıya sahiptir. Bu denli zengin etnik ve dilsel çeşitliliğin bir arada uyum içinde yaşayabilmesi için kapsayıcı bir anlayış etrafında birleşmek büyük önem taşımaktadır. Her ne kadar İslamiyet toplumun çoğunluğu tarafından benimsenmiş ve zaman zaman birleştirici bir unsur olsa da, etnik ve kültürel çeşitlilikten kaynaklanan siyasal ve toplumsal sorunlar kalıcı biçimde çözülememiştir. Bağımsızlıktan bu yana süregelen askeri darbeler, iç savaşlar ve etno-politik çatışmalar, Sudan'ın siyasal istikrarını sağlamasını, ekonomik kaynaklarını verimli kullanmasını ve toplumsal bütünlüğünü korumasını engellemiştir. Kimlik meselesi, bu süreçte hem bir kriz kaynağı hem de toplumsal barışın önündeki temel engellerden biri olarak ortaya çıkmıştır.

Sudan'daki toplumsal çeşitlilik, modern ulus-devlet inşası sürecinde etkin biçimde yönetilememiştir. 1956'dan itibaren kuzey-güney gerilimleriyle başlayan iç çatışmalar, 2011'de Güney Sudan'ın bağımsızlığıyla sonuçlanmıştır (Tirab, 2016). Darfur, Kordofan ve Mavi Nil gibi bölgelerdeki isyanlar, merkezi otoritenin zayıflığını ve ulusal kimlik inşasındaki yapısal sorunları derinleştirmiştir. Özellikle 21. yüzyılın başlarından itibaren artan isyanlar ve dış müdahaleler, Sudan'ı sürekli bir kriz döngüsüne sokmuştur. Sudan hem Arap Ligi üyesi olması hem de Afrika kıtasında konumlanması dolayısıyla Araplık ve Afrikalılık kimlikleri arasında benzersiz bir sentezi temsil etmektedir. Ülkenin çok kültürlü yapısı ve kabilecilik geleneği, Afrika'nın mikrokozmosu olarak tanımlanmasına neden olmuştur. Sömürgecilik dönemi boyunca ve sonrasında kimlik, din ve kabile aidiyeti tartışmaları ülkenin siyasal ve toplumsal yapısını belirlemeye devam etmiştir (Zengin, 2013, s. 5).

Sudan'ın modern devlet yapısının şekillenmesinde sömürge dönemi sınır politikaları ve kabile sisteminin etkisi belirleyici olmuştur. Kabile yapısı tarihsel olarak bazı olumlu roller üstlenmişse de, günümüzde ulusal kimlik inşasında önemli bir engel oluşturmaktadır. Sudan, Afrika'nın kültürel ve etnik çeşitliliğini yansıtan bir ülke olarak öne çıkarken, kimlik sorunu yalnızca etnik farklardan değil; aynı zamanda sömürgecilik

sonrası devlet inşasının yapısal zayıflıklarından da kaynaklanmaktadır. Özellikle İslamcı siyaset döneminde etnik kimliklerin rolü daha belirginleşmiş ve bu süreç hem kimlik arayışlarını hem de siyasal yapının yönünü derinden etkilemiştir (Khidir, 2016).

Sudan’da ulusal kimlik inşası süreci bağlamında literatürde yapılmış çalışmalar genellikle tarihsel ve siyasal boyutlara odaklanmakla sınırlıdır, etnik kimliklerin ulusal kimliğe etkilerinin sosyolojik düzeyde derinlemesine incelenmediği görülmektedir. Serhat Orakçı’ya göre Sudan’da etnik ve dini kimliğe dayalı kimlik siyaseti derin ayrışmalara yol açmış ve çevre bölgelerin ülke bütünlüğünden marjinalleşmesine neden olmuştur (Orakçı, 2021, s. 51). Jorge Alcaid ise çatışmaları merkez-çevre ilişkisi çerçevesinden ele alır ve “merkez” kavramını coğrafi değil, güç ve servet odağı olarak tanımlar. Bu merkezin Arap kültürü ile İslami değerleri diğer kültürlerle baskı aracı olarak kullandığını vurgular (Alcaid, 2024). Rehab Alsharif’in “*Sudan’da Ulus İnşası Sorunu 1989-2004*” başlıklı tezinde, Sudan ulusunun oluşumuna etki eden doğal, kültürel, siyasi ve dışsal faktörler ile İslamcı rejiminin uyguladığı politikalar ele alınmıştır. Çalışma, ulus kavramının istikrarsız olduğu durumlarda dış müdahalelere açık hale geldiğini vurgulamaktadır. Ancak tez, etnik kimliklerin rolünü incelememiş olup bu açıdan etnisite yaklaşımlarıyla yapılacak çalışmaların önemli sonuçlar doğuracağı ifade edilmektedir (Alsharif, 2009). Taleb (2021), Sudan’da devlet ile kabile yapıları arasındaki dengenin, modern devlet inşa sürecinde önemli zorluklar yarattığını ortaya koymaktadır. Çalışma, bu dengenin aşılması için yapısal reformlara ve devlet-toplum ilişkilerinin yeniden tanımlanmasına yönelik öneriler sunmaktadır (Taleb, 2021). Bu bağlamda mevcut literatür etnik kimlikleri genellikle çatışma unsuru olarak ele almakta, ancak bu kimliklerin İslamcı siyaset döneminde ulusal kimliğin inşa sürecindeki yeniden konumlanması ve dönüştürücü rolü yeterince araştırılmamıştır. Bu çalışma, Sudan’ın 1989–2019 yılları arası İslamcı siyaset döneminde etnik kimliklerin ulusal kimlik üzerindeki etkilerini sosyolojik bir perspektifle ele almayı amaçlamaktadır. Araştırmanın analizler bağlamında inşacı yaklaşım perspektifine dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmada özellikle etnik kimliklerin yalnızca çatışma unsuru değil, aynı zamanda toplumsal birer özne olarak nasıl konumlandırıldıkları analiz edilmiştir. Böylece etnisite çalışmalarına ve Afrika çalışmalarına Sudan özelinde katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Araştırmanın Konusu

Sudan, Afrika'nın en büyük üçüncü ülkesi olup, etnik, kültürel ve dini çeşitliliği ile öne çıkmaktadır. Ülke, tarih boyunca çeşitli etnik gruplar arasında yaşanan karmaşık ilişkilerle şekillenmiş olup, bu etnik dinamikler devletin yapılanması ve toplumsal dokusu üzerinde derin etkiler yaratmıştır. Son yıllarda Sudan, ulusal devlet inşası sürecinde önemli bir dönüşüm geçirmiş ve bu süreç, etnik kimliklerin rolünün yeniden yapılanmasına yol açmıştır.

Sudan'da uzun yıllardır süregelen temel sorunlardan biri, çok etnili, çok kültürlü ve çok dinli toplumsal yapının kapsayıcı ve adil bir biçimde yönetilememesidir. Bu çalışmada, özellikle İslamcı siyaset uygulamaları döneminde, etnik çeşitliliğin barışçıl bir toplumsal düzen içerisinde bir arada tutulamamasının ulusal kimlik inşası sürecinde yapısal bir zafiyetine neden olduğu argümanından hareket edilmektedir. Araştırmada, İslamcı siyasal iktidarın etnik kimlikleri yönetme biçimi, bu dönemde izlenen kimlik siyasetlerinin ulusal kimlik inşasına etkisi ve bu bağlamdaki sorun alanları analiz edilmektedir.

Çalışmada, bu dönemde etnik kimliklerin toplumsal bütünleşmeyi engelleyen bir siyasal unsur haline gelişi ve bu sürecin arkasındaki siyasal pratikler analiz edilmektedir. Sudan'ın tarihsel geçmişi ile güncel zorlukları arasında bağ kurularak, etnik kimliğin ulus-devlet inşasındaki işlevi değerlendirilmektedir. Bu çerçevede araştırma, Sudan'da ulusal kimlik tartışmalarına katkı sağlamayı ve konuya dair daha derinlemesine bir anlayış sunmayı amaçlamaktadır.

Bu araştırma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, çalışmanın teorik temellerini oluşturmak amacıyla kavramsal çerçeve ile birlikte etnisite kuramları ele alınmakta ve ulusal kimlik ile etnik kimlik kavramları kuramsal bir bağlamda açıklanmaktadır. İkinci bölümde, Sudan'ın tarihsel arka planı ve siyasi yapısı incelenmekte; ülkenin sosyal ve etnik yapısı ile etnik kimliklerin oluşum ve dönüşüm süreçleri değerlendirilmekte, ayrıca etnik gruplar ile devlet politikaları arasındaki ilişkilere yer verilmektedir. Bu bölümde ayrıca İslamcı yönetimin ortaya çıkışı, tarihsel gelişimi ve ideolojik vizyonu da ele alınmaktadır. Tezin üçüncü bölümünde saha verilerine dayanan “Araştırmanın Bulguları ve Analizi” başlığı altında, Ömer el-Beşir liderliğindeki İslamcı yönetim döneminde ulusal kimlik inşası sürecinde etnik kimliklere yönelik uygulamalar, Hartum'da yaşamış Sudanlı entelektüellerin perspektifinden nitel veriler ışığında analiz edilmektedir. Bu bağlamda, İslamcı siyasetin Sudan'daki toplumsal ve siyasal yapı üzerindeki etkileri, ulusal kimlik inşasına katkıları ve yarattığı sorunlar

değerlendirilmekte, ayrıca Ömer el-Beşir sonrası dönemde etnik kimliklerin durumu ile ulusal kimlik inşasının geleceğine dair yönelimler tartışılmakta ve öneriler sunulmaktadır.

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Sudan, toplumsal, kültürel, etnik, dinsel ve dilsel çeşitlilik barındırmaktadır. Ancak, etnik çeşitliliğe sahip olmasına rağmen, etnik çatışmaların zaman zaman artarak devlete tehdit oluşturması, ulusal kimlik sürecinde bu çeşitliliğin yeterince iyi yönetilemediğini göstermektedir. Sudan'daki etnik ve kültürel çeşitliliğin yönetilmesi halinde, ülkenin Afrika ve bölgesinde önemli bir güç kaynağı olacağı düşünülmektedir. Çeşitlilik, evrenin kökeni ve varoluşudur ve çoklu kimliklerin varlığı, dünya vatandaşı olan insanın bir özelliğidir.

Bu araştırma, Sudan'da ulusal kimlik inşa sürecinin tarihsel, etnik, sosyal, politik ve kültürel boyutlarını incelemekte olup, özellikle 1989–2019 yılları arasındaki İslamcı yönetim dönemine odaklanmaktadır. Bu dönemin seçilme nedeni, İslamcı siyasetin Sudan'ın bağımsızlık sonrası en uzun süre iktidarda kalan rejimi olması ve etnik kimlikler ile ulusal kimliğin biçimlenişinde derin ve kalıcı toplumsal-siyasal etkiler yaratmış olmasıdır. Bu çerçevede, İslamcı siyaset uygulamaları bağlamında etnik kimliklerin ulusal kimlik inşa sürecindeki rolü analiz edilmekte, farklı etnik grupların bu sürece katkıları ele alınarak kimlik politikalarının ulus-devlet inşasına yönelik etkileri değerlendirilmektedir. Araştırma, özellikle Arap kimliğinin baskın hâle geldiği bu dönemde yaşanan etnik gerilimlerin, Sudan'daki Afrikanizm ve Arabizm temelli kimlik oluşumları üzerinden ulusal kimlik inşasına nasıl yansıdığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Çalışma kapsamında, Hartum'da yaşamış akademisyenlerin etnik ve ulusal kimliklere ilişkin tarihsel sürece dair görüşlerine başvurulmuş ve bu görüşler nitel veri olarak değerlendirilerek kimlik inşa süreçleri derinlemesine analiz edilmiştir. Etnisite kuramları çerçevesinde ele alınan bu araştırma, etnik kimliklerin devlet inşasındaki dönüşümünü anlamayı ve daha kapsayıcı, sürdürülebilir bir toplumsal yapının temellerine katkı sunmayı hedeflemektedir.

Bu çalışmada, Sudan'da ulusal kimlik inşası sürecinde etnik kimliklerin rolünü, 1989 yılında İslamcı hükümetin iktidara gelişiyle başlayıp 2019 yılında Ömer el-Beşir rejiminin sona erdiği dönemi kapsayacak şekilde sınırlandırmaktadır. Tezde ortaya

konulan değerlendirmeler, Hartum'da yaşayan 17 Sudanlı akademisyen ve entelektüellerin görüşlerine dayanan nitel verilerle sınırlı olup bu örneklem üzerinden yürütölen analizlerle bir değerlendirme sunmaktadır. Bu bağlamda tez, belirli bir dönem ile belirli bir coğrafı ve entelektüel çevreyle sınırlı kalmaktadır. Araştırma sürecinde, Sudan'daki mevcut güvenlik sorunları, güncel ve güvenilir verilere erişimde yaşanan güçlükler ile bölgesel çeşitliliğin yarattığı karmaşıklık gibi faktörlerle karşılaşılmış, bu nedenle veri toplama sürecinde hem birincil hem de ikincil kaynaklardan faydalanılmıştır. Bu bağlamda çalışma, literatür taraması yoluyla akademik yayınlar, tezler, raporlar ve çevrim içi kaynaklarla desteklenmiş, elde edilen veriler Sudan'ın sosyo-politik bağlamı içinde değerlendirilerek ulusal kimlik inşası sürecine dair anlamlı bir analiz geliştirilmiştir. Tüm bu sınırlılıklar araştırmanın genellenebilirliğini etkilese de, İslamcı yönetim döneminde etnik kimliklerin ulusal kimlik inşasındaki rolünü açıklama çabasında özgün bir katkı sunmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, Sudan'da 1989-2019 yılları arasında iktidarda bulunan İslamcı yönetim döneminde ulusal kimlik inşa sürecinde etnik kimliklerin oynadığı rolü analiz etmektir. Bu bağlamda, Sudan'da etnik kimliklerin tarihsel ve sosyo-politik bağlamda nasıl inşa edildiği, bu kimliklerin İslamcı siyasal pratiklerle nasıl dönüştüröldüğü ortaya konulacaktır. Çalışma, ulus-devlet inşası süreçlerinde etnik farklılıkların ne şekilde yönetildiğini, kimlik politikalarının toplumsal bütünleşmeyi nasıl etkilediğini ve İslamcı ideolojinin bu sürece ne tür katkılar ya da engeller sunduğunu anlamayı hedeflemektedir. Ayrıca, Sudanlı entelektüellerin perspektifinden hareketle, söz konusu dönemdeki kimlik inşa stratejilerinin başarısızlık ve gerilim noktaları tespit edilerek, Sudan'daki kimlik krizinin kökenleri ve günümüzdeki yansımaları anlaşılmaya çalışılacaktır. Bu doğrultuda, araştırma hem teorik hem de ampirik düzeyde, ulusal kimlik ve etnik aidiyet tartışmalarına özgün ve eleştirel bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. Sudan, bağımsızlığından bu yana ulusal kimlik inşa sürecinde etnik kimlik sorunuyla sürekli karşı karşıya kalmıştır.

Sudan, tarihsel olarak çok etnili, çok kültürlü ve çok dilli bir toplumsal yapıya sahip olmasına rağmen, modern ulus-devlet inşa sürecinde bu çeşitliliği kapsayıcı bir ulusal kimliğe dönüştörmekte çeşitli zorluklar yaşamıştır. Bu zorlukların başında, onlarca etnik

kimlikten bir ulusal kimlik inşa ederken ister istemez belirli bir ideolojik çerçeveye dayanılması zorunluluğu bulunmaktadır. Bu süreçte Devlet, bu çok çeşitli etnik kimlikleri Arap-İslam kimliğini merkeze alan bir eritme potası oluşturarak diğer etnik kimliklere karşı dahil edici bir politika geliştiremeyerek marjinal bir tarzda kimlik inşası yoluna gitmiştir. Bu durum da, Sudan'daki toplumsal bütünleşmeyi zayıflatmış, kendilerine kamu ve devlet alanında yeteri kadar yer bulamayan etnik ve kültürel unsurların ayrışma ve çatışmalarını derinleştirmiştir (Al-Afandi, 2022, s. 297-302).

Bu araştırma, İslamcı siyaset uygulamaları döneminde (1989–2019) ulusal kimlik inşa sürecini ve bu süreçte etnik kimliklerin rolünü incelemeyi amaçlamaktadır. Konuya dair mevcut literatür incelendiğinde, çoğunlukla Arap kavmiyetçiliği ekseninde yoğunlaşıldığı, Sudan'ın etnik ve kültürel çeşitliliğinin ise yeterince dikkate alınmadığı görülmektedir. Bu çalışma, bu eksikliği gidermeyi hedefleyerek, farklı etnik yapılar ve kültürlerin ulusal kimlik inşasındaki etkilerini sosyolojik bir şekilde analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda araştırma problemi şu temel soruya odaklanmaktadır: İslamcı yönetim döneminde Sudan'da ulusal kimlik inşası süreci nasıl şekillenmiş, bu süreçte etnik kimlikler nasıl bir rol oynamış ve nasıl etkilenmiştir? Ayrıca araştırma, Sudanlı entelektüellerin perspektifinden İslamcı yönetimin etnik kimliklere yaklaşımını, bu yaklaşımın ulusal kimlik inşası üzerindeki etkilerini ve söz konusu politikaların toplumsal ve siyasal yansımalarını irdelemeyi hedeflemektedir. Araştırma, Sudan örneği üzerinden etnik kimlik ile ulusal kimlik arasındaki gerilimli ilişkinin, ideolojik yönetim pratikleri çerçevesinde nasıl şekillendiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın Önemi

Sudan, çok etnili, çok kültürlü ve çok dilli toplumsal yapısıyla Afrika kıtasında kimlik sorunlarının en çarpıcı şekilde yaşandığı ülkelerden biridir. Bu kültürel ve etnik çeşitlilik, ülkeye önemli bir zenginlik katmakla birlikte, aynı zamanda ulusal kimlik inşası sürecinde ciddi zorlukları da beraberinde getirmiştir. Özellikle Sudan'daki etnik çeşitliliğin ulusal kimlik inşası üzerindeki etkilerini İslamcı yönetimin (1989–2019) iktidarda olduğu dönem bağlamında ele alınmaktadır. Sudan'ın uzun yıllardır süregelen istikrarsızlık ve iç savaşlarla şekillenen tarihi, kimlik sorunlarının toplumsal ve siyasal yapı üzerindeki etkilerinin bilimsel olarak ele alınmasının önemi ortaya koymaktadır. Son

yıllarda Sudan'da yaşanan siyasal dönüşümler ve geçiş süreci, etnik kimlik ve ulusal kimlik tartışmalarını yeniden gündeme getirmiş ve bu çalışmanın güncelliğini artırmıştır. Bu çalışma, söz konusu dönemde yürütülen İslamcı siyaset uygulamalarının ulusal kimlik inşası üzerindeki etkilerini analiz ederek, etnik kimliklerin bu süreçte nasıl yeniden şekillendiğini ele almaktadır. Bu yönüyle araştırma, Hartum'da yaşayan Sudanlı akademisyenlerin etnik kimliklere dair düşüncelerini inceleyerek saha temelli bir katkı sunmaktadır. Literatürde, Sudan'daki etnik kimliklerin devlet inşası, siyasal katılım, toplumsal uyum ve bütünleşme üzerindeki etkilerine dair çeşitli çalışmalar bulunmakla birlikte, bu çalışmalar çoğunlukla Arap kimliği veya Darfur gibi belli bölgesel krizler üzerinde yoğunlaşmıştır. Araştırma, Sudan'ın çok katmanlı etnik yapısı ile siyasal ideoloji arasındaki ilişkiyi inşacılık yaklaşımıyla ele alarak mevcut literatürdeki teorik ve pratik boşlukları doldurmayı amaçlamaktadır. Ayrıca tez, Sudan'daki ulusal kimlik inşası sürecinde etnik kimliklerin oynadığı rolü İslamcı hükümet dönemi bağlamında inceleyerek hem ulusal kimlik tartışmalarına hem de kültürel çeşitlilik literatürüne özgün katkılar sunmayı hedeflemektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Sudan ulusal kimlik inşası sürecinde etnik gruplarının rolünün ortaya koymaya çalışıldığı bu tezde, sosyal bilimlerde sıkça kullanılan nitel yöntem tercih edilmiştir. Araştırmada, veri toplama sürecinde gözlem ve İçerik analizi yapılmıştır. Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği önceden hazırlanmış 10 sorudan oluşmaktadır. Nitel araştırmalarda görüşmeler, araştırma kapsamındaki belirli konularla ilgili belirli temaların daha derinden anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Bu anlamda etnik kimliğin sürekliliğini sağlayan dinamiklerin neler olduğunu anlamak oldukça önemlidir. Araştırmada etnik grubun diğer etnik kökenli gruplar ile etkileşimine, kendilerini ve diğer grupları tanımlama biçimlerine, kimliğin inşasında ön plana çıkardıkları değer ve toplumsal bütünleşme dereceleri ve siyasi katılım ve temsil düzeyi, siyasette ortaya koydukları etkiler ve ulusal kimlik unsurlarını hangi semboller üzerinden tanımladıklarını incelemektedir. Bu çalışma, modern ulus-devlet kavramının etnisite teorileri ışığında Sudan'ı hem bağımsız bir devlet hem de modern bir ulus-devlet olarak ele almaktadır. Bu doğrultuda, analiz süreci ulus-devlet perspektifi çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Görüşme sürecinde elde edilen verilerin doygunluk

derecesine (birbirini tekrar etme sıklığı) ulaştığı tespit edildikten sonra saha çalışması sonlandırılmıştır. Bu bağlamda araştırma betimsel nitelikte olup, nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine mülakat tekniği ile ortaya konulmuştur. Çalışma kapsamında öncelikle ilgili literatür taraması yapılmış, benzer alan araştırmaları incelenmiş ve konuya ilişkin kavramsal bir ereve oluşturulmuştur.

1. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

1.1. Kimlik Kavramı

Kimlik; tanımı, kavramsal çerçevesi, felsefi zemini ve toplumsal bağlamları açısından sosyal bilimler içerisinde araştırılması güç ve çok katmanlı bir olgudur. Sabit ve değişken bileşenlerinin bir arada var olması, onu hem bireysel hem de toplumsal düzlemde karmaşık bir yapıya dönüştürmektedir. Genel bir tanımla kimlik, bireyin kendini nasıl tanımladığına, hangi toplumsal gruplara ait hissettiğine ve bu aidiyetleri nasıl anlamlandırıdığına dair bir anlam haritası sunar (Burke & Stets, 2009). Ayrıca, kimliğin oluşumu çoğu zaman “öteki”nin varlığıyla anlam kazanır, bir başka deyişle, birey ya da grup, kendi kimliğini tanımlarken kendisini ait görmediği ötekine gönderme yapar. Ötekiyle kurulan bu karşıtlık, kimliğin sınırlarını belirleyen önemli bir unsurdur. Bu bağlamda kimlik, bireyin toplum içinde oynadığı özgün rolü, mensubu olduğu gruplarla kurduğu ilişkiyi ve kendine atfettiği nitelikleri içeren dinamik bir yapıdır. Kimlik kavramı genel olarak iki boyutta ele alınmaktadır: İlki, doğuştan gelen, değiştirilemeyen ve “sabit” (örneğin kabile veya etnik köken) olarak tanımlanan yönü; ikincisi ise bireyin yaşam deneyimleri, toplumsal etkileşimleri ve tercihlerine bağlı olarak biçimlenen ve “edinilen” (örneğin kültürel veya ideolojik kimlik) yönüdür. Bu çift yönlü yapı, kimliği hem öznel hem de nesnel, hem bireysel hem de toplumsal bir gerçeklik haline getirir.

Kimlik araştırmaları literatüründe önemli katkılar sunan James Marcia, bireysel kimlik gelişimini dört düzeyde sınıflandırmıştır: Dağınık kimlik, bağlanmış kimlik, ertelenmiş kimlik ve kazanılmış kimlik. Bu sınıflama, bireyin zaman içinde daha karmaşık ve tutarlı bir kimlik yapısına ulaşma sürecini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda bireyin kimlik geliştirme süreci yalnızca psikolojik bir gereklilik değil, aynı zamanda toplumsal bir zorunluluk olarak değerlendirilir. Dan Hicks’in de ifade ettiği gibi, kimliksiz bir yaşam, birey açısından ne psikolojik ne de sosyal düzlemde sürdürülebilir niteliktedir (Ergün, 2020).

Kimlik türlerine ilişkin örnekler bağlamında; sabit kimlik, örneğin kabile kimliği, bireyin doğumla birlikte içine doğduğu ve değiştirmesi zor olan bir aidiyeti ifade eder. Buna karşılık, kültürel kimlik gibi edinilmiş kimlikler, bireyin zaman içerisinde belirli bir kültürel formasyonu benimseyerek oluşturduğu ve içselleştirdiği kimlik türüdür. Kimlik kuramı bağlamında Anthony D. Smith, özellikle 1980'ler ve 1990'larda etnisite ve

milliyetçilik konularında artan akademik ilgiyi vurgulamış ve bu eğilimin Sudan gibi çok etnisiteli toplumlarda kimlik olgusunun kaçınılmaz bir gerçeklik haline gelmesiyle doğrudan ilişkili olduğunu ifade etmiştir. Smith, etnik grupların tarihsel hafıza ve dışlama mekanizmaları yoluyla nasıl kimlik ürettiğini açıklamıştır. Benzer şekilde, Norveçli antropolog Fredrik Barth, modernleşme süreçlerine rağmen etnik sınırların sabit kalmaya devam ettiğini ve bu sınırların sosyal gruplar arasındaki kimlik farklarını belirlemede kritik rol oynadığını belirtmiştir.

Kimliğin dinamik yapısı, Louis-Jacques Dorais tarafından “sabit olmayan, ancak kullanıldığında belirginleşen” bir nitelik olarak tanımlanmıştır (Dorais, 2004, s. 11). Bu tanıma göre kimlik, bireyin sosyal etkileşimleri sırasında belirginleşir ve kim olduğuna dair performatif bir yön taşır. Dolayısıyla kimlik, durağan değil; bağlamsal, ilişkisel ve sürekli inşa edilen bir yapıdır. Sonuç olarak, Sudan’daki kimlik tartışmaları, sadece bireysel aidiyetlerin ifadesi olmanın ötesinde, toplumsal kutuplaşmaların, siyasi söylemlerin ve ulusal yapıların yeniden tanımlandığı bir zemin sunmaktadır. Kimlik, Sudan toplumunda hala bütüncül bir sosyolojik kavrayışla ele alınamamış; tarihsel, kültürel ve siyasal gerilimlerle iç içe geçmiş çok katmanlı bir sorun alanı olarak varlığını sürdürmektedir.

1.1.1. Etnik, Irk ve Kabile Kavramları

"Irk" ve "etnik" terimleri yalnızca sosyal bilim söylemine ait terimler olmayıp, günlük konuşmalarımızda da sıklıkla kullandığımız aşına terimler haline gelmiştir. "Etnik" kelimesi, Yunanca "ethnos" kökünden türemiştir. "Ethnos," günümüz Yunancasında "ulus" anlamına gelmesine rağmen Antik Yunan'da pagan veya kafir olarak görülen grupları tanımlamak için kullanılan bir terimdi. İkinci Dünya Savaşı döneminde ise "etnikler" ifadesi, Amerika Birleşik Devletleri'nde İtalyanlar, Yahudiler, İrlandalılar gibi anaakım Amerikan toplumunun çeperlerinde yaşayan grupları tanımlamak için kullanılmıştır. Zamanla bu kavram, azınlıkları ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, "ethnos" öteki halkları ifade etmekteydi. Ancak, ulusların da bir etnik grubun siyasi formları olduğu ve kültürel olarak o etnik grubu temel aldıkları unutulmamalıdır. Smith, etnik grubu (ethnie) şu şekilde tanımlar: Ortak bir adla anılan, ortak atalara dayandığına inanılan, tarihî bir hafızaya, ortak kültürel unsurlara (dil, din, gelenek) ve belirli bir toprakla ilişkilendirilen insan topluluğudur (Smith A. , 1986).

Yazar Steve Fenton, "*Etnisite, Irkçılık, Sınıf ve Kültür*" adlı kitabında, Literatürde etnik kavramının aşına olarak kullanıldığı, ancak ırksal kavramın literatürde çok fazla tanımlanmadığını belirtir. Sudan örneğinde, siyah-siyah çatışmasının etnik hatta kabile çatışması olarak tanımlanması uygundur. Bu bağlamda, "ırk" nedir? Yazar, ırk terimini fiziksel veya görünür farklılıklarla ilişkilendirmekte ve biyolojik açıdan farklı oldukları görüşünü taşımaktadır. Etnik veya etnik grup ise bunun aksine, özellikle kültürel bağlamlarda kullanılır. Kültürel farklılık her şeyden önce, gerçek veya yaygın bir biçimde algılanan ortak bir soy, dil özellikleri ve ulusal ya da bölgesel köken ile bağlantılıdır (Fenton, 2001, s. 1-5). Yazar Fenton, etnisite kavramını şu şekilde tanımlar: *Sosyal ve kültürel farklılıkların dil ve soyun sosyal eylem ve sosyal örgütlenme bağlamında nasıl birleştiğini ve sosyal olarak yeniden üretilen bir sınıflandırma sistemini nasıl oluşturduğunu açıklar* (Fenton, 2001, s. 87).

Kabile kavramı, bazı araştırmacılar tarafından şu şekilde tanımlanmıştır: bireyin etnik grubuna olan bağlılığını, kimliğinin bir sembolü olarak değerlendirdiği bir olgu şeklinde tanımlanmaktadır. Bu bağlılık, farklı seviyelerde ortaya çıkabilir ve aşırı fanatizme kadar varabilir. Genel anlamda kabile, genetik bağa, yani ortak bir kökene dayalı kan bağı ile bir grup birey arasında kurulan ilişkidir. Dolayısıyla kabile, bağımsız bir etnik grup değil, aksine belirli bir soyağacı ve etnik grup içerisinde yer alan alt bir toplumsal organizasyon biçimidir. Bu bağlamda, kabile yapısı bireysel ve toplumsal kaderi bir bütün olarak karşılamayı ve bir blok halinde galip ya da mağlup olma bilincini güçlendirmektedir (Shaheen, 2011).

1.1.2. Kimlik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Milli Kimlik

Birinci bölümde kimlik kavramının tanımı, temel bileşenleri ve toplumsal boyutları ele alınmıştır. Bu bölümde ise, söz konusu kuramsal çerçeveden hareketle, kimlik olgusunun tarihsel süreç içerisindeki dönüşümü ve özellikle millî kimlik inşasındaki yeri tartışılmaktadır. Kimlik, zamanla bireyin kendini tanımlama biçimi ile toplumsal aidiyetlerini anlamlandırma sürecinin kesiştiği çok katmanlı bir yapı hâline gelmiştir. Bu dönüşümde sabit (örneğin etnik köken) ve edinilmiş (örneğin kültürel kimlik) unsurların etkileşimi, kimliği hem bireysel hem de toplumsal düzeyde tarihsel olarak değişken bir olguya dönüştürmüştür. 1980'li yıllarla birlikte, sosyal bilimlerde kimlik üzerine yapılan araştırmalarda çeşitli kimlik tipolojileri farklı yaklaşımlar kullanılarak geliştirilmiştir. Bu

tipolojiler arasında en çok dikkat çeken kimlik türü millî kimlik olmuştur. Millî kimlik, millet ve milliyetçilik bilincinin güçlenmesiyle önem kazanmış, ulus devletlerin ortaya çıkması ve milliyetçilik akımının yaygınlaşmasıyla en parlak dönemini yaşamıştır. Millî kimlik, millet olmayı başarmış her topluluğun kendine has özelliklerini ifade eder. Türk Dil Kurumu, millî kimliği "Bir milletin kendine özgü düşünüş ve yaşayış biçimi, dil, töre ve gelenekleri, toplumsal değer yargıları ve kuralları ile oluşan özellikler bütünü" olarak tanımlamaktadır.¹

18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa'da kimlik meselesi, dil ve düşünce alanında belirgin bir gelişim göstermiştir. Bu gelişim, dünya genelinde sosyokültürel ve siyasi alanlarda, özellikle sömürgeleştirilmiş halklar arasında kendini göstermiştir. Kimlik, bağımsızlık yoluyla kendi kaderini tayin etmenin meşru bir talebi olarak kabul edilmiştir (Bridja & Sikouk, 2021). Daha sonra kimlik kavramı, sosyal bilimlerde çok boyutlu bir analiz ve anlayış gerektiren bir terim haline gelmiştir. Tarihsel olarak, kimlik bireyin veya bir topluluğun kendini tanımlama biçimidir ve kültürel, etnik, dini veya ulusal özellikler gibi çeşitli unsurları içerir. Modern ulus-devletlerin oluşumuyla birlikte, kimlik kavramı daha da önem kazanmış, ulusal kimlik kavramı ortaya çıkmıştır. Ulusal kimlik, bir ulusun üyelerinin ortak kültürel, tarihi ve siyasi değerleri paylaşmasıyla şekillenen bir kimlik türüdür. Bu süreç, bireylerin ve grupların kendi kimliklerini tanımlama biçimlerini ve ulusal bağlılıklarını anlama çabasının bir ürünüdür.

Ulusal kimlik kavramı, bir kişinin vatanına ve belirli bir coğrafi bölgeye duyduğu aidiyet duygusunu ifade eder. Her ulusun ulusal kimliği, o ulusun kendine özgü özelliklerini ve niteliklerini yansıtır ve vatandaşlarının aidiyet ruhunu tercüme eder. Ulusal kimlik, ulusların yüceltilmesinde, ilerlemesinde ve refahında büyük önem taşır. Ulusal kimlik olmadan, uluslar varlık ve istikrar anlamlarını kaybeder ve varlıkları ile yoklukları arasında bir fark kalmaz. Ulusal kimlik üzerine yapılan tanımlar ve kavramsal çerçeveler, bu olgunun önemini ve kapsamını daha derinlemesine kavramamızı sağlar. Rupert Emerson (1960), ulusal kimliği, "kendilerini tek bir ulus olarak gören, düşünen ve hisseden bir insan topluluğu" olarak tanımlamaktadır. Bu tanım, ulusal kimliğin bireylerin kolektif bilinç ve aidiyet duygularını nasıl şekillendirdiğini vurgulamaktadır.

¹ Türk Dil Kurumu, (t.y.). Milli Kimlik. İçinde *Güncel Türkçe sözlük*. Erişim tarihi: Aralık 19, 2024, <https://sozluk.gov.tr/>

Ulusal kimliğin bu yönü, ulusların yüceltilmesi, ilerlemesi ve refahında büyük bir rol oynar (Şengöz, 2022, s. 279).

Ulusal kimlik, bir toplumu bir arada tutan ortak değerler, semboller, tarih ve kültür gibi çeşitli unsurlardan oluşur. Bu unsurlar, her toplumda farklılık gösterse de temel olarak coğrafya, tarih, ekonomi, ortak hak ve görevler ile simgesel öğeler (bayrak, marş vb.) gibi paydalar etrafında şekillenir (Smith, 1993). Ulusal kimliğe dair bilinç, bireylerin topluma ve devlete olan aidiyetini güçlendirir; bu da hem toplumsal direnci artırır hem de bilimsel ve kültürel gelişime katkı sağlar. Sonuç olarak, ulusal kimlik sabit bir yapı değildir; toplumsal dönüşümlerle birlikte değişime uğrar. Dili, dini, kültürü ve etnik kökeni ortak bir potada buluşturabilecek bir ulusal kimlik, ancak bu unsurlar arasında denge kurabilen yapılarla inşa edilebilir (Anderson, 1991). Sudan bağlamında, etnik kimliklerin ulusal kimlik inşasında oynadığı rol, özellikle İslamcı siyasetle birlikte Arap kimliğinin öne çıkışı üzerinden şekillenmiştir. Bu dinamikler, Sudan'ın kimlik politikalarının ve ulusal bütünlüğünün nasıl inşa edildiğini anlamak açısından önemli bir çerçeve sunmaktadır.

1.1.3. Etnik Kimlik ve Devlet İnşası Sürecinde Etnik Kimliğin Rolü

Devlet inşası sürecinde etnik kimlik, özellikle postkolonyal toplumlarda yalnızca kültürel bir kimlik biçimi olarak değil, aynı zamanda siyasal gücün paylaşımı, toplumsal aidiyetin inşası ve kamu politikalarının meşruiyeti açısından temel belirleyici bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Sudan örneğinde bu durum, merkezi otoritenin özellikle Fur, Nuba, Zaghawa ve Beja gibi etnik toplulukları sistemli biçimde marjinalleştirilmesiyle somutlaşmaktadır. Bu grupların ekonomik kaynaklara, temel hizmetlere ve siyasal temsiliyete erişimden dışlanması, ulusal kimlik projesinin kapsayıcılığını zayıflatmış, devlete yönelik aidiyet duygusunu aşındırmıştır (Bozbaş, 2025). Bu bağlamda etnik kimliğin dışlanması değil, aksine siyasal ve toplumsal sürece eşit biçimde dahil edilmesi, ulus-devletin sürdürülebilirliği açısından kritik bir gerekliliktir.

Bu tez bağlamında kullanılan "etnik kimlik" kavramı, dil, kültür, din ve köken temelinde şekillenen sosyal ve kültürel aidiyet biçimlerini ifade etmektedir. Sudan'da kimlik meselesi gündeme geldiğinde, öncelikli olarak etnik temelli kimliklerin ve bunların siyasal temsiliyetteki yansımalarının öne çıktığı görülmektedir. Etnik kimlikler burada yalnızca kültürel bir aidiyet alanı değil, aynı zamanda devlet inşası sürecinde karşılaşılan temel yapısal bir meseledir. Özellikle Sudan toplumunda kabile liderlerinin siyasi ve

sosyal etkisi dikkate alındığında, etnik kimliklerin kamu politikalarıyla dönüştürülmesi veya kapsanması, ulusal kimliğin meşruiyeti açısından hayati rol oynamaktadır (Al-Afandi, 2022).

Ancak Sudan'ın modern tarihinde kimlik meselesi, en karmaşık yönetim sorunlarından biri olarak öne çıkmış ve devlet inşasını doğrudan etkileyen bir krize dönüşmüştür. Bu bağlamda El-Beşir dönemi politikaları, ulusal kimliği Arap-İslam ekseninde tanımlamaya yönelmiştir (Alkhair, 2022, s. 2). Etnik kimliklere yönelik sınırlayıcı yaklaşımlar, çeşitli direniş hareketlerinin ortaya çıkmasına ve özellikle Darfur, Nuba Dağları ile Güney Mavi Nil gibi bölgelerde çatışma ortamlarının oluşmasına zemin hazırlamıştır (Aleageed, 2015).

Etnik kimliğin devlet politikalarıyla etkileşimini inceleyen Fenton (2001), etnik aidiyetlerin yalnızca kültürel etmenlerle değil, aynı zamanda ekonomi politikaları, cinsiyet rolleri ve ideolojik yapıların etkileşimiyle şekillendiğini vurgular (Fenton, 2001, s. 74). Bu etkileşim, etnik kimliğin devlet inşasında nasıl belirleyici bir değişkene dönüştüğünü anlamada yol gösterici olmaktadır. Sudan örneğinde görüldüğü gibi, etnik kimliğe yönelik sınırlı yaklaşımlar yalnızca kültürel farklılıkların ötesine geçerek, kurumsal eşitsizliklerin ve siyasal istikrarsızlıkların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle El-Beşir dönemindeki politikalar, etnik grupların ulus-devlet projesine uyum ve katılım süreçlerini güçleştirmiş ve bu süreci daha karmaşık bir hâle getirmiştir (Alkhair, 2022, s. 2). Bu anlamda Sudan örneği, etnik kimliğin yalnızca bir kültürel çeşitlilik meselesi değil, aynı zamanda devlet inşası sürecinin merkezinde yer alan siyasal bir mesele olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, devlet inşası sürecinde etnik kimliğin eşitlikçi ve kapsayıcı bir perspektifle ele alınması hayati öneme sahiptir (Bozbaşı, 2025, s. 23-24).

1.2. Etnisite ve Milliyetçilik Teorileri

Etnisite kavramı sosyolojide önemli bir yere sahiptir ve esas olarak belirli bir kültürel farklılık biçimini vurgulamak amacıyla ortaya konulmuştur (Tacoğlu & Güler, 2019, s. 12). Genellikle bir grubun ortak kültürel, dilsel, dini veya tarihsel özellikleri etrafında tanımlanır. Etnisite konusunun bu denli ön plana çıkmasında postmodern teorisinin etkisi de söz konusudur. Bu kavram, bireyler arasındaki kimlik ve aidiyet duygusunun belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Modern dönemde ve ulus devletlerin ortaya

çıkışıyla birlikte etnisite, daha çok ulusal kimlikler ve devlet sınırları çerçevesinde yeniden tanımlanmıştır. 19. ve 20. yüzyıllarda, etnik kimlikler ulus devletlerin sınırları içinde daha belirgin hale gelmiş ve zaman zaman milliyetçilik hareketlerine yol açmıştır. 21. yüzyılda ise etnisite, sadece coğrafi ve tarihsel bağlarla değil, aynı zamanda küresel bağlamda da anlam kazanmaktadır. Yirmi birinci yüzyılda hâlâ ulus-devlet paradigmasının hâkim olduğu bir dönemde yaşamaktayız. Bu dönemde etnik kimlikler, diaspora toplulukları ve çokkültürlü toplumlar da daha dinamik bir yapı kazanmıştır. Sosyolojik perspektiften bakıldığında, sosyologlar etnik grupların oluşum süreçlerini, kimliklerini koruma yöntemlerini ve diğer gruplarla olan etkileşimlerini incelemektedirler. Bu inceleme, kültürel pratikler, sosyal yapı ve güç ilişkileri gibi konuların analizini içermektedir.

Bu değişen sosyolojik ve küresel bağlamda, etnisite ve kimlik kuramları da 1990'lı yıllardan itibaren önemli teorik dönüşümler geçirmiştir. Bu dönüşümler, klasik etnisite yaklaşımları olan primordializm, enstrümantalizm ve konstrüktivizmi aşan ya da onları yeniden yorumlayan ve 2010 sonrası dönemde belirginleşen post-etnisite perspektifi çerçevesinde şekillenmiştir. David Albert Hollinger tarafından geliştirilen post-etnisite yaklaşımı, etnik kimlikleri sabit ve doğuştan gelen kategoriler olarak değil; bireylerin çoklu aidiyetler kurabilme ve bu aidiyetleri dönüştürebilme kapasitesi üzerinden tanımlar (Hollinger, 1995). Bu kuramsal çerçeve, çalışmada ele alınan Sudan'daki ulusal kimlik inşa süreçleriyle anlamlı bir paralellik göstermektedir. Nitekim Sudan bağlamında etnik kimlikler, değişmez kültürel özlere dayalı yapılar olmaktan ziyade; tarihsel dinamikler ve siyasal iktidar pratikleri doğrultusunda sürekli olarak yeniden tanımlanan ve yönlendirilen yapılardır. Hollinger'ın post-etnisite yaklaşımı, bireyin etnik sınırlar arasında geçiş yapabilme esnekliği ve çoğul aidiyetleri kabul etme çağrısıyla, çalışmanın konstrüktivist temellerini teorik düzeyde derinleştirmektedir.

Zygmunt Bauman'ın "akışkan modernlik" kavramsallaştırması, çağdaş etnisite kuramlarına önemli katkılar sunarak, kimlik olgusunun modern dönemdeki geçicilik, kırılganlık ve müzakereye açıklık gibi niteliklerine vurgu yapmaktadır. Bauman'a (2000) göre, günümüz bireyleri sabit ve kolektif kimliklerin yerine, bağlamsal olarak değişen ve sürekli yeniden inşa edilen kimlik formlarıyla karşı karşıyadır. Bu yaklaşım, Sudan özelinde, özellikle İslamcı siyaset döneminde etnik kimliklerin tarihsel ve kültürel sabitlikten ziyade siyasal müdahale zemininde yeniden tanımlanmasıyla örtüşmektedir.

Bu anlamda bireylerin hem etnik aidiyetlerini koruma çabaları hem de siyasal söylemler karşısında bu aidiyetleri yeniden müzakere etmeleri, Bauman'ın tanımladığı kimliksel kırılganlık ve güvenlik arayışını yansıtmaktadır (Bauman, 2000).

Sudan'daki farklı sebepler nedeniyle oluşan diaspora topluluklarında gözlemlenen kimlik kırılmaları da Bauman'ın akışkan kimlik formülasyonu ile anlamlı bir biçimde örtüştüğü söylenebilir. Bu diasporik kimlikler, yalnızca fiziki bir yer değişikliğini değil, aynı zamanda ulus-aşırı deneyimlerle şekillenen, bağlamsal ve çoğul kimlik biçimlerini de ifade etmektedir. Bu bağlamda, çağdaş etnisite kuramlarının önemli bir yönelimi olan diaspora ve transnasyonel kimlik tartışmaları da önem kazanmaktadır. Brubaker (2005), diaspora kavramının analitik değerini koruyabilmek adına onu “grup”, “ilişki” ve “durum” eksenlerinde yeniden tanımlamayı önermektedir. Ona göre diaspora, yalnızca coğrafi bir kopuş değil; aynı zamanda siyasal hafıza ve toplumsal ilişkiler üzerinden şekillenen bir kimlik performansıdır. Sudan örneğinde, siyasal baskılar ve zorunlu göç süreçleriyle şekillenen diaspora toplulukları, etnik kimliklerini ulus-aşırı bağlamlarda yeniden inşa etmekte; temsil, hafıza ve aidiyet biçimleri aracılığıyla sürekli müzakere etmektedir (Brubaker, 2005).

Benzer biçimde, Levitt ve Glick Schiller (2004) tarafından geliştirilen “transnasyonel sosyal alan” yaklaşımı, kimliğin sadece ulusal ya da yerel bağlamlarda değil; aynı zamanda diaspora ve göç süreçleri içinde, eşzamanlı olarak şekillendiğini ortaya koymaktadır. Sudan diasporasında yaşayan bireyler hem anavatanla hem de yerleşim yerleriyle olan çok katmanlı ilişkileri aracılığıyla etnik kimliklerini sürekli olarak yeniden kurmakta ve dönüştürmektedir (Levitt & Schiller , 2004).

Postkolonyal kuramın önemli isimlerinden Homi K. Bhabha'nın “Üçüncü Alan” kuramı ile Stuart Hall'un kültürel kimlik analizleri, Sudan'daki etnik kimlik inşa süreçlerini analiz etmek açısından önemli kuramsal araçlar sunmaktadır. Bhabha'ya (1994) göre, kimlikler sabit değil, melez ve müzakereye açık yapılardır; bu nedenle “üçüncü alan”, yerleşik ikilikleri kırarak kimliklerin siyasal ve kültürel olarak yeniden üretildiği bir alan sunar (Bhabha, 1994). Sudan'da baskın İslamcı kimlik söylemleri ile yerel etnik kimlikler arasında oluşan çatışma ve müzakere süreçleri, Bhabha'nın tarif ettiği melezlik alanıyla doğrudan örtüşmektedir. Buna paralel olarak, Stuart Hall (1996), kimliğin sabit bir öz değil, tarihsel ve kültürel temsiller aracılığıyla inşa edilen bir süreç olduğunu öne sürmektedir. Bu çerçevede kimlik hem bireyin kendi konumlanışının hem de siyasal

iktidarın temsil stratejilerinin bir sonucudur. Sudan’da etnik kimlikler, siyasal iktidarın dayattığı normatif kodlamalara karşı, alternatif kültürel aidiyetler ve siyasal temsil biçimleri geliştirerek yeniden biçimlenmektedir. Bu da kimliği, siyasal alanda performans ve temsil üzerinden yeniden kurulan bir süreç haline getirir (Hall, 1996)

Bu araştırmada kuramsal açıdan etnisite kuramları ele alınarak özellikle konstrüktivist teori çerçevesine odaklanılacaktır. Çünkü etnisite kuramları, etnik grupların kökeni, kimliği, ilişkileri ve toplumsal yapıları gibi konuları inceleyen akademik teorilerdir. Dolayısıyla, bu teoriler toplumun etnik çeşitliliğini anlamak, etnik grupların işleyiş mekanizmalarını açıklamak ve etnik kimliklerin rollerini çözümlmek için uygun bir çerçeve sunmaktadır. Etnisite ve milliyetçilik teorileri ise sundukları analitik araçlar ve teorik perspektiflerle bu çerçeveyi desteklemektedir. Bu bağlamda, primordializm, enstrümantalizm, konstrüktivizm, modernizm ve etno-sembolizm yaklaşımlarına yer verilmektedir.

1.2.1. Primordializm Teorisi

Primordialist teori, etnik ve ulusal kimlikleri doğuştan gelen, değişmez özelliklerle; soy, dil ve kültür gibi unsurlar üzerinden açıklamaya çalışır. Primordialist yaklaşımının önemli teorisyenlerinden biri olan Edward Shils, etnisiteyi kan bağına dayandırarak inceler (Shils, 1957). Bu teoriye göre, etnik gruplar ve ulusal topluluklar, geçmişten gelen kalıcı ve doğal özelliklere dayanarak var olurlar. Clifford Geertz ise bu yaklaşımı dil, din ve örf-adet gibi yaşam deneyimleriyle genişleterek kimliklerin “verilmiş”, derin ve duygusal yönüne dikkat çekmiştir. Ancak modern eleştirmenler, bu yaklaşımın kültürel etkileşimler ile siyasi ve ekonomik süreçler gibi çok katmanlı dinamikleri göz ardı ettiğini; bu nedenle kimliğin inşa edilebilir ve değişken bir yapı taşıdığını savunmaktadır. Bu bağlamda, etnik grupların ve ulusal toplulukların genetik özelliklerini araştırdığımızda karmaşık sonuçlara ulaşabiliriz. Örneğin, Sudan’da etnisite kavramının yaygın olmaması, etnik açıdan daha makul bir değerlendirme yapmayı gerektirebilir. Bugüne kadar Sudan’daki kargaşaları incelediğimizde, etnik boyutun ortaya çıktığını farz edilse bile, kabileler genellikle kan bağına atıfta bulunarak etnik kimliklerini belirtmeye çalışmışlardır. Bu durum, kabilelerin kendilerini Arap kökenli olarak tanımlayarak etnik kimliklerini belirginleştirmeye çalışmalarıyla ilgili bir durumdur. Bu durum, Primordiyalist teorisi bağlamında kan bağı olup olmadığı tartışılabilir.

Sudan'da kabile ve etnik kimliklere olan bağıllık veya aidiyet diğer (bölge veya toprak) bağıllıklardan önce gelmektedir. Bu durum, Sudan toplumunun öncelikle kabile temelli ve birbirine sıkı sıkıya bağlı bir yapı sergilemesinden kaynaklanmaktadır. Ancak, bu çalışma çerçevesinde dikkate alınması gereken önemli bir husus, Arap kültürel kimliğinin Sudan'daki diğer kültürler üzerinde baskın bir etkiye sahip olduğudur. Arap kültürel kimliğinin ne zaman, nasıl ve hangi ölçüde etkili olduğunu bu çalışmada ayrıntılı bir şekilde ele alacağız. Bu bağlamda, İlkçilik teorisi ve teorisyen Edward Shils'in görüşleri ışığında, kan bağına dayalı ilişkilerin daha güçlü olduğu belirtilir, çünkü bu tür ilişkiler anlam kazandırılarak daha da pekişmektedir. Dolayısıyla, primordiyal anlamda, Sudan'da ilişkilerin güçlü bir şekilde devam ettiği vurgulanmaktadır. Bu perspektifte Sudan toplumu doğal olarak kan bağına döner ve etkileşimi daha barizdir. Ayrıca şunu da zikretmekte fayda vardır ki, Sudan'daki etnik grupların birden fazla etnik kökeni (Hamitik Semitik) vardır. Her ne kadar Samilerin (Araplar) Hamilerle (Afrikalılar) çeşitli derecelerde etkileşiminin bir sonucu olduğu baskın gelmektedir. Dolayısıyla Sudan toplumunun kökenlerinin tarihi, Arap ve Afrika etnik gruplarının nispi bir karışımını yansıtmaktadır. Burada etnik saflık kavramının bilimsel temeli olmayan bir efsane olduğunu belirtmek gerekir çünkü hiçbir etnik grup diğerleriyle karışmadan var olmamıştır.

1.2.2. Enstrümantalizm Teorisi

Etnisite çalışmalarında araçsalcı yaklaşım, kimliklerin sabit ve doğal yapılar olmaktan ziyade, belirli sosyal, siyasal ve ekonomik bağlamlarda stratejik biçimde kullanılabildiğini öne sürer. Bu yaklaşımın kuramsal zeminini hazırlayan önemli isimlerden biri Fredrik Barth'tır. Barth (1998), etnik grupların içsel kültürel içeriklerinden ziyade, diğer gruplarla kurdukları sınırlar ve ilişkiler üzerinden tanımlandığını vurgulayarak etnisiteye dinamik bir çerçeve sunar. Bu yaklaşım, etnik kimliklerin sabit olmaktan çok, belirli bağlamlarda araçsal biçimde kullanılabileceği fikrine kapı aralamıştır.

Araçsalcı etnisite kuramını şehirli ve modern bağlamlara taşıyan önemli bir diğer isim ise Abner Cohen'dir. Özellikle şehirleşmiş toplumlarda etnik grupların ekonomik ve siyasal kaynaklara ulaşmak için kimliklerini nasıl bir araç olarak kullandıklarını ortaya koyar.

Ona göre, etnik kimlikler, toplumsal farklılıkların ifadesinden çok, çıkar çatışmalarının bir aracı haline gelmiştir (Cohen, 1974).

Benzer biçimde Paul Brass (1991), etnisitenin ve etnik çatışmaların çoğunlukla siyasi elitler tarafından yönlendirildiğini ve bu kimliklerin kitleleri mobilize etmek için işlevselleştirildiğini ileri sürer. John Comaroff ve Jean Comaroff (2009) ise postkolonyal toplumlarda etnik kimliklerin devletle kurulan ilişkiler üzerinden nasıl şekillendiğini ve nasıl siyasallaştırıldığını inceleyerek araçsalcı yaklaşıma önemli katkılar sunmuştur (Comaroff & Comaroff, 2009).

Enstrümantalizm teorisi bağlamında Sudan örneği incelendiğinde, Al-Inqaz hükümeti² döneminde Arap ve İslam kimliklerinin öne çıkarılarak belirli bir kimlik ve etnisite inşa edilmeye veya kontrol altına alınmaya çalışıldığı görülmektedir. Araçsalcılık teorisi, etnisiteyi değişken bir kavram olarak görür ve iktidarların Sudan kimliğinin gerçekliğini Arap ve İslam kimlikleri gibi araçlar olarak kullanmalarını savunur. Ancak, iktidarların Sudan kimliğinin gerçekliğini kabullenmemesi ve farklı bir kimlik inşası girişimlerinde bulunmaları çelişkili bir durumdur. İslam kimliğiyle özdeşleşmiş Arap kimliğinin öne çıkarılması da bu bağlamda önem arz etmektedir. Bu bağlamda, Sudan kimliği ve etnik kimlik, hükümet tarafından bir tahakküm aracı olarak kullanılmış ve hükümet, kendi isteği doğrultusunda Arap-İslam kimliği üzerine inşa etmeye çalışmıştır.

Sudan'daki ulusal kimlik inşası, tarihsel olarak etnik çeşitlilik ve bu çeşitliliğin yol açtığı çatışmalarla şekillenmiş karmaşık bir süreçtir. Enstrümantalist yaklaşıma göre, ulusal kimlik; toplumsal grupları bir araya getirme, birliği sağlama ve siyasi bütünlüğü tesis etme amacıyla oluşturulan araçsal bir yapıdır (Brass, 1991). Bu perspektiften bakıldığında, kimlik sabit bir aidiyet değil, siyasal aktörlerin çıkarlarına göre yeniden biçimlendirilebilen bir unsurdur.

Sudan örneğinde, farklı etnik ve kültürel grupları ortak bir kimlik altında toplama çabası, çoğu zaman siyasal iktidarların yönlendirmesiyle şekillenmiştir. Ortak tarih, değerler ve semboller üzerinden kapsayıcı bir kimlik yaratılmaya çalışılsa da, bu sürecin enstrümantalist doğası, kimliğin belirli ideolojik hedeflere hizmet etmesine neden olmuştur (Eriksen, 2010). Bu durum, ulusal kimliğin toplumsal uyumu desteklemesi kadar, iktidarın meşruiyetini pekiştirmek için de kullanılabileceğini gösterir. Bu anlamda,

² Al-Inqaz Hükümeti, literatürde aynı zamanda Kurtuluş Hükümeti veya İslamcı Hükümeti olarak da adlandırılmakta ve aynı dönemi ifade etmektedir.

enstrümantalist teoriye göre ulusal kimlik; toplumsal birlik yaratma potansiyeli taşıyan bir yapı olmakla birlikte, siyasi çıkarlar doğrultusunda yönlendirilebilen ve bu yönüyle zaman zaman yapay etkiler doğurabilen bir araçtır (Gellner, 2008)

1.2.3. Konstrüktivizm Teorisi

Konstrüktivizm (İnşacılık) bilginin veya gerçekliğin inşa edildiği fikrini savunan kişileri veya bu fikri benimseyen yaklaşımları ifade etmek için kullanılır. İnşacı kuramın entelektüel kökenleri, yirminci yüzyılın Frankfurt Eleştirel Sosyal Kuram geleneğine dayanmaktadır. İnşacılık yaklaşımını benimseyen akademisyenler arasında Alexander Wendt, Friedrich Kratochwil ve Nicholas Onuf'tur aynı zamanda inşacılığın temel teorik kaynakları arasında öne çıkan sosyal bilimcilerdir. İnşacılık, sunduğu ilkeler doğrultusunda küresel siyaseti yeni ve eleştirel bir bakış açısıyla anlamamıza katkıda bulunmaktadır (Kegley & Blanton, 2015, s. 53). Bu anlamda, Sudan'da ulusal kimliğin inşası, iktidarın değişmesi süreciyle değişebilir ancak kökeni korunur. Konstrüktivizm teorisi bağlamında Sudan'da ulusal kimliği, var olana yani Sudan'ın kimliğinin özünde Afrika kimliğinin yattığı düşünülmektedir. Bu kimlik iktidarlar (aktörler) tarafından değiştirilebilir fakat özü kalmaktadır. Sudan'ın bağımsızlığı sırasında Arap ve İslam kimliği benimsenmiştir. Ömer Beşir hükümeti döneminde bu politika uygulanmış, ancak Beşir döneminde daha belirgin hale gelmiştir. Dolayısıyla, var olana inşa edilmeye veya değiştirilmeye çalışılmış olsa da özünde Arap-İslam kimliği korunmaktadır. Sudan özelinde, ulusal kimliğin inşası süreci etnik kimliklerle doğrudan ilişkili bir biçimde şekillenmiştir. Arap-İslam kimliği ile diğer yerel kimlikler arasındaki gerilim, ortak bir ulusal kimlik oluşturmaya zorlaştırmıştır (Al-Afandi, 2022). İnşacılık yaklaşımı çerçevesinde bu durum, kimliğin tarihsel ve siyasal süreçlerde şekillenen bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır.

Konstrüktivizm teorisi, realizm ve idealizmden farklı olarak, sosyal gerçekliğin sabit ve doğal olmadığını, aksine insan aktörlerinin düşünce ve öznelerarası uzlaşmasına bağlı olup sosyal olarak inşa edildiğini vurgulamaktadır (Berger & Luckmann, 1966). Bu kurama göre, insanın fikir ve davranışları, belirli bir sosyal yapı ve kurallar çerçevesinde doğa ve çevresiyle sürekli etkileşim sonucunda şekillenmektedir. Dolayısıyla, sosyal gerçeklik, insan aktörlerinin karşılıklı etkileşimleri ve uzlaşmaları doğrultusunda dinamik bir şekilde oluşmaktadır (Badie, Berg-Schlosser, & Morlino, 2011, s. 421).

Soğuk Savaş'tan sonra, kimlik üzerine yoğunlaşan akademisyenler arasında Konstrüktivizm teorisi yaygın bir şekilde benimsenmekte ve tercih edilmektedir. Bunun temel nedeni, kimlik meselesinin hem önemli bir araştırma konusu olması hem de kimlik sorununun politikada önemli bir etkisinin bulunmasıdır. Sudan'da akademisyenler, geçmişten beri kimlik sorununu ele almaktadırlar, ancak bu sorun hala çözüme kavuşmamıştır. Modern ulus-devlet paradigmasında kimlik, yalnızca bireysel aidiyet hissinin değil, aynı zamanda siyasal temsil ve toplumsal kapsayıcılığın da belirleyici bir unsuru hâline gelmiştir. Bu bağlamda, Sudan gibi çokkültürlü toplumlarda kimlik meselesi hem toplumsal bütünleşme hem de çatışma üretme potansiyeli taşımaktadır. Konstrüktivizm teorisi, kimliğin nasıl inşa edildiğini açıklamaya odaklanmaktadır. Dolayısıyla konstrüktivizm yani inşacılık kuramı çözümlenememiş birçok sorununa çözüm getirmeyi başarmıştır. Bu bağlamda, etnisitenin sabit ve değişmez bir yapı olmadığı, tarihsel ve toplumsal süreçlerde inşa edildiğini savunan konstrüktivist yaklaşım, çalışmanın kuramsal çerçevesinde temel bir referans noktası olarak kabul edilmektedir.

Konstrüktivizm teorisi, uluslararası ilişkiler ve sosyolojik kuramlar arasında, kimliklerin ve çıkarların sabit değil, sosyal olarak inşa edildiğini ileri sürerek realizm ve liberalizmin varsayımlarına alternatif bir bakış sunar. Bu teori, devletlerin davranışlarını belirleyen temel unsurun maddi koşullardan ziyade kimlik, norm ve anlam dünyaları olduğunu savunur. Ulusal kimlik inşası sürecinde, konstrüktivist yaklaşım devletleri ana aktör olarak kabul ederken, devlet kimliğinin ve çıkarlarının tarihsel, kültürel ve söylemsel etkileşimler yoluyla şekillendiğini vurgular. Sudan örneğinde, Ömer el-Beşir liderliğindeki dönemde uygulanan İslamcı politikaların Arap-İslam kimliğini merkezileştirdiği görülmektedir. Bu durum, konstrüktivist teorinin öngördüğü şekilde, kimliğin politikayla iç içe geçen bir inşa süreci olduğunu ortaya koyar. Dolayısıyla, kimlik inşası süreçlerini anlamak için yalnızca yapısal değil, aynı zamanda etkileşimsel ve söylemsel analizlere dayalı sosyolojik yaklaşımlar gereklidir.

1.2.4. Modernizm Teorisi

Modernizm teorisi, ulusların ve ulus-devletlerin modern çağın bir ürünü olduğunu savunur ve etnisiteyi, belirli tarihsel koşullarda siyasal ve kültürel bir projeye dönüşen bir unsur olarak değerlendirir. Ernest Gellner, Benedict Anderson ve Eric Hobsbawm gibi

kuramcılar, ulusu sanayi devrimi, kentleşme ve zorunlu eğitim gibi yapısal dönüşümlerle ortaya çıkan, inşa edilmiş bir topluluk olarak tanımlar (Hobsbawm, 1992). Bu yaklaşıma göre, etnik kimlikler ulus inşa süreçlerinde ya ulusal kimliğe entegre edilir ya da dönüştürülerek yeni bir “biz” kimliği yaratılır (Smith, 1998). Modernist bakış açısı, ulusal kimliğin geleneksel yapılardan değil, modern dönemin siyasi ve ekonomik gerekliliklerinden doğduğunu vurgular (Anderson, 1991). Bu çerçevede Manuel Castells, ulus-devletlerin meşruiyet kimliği oluşturarak toplumu homojenleştirme çabasına girdiğini ve bu süreçte etnik kimliklerin bastırıldığını belirtir (Castells, 2006). Ona göre, kimlikler sabit değil, değişen yapısal ilişkiler içinde yeniden üretilen sosyal inşalardır. Bu durum, modern devletin ulusal kimlik projesine karşı etnik grupların direniş kimliği geliştirmesiyle çatışmalı bir zemin yaratır (Castells, 2006).

Sudan örneği, bu kuramsal çerçevede dikkat çekici bir vaka sunar. 1956’daki bağımsızlıktan sonra Sudanlı siyasi ve entelektüel elitler, farklı etnik toplulukları Arap-İslam kimliği etrafında birleşmeye yönlendirmiştir (Mamdani, 2009). Eğitim, medya, resmi dil politikaları ve merkezîyetçi yönetim gibi modernleşme araçlarıyla bu kimlik inşası desteklenmiştir (Hobsbawm, 1992). Ancak bu süreç, etnik çoğulluğu dışlayarak toplumsal uyumu zayıflatmış ve etno-politik çatışmaları artırmıştır (Mamdani, 2009). Modernist teori bağlamında bakıldığında, Sudan’daki ulus inşa süreci, modern devletin geleneksel kimlikleri dönüştürme çabasının bir yansımasıdır (Smith, 1998).

Modernist ulus inşa projesi yalnızca yapısal dönüşümlerle değil, entelektüel söylemler aracılığıyla da biçimlenmiştir. Sudanlı aydınların bir kısmı, ulusal kimliği Arap-İslam anlatısı etrafında şekillendirmiş, Afrika kimlikleri ikincil konuma itmiştir (Mamdani, 2009). Bu durum, Darfur ve Güney Sudan gibi bölgelerde dışlanma hissini derinleştirmiş ve merkez-periferi ilişkilerini daha da sertleştirmiştir. Modernizm teorisi, bu süreci ulusun doğal değil, ideolojik ve siyasal araçlarla inşa edilen bir yapı olduğunu göstererek açıklar (Anderson, 1991). Etnisite, bu bağlamda sabit değil, ulus-devletin ihtiyaçlarına göre dönüştürülen, kapsanan veya dışlanan dinamik bir öge olarak değerlendirilir (Gellner, 2008).

1.2.5. Etno-Sembolizm Teorisi

Etno-sembolizm (ethno-sybolist), etnik kimliklerin ve milliyetçi hareketlerin şekillendirilmesinde sembollerin, mitlerin ve geleneklerin rolüne odaklanan teorik bir

yaklaşımdır (Wenner, 2022). Etno-sembolizm, milliyetçilik çalışmalarında etnik geçmişe ve kültürel unsurlara merkezi bir rol atfeden kuramcılarını nitelemek için kullanılan bir yaklaşımdır. Bu teori, ulusal kimliklerin oluşumunda tarihsel mitler, semboller, gelenekler ve ortak hafızanın belirleyici olduğunu savunur. Sudan örneğinde semboller etkili olabilir ama araştırma öncelikle güncel siyasi uygulamalar ve söylemler üzerinden ilerlemektedir. Etno-sembolist kuramcılar, modern ulusların kökenlerinin ve devamlılıklarının, bu tarihsel ve kültürel öğelerin yeniden canlandırılması ve kolektif kimlik inşasında kullanılmasına dayandığını öne sürerler (Özkırımlı, 2013, s. 203). Etno-sembolizm teorisinin öncülerinden biri olan Amerikalı siyaset bilimci John Armstrong, önemli eseri *Nations Before Nationalism*'de milletlerin tarihsel gelişimini incelemeye çalışmıştır. Armstrong'a göre, etnik bilinç uzun bir geçmişe dayanmaktadır. Bu çalışma, modernist teoriye yöneltilen ilk eleştirel yaklaşımlardan biri olarak büyük öneme sahiptir (Acer, 2023, s. 16).

Daniele Conversi, etno-sembolcülüğü şu şekilde tanımlar: Milletlerin yoktan var edilemeyeceğini ve ulusal kimliklerin geçmişten miras kalan mitler, değerler ve semboller tarafından şekillendirildiğini ileri sürer. Bu bağlamda, etno-sembolizm, milliyetçilik çalışmalarında primordializm ve enstrümantalizm arasındaki kutuplaşmayı aşmayı amaçlayan bir yaklaşım olarak görülür (Özkırımlı, 2013, s. 203).

Sudan'da etnosembolizm, çeşitli etnik grupların kimliğini ve kültürünü temsil eden sembollerin, ritüellerin ve geleneklerin incelenmesini içerir. Bu semboller arasında geleneksel kıyafetler, bayraklar, dini törenler ve kültürel uygulamalar bulunur. Örneğin, Sudan bayrağı ülkenin etnik ve kültürel birliğini temsil eder. Sudan'daki düğünler, dini bayramlar ve yaşa gelme törenleri gibi ritüeller, her etnik grubun kültürel mirasını yansıtır. Bu şekilde, etnosembolizm, Sudan'ın zengin kültürel dokusu ve kimlik dinamikleri hakkında derinlemesine içgörüler sağlar.

1.3. Milliyetçiliğin Yükselişi ve Modern Ulus-Devlet Süreci

1.3.1. Ulus-Devlet İnşası ve Etnisitenin Rolü

Devlet inşası kavramı hem geleneksel hem de modern anlamda devletlerin oluşum ve yeniden yapılanma süreçlerini ifade eder. Geleneksel anlamda devlet inşası, II. Dünya Savaşı sonrası bağımsızlık dalgasıyla birlikte, ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı sağlamayı, güvenlik tesis etmeyi ve siyasi yapılar oluşturmayı hedeflemiştir. Soğuk Savaş

sonrası ise kavram, daha çok başarısız devletlerin yeniden yapılandırılmasına odaklanmış, demokrasi, insan hakları ve ekonomik reform gibi konuları da kapsar hale gelmiştir (Bendjilali, 2016, s. 241).

Devlet kavramının modern teorik temelleri, Georg Jellinek'in "Devletin Genel Teorisi" adlı eserinde açıklanmıştır. Jellinek'e göre devlet; egemen bir otorite, belirli bir toprak parçası ve bu toprakta yaşayan bir halkın birleşiminden oluşur. Egemenlik, devletin bağımsızlığını koruyan temel unsurdur ve bu unsurların uyumu, devletin varlığı için zorunludur (Ay & Uçar, 2015, s. 197).

Devletin yeniden inşa süreci, devlet kurumlarının meşruiyet ve etkinlik temelinde yeniden yapılandırılmasını hedefler. Bu süreç, güvenliğin sağlanması ve demokratik işleyişin kurulması için kritik öneme sahiptir. Francis Fukuyama, devlet inşasını, mevcut kurumların güçlendirilmesi ve yeni kurumların oluşturulması olarak tanımlarken, devlet yeteneklerinin küçültülmesine karşı bir duruş sergiler (Fukuyama, 2004). Richard Caplan ise, devlet inşasını etkili bir hükümetin yeniden kurulması için yapılan kapsamlı çabalar olarak tanımlar. Devlet inşası, özellikle Batı Avrupa'da ulus-devletlerin ortaya çıkışıyla yakından ilişkilidir. Charles Tilly, bu süreci, şiddet tekeli elinde bulunduran merkezi bir devletin oluşumu, halkın sadakati ve bürokratik kurumların inşası ile açıklar. Avrupa'da yaşanan bu gelişmeler, kolonileştirilen topraklarda da devlet kurumlarının yaygınlaşmasına yol açmıştır. Ancak Afrika'da devlet inşa süreci farklı bir yol izlemiştir. Jeffrey Herbst, Afrika devletlerinde iç güvenlik tehditlerinin ve etnik bölünmelerin devletin gelişimini olumsuz etkilediğini belirtir. Herbst'e göre, Afrika'da devletler arası savaşlar nadir olmakla birlikte, bu savaşlar güçlü devlet yapılarının oluşmasına hizmet edebilirdi (Herbst, 2000).

Afrika tarihindeki yapay sınırların etkisi, sömürgecilik sonrası ulus-devlet inşasında büyük bir sorun oluşturmuştur. Donald L. Horowitz, etnik bölünmelerin hem birleşme eğilimlerini tetiklediğini hem de ayrılıkçı hareketleri beslediğini vurgular (Mouad, 2023). Sömürgeci güçlerin stratejik çıkarlarına göre çizdiği sınırlar, geniş kabile topluluklarını yapay idari birimlere ayırmış ve sosyal-kültürel ayrışmalara yol açmıştır. Özellikle Sudan'da, bu süreç, farklı etnik grupların aynı devlet çatısı altında bir araya gelmesine rağmen, siyasi istikrarsızlık ve etnik çatışmaların önünü açmıştır. Barış inşası ile devlet inşası arasında doğrudan bir ilişki vardır. Barışın kalıcı olabilmesi için devlet kurumlarının yeniden tesis edilmesi şarttır. Ancak Sudan örneğinde, imzalanan barış

anlaşmalarına rağmen, hükümetlerin kurumsal kapasiteyi güçlendirememesi devletin yeniden inşa sürecinde başarısızlığa yol açmıştır. Hem iç dinamikler hem de uluslararası aktörlerin devlet inşasına gereken önemi vermemesi, bu başarısızlığın temel nedenleri arasındadır.

Modern ulus-devlet kavramı, 1648 Westphalia Antlaşması ile uluslararası sistemde yerini almıştır. Bu antlaşma, devletlerin egemenliğini tanıyarak, dini temelli otoritelerin yerini seküler devlet yapısına bırakmasına öncülük etmiştir (Özcan, 2019). 18. ve 19. yüzyıllarda ise Fransız Devrimi, halk egemenliği ve milliyetçilik kavramlarını geliştirirken, Sanayi Devrimi devletlerin ekonomik ve teknolojik altyapılarını güçlendirmiştir. Afrika'da ulus-devlet inşası, Avrupa'dakinden farklı bir seyir izlemiştir. 19. yüzyıldaki Berlin Konferansı ile kıta yapay sınırlarla bölünmüş ve bu sınırlar, etnik kimliklerin parçalanmasına veya yapay bir şekilde birleşmesine neden olmuştur. Sömürge sonrası dönemde Afrika ülkeleri, bu sınırlar üzerinde ulus-devlet inşa etmeye çalışmış, ancak bu süreç sık sık siyasi krizlere ve etnik çatışmalara yol açmıştır.

Ulus-devlet inşası, toplumdaki tüm birey ve grupların bağlılıklarının ulus-devlete yönelmesini ifade eder; bu bağlamda, tüm birincil aidiyetlerin bu potada erimesini ve devlet içindeki farklı grupların etnik ya da ırksal kökenlerine bakılmaksızın eşit şekilde etkileşimde bulunarak kapsayıcı kalkınma programlarının oluşturulması ve uygulanmasına katılımını ifade eder. Ancak bu mesele, Sudan devleti için bağımsızlık sonrası dönemde büyük bir sorun teşkil etmiştir. Zira ülkenin tarihsel özgünlüğü ve sömürge mirası, bu süreci zorlaştırmış, Sudan'ı birleştiren, çeşitliliği içinde kucaklayan bir ulus yaratma çerçevesinde ulusal bütünleşmeyi sağlama konusunda iktidardaki siyasi elit başarısız olmuştur (Meziani & Hedfani, 2016, s. 79).

Anne-Marie Thiesse (2010) ulusal kimlik inşasını uluslararası bir paradigma olarak ele alarak, modern ulusların benzer sembolik ve kültürel araçlarla kimlik oluşturduğunu ileri sürmüştür. Thiesse'ye göre, ulusal kimlikler özgün değil, aksine evrensel biçimsel kalıplar üzerinden kurgulanmıştır. Bu yaklaşım, Sudan örneğinde İslamcı rejimin Arap-İslam kimliğini merkeze alarak oluşturduğu ulusal kimlik söyleminin, bölgesel ve tarihsel bağlamdan ziyade dışsal ideolojik modellerin etkisiyle şekillendiğini ortaya koymak açısından anlamlıdır (Thiesse, 2010).

Bağımsızlık dönemi sonrası Sudan, ulusal kimlik inşası etrafında derin çatışmalar yaşamıştır. Ülke, bir yandan Arap kimliği çerçevesinde Arap dünyasıyla entegrasyon

arayışına girerek Arap Birliği'ne katılmış, diğer yandan bazı Sudanlı gruplar Afrikalı kimliğini benimsemiş ve Afrika ile etkileşime geçmiştir. Bu kimlik çatışmaları, zamanla Sudanlı seçkinlerin ulusal kimlikteki gerilimi sonlandırmaya yönelik yeni tanımlar geliştirmelerini sağlamıştır. "Sudanlılık" ve "Yeni Sudan" gibi kavramlar, toplumun farklı kesimlerini bir araya getirmeyi hedeflemiştir. Ancak bu çabalar, Sudan'ın çok etnikli yapısını göz önünde bulundurduğunda, yeterli uzlaşa sağlamamış ve kimlik mücadelesi devam etmiştir (Al-Amin, 2008).

Sudan, Arap ve Afrika kimlikleri arasında gerilimli bir konumda yer almış; özellikle 1950'lerin sonundan itibaren komşu halklarla olan etnik ve kültürel bağlar bu kimlik tartışmalarını daha da derinleştirmiştir. "Orman ve Çöl Ekolü" ile "Hartum Ekolü" gibi sanat hareketleri, kimlik ve etnik meseleler üzerine yaratıcı tartışmalar başlatmıştır. Ancak, Sudan'daki kimlik sorunları, ülkenin ulusal kimliğini inşa etme sürecinde kültürel çeşitliliğin nasıl yönetileceği sorusunu gündeme getirmektedir (Rubino, 2024).

Bağımsızlık sonrası, Sudan'ın etnik çeşitliliği, kabile yapılarıyla sıkı ilişkiler geliştirmiştir. Özellikle kabile aidiyeti, devlete olan bağlılığın önüne geçmiştir. Nil Havzası toplumlarında, kabile çatışmaları sıklıkla gözlemlenmiş ve bu durum, Sudan'ın etnik yapılarının ulus-devlet inşasındaki kritik rolünü ortaya koymuştur (Shaheen, 2011). Bu bağlamda, Darfur'daki etnik gerilimler, yalnızca Arap ve Afrikalı kabileler arasındaki bir çatışma olarak değil, çok boyutlu bir yapının sonucu olarak değerlendirilmelidir. Bu süreçte, Arap ve Afrikalı kimliklerin kaynaşması gerektiği fikri yaygın olsa da, yerel etnik grupların Araplaşma ve İslamlaşma düzeyleri arasındaki farklılıklar, bu süreci zorlaştırmıştır (Shaheen, 2011). Sudan'ın kimliğini tanımlama sürecinde, etnik gruplar arasındaki farklılıkların üstesinden gelinememiş ve bir ulusal kimlik inşa edilememiştir. Bununla birlikte, Jean-Jacques Rousseau'nun "*Toplumsal Sözleşme*" adlı eserinde vurguladığı gibi, meşru bir siyasi birlik ancak ortak bir genel irade ile inşa edilebilir. Sudan'da, etnik gruplar arasındaki uyum eksikliği, devletin kurumsal yapısında çatışmalara yol açmıştır (Rousseau, 1762, s. 128).

Sudan'da etnik ve kültürel çeşitliliği birleştiren kapsayıcı bir vatandaşlık anlayışı oluşturamamıştır. Bu durum, ülkenin ulusal birliğini ve kalkınmayı engellemiştir. Bu bağlamda, Sudan'daki kimlik sorunları, yalnızca etnik çatışmalarla açıklanamayacak kadar karmaşık bir yapıya sahiptir. Sudan'ın ulusal devlet inşasında başarısız olmasının

temel nedeni, çeşitliliği birleştirici bir ulusal kimlik oluşturmamış olmasıdır (Rubino, 2024).

1.3.2. Ulus-Devlet İnşasında Tarih, Kültür ve Milliyetçiliğin Rolü

Ulus-devlet inşasında tarihin rolüne bir önceki başlıkta kısaca değinilmiştir. Sudan'daki ulus-devlet inşa süreci, sömürge tarihinin etkisiyle 1956 yılında başlamış; ancak bu süreç, siyasi istikrarsızlıklarla şekillenmiştir. Yapılan çalışmalar, Sudan'ın ulusal bir devlet inşa sürecinde karşı karşıya kaldığı temel tarihsel sorunun, tek taraflı kimlik tanımlama girişimlerinin başarısızlığı olduğunu ortaya koymaktadır (Orakçı, 2020, s. 208). Bu bağlamda, yönetim ve iktidar meselelerinde ortaya çıkan çelişkiler, sürecin temel sorunlarını oluşturmuştur. Bu tarihsel süreç ve bağlam, tezin ikinci bölümünde ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Peter Berger ve Thomas Luckmann'ın *Gerçekliğin Sosyal İnşası* adlı eseri, toplumsal gerçekliğin bireylerin etkileşimleri yoluyla inşa edildiğini savunur. Bu kuramsal yaklaşım, Sudan'da ulusal kimliğin oluşumunda etnik kimliklerin nasıl etkili olduğunu anlamak için güçlü bir çerçeve sunar. Sudan örneğinde, ulusal kimliğin çok katmanlı yapısı, etnik kimliklerin hem toplumsal hem de politik süreçlerdeki belirleyici rolüyle şekillenmektedir (Berger & Luckmann, 1966, s. 240). Sudan'da ulus-devlet inşası süreci, ortak dil, din, gelenek ve değerler aracılığıyla kültürel kimliği şekillendirerek toplumsal bütünleşmeyi sağlamada önemli bir rol oynamıştır. Çeşitli kültürel unsurlar, hem ortak bir kimlik oluşturma çabalarını pekiştirmiş hem de farklı gruplar arasında gerilim yaratmıştır. Kültürel semboller ve mitler, örneğin bayraklar ve milli marşlar, ulus-devlet kimliğini pekiştiren önemli araçlar olmuştur, ancak bu semboller, halkın farklı kesimlerinde farklı anlamlar taşımakta ve bu da kimlik oluşturma sürecini karmaşıklştırmaktadır. Tarih ve kültür, milliyetçilik ideolojisinin temel unsurları olarak, ulusal bir kimlik inşasında sıkça kullanılmaktadır. Ancak, bu süreç, çoğu zaman etnik çeşitliliği birleştirici bir faktör olmaktan ziyade, farklı gruplar arasında çatışmaların kaynağı olmuştur. Sudan örneğinde olduğu gibi, bir ulus-devletin etnik çeşitliliği, tarih, kültür ve milliyetçilik bağlamında birleştirici ya da ayrıştırıcı dinamikler oluşturabilir.

Sudan milliyetçiliğinin ortaya çıkışını kısaca ele almak gerekirse, bu kavram 1924 yılında White Flag League (Beyaz Bayrak Cemiyeti) kurucuları tarafından kullanılmıştır. Böylelikle, Sudan milleti kavramı ortaya çıkmış ve sömürgecilere karşı devrim hareketi

başlamıştır. Bu tarihten itibaren yazarlar ve siyasetçiler Sudan milleti kavramını kullanmaya başlamışlardır. Sudan milliyetçiliği anlayışını ortaya çıkaran kişi, Güney Sudan kökenli Denka kabilesine mensup Ali Abdallatif'tir. Sudan milliyetçiliği kavramına ilişkin Beyaz Bayrak Cemiyeti'nin felsefesi, Sudan birliği ve aidiyetin anlamları etrafında şekillenmektedir. Osman'a (2011) göre, bu dönemde Sudan milliyetçiliğini savunan bazı entelektüeller, Arap milliyetçiliğini ön plana çıkararak Afrika kimliğini dışarıda bırakılmışlardır (Osman, 2011).

Fransız sosyolog Émile Durkheim'e (1858-1917) göre, ulusal karakter (milliyetçi kişi), toplumsal varoluşu biçimlendiren çevresel unsurların etkileşimi sonucu oluşan ve kolektif bilinç ya da aklın bir yansımasını ifade eden bir kavramdır. Ulusal karakter, bireysel karakterden daha kapsamlı özellikler barındırmakla birlikte, bireysel karakter de ulusal karakterin bazı unsurlarını içermektedir. Aynı zamanda ulusal karakter, bireyin toplumsal gerçekliğini oluşturan unsurların tüm özelliklerini yansıttığı için birbirinden farklı birçok unsuru barındırabilir. Bu farklılık düzeyi, toplumun olgunluk seviyesine bağlı olarak artış ya da azalış gösterebilir. Durkheim, ulusal karakteri, bireyin topluma organik aidiyetinin bir sonucu ya da bu aidiyetin bir yansıması olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda, ulusal karakter, bireysel kişilik kavramının toplumsal düzeydeki bir uzantısı olarak değerlendirilmektedir (Al-Talib, 2014).

19. yüzyılda milliyetçilik düşüncesinin yükselişe geçmesiyle birlikte, bilinçli Sudanlı entelektüeller etnik kimlikleri dikkate alarak yeni bir ulusal kimlik inşa etmeye yönelmişlerdir. "Al-Liva al-Abyad Cemiyeti'nde Milliyetçilik Kavramı" başlıklı çalışmada belirtilenlere göre, Sudan'ın kimliği konusundaki Araplık mı yoksa Afrikalılık mı olduğu yönündeki tartışma, tarihsel süreçte farklı biçimlerde kendini göstermiştir. Bu tartışmanın erken dönem yansımalarından biri, 1923 sonbaharında, Sudan Birliği Cemiyeti'nin faaliyetleri çerçevesinde Ali Abdallatif ile Suleiman Kasha arasında yaşanan fikir ayrılığıdır. Kasha, Mevlit Kandili gecesinde okunan şiirleri derleyerek bir kitap hâlinde yayımlamış ve bu kitabın önsözünde "Cömert Arap Halkı" ifadesini kullanmıştır. Ancak bu ifade, Ali Abdallatif tarafından eleştirilmiş ve yerine "Cömert Sudan Halkı" ifadesinin kullanılması gerektiği savunulmuştur. Abdallatif, bu tercihin Sudan toplumunun Araplar ve Güney Sudanlılar arasında herhangi bir ayrım gözetmeksizin bütüncül bir kimlik inşasını desteklemesi gerektiğini gerekçe olarak göstermiştir (Al-Talib, 2014, s. 76-77). Abdallatif, Sudan'ın kuzeyi ile güneyi arasında

ayrım yapmayan kapsayıcı bir vizyona sahip, birliği ve bağımsızlığı savunan önemli bir kahraman olarak kabul edilir. Sudan ordusunda subay olarak görev yapmış, Haziran 1924'te kurduğu Beyaz Bayrak Cemiyeti ile bu ilkeyi hayata geçirmeye çalışmıştır. Nuba ve Dinka kökenleri, onun Sudan milliyetçiliği anlayışını şekillendirmiş ve farklı etnik unsurları bir araya getirme çabalarına ilham vermiştir. (Haj-Hamad, 1996).

Sudan milliyetçiliğinin ortaya çıkışı, sömürgecilik karşıtı mücadelelerle de ilişkilidir. Ali Abdallatif ve Beyaz Bayrak Cemiyeti, Sudan'ın bağımsızlığı ve kendi kaderini tayin etme hakkı için önemli adımlar atmışlardır. Bu süreçte, Sudan milliyetçiliği, bir yandan yerel kimlikleri ve kültürleri bir araya getirerek ulusal bir bilinç oluşturmaya amaçlamış, diğer yandan da sömürgeci güçlere karşı direnişin simgesi olmuştur. Ancak, Sudan milliyetçiliğinin içindeki farklı akımlar ve ideolojik çatışmalar, zamanla Arap ve Afrika kimlikleri arasında gerilimlere yol açmıştır (Hāshim, 2019).

Sudan milliyetçiliği, çeşitli akımlarla karşılaşmış olup, sonuç olarak bu anlayışın çeşitlilik içinde birlik perspektifinden hareketle ele alınması gerekmektedir. Ulusal kültür, tek bir ulus içerisinde farklı iç kültürlerin varlığını reddetmez. Aynı ulusun bireyleri, bir dizi farklı sebepten ötürü kültürel çeşitlilik gösterebilir; ancak tüm bu ulusal bölünmelere rağmen, bireylerin farklılıkları ve özgünlükleri bir kenara bırakıldığında, gruplar arasında bir araya gelmeyi sağlayan, kendine özgü bir kültürün oluşturulmasına katkıda bulunan ortak noktalar ve paylaşılan değerler bulunmaktadır. Sonuç olarak, bu kültürün etkileri doğrultusunda şekillenen ulusal kimlik, bu kültürel unsurların izlerini taşımaktadır.

1.3.3. Kültürel Analiz Yaklaşımı: Sudanizm, Afro-Arabizm ve İslam-Arabizm

Kültürel analiz yaklaşımı, Dr. Mohammed Jalal Hashim tarafından geliştirilmiştir. Hashim, *Kültürel Analiz Yaklaşımı Üzerine Düşünceler: Kültür, Devlet, Demokrasi, Özerklik, İdeoloji ve Pan-Afrikanizm* adlı eserinde, kültür, siyaset, ekonomi ve düşünce alanlarında birçok kavramı yeniden tanımlayarak teorinin teorik ve pratik temellerini ortaya koymuştur. Teorinin temel dayanağı, James Henry'nin kültür tanımına dayanmakla birlikte, Hashim bu tanımları genişleterek Mahmoud Mohammed Taha'nın fikirleriyle bağlantı kurmuştur.

Hashim, kültürü, Edward Burnett Tylor'un klasik tanımını esas alarak bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, gelenekler ve bireyin toplumda edindiği diğer alışkanlıkları kapsayan "karmaşık bir bütün" olarak açıklamıştır (Hashim, 2018, s. 42). Kültürel bütünlüğün

bozulmasının, kültürün anlamını yitirmesine yol açacağını vurgulamış, kültürel analizde bütüncüllüğü temel alan bir yaklaşım benimsemiştir. Kültürel aidiyet ve öz farkındalık, aynı kültürü paylaşan bireylerin belirli davranış kalıplarını benimsemeleriyle oluşur.

Hashim, merkez ve çevre kavramlarını geliştirerek merkezin çevre üzerindeki kültürel hegemonyasını ele almıştır. Bu yaklaşım Marksizm'den etkilenmiştir. Ancak eleştirmenler, Hashim'in teorisinin dinamik değişimleri yeterince dikkate almadığını ve kimlik içindeki söylemsel çatışmaları ihmal ettiğini belirtmişlerdir. Hashim'e göre, ırk kavramının belirsizliği, toplumların hayali topluluklar olduğunu gösterir ve kültürel çatışmaların temelinde marjinalleşme ve adaletsiz servet dağılımı yer alır. Merkezin çözülmesi gerektiğini savunarak kültürel hegemonya eleştirisini derinleştirmiştir (Hāshim, 2019). Hashim'in yaklaşımı, Antonio Gramsci'nin kültürel hegemonya kavramından önemli ölçüde etkilenmiştir. Gramsci, kapitalist devletin sadece maddi üretim araçlarını değil, kültürel ve ideolojik araçları da kontrol ettiğini vurgulamış, klasik Marksizmin kültürel olguları analiz etmekte yetersiz kaldığını ileri sürmüştür (Malešević, 2019, s. 36).

Sudanizm kavramı, Sudan kimliğinin bileşenleri arasında uyumu esas alan ve Afro-Arabizm ikiliğini aşmaya çalışan bir yaklaşımı temsil etmektedir. Sudanlı akademisyen Ahmed Al-Tayyib Zeyn Al-Abidin, bu kavramı 1980 yılında ortaya atmıştır. Zeyn Al-Abidin, Sudan kültürünü tarihsel ve kültürel bir perspektifle ele alarak, sanatı kültürel analiz için giriş noktası olarak kullanmıştır. Sudanizm kavramı, Ocak 1980'de Khartoum dergisinde yayımlanan "Çağdaş Sudan Kültüründe Sanat" adlı makalesiyle sistematik hâle gelmiştir.

Sudanizm düşüncesi daha sonra John Garang tarafından siyasi bir söylem olarak ileri sürülmüş, Sudan milliyetçiliğinin yeni bir formu olarak benimsenmiştir. Bazı kesimler Sudanizmi ulusal kimliğin yeniden inşası için bir çıkış yolu olarak görürken, diğerleri Pan-Afrikanizm düşüncesinin daha kapsayıcı bir çözüm sunduğunu savunmaktadır. Pan-Afrikanizm, Afrika kıtasının bir bütün olarak ele alınmasını, kültürel çeşitliliğin bir zenginlik kaynağı olarak görülmesini teşvik eden bir düşünce biçimidir (Erdem, 2020, s. 691). Sudanizm ve Pan-Afrikanizm arasında kavramsal yakınlıklar bulunmakla birlikte, Sudanlı entelektüeller arasında Sudan kimliği konusunda görüş birliği sağlanamamıştır. Sudanizm okulu, ulusal birlik çerçevesinde kültürel çeşitliliği bir zenginlik olarak kabul eden bir yaklaşımı benimser. Nuraddin Sati'ye göre, Sudanizm, bireylerin etnik, dilsel ya

da dini kökenlerinden bağımsız olarak Sudan ulusuna aidiyet duymalarını sağlayan bir kimlik inşasıdır. Bu anlayış, etnik ve kültürel çeşitliliği ayrıştırıcı değil, bütünleştirici bir unsur olarak değerlendirir (Hashim, 2018).

Günümüz Sudan'ında, Sudanizm anlayışının, mevcut sosyo-politik ortamda giderek daha fazla kabul gördüğü ve ulusal inşa süreci için güçlü bir temel sunduğu gözlemlenmektedir (Hashim, 2018). Bu bağlamda, Sudan kimliği, Kuzey Sudan'daki Kush kültürleriyle gelen Arap-İslam kültürü ve Güney Sudan'daki Nil kültürleri ile Batı Afrika kültürlerinin etkileşimi sonucunda oluşmuştur. Bu kültürel birleşim, Sudan'ın özgün kimliğine katkı sağlamış ve Sudanizm'e zemin hazırlamıştır.

Afro-Arabizm, Nil kıyısında yaşayan Arap Müslüman kuzey topluluğunun kültürünü tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Mohammed Jalal Hashim ve Abdallah Ali İbrahim gibi isimlerce tartışmaya açılan bu kavram, özellikle 1960'lar kuşağının "orman ve çöl" metaforu ile Arap ve Afrika kültürlerini uzlaştırma çabasının bir yansımasıdır (İbrahim, 2020). "Orman ve Çöl Okulu", Sudan'ın çok kültürlü yapısını vurgulayan ve Afrikalı unsurların edebiyat ve sanat yoluyla görünür kılınmasını amaçlayan bir harekettir (Albasheer, 2024). Muhammed Abdul-Hayy (1976) bu okulun kökenlerini Fecr Okulu'na dayandırır (Al-Talib, 2014, s. 75).

Bu dönemde entelektüel çevreler kimlik meseleleri üzerinde yoğunlaşmış ve Abdallah Ali İbrahim'in "Kaçanların İttifakı" kavramı bu tartışmaların merkezine yerleşmiştir. Hashim'in "Sudanarapizm" yaklaşımı ise Araplık ve İslam'ı Sudan'a özgü bir biçimde yeniden tanımlamayı önermiştir. Bu perspektif, Sudan'ın Arap ve Afrikalı kimlik unsurlarını bütünleştirme çabasını sürdürmüştür. Dr. Mansur Khalid de Sudan kimliği üzerine yürüttüğü çalışmalarında (Khalid, 2000), Afro-Arabizm sentezine ve "Orman ve Çöl"³ okulunun bu süreçteki entelektüel etkisine değinmiştir.

İslam-Arabizm ideolojisi, İslamcı hükümet döneminde Sudan'ın ulus inşa sürecinde belirgin şekilde ortaya çıkmıştır. Bu ideoloji, Arap kültürü ve siyasal İslam'ı ayrılmaz bir bütün olarak sunmuş, Arapçayı hem dinin hem devletin dili ilan edilmiştir. Hashim, kültür ile ideoloji arasında net bir ayrım yapar, kültürü dinamik ve yaratıcı bir süreç, ideolojiyi ise dar, gerçekliği çarpıtan ve kültürel gelişimi engelleyen bir yapı olarak tanımlar (Hashim, 2018). Ona göre, Arap ve İslam kültürleri Sudan toplumunda derin bir yer

³ Orman ve Çöl Okulu, 1962 yılında Hartum Üniversitesi'nde ortaya çıkan modernist bir şiir ve kültür hareketidir. Bu okul, Sudan kimliği, ulusun tarihine ve coğrafyasına derinlemesine gömülü bir olgu olarak ele alma ve bu bağlamda açığa çıkarma çabasıyla şekillenmiştir.

edinmiş olsa da, İslam-Arabizm ideolojisinin uygulanma biçimi, Sudan halklarının ilerleme ve barış içinde bir arada yaşama imkânlarını yeterince destekleyecek şekilde değerlendirilememiştir. Sonuç olarak, kültürel analiz yaklaşımı, Sudanizm kavramı ve Afro-Arabizm ile İslam-Arabizm tartışmaları, Sudan kimliğini anlamada temel parametreler sunmaktadır. Hashim'in kültürel analiz teorisi, kültürün bütüncül yapısına ve ulusal kimlik inşasındaki çeşitlilik vurgusuna dayalı bir paradigma geliştirmiştir. Sudan kimliği üzerine yapılan kültürel analizlerde Afro-Arabizm, Sudanizm ve İslam-Arabizm yaklaşımları, Sudan'ın çok katmanlı kimlik yapısını anlamada önemli teorik çerçeveler sunmaktadır.

2. BÖLÜM: SUDAN'DA ULUSAL KİMLİK İNŞASI SÜRECİ

2.1. Tarihsel Arka Plan ve Bağlam

Sudan hükümeti, bağımsızlık öncesi ve sonrasında (1 Ocak 1956) Arap-İslam kimliği çerçevesinde iki ana bağlamda etkinlik göstermiştir: İslam dünyası ve Arap dünyası. Bununla birlikte, Afrika dünyası hükümetin faaliyetlerinde ikincil bir öneme sahip olmuş ve bu çerçevede tam anlamıyla bütünleşme sağlanamamıştır. Sudan, Afrika bağlamında yer alsa da bu bağın derinleşmesi ve ulusal kimlik inşasında daha güçlü bir şekilde temsil edilmesi, yeterince önceliklendirilmemiştir (Shaked & Ronen, 1988, s. 254-255).

Sudan'da bağımsızlık sonrası dönemde yaşanan sorunlar, büyük ölçüde, yönetici elitlerin dinamikleri ve kararlarının bir sonucu olarak şekillenmiştir. Sudan'da ardı ardına gelen hükümetler, ülkenin karmaşık yapısındaki çeşitlilik ve çokluğu anlamakta ve bunu kapsayıcı bir şekilde yönetmekte başarısız olmuştur. Bu bağlamda, "El-Beşir" ve destekçilerinin Sudan'ın Arap-İslam kimliği üzerinde ısrarcı tutumları, Sudan Halk Kurtuluş Hareketi lideri John Garang'ın "Yeni Sudan" vizyonunu birçok kişi için bir umut haline getirmiştir. Bu başarısızlık ya da isteksizlik, farklılıkları yönetme ve ortak bir ulusal vizyon oluşturma konusunda yetersizlikle sonuçlanmış, uygulanan yönetim biçimlerini servet ile kaynak dağılımında adaletsiz bir hale getirmiştir. Bu durum, siyasi ve ekonomik güç ile kaynakların büyük ölçüde ülkenin merkezi (örneğin, Hartum ve Nil nehri boyunca uzanan şehirler ve kasabalar) lehine yoğunlaşmasına, çevredeki ve dezavantajlı bölgelerin ise marjinalize edilmesine neden olmuştur. Dolayısıyla, Sudan'da barışı sağlamanın önündeki temel engellerden biri, tarihsel olarak marjinalize edilmiş grupların ihtiyaçlarına öncelik verilmesi ve çatışma bölgeleri ile dezavantajlı alanlardaki halkların temel sorunlarının ele alınmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda, silahlı çatışmaların temel nedenleri olan kimlik sorunları, marjinalleşme, din-devlet ilişkisi, yönetim, kaynak paylaşımı, toprak meseleleri, sosyal adalet ve ulusal düzeyde eşitlik gibi temel sorunların çözümü, sürdürülebilir barış ve istikrarın sağlanması açısından kritik bir öneme sahiptir (İsmail, 2015).

Sudan'ın bir Afrika ülkesi olduğu ve Afrika kıtasındaki varlığı kesinlikle doğru bir tespittir. Ancak, Sudan'ın ulusal kimliği ve politik yapısı, ülkenin yalnızca Afrika ile sınırlı kalmadığını göstermektedir. Hükümet politikaları, Sudan'ı Arap dünyasına yakın bir konumda tutmuş ve bu da hem Afrika kökenli hem de Arap kültürel ve siyasi

unsurlarının birleşiminden oluşan karmaşık bir kimlik yapısına yol açmıştır. Dolayısıyla, Sudan'ın ulusal kimliği, yalnızca Afrika ile değil, aynı zamanda Orta Doğu ve Arap dünyasıyla da ilişkilidir. Bu karmaşıklık, Sudan'ın hem Afrika'daki hem de Arap dünyasındaki rolünü ve bu iki bölge arasındaki kültürel ve siyasi etkileşimleri yansıtır (Hakim, 1990).

Hükümet politikaları, ülkenin doğuya, özellikle Arap dünyasına daha yakın bir yönelime sahip olmasına neden olmuş ve bu durum, çift yönlü bir İslamlaştırma ve Araplaştırma süreci yaratmıştır (Hashim, 2018). Bunun en iyi örneklerinden biri, Mayıs 1973'te yürürlüğe giren Sudan'ın kalıcı Anayasası'nın hükümleridir. Anayasanın birinci maddesi, "Demokratik Cumhuriyet" olarak tanımlanmıştır. Ayrıca, onuncu madde, "Arapça, Sudan Cumhuriyeti'nin resmi dilidir" şeklinde hükmetmektedir (Shaked & Ronen, 1988, s. 256). 2005 yılında kabul edilen Sudan Geçiş Anayasası ise, ülkenin merkeziyetçi olmayan, çok kültürlü ve çok dilli bir yapıya sahip olduğunu ve çeşitli etnik gruplar ve dinlerin bir arada yaşadığını belirtmektedir. Bunun yanı sıra, şeriatın yasaların bir kaynağı olarak kabul edildiği vurgulanmış ve Arapçanın Sudan'da en yaygın kullanılan ulusal dil olarak tanımlandığı belirtilmiştir. İngilizce ise, ulusal düzeyde önemli bir ikinci dil olarak yer almıştır.⁴

Sudan devletinin inşa süreci, sömürge dönemindeki idari düzenlemelerden etkilenmiştir. 1899'da başlayan İngiliz yönetimi, kendi idari ve ekonomik hedefleri doğrultusunda bir yönetim yapısı oluşturmuş, ancak bu yapı yerel toplumsal dinamikleri sınırlı ölçüde dikkate almıştır. Bu nedenle Sudan devleti, toplumsal dokuyla tam anlamıyla bütünleşemeyen bir kurumsal çerçevede gelişmiştir (Haj-Hamad, 1996).

Sudanlılar, bağımsızlık sonrasında kendilerini böyle bir ortamda bulmuşlardır. Sudan'ın mozaik yapısını bir araya getirmesi ve farklı etnik, dini ve kültürel unsurlar arasında kültürel, sosyal ve ekonomik entegrasyonu sağlaması beklenen ulusal devlet projesi, o dönemde bir zihinsel tasarım ya da bu çeşitlilik ve çokluğu yönetecek bir vizyon olarak henüz mevcut değildi. Dolayısıyla, bunun gerçek hayatta somut bir şekilde ortaya çıkması imkânsız kılmıştır.

2.1.1. Sudan'ın Tarihsel Gelişimi ve Siyasi Yapısı

⁴ Sudan Cumhuriyeti'nin 2005 Geçici Anayasası Metni

<https://www.aljazeera.net/encyclopedia/2015/6/29/%D8%A7%D9%84%D8%AF%D8%B3%D8%AA%D9%88%D8%B1-%D8%A7%D9%84%D8%B3%D9%88%D8%AF%D8%A7%D9%86%D9%8A>

Sudan'ın bilinen en eski devleti, M.Ö. 2500 yılı civarında ülkenin kuzeyinde kurulan ilk Kush Krallığı'dır. Sudan'ın tarihsel gelişimine bakıldığında ise, M.S. 6. yüzyılın ortalarında bölgede Nuba, Makurra ve Alawa olmak üzere üç Hristiyan Sudan krallığının ortaya çıktığı ve yaklaşık bin yıl boyunca dini ve siyasi anlamda egemenlik kurdukları görülmektedir. Ancak 16. yüzyıldan itibaren Arap-İslam etkisinin bölgeye yayılmasıyla birlikte, Müslüman gruplar Funj kabileleriyle ittifak kurarak Hristiyan yönetimini sona erdirmiş, Sennar ve Darfur Krallıkları'nın kuruluşuyla İslam'ın bölgede yaygınlaşmasını sağlamışlardır. Bu bağlamda Funj Sultanlığı, Sudan'da Müslüman devletin inşası ve yerel yönetim ya da merkeziyetsiz bir yönetim modeli oluşturma açısından öncü bir örnek teşkil etmiştir. Sultanlığın önde gelen hükümdarları arasında devletin kurucusu Sultan Amara Dunkas, Sultan Nayl, 1611'de Sultan Adlan, 1645'te Sultan Badi Sid el-Kavm, 1692'de Sultan Badi el-Ahmar ve 1716'da Sultan Badi Ebu Şalluh yer almaktadır. Bu siyasi yapı, 1821 yılında Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın Sudan seferiyle sona ermiştir (Naima, 2022). Dolayısıyla araştırmalar, Arap kültürünün Sudan'a özellikle Funj Sultanlığı ve Türk-Mısır yönetimi olmak üzere iki ana tarihsel dönemde güçlü biçimde nüfuz ettiğini, bu süreçte yerel kültürle etkileşime girerek Sudan kimliğinin oluşumunda önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır (Haj-Hamad, 1996).

Geçmişte Sudan, siyasi, düşünsel ve kültürel olarak Mısır'dan etkilenmiştir. On dokuzuncu yüzyılın başlarından itibaren, özellikle Kavalalı Mehmet Ali Paşa döneminde Mısır idaresi Sudan'a kadar uzanmıştı. 1881 yılına gelindiğinde, Sudanlıların büyük bir kısmı "Muhammed Ahmed el-Mehdi" etrafında toplanarak, ulusal bir direniş hareketi olarak bilinen Mehdi Hareketi'ni başlatmış ve bu harekete "Ensar" adı verilmiştir (Koçak, 1986). Bu hareket, Sudan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla sonuçlanmış ve Sudan, 1885-1899 yılları arasında Mehdi Devleti'nin egemenliği altında kalmıştır (Hussain, 2020, s. 176).

1898 yılında İngiltere, Sudan'ı işgal ederek Mehdi Devleti'nin ordularını yenilgiye uğratmıştır. 1899 yılında Sudan, İngiliz-Mısır ortak yönetimine girmiş, ancak bu dönemde yönetim büyük ölçüde İngilizlerin kontrolünde olmuştur. İngiliz yönetiminin politikaları, Sudan'ın güneyi ve kuzeyinin ayrı yönetimlerine dayalı bir yaklaşımı benimseyerek, ülkenin bölünmesini teşvik eden bir stratejiye odaklanmıştır. Güney Sudan'ın, Kuzey Sudan'a kıyasla belirgin kültürel farklılıklar taşıdığı ve Kuzey'in

kültürünün Güney Sudan'a dayatılmaya çalışıldığı iddia edilmektedir (Ahmed, 2010, s. 499).

1930'ların sonlarında, Sudanlılar bağımsızlık mücadelesine başlamış ve eğitimli Sudanlı elitler "Mezunlar Kongresi"ni kurarak bu mücadeleyi yürütmüştür. 1940'larda, siyasi partiler kurarak bağımsızlık sürecini hızlandırmışlar ve nihayetinde 1 Ocak 1956'da ülkenin bağımsızlığını kazanmasını sağlamışlardır.

Bağımsızlığın ilk on yılı boyunca Sudan devleti, sömürge yönetiminden miras alınan idari ve bürokratik yapının yol açtığı bazı sorunlara rağmen belli bir ölçüde istikrarını koruyabilmiştir. Ancak bu dönemin sonrasında devlet yapısı giderek zayıflamış ve iç savaşların etkisiyle çözülme sürecine girerek işlevselliğini bir ölçüde yitirmiştir. 1970 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından yayımlanan bir raporda, bu durum açıkça ifade edilmiştir. Eski Sudan Çalışma Bakanlığı Müsteşarı Dr. Mohammed El-Murtaza Mustafa'ya göre, o dönemde Sudan, Güney Sudan ile tarihsel çatışmayı sona erdirmeye yönelik Addis Ababa Anlaşması'na yaklaşmıştı. Ancak bu girişimler, ülkedeki çatışma sürecini durdurmaya yeterli olmamıştır.

Siyaset bilimi profesörü Prof. Dr. Hassan Elhagali'ye göre, Sudan'da hem sivil hem de askeri rejimler farklı koşullarda iktidara gelmiş olsalar da ortak biçimde kırılganlık ve siyasi istikrarsızlık sorunları yaşamıştır. Askeri rejimler genellikle siyasi bölünme ve çatışmanın arttığı dönemlerde darbeye iktidara gelirken, sivil yönetimler görece uzlaşının sağlandığı ortamlarda yönetime geçmiştir. Askeri rejimler, sivil yönetimlerin başarısızlıklarını öne çıkararak darbelerini ülkeyi kaostan kurtarma gerekçesiyle meşrulaştırma eğilimindedir (Elhagali, 2024).

2.1.2. Etnik Grupların Tarihsel Kökenleri ve Dağılımı

Sudan, tarih boyunca birçok etnik grubun kesişim noktası olmuş, farklı kökenlerin ve kültürel etkilerin bir arada bulunduğu özgün bir coğrafya olarak öne çıkmıştır. Bu çeşitlilik, Sudan'ın etnik yapısının sadece biyolojik ve dilsel değil, aynı zamanda tarihsel, kültürel ve ideolojik temeller üzerine kurulduğunu göstermektedir. Prof. Ahmed İbrahim Diab'a göre Sudan, Hamitik, Zenci ve Sami unsurların birleşimiyle oluşmuş bir ulustur. Diab, bu karışımın Sudan'ın kültürel ve toplumsal yapısına yansıdığını, bu bağlamda Sudan kimliğinin tek bir soya değil, çok katmanlı tarihsel bir senteze dayandığını vurgular (Diab, 2006).

Sudan'daki etnik gruplar genellikle iki ana soy kategorisi çerçevesinde sınıflandırılır: Hamitik-Semitik Soy Grubu ile Zenci-Sudanlı Soy Grubu. Nubalar, Bejalar, Danakla ve Halanga gibi gruplar tarihsel olarak Araplaşmış kabul edilen Hamitik kökenli topluluklardır. Öte yandan Sudan'daki Arap nüfusun büyük bir kısmı kısmen Hamitik ve Zenci köken taşımaktadır (Deng, 1999). Bu durum, Sudan'daki etnik kimliklerin katı çizgilerle ayrılmadığını, tersine birbirine geçmiş tarihsel ve kültürel ilişkiler ağı üzerinden biçimlendiğini ortaya koyar.

Sudan kültürü, sadece etnik bileşenlere değil, eski Mısır, Hristiyanlık, Afrika yerel gelenekleri ve İslam gibi farklı uygarlıkların etkisiyle şekillenmiş bir sentezdir. Bu etkileşim, Sudanlıların geleneksel yaşam biçimlerine, sosyal yapısına ve inanç sistemine doğrudan yansımıştır. Diab, günümüz Sudan kültürünün ne tamamen Arap ne de sadece Afrikalı olduğunu, ancak ikisinin özgün bir karışımı olarak Sudan kimliğini oluşturduğunu belirtir. Bu karma yapı, Sudan milliyetçiliğinin sadece politik değil, kültürel, ahlaki ve tarihsel bir temel üzerinden şekillendiğini gösterir (Diab, 2006). Özellikle 1989 sonrası dönemde Sudan'da etnik kimlik ve milliyetçilik tartışmaları yoğunlaşmıştır. Diab, bu dönemde kimliğin yalnızca siyasi söylemler üzerinden değil, tarihsel bağlamı içinde yeniden değerlendirilmesi gerektiğini ifade eder. Ona göre, Sudan milliyetçiliği; ahlak, değer ve miras ile yoğrulmuş, sömürgecilikten ya da modern siyasi hareketlerden doğmamış, özgün bir kültürel yapının ifadesidir (Diab, 2006).

Etnik grupların tarihsel kökeni daha gerilere, M.Ö. 350-1070 yılları arasında Nil Vadisi'nde kurulan Nubian Kush uygarlığına kadar izlenebilir. Bu uygarlık, Sudan'daki birçok topluluğun tarihsel ve kültürel hafızasında merkezi bir yer tutar. Günümüz Sudan kimliğinin bu eski medeniyetin mirasını taşıdığı, özellikle akademik çevreler ve bazı siyasi aktörler tarafından sıkça dile getirilmektedir. Kush mirası, Sudan'da etnik çeşitliliğin bir kaynağı ve ortak bir tarihsel temel olarak görülür.

Bununla birlikte, Sudan'ın kimliksel yapısının biçimlenmesinde iki büyük kültürel akım etkili olmuştur: Afrika yerel kültürü ile Arap-İslam kültürü. Bu iki akım hem çatışmalı hem de bütünleşik süreçler aracılığıyla Sudan kültürünü şekillendirmiştir. Söz konusu ilişki, literatürde "Orman ve Çöl Okulu" veya "Afro-Arabizm" paradigmasıyla kavramsallaştırılmıştır. Bu anlayışa göre Sudan kimliği, Afrika ve Arap kültürlerinin tarihsel etkileşimi ile meydana gelmiş çift yönlü bir yapıdır. Sudan müziği, giyim tarzı ve sosyal gelenekleri bu kültürel birleşimin somut göstergeleri arasında yer alır.

Sudan, tarih boyunca Afrika kıtasının kuzeyi ile Sahra Altı Afrika arasında bir geçiş noktası olarak konumlanmıştır. Bu özgün konumu, Sudan'ın kimliğine çift yönlü bir aidiyet kazandırmıştır. Bu bağlamda, Mazrui'nin (1968) "*Sudan in Africa*" adlı kitapta yer alan "*The multiple marginality of the Sudan*" makalesinde Sudan'ın Afrika'daki konumuna ilişkin görüşleri dikkat çekicidir. Mazrui, Sudan'ın Afrika'nın iki bölgesi, Sahra Altı Afrika ile Sahra'nın kuzeyi arasında, orta bir konumda yer aldığını vurgulamaktadır. Ona göre bu ara konum, Sudan'a aidiyet açısından bir ikilik kazandırmaktadır, etnik açıdan Afrikalı, kültürel açıdan ise Arap olarak tanımlanan bir kimlik ortaya çıkmaktadır. Mazrui, bu orta konumun Sudan'ı her iki bölge için de marjinal bir ülke haline getirdiğini ve Sudan'ın bu iki Afrika dünyası arasındaki sınırda yer alarak tarafsız olmayan, her iki dünyanın da bazı özelliklerini bünyesinde barındıran bir geçiş noktası işlevi gördüğünü ileri sürmektedir (Mazrui, 1968, s. 240-255).

Sudan, tarihsel olarak göç, fetih ve kültürel etkileşimlerin yoğun yaşandığı bir coğrafya olarak, çok çeşitli etnik grupların bir arada yaşadığı bir yapı kazanmıştır. Bu çeşitlilik, ülkenin kuzeyinden güneyine, doğusundan batısına kadar bölgesel düzeyde farklı kabile yapılanmaları ve kültürel zenginlikler üretmiştir. Awn Al-Sharif Qasim'in *Sudanese Encyclopedia of Tribes and Genealogies* adlı kapsamlı çalışması, Sudan'daki etnik grupların tarihsel kökenleri, soy bağları, kültürel pratikleri ve coğrafi dağılımları hakkında önemli veriler sunar. Qasim'e göre bu kabileler sadece sosyo-kültürel değil, aynı zamanda tarihsel ve siyasal süreçlerde de etkin roller üstlenmiştir (Qasim, 1996).

Ülkenin kuzeyinde, Nubya kökenli Mahas ve Danka'la gibi kabileler tarihsel sürekliliği olan topluluklar arasında yer alır. Mahas kabilesinin kökeni, Abdullah bin Ebî Sarh'ın Sudan seferiyle ilişkilendirilmekte ve bu toplulukların özellikle Dongola bölgesine yerleştiği belirtilmektedir. Danka'la ise Nubya'nın dört büyük etnik kolundan biri olup, kendine özgü Danka'lawi lehçesini yaşatmaktadır (Qasim, 1996). Öte yandan, Arap kökenli Ca'liyyun ve Abdelâb gibi bazı kabilelerin, Sudan'ın İslamlaşma sürecinde önemli birer aktör olarak rol oynadığı ve soylarını sırasıyla Hz. Abbas ile Hz. Ali-Fatıma hattına dayandırdıklarına ilişkin söylemler bulunmaktadır.

Doğu Sudan'da yaşayan Beja halkı, Arap yarımadasından gelen gruplarla tarihsel temaslar kurmuş ve bu temaslar sonucunda kendine özgü bir kültürel yapı geliştirmiştir. Beja'nın alt kollarından biri olan Beni-Âmir kabilesi hem bölgedeki askeri gücü hem de kültürel devamlılığıyla öne çıkmaktadır. Nil havzasında yer alan Funj topluluğunun ise,

kökeni konusunda farklı görüşler bulunmaktadır; bazı araştırmacılar bu grubun Şilluklar ile bağlantılı olduğunu öne sürerken, bazıları ise Batı Afrika'daki Bornu ya da Habeşistan kaynaklı olduğunu savunmaktadır (Naima, 2022).

Batı bölgede yer alan Fur kabilesi, 17. yüzyılda kurulan Darfur Sultanlığı'nın kurucu unsuru olmuş ve bu sultanlığın son hükümdarı Sultan Ali Dinar'a kadar önemli bir siyasal yapı oluşturmuştur. Kordofan ve Nil havzasında ise Bedeiriyye, Cuvâmi'a, Ğudayât ve Batahin gibi farklı etnik gruplar coğrafi olarak yayılmıştır. Bu kabileler arasında Abdelâblar gibi İslamlaşma sürecine öncülük etmiş gruplar da yer almaktadır. Tüm bu toplulukların kökenleri, Sudan'daki etnik mozağin nasıl oluştuğunu ve bu mozağin ulus-devlet inşa süreçlerine nasıl yansıdığını anlamak açısından tarihsel bir çerçeve sunar (Qasim, 1996).

Sudan'ın etnik yapısı, tarih boyunca çeşitli göç, asimilasyon ve kültürel etkileşim süreçleriyle şekillenmiş, farklı coğrafi bölgelerde yerleşik çok sayıda kabile ve topluluğu içermektedir. Bu etnik çeşitlilik, tarihsel kaynaklar ve soy anlatımları üzerinden izlenebilmekte, özellikle Awn al-Sharif Qasim'in kaleme aldığı *Ensab ve Kabileler Ansiklopedisi* gibi kaynaklarda kabilelerin kökenlerine dair farklı görüşler sunulmaktadır. Örneğin, Funca kabilesinin kökeni konusunda bazı araştırmacılar, bu grubun Nil Vadisi'ndeki yerli topluluklardan, özellikle Şilluklardan türediğini belirtirken, başka tarihsel perspektifler ise Funcların Arap yarımadasından gelen Himyerî soyundan olduğunu ve Bornu halkıyla ilişkili olduğunu iddia etmektedir (Qasim, 1996). Benzer şekilde Hamer kabilesi de kökenini Arap Adnanî soyuna ve Şerif Muhammed el-Ahmer'e dayandırmakta, Endülüs'ten Tunus üzerinden Sudan'a göç ettikleri aktarılmaktadır. Sudan'ın batısından doğusuna yayılan geniş yerleşim alanlarına sahip bu topluluklar, geleneksel olarak deve yetiştiriciliği gibi faaliyetlerle tanınmaktadır.

Diğer yandan, Sudan'ın batı ve merkezi bölgelerinde yerleşik olan Zaghawa, Kunuz ve bazı Baggara kabileleri, etno-dilsel olarak farklı yapılara sahip olup, tarihsel süreçte hem yerli Afrikalı halklarla hem de Araplarla kültürel ve dilsel etkileşim içerisinde olmuşlardır. Zaghawa halkı, Çad ve Sudan arasında geniş bir bölgede yaşayan, üç ana gruba (Wogi, Tuba/Bideyat, Kubra) ayrılan büyük bir etnik gruptur. Kendi içinde farklılaşan bu yapı, günümüzde Haddahid olarak adlandırılan ve doğrudan eski Zaghawa soyundan gelen grupları da içermektedir. Zaghawalar kendilerini Beri olarak tanımlar (Yousef, 2016). Kunuz kabilesi ise Arap Rabia soyundan gelen Kenz el-Devle'nin

torunları olup, tarihsel olarak Nuba bölgesinde yaşamış ve burada Nubalarla etkileşime girerek Kunuz lehçesini geliştirmiştir. Bu lehçe, Nuba dilleri arasında yer almakta ve Dongolavi diline yapısal olarak yakınlık göstermektedir (Qasim, 1996).

Sudan'ın Darfur ve Kordofan bölgelerinde yaygın olan Baggara ve Abala grupları ise hem ekonomik faaliyetleri hem de göçebe yaşam tarzlarıyla öne çıkmaktadır. Suleiman ve Al-Tinawi'nin çalışmasında belirtildiği üzere, Baggara kabileleri büyük oranda sığır yetiştiriciliğiyle uğraşmakta, Abala grubu ise deve yetiştiriciliğiyle tanınmaktadır. Bu kabileler arasında Rizeigat, Ma'alia, Beni Halba, Habbania, Ta'aisha, Miseriya ve Beni Hussein gibi kabileler, çeşitli bölgelerde yerleşiktir ve her birinin kendi liderlik yapıları bulunmaktadır. Özellikle Rizeigat kabilesi, Güney ve Kuzey Darfur'da kollar hâlinde yayılmış ve soylarını Ebu Zeyd el-Hilali'nin babası Rızk'a dayandırarak, Kahtani kökenli olduklarını ileri sürmüşlerdir (Suleiman & Al-Tinawi, 1988, s. 13-20).

Bu tarihsel ve coğrafi dağılım, Sudan'da etnik kimliğin ulus-devlet inşasıyla nasıl kesiştiğini anlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Kabilelerin kökenlerine dair farklı anlatımlar, bir yandan kimlik inşasının tarihsel zeminini oluştururken, diğer yandan modern dönemdeki etnik temsiliyet, siyasi pozisyonlar ve toplumsal etkileşimleri de şekillendirmektedir. Sudan'daki kabile yapıları sadece etnik bir farklılık göstergesi değil, aynı zamanda tarihsel belleğin, sosyal yapının ve kültürel sürekliliğin taşıyıcısıdır.

2.1.3. Dini Grupların Tarihsel Süreci ve Siyasetteki Rolü

Sudan'da Ansar ve Hatmiyye gibi dini-toplumsal yapılar hem devletin hem de toplumun şekillenmesinde tarihsel süreçler boyunca merkezi aktörler haline gelmiştir. Özellikle Mehdi Devrimi sırasında, sömürgeci yönetimlere karşı örgütlü bir direniş sergileyerek kendi liderlikleri altında bağımsız bir yapı kurmayı başaran bu gruplar, Sudan'ın siyasi tarihinde kalıcı etkiler bırakmıştır. Hatmiyye tarikatı ise tasavvufun yaygınlaştırılmasıyla, ülkenin kültürel ve ruhani kimliğinin inşasında önemli rol oynamıştır (Warburg, 2003).

Sudan'ın antik ve modern dönemlerinde, merkeziyetçi devlet yapılarının egemen olduğu süreçlerde kabilelerin siyasi etkisi sınırlı kalmıştır. Özellikle Kush Medeniyeti döneminde din ve askeri otorite ön planda olmuş, kabilelerin etkisi ikincil düzeyde kalmıştır (Altahir, 2015). Ancak Hristiyan krallıkların çöküşü ve İslam'ın gelişile birlikte, kabileler yeniden siyasi sahnede etkili aktörler haline gelmiş, İslam özellikle Arap kabileleri için dini kimliğin ötesinde kültürel ve siyasi bir sermayeye dönüşmüştür. Bu durum, Sennar

Sultanlığı gibi kabile temelli İslami devletlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamış, ancak bu yapılar ulusal birlikten ziyade kabile ittifaklarına dayalı olmuştur (Altahir, 2015).

Tasavvuf hareketleri ise, Sudan'da kabilecilikten daha kapsayıcı bir sosyal bağlılık modeli sunarak, İslam'ın toplumsal etkilerini derinleştirmiştir. Tasavvuf liderleri kabile sınırlarını aşarak geniş kitlelere ulaşmış, ancak merkezi bir yapının inşasında yetersiz kalmıştır. Mehdi Devrimi, bu iki geleneğin — tasavvuf ve kabilecilik — birleşiminden doğan ulusal bir direniş hareketi olarak değerlendirilmiştir. Bu gelişmelere karşılık, İngiliz sömürge yönetimi tasavvuf yapılarının etkisini azaltmak ve kabileler arası rekabeti teşvik etmek suretiyle bu birleşik direnişi parçalamayı hedeflemiştir (Haj-Hamad, 1996). Sömürgeciler Sudan'a ulaştığında, karşılarında iki güçlü sosyal yapı bulmuşlardır: Kabile ve Tarikat. Dönemin Sudanlı entelektüelleri bu yapıların etkisi altında şekillenmiş, başlangıçta tarikatlardan bağımsız görünseler de, siyasi partilerin kurulmasıyla halkın büyük çoğunluğunun iki ana tarikatta yoğunlaştığı görülmüştür: Ensar (Mahdiyye) ve Hatmiyye. Zamanla bu tarikatların liderleri siyasi partilerin de liderleri haline gelmiştir. Mahdiyye taraftarları Ümmet Partisi'ni (Hizb al-Umma al-Qawmī), Hatmiyye taraftarları ise Demokratik Birlik Partisi'ni (Hizb al-Ittiḥādī al-Dīmūqrātī) kurmuşlardır. Bu partiler 1953 seçimlerinde parlamentoda çoğunluğu elde etmiş ve 1956'da Sudan'ın bağımsızlığına öncülük etmişlerdir.

Sufi tarikatlar, sadece dini yapılar olarak kalmamış, eğitim kurumları, hayır cemiyetleri ve sosyal organizasyonlar aracılığıyla Sudan toplumunun hem dini hem de siyasi yapısında köklü bir yer edinmiştir. Mehdi Devrimi sırasında, farklı tarikat mensupları Mehdi ordusunda önemli görevler üstlenmiş, bağımsızlık mücadelesine katkı sunmuşlardır (Haj-Hamad, 1996).

Bağımsızlık sonrası dönemde, Sudan'da ortaya çıkan temel meseleler arasında kimlik sorunu, demokratikleşme ve çeşitliliğin yönetimi öne çıkmıştır. Siyasi yapının istikrarsızlığı, büyük ölçüde dini-tarikat ve kabile temelli gruplar arasındaki güç mücadelesinden kaynaklanmıştır. Bağımsızlık sürecinde, bazı dini liderler Mısır ile birleşmeyi stratejik bir hedef olarak savunmuş, örneğin, Şeyh Muhammed Osman el-Mirghani'nin liderliğindeki Hatmiyye çevresi, bağımsızlığı desteklerken aynı zamanda Mısır ile özel bir ilişki kurulmasını talep etmiştir (Hashim, 2018).

Kabileler, yalnızca sosyal birimler değil, aynı zamanda Sudan'daki siyasi sistemin işleyişinde etkili unsurlar olarak görülmüştür. Bu kabile temelli yapı, modern devlet inşa

sürecinde çeşitli zorluklara yol açmış ve siyasal kutuplaşmaları besleyen dinamiklerden biri haline gelmiştir (Hashim, 2018).

Modernleşmiş devletlerde toplumsal yapı genellikle işbölümüne dayalı organik bir dayanışmayla şekillenirken, Sudan gibi kabile temelli yapılarda bu daha çok mekanik bir dayanışma biçiminde gelişmiştir. Émile Durkheim'in teorisine göre, bu tür mekanik dayanışma, toplumsal çatışmaları artırarak devletin ulusal kimlik inşa çabalarını sekteye uğratmıştır (Durkheim, 2023). Sudan özelinde, modern devlet kurma girişimleri geç başlamış ve 19. yüzyıldan itibaren şekillense de, bu süreç kabilelerin siyasi gücü nedeniyle sürekli olarak kesintiye uğramıştır. 20. yüzyıl boyunca geliştirilen ulusal organizasyonlar, dini ve kültürel çeşitliliği tam anlamıyla bütünleştirememiştir. Bu anlamda, Sudan'daki dini yapılar, tarikatlar ve kabileler, sadece toplumsal aidiyet bağları değil, aynı zamanda siyasi etki ve mobilizasyon araçları olarak işlev görmüştür. Bu aktörlerin devletin inşa sürecine etkisi, modernleşme çabalarının başarıya ulaşmasını hem kolaylaştırmış hem de zaman zaman engellemiştir. Sudan'ın ulusal kimlik inşası, bu tarihsel ve toplumsal dinamikler arasında sıkışmış çok katmanlı bir süreç olarak değerlendirilmelidir (Deng, 1995).

2.1.4. Etnik Kimliklerin Sudan'daki Siyasi ve Sosyal Rolü

Etnik kimlik, bireylerin kendilerini belirli bir dil, kültür, soy bağı veya tarihsel aidiyet temelinde tanımladıkları bir sosyal kimlik biçimidir. Sudan'da etnik kimlikler, yalnızca kültürel aidiyet değil, aynı zamanda siyasal iktidara erişim, toplumsal statü ve kaynaklara ulaşım açısından belirleyici unsurlar hâline gelmiştir. Bu durum, Sudan'daki ulusal kimlik inşa sürecinin etnik temelde şekillenmesi ile yakından ilişkilidir.

Sudanlı şair Muhammed El-Fayturi'nin eserlerinde Afrikalı kimliğine olan derin bağlılığını vurgular. Örneğin, yazdığı şiirlerden şu sözler geçmektedir: "Bunu insanlığın yüzüne söyleyin, ben Zenciyim, atalarım da zenciydi, annem zenci, ben siyahım ama özgürüm, Afrika'da bir toprak sahibiyim" dizeleri, onun güçlü Afrikalı kökenlerini ve özgürlük arzusunu ifade eder. El-Fayturi'nin şiirlerindeki yoğun duygusallık, Afrikalı ve Arap kimliklerinin birleşiminden doğar. Bu iki farklı kimliğe ait olmanın getirdiği benzersiz bir perspektif, Sudan'da milli kimlik inşasının karmaşıklığını anlamak için değerli bir kaynaktır.

Sudan kimliği, Sudan'ın tarihi, kültürel ve sosyal geçmişinden doğan ve Sudan halkının ortak değerlerini, inançlarını ve kültürel özelliklerini ifade eden bir kavramdır. Sudan kimliği, ülkenin çeşitli etnik gruplarının, dillerinin, geleneklerinin ve yaşam tarzlarının birleşimini yansıtır. Bu kimlik, Sudan halkının ortak tarihini, mücadelelerini, değerlerini ve toplumsal yapılarını içerir. Aynı zamanda Sudan'ın jeopolitik konumu, coğrafi özellikleri ve uluslararası ilişkileri de Sudan kimliğinin oluşumunda rol oynar. Sudan kimliği, farklılıkları kucaklayan ve Sudan halkını bir araya getiren bir birlik duygusu oluşturur (Al-Talib, 2014).

Bu anlamda Sudan kimliği, Arap-İslam kültürünü temsil eden Arap unsuru ile Afrika kültürünü yansıtan Afrikalı unsurun etkileşimi sonucu oluşan bir yapısal bileşim olarak değerlendirilmektedir. Bu etkileşim, Sudan'ın tarihsel süreçlerinde Arap ve Afrika medeniyetlerinin birleşimiyle şekillenmiş ve bu durum, ülkenin kültürel çeşitliliğini ve ulusal kimliğini derinden etkilemiştir. Arap ve Afrika kültürlerinin birleşimiyle şekillenen bu kimlik, günümüzde de Sudan toplumunun temel özelliklerinden biri olarak varlığını sürdürmektedir (Adam, 2022).

Sudan'daki etnik kimlikler, tarihsel süreç boyunca siyasi ve sosyal dinamikleri şekillendiren önemli unsurlar arasında yer almıştır. Bu bağlamda, Zaghawa kabilesi, ülkenin siyasi yapısında merkezi bir aktör olmamakla birlikte, bölgesel siyasette stratejik ittifaklar yoluyla etkili olmuştur. Özellikle Fur gibi diğer etnik gruplarla kurduğu siyasi işbirlikleri, kabileyi Sudan'daki güç dengelerinde önemli bir konuma taşımıştır.

Zaghawa kabilesinin tarihi, komşu krallıklarla, özellikle de Fur Sultanlığı ile yakından bağlantılı olmuştur. Bu ilişkiler, Fur Sultanlığı'nın bağımsız olduğu dönemlerde ya da Sudan'daki merkezi yönetime bağı olduğu dönemlerde de devam etmiştir. Zaghawa kabilesi, sadece Sudan ile sınırlı kalmayıp Çad ve Libya'daki siyasi ve askeri süreçlerde de rol oynamıştır. Sudan'da ise 2003 yılında Darfur bölgesinde Sudan hükümetine karşı silahlı mücadele başlatan Sudan Adalet ve Eşitlik Hareketi (JEM) içerisinde, Zaghawa kökenli bazı liderler aktif olarak yer almıştır. Bu süreç, Sudan'daki etnik kimliklerin yalnızca toplumsal yapıyı değil, aynı zamanda silahlı direniş ve siyasi hareketler bağlamında devletle olan ilişkilerini de şekillendirdiğini göstermektedir (Suleiman & Al-Tinawi, 1988).

Bununla birlikte, Zaghawa kabilesi örneği incelendiğinde, kabile mensuplarının arasından önemli siyasi figürlerin çıktığı görülmektedir. Ayrıca, bazı üyeleri İslamcı

hükümet döneminden günümüze kadar Sudan yönetiminde çeşitli kademelerde görev almıştır. Bu durum, Sudan siyasetinde etnik kimliklerin yalnızca muhalif hareketler aracılığıyla değil, aynı zamanda devlet mekanizmasına entegre olarak da etkili olabileceğini göstermektedir. Sudan'daki etnik kimliklerin siyasi alandaki temsili bağlamında, Cebreil İbrahim ve Mini Arko Minawi önemli figürler arasında yer almaktadır. Cibril İbrahim, kardeşi Halil İbrahim ile birlikte Adalet ve Eşitlik Hareketi'ni kurmuş, hareketin dış ilişkiler sorumlusu olarak görev yapmış ve 2012'de kardeşinin ölümünün ardından liderliği devralmıştır. Günümüzde yani Geçiş Hükümetinde Sudan Maliye Bakanı olarak görev yapmaktadır. Mini Arko Minawi ise 2006-2010 yılları arasında Darfur Barış Anlaşması kapsamında Sudan Cumhurbaşkanı'nın başkanışmanlığını ve Darfur Geçiş Yönetimi Başkanlığı'nı üstlenmiştir. 2021 yılında Juba Barış Anlaşması çerçevesinde Darfur Bölgesi Valisi olarak atanmıştır (Musa, 2019).

2.2. Sudan Siyasi Tarihi

Bu çalışma kapsamında Sudan'ın siyasi tarihini ele alırken, İngiliz-Mısır ortak yönetimi dönemiyle başlamanın gerekli olduğu düşünülmektedir. Zira Sudan'daki siyasi gelişmeler, doğrudan ya da dolaylı olarak sömürge döneminin mirasıyla bağlantılıdır. Modern Sudan, bu dönemde bugünkü siyasi sınırlarını kazanmış, farklı toplulukların bir araya gelmesiyle Sudan ulusunun, kimliğinin ve kültürel dokusunun temelleri atılmıştır (al-Qaddal, 2018). Sudan, 1956 yılında İngiliz-Mısır ortak sömürge yönetiminden bağımsızlığını kazanmasının üzerinden altmış dokuz yılını tamamlamıştır. Ancak, bu süreç boyunca siyasi istikrar sağlanamamış, ülke birçok kez askeri darbelerle karşı karşıya kalmıştır. Bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu darbe döngüsüne kısaca değinilecektir. Siyasi istikrarsızlığın bu kısır döngüsü, Sudan'daki sömürge mirasının en belirgin yansımalarından biri olarak değerlendirilebilir. Benzer durum, Afrika'da birçok ülkede de gözlemlenmektedir. Dolayısıyla Sudan'ın tarihsel ve kültürel bağlantılarını daha kapsamlı bir şekilde analiz edebilmek için İngiliz-Mısır ortak yönetimi ve Sudan'ın bağımsızlık sürecindeki milliyetçi hareketlerin etkileri gibi farklı aşamalarını ele almak, Sudan'ın tarihsel gelişimini ve ulusal kimlik inşasını anlamak için elzemdir.

2.2.1. İngiliz-Mısır Yönetimi Dönemi (1898-1956)

Sudan, 1898'de İngiliz-Mısır koloni yönetimi altında yeni bir modern devlet tarihi aşamasına girmiştir. Mısır ve İngiltere'nin Sudan'ı ortaklaşa yönetmek için imzaladığı anlaşma ile başlatılan bu dönemde, İngiltere bu koloniyal dönemde baskın kontrolü elinde bulundurdu. Koloniyal otoriteler, Sudan'ın sınır komşuları ve diğer koloniyal güçlerle çeşitli sınır anlaşmaları yaparak Sudan'ın siyasi ve uluslararası sınırlarını belirlemişlerdir. Ayrıca, ulusal yönetim ve idare sistemini geliştirerek, 1956 yılında bağımsızlıktan sonraki ulusal yönetim sürecinde idari ve yönetsel sistemlerin büyük ölçüde gelişmesini sağlamışlardır (Al-Qaddal, 2018). Sudan'ın etnik kimlik meseleleri, esasen İngiliz-Mısır ortak yönetimi döneminde yürütülen politikalara atfedilmektedir. Bu dönemde İngiliz idaresi, Kuzeyli Müslümanların Güney Sudan'a erişimini kısıtlayarak, söz konusu coğrafyada Kuzey ile Güney arasında sosyo-politik ve kültürel bir ayrımın oluşması için çaba harcamışlardır (Bayram, 2016, s. 201). Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasındaki dönemde, Sudan'da Gordon Koleji mezunları ve Sudan Savunma Güçleri'nden oluşan ulusal hareket dikkat çekmiştir. Bu süreçte, 1924 yılında Ali Abdullatif liderliğinde gerçekleştirilen Beyaz Bayrak Hareketi, ulusal mücadelenin önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu olayın ardından İngiliz yönetimi, eğitilmiş elitleri dışlayarak yerel idarelere yönelmiş ve bu şekilde sömürge yönetiminin temelini güçlendirmeyi hedeflemiştir. Ulusal hareketlerin ve 1938 Mezunlar Kongresi'nin bu bağlamdaki rolü, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

2.2.2. Sudan'da Ulusal Kimlik Tartışmalarında Mezunlar Konferansı'nın Rolü

Mezunlar Konferansı, Sudan'da sömürgeci ikili yönetim döneminde ortaya çıkan ve ülkenin siyasi tarihinde önemli bir yer tutan entelektüel bir oluşumdur. 1938 yılında Gordon Koleji (günümüzde Hartum Üniversitesi) mezunları tarafından kurulan bu yapı, ilk etapta sömürgeci güçlere karşı mücadele etmeyi ve Sudan'ın bağımsızlığını sağlamayı amaçlamıştır. Mezunlar Konferansı'nın üyeleri, bağımsız Sudan devletinin temellerini atan ilk nesil aydınlar arasında yer almakta ve dönemin kültürel ortamında Arap milliyetçiliği ekseninde bir dünya görüşünü benimsemektedirler. Bu yaklaşım, Khidir Hamad tarafından kaleme alınan ve "*Ümmetin kökeni Araplara dayanır*" gibi ifadeler içeren marşta da açıkça gözlemlenmektedir. Dolayısıyla Mezunlar Konferansı üyeleri, Sudan toplumunu homojen bir Arap kimliği ekseninde tanımlama eğilimindeydiler. Ancak bu yaklaşım, Sudan'daki Bejalar, Nubalar (hem kuzeyde hem de güneyde) ve

Masalit gibi Afrika kökenli toplulukların kimliklerini ve çok etnili yapıyı göz ardı eden bir bakış açısına işaret etmektedir (Al-Talib, 2014).

Mezunlar Konferansı'na mensup entelektüellerin devletin doğasına ilişkin görüşleri, kültürel çeşitliliği yeterince yansıtmamıştır. Dönemin entelektüel ikliminde baskın olan bu tekilci anlayış, edebiyat, kültür ve dini yorumlarda da kendini göstermiş ve böylece ülkenin özgün toplumsal dokusunu oluşturan farklı grupların marjinalleşmesini beraberinde getirmiştir. Ulusal kimlik inşa sürecinde bu çeşitliliğin göz ardı edilmesi, uzun vadede toplumsal bütünleşme ve kapsayıcı vatandaşlık ilkeleri açısından ciddi zafiyetlere yol açmıştır.

Bu bağlamda, Sudan'daki elitlerin toplumsal ve siyasal süreçlere etkilerini değerlendiren "*Sudan... Elit Şiddeti*" adlı eser, söz konusu grubun tarihsel işlevlerini ve kimlik politikaları üzerindeki etkilerini kapsamlı biçimde analiz etmektedir. Mezunlar kuşağının farklı ideolojik yönelimlere sahip olduğu, bir kısmının sosyalist düşünceler doğrultusunda hareket ettiği, bir kısmının Mısır ile birleşmeyi savunduğu ve bir diğer kısmının ise dini-mezhepsel referanslarla şekillendiği görülmektedir. Ancak bu entelektüel grubun ortak zaafı, değişimi hedeflemelerine rağmen, yerel toplumsal yapıyı yeterince tanımadan hareket etmiş olmalarıdır. Kitapta vurgulandığı üzere, Sudan'ın gerçekliğine uygun bir kalkınma anlayışının, yurttaşların katılım hakkını ve yaşamlarını örgütleme özgürlüğünü temel alan kapsayıcı bir yaklaşımla mümkün olabileceği ifade edilmektedir. Elitlerin temel sorumluluğu, Sudanlı kimliğini yerelleştirerek (Sudanlaştırarak) tüm yurttaşlar için eşit hakların tanındığı bir siyasi-toplumsal düzenin kurulmasına öncülük etmektir (Osman, 2018).

2.2.3. Sudan Ulusal Hareketi ve Ulusal Kimliğin Tarihsel İnşası

Sudan'da ulusal bilincin oluşumu, 19. yüzyılda Mehdi devrimiyle belirginleşmiş ve 1924 Devrimi ile kurumsal bir karakter kazanmıştır (Al-Talib, 2014, s. 73-74). Bu tarihsel süreç, eski Sudan krallıklarının sağladığı kültürel çerçeve üzerinden, koloniyel yönetime karşı direnişler aracılığıyla şekillenmiştir. Ulusal hareket, ilk aşamada silahlı direniş ve kabile isyanlarıyla, ardından şehirlerdeki grevler ve kültürel-entelektüel faaliyetlerle gelişim göstermiştir. İlk yirmi yılda kabile isyanları ve Mehdi ideolojisinin etkisindeki dini ayaklanmalar, ulusal hareketin sürekliliğini sağlamıştır.

İkinci aşamada, 20. yüzyılın başlarında, modern eğitim kurumlarının yaygınlaşmasıyla kültürel ve edebi kulüpler kurulmuş; 1918'de Sudan Birliği Derneği ve 1922'de Beyaz Bayrak Birliği gibi örgütler, kültürel direnişi politik bir bilince dönüştürmüştür. 1924'te Beyaz Bayrak Birliği İsyanı, Sudan'da bilinen ilk sivil devrim olarak ortaya çıkmış, ancak koloniyel yönetim tarafından şiddetle bastırılmıştır.

1925–1938 yılları arasındaki üçüncü aşamada, siyasi baskılara karşı kültürel ve entelektüel direniş öne çıkmış; basın, kulüpler, edebi faaliyetler ve eğitim kurumlarındaki grevler, ulusal duygunun kökleşmesine katkıda bulunmuştur. Kadınların ulusal harekete aktif katılımı da bu dönemin önemli gelişmelerindendir. Beyaz Bayrak Hareketi'nin etkisiyle şiir, edebiyat ve eleştiri alanlarında milliyetçi söylemler güçlenmiş; bu birikim, bağımsızlık sonrası dönemin düşünsel yapısını etkilemiştir.

Dördüncü aşama, 1938'de Mezunlar Kongresi'nin kurulmasıyla başlamış ve farklı sosyal kesimlerden mezunların birleşerek ulusal hareketi kurumsallaştırmasına olanak sağlamıştır. 1942'de Sudan'ın kendi kaderini tayin hakkı talep edilmiş ve bu kongre, ulusal siyasi partilerin oluşumuna zemin hazırlamıştır.

Beşinci aşamada, kurulan ulusal siyasi partiler, bağımsızlık mücadelesini yönlendirmiştir. Partiler, anayasal düzenlemeler ve devlet kurumlarının Sudanlılaştırılması sürecinde etkili olmuşlardır. Bu dönemde, Sudanlıların birleşerek büyük ulusal meselelerde ortak tavır geliştirmeleri sağlanmış ve geçiş süreci için hazırlıklar yapılmıştır.

Son aşama ise 1953'te Mısır ve Britanya'nın özerklik anlaşmasını imzalamasıyla başlamıştır. 1953 seçimleri sonrası kurulan geçici hükümet, 1954'te silahlı kuvvetlerin Sudanlılaştırılması sürecini başlatmış ve tüm devlet kurumlarında Sudanlı liderlerin atanmasıyla bağımsızlık süreci tamamlanmıştır. 19 Aralık 1955'te bağımsızlık ilan edilmiş ve 1 Ocak 1956'da Sudan, Britanya ve Mısır'dan resmen bağımsız olmuştur.

Bu uzun süreçte, ulusal kimlik, üç ana eğilim çerçevesinde şekillenmiştir: İslam ve İslami hilafetin yeniden canlandırılması, İslami birlik düşüncesinin Arap kimliğiyle harmanlanması ve Sudan merkezli bir milliyetçilik anlayışı geliştirilmesi, özellikle Hamza al-Malik Tumbal gibi düşünürler, Sudan merkezli ulusal kimlik inşasında öncü rol oynamıştır. Siyasi partiler ve toplumsal gruplar, ideolojik farklılıklarına rağmen, ortak hedef olan bağımsızlık etrafında birleşerek Sudan'ın kaderini belirlemişlerdir. 1950'li ve 1960'lı yıllarda etkili olan pan-Arabizm ideolojisi doğrultusunda, iktidarlar ülkenin etnik

çeşitliliğini tanımak yerine homojen bir Arap ulus-devleti kurma hedefiyle asimilasyonu bir araç olarak benimsemişlerdir (Orakçı, 2020, s. 152).

1898-1956 döneminde Sudan'da ulusal hareketin ve ulusal kimlik inşasının gelişimi, İslami mirasa dayalı entelektüel faaliyetlerle başlamış ve sömürge karşıtı milliyetçilikle derinleşmiştir. Bu süreçte Sudanlı entelektüeller, İslam'ın ilk dönemlerine duydukları hayranlık çerçevesinde edebi ve siyasi üretimlerde bulunmuş, sömürge yönetimini reddeden ve Arap-İslam kimliği etrafında şekillenen bir milliyetçilik anlayışı geliştirmişlerdir (Osman, 2011, s. 62-64).

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, Gordon Koleji gibi kurumların yetiştirdiği kadrolar aracılığıyla dış dünya ile kurulan etkileşim, ulusal bilincin oluşumunda belirleyici bir rol oynamıştır. Bu bağlamda, Sudan'da gelişen ulusal aidiyetin, yalnızca siyasi partilerle sınırlı olmadığı, Arap dünyası ile olan tarihsel ve kültürel bağlar üzerinden de şekillendiği görülmektedir. Arap milliyetçiliği, Sudan'da Mehdi Devrimi'ne kadar uzanan köklere sahip olup, zamanla ideolojik bir kalkınma projesiyle bütünleşmiştir.

Sudan'daki ulusal hareketin dinamikleri, sömürgeciliğe karşı yürütülen özgürlük mücadeleleriyle daha da belirginleşmiştir. Anderson'un ulus inşa sürecine dair geliştirdiği "Hayali Cemaatler" kuramı çerçevesinde, Sudan halkı ortak bir zaman, aidiyet ve kimlik algısı etrafında birleşerek ulus fikrini inşa etmiştir. Ancak Anderson'un dikkat çektiği önemli bir husus, anti-sömürgeci milliyetçilerin kendi uluslarını kurarken farkında olmadan sömürgecilerin kullandığı bazı araçları devralmalarıdır. Anderson bu bağlamda üç unsura (harita, nüfus sayımı ve müze) özellikle vurgu yapar. Sömürge yönetimleri, nüfus sayımı aracılığıyla toplumu etnik, kabilesel ya da dilsel kategorilere ayırarak daha kolay yönetilebilir hâle getirmiş; bu sınıflandırmalar zamanla toplumsal hafızada içselleştirilmiştir. Benzer şekilde, haritalar coğrafi alanlara net sınırlar çizerek "vatan" kavramını somutlaştırmış ve ulusun görsel bir temsiline dönüşmüştür. Müzeler ise, geçmişi ulusal bir tarih ve kültürel miras şeklinde yeniden inşa ederek ulusa kadim ve köklü bir kimlik atfetmiştir. Bu bağlamda, ulus dediğimiz yapılar, sanıldığının aksine kadim değil; modern dönemin belirli tarihsel koşullarında kolektif tahayyül yoluyla inşa edilmiş kültürel oluşumlardır (Anderson, 1991). Ancak Partha Chatterjee, bu süreci daha karmaşık bir şekilde değerlendirerek, sömürge sonrası toplumlarda modern ve geleneksel üretim tarzlarının bir arada bulunmasına dikkat çekmiş ve bu durumun "çoklu zamanlar" olgusunu ortaya çıkardığını belirtmiştir (Chatterjee, 2004).

Bu çok katmanlı süreçte ulus-devletin oluşumu hem modern egemenlik iddiaları hem de geleneksel sosyal yapılar arasında bir denge kurmayı zorunlu kılmıştır. Sudan örneğinde, modern vatandaşlık pratikleri ile yerel toplumsal yapıların iç içe geçmesi, kimlik inşasının özgün bir karakter kazanmasına yol açmıştır. Son olarak Haj-Hamad, sömürgecilik döneminin Sudan toplumunda yarattığı sosyal deformasyona dikkat çekerek, ulusal kimlik inşasının önündeki tarihsel engelleri analiz etmektedir. Ona göre, sömürgecilik, Sudan toplumunun kendi medeniyet mirasıyla bağlarını zayıflatmış ve ulusal kimlik bilincinde yabancılaşmaya neden olmuştur (Haj-Hamad, 1996).

2.2.4. Sudan'daki Yönetim Dönemleri ve Kimlik Politikaları

2.2.4.1. İlk Ulusal Hükümet Dönemi (1956–1958)

Sudan'da ilk ulusal hükümetin kurulması, 1956'daki bağımsızlık ilanı ile birlikte ülkenin kimlik inşasında kritik bir dönüm noktası olmuştur. Önceki bölümlerde de değinildiği üzere, bu sürecin başat figürü İsmail el-Ezheri'dir. 1953 seçimlerinden galip çıkan Demokratik Birlik Partisi'nin lideri olarak 1954'te başbakanlığa gelen El-Ezheri, başlangıçta Mısır ile birlik fikrini savunsada, daha sonra bağımsızlık yönünde bir yönelim izlemiştir. 1 Ocak 1956'da Sudan'ın bağımsızlığını ilan etmiş ve bu gelişmeyle birlikte “Bağımsızlık Lideri” unvanını kazanmıştır (Aljazeera, 2014). Bağımsızlık sonrasında, sömürge döneminin parçaladığı sosyo-politik yapının yerine modern ulus devlet modeli oturtulmaya çalışılmıştır (Bayram, 2016, s. 202). El-Ezheri'nin liderliğinde Sudan, aynı yıl Arap Birliği'ne katılmış, resmi dili Arapça olarak belirlemiştir. Bu adımlar, Sudan'ın Arap dünyasıyla siyasi ve kültürel yakınlaşmasını pekiştirmiştir. Dönemin siyasi elitleri, Sudan'ın Arap kimliğini merkezine alan bir ulus inşasını savunmuşlardır. Bu çerçevede, çeşitli siyasi figürler – örneğin Bakan Hidir Hamad, Komünist Parti Başkanı Ali İbrahim el-Emin ve İslami Sosyalist Parti Genel Sekreteri Babiker Karar – Sudan'ın etnik ve dini çeşitliliğine rağmen tüm halkın Arap ulusuna ait olduğunu öne sürmüşlerdir. Bu yaklaşım, “Afrika'ya aidiyet” fikrine mesafeli durmayı beraberinde getirmiştir. Pek çok lider ve entelektüel, Sudan'ın Arap kimliğini öne çıkarırken, Afrika kültürel mirasının ulusal kimlik içindeki yerini göz ardı etmiştir. Araştırmacılar bu eğilimi, Sudan'daki kimlik çatışmalarının temel nedenlerinden biri olarak değerlendirmektedir. Dönemin aykırı seslerinden biri olan düşünür Mahmud Muhammed Taha, bu Arap merkezli söylemi eleştirerek Sudan'ın (AL) Arap Devletleri

Birliği'nden çekilmesini önermiş, "*Biz Sudanlıyız ve Sudanlı olduğumuzu düşünmek her şeyden önce gelmelidir*" diyerek ülkenin Afrika kimliğini sahiplenmesi gerektiğini vurgulamıştır (El-Bashir, 2021).

Bununla birlikte, El-Ezheri hükümeti, ülkenin etnik ve bölgesel çeşitliliğini yönetmede başarısız olmuştur (Haj-Hamad, 1996). Güney Sudanlılara, sömürge sonrası dönemde kamu yönetimine katılım sözü verilmesine rağmen, bu vaatler yerine getirilmemiştir. "Sudanlılaştırma" politikası çerçevesinde oluşturulan yaklaşık 800 kamu pozisyonunun yalnızca altısı Güney Sudanlılara verilmiştir (Mahoma, 2022, s. 506). Bu durum, güneyde yaygın bir memnuniyetsizliğe yol açmış, 1955 yılında Torit kentindeki askeri garnizonda başlayan isyan, daha sonra Anyanya I hareketine dönüşerek 17 yıl sürecek bir iç savaşın zeminini hazırlamıştır. Sonuç olarak, El-Ezheri dönemi, bir yandan bağımsızlık ve ulusal egemenlik açısından tarihsel öneme sahipken, öte yandan kimlik inşasında merkezî bir Araplık vurgusu ile etnik gerilimleri derinleştiren bir süreci beraberinde getirmiştir.

2.2.4.2.İbrahim Abboud Dönemi (1958-1964)

Güneydeki isyan hareketlerinin şiddetlenmesi ve El-Ezheri liderliğindeki ittifakçı partilerin iktidarı yeniden elde etme yönündeki baskıları, siyasi istikrarı ciddi biçimde zayıflatmıştır. Bu koşullar altında, dönemin Başbakanı Abdullah Halil, 1958 yılında yönetimi Genelkurmay Başkanı General İbrahim Abboud'a devretmiş ve bu gelişme, ordunun Sudan siyasetindeki doğrudan müdahalesinin başlangıcını oluşturmuştur. Askeri yönetimle birlikte tüm siyasi partiler feshedilmiştir.

Abboud yönetimi döneminde, özellikle Güney Sudan'da uygulamaya konulan Araplaştırma ve İslamlaştırma politikaları, eğitimin Arapça'ya dönmesi ve Hristiyan okulları yerine İslami eğitim kurumlarının açılması, bölgede silahlı ayaklanmaları tetiklemiş ve sömürge döneminden kalan ayrılığın derinliğini ortaya koymuştur (Bayram, 2016, s. 202). Bu politikalar, sömürge döneminden miras kalan kültürel ve dini ayrılıkları daha da keskinleştirmiş, 1962'de Anyanya hareketi öncülüğünde başlayan silahlı çatışmalar on yılı aşkın süren bir iç savaşa dönüşmüştür.

Güneyli siyasi aktörlerin ilk kez sorunlarını komşu Afrika ülkelerine taşıması, Sudan'ın iç meselesine bölgesel bir boyut kazandırmıştır. Hem kuzeyde hem güneyde uygulanan askeri baskılar, muhalefetin güç kazanmasına zemin hazırlamış ve nihayetinde Ekim

1964'te halk devriminin patlak vermesiyle Abboud rejimi sona ermiştir. Bu gelişme, Sudan'da ikinci demokratik dönemin başlamasına olanak tanımıştır.

Genel olarak, İbrahim Abboud döneminde kimlik ve çeşitliliğin yönetimi politikalarına baktığımızda, çeşitliliğin yönetimi tek taraflı politikalarla, özellikle güneyde Araplaştırma ve İslamlaştırma süreçleriyle şekillendirilmiştir. Kültürel politikalar ve çeşitlilik yönetimi stratejileri, güneydeki çatışmaları körüklemiş ve bu durum Abboud'un halk isyanı ile devrilmesine yol açmıştır.

2.2.4.3.İkinci Demokratik Hükümeti (1964-1969)

Uzun süre güneyde öğretmenlik yapmış olan Es-Sir El-Hatim El-Halife'nin liderliğinde, Ekim Devrimi sonrasında demokratik güçleri, Sudan solunu ve sendikaları içeren “Ekim Hükümeti” kurulmuştur. Bu hükümet, savaş ve barış meselesini öncelikli gündem maddesi haline getiren ilk hükümet olmuştur. Ayrıca hükümette ilk kez iki güneyli bakan yer almış ve bir güneyli, ilk kez egemenlik makamında bir göreve (İçişleri Bakanlığı) getirilmiştir. Hükümet, güneyli sürgündeki siyasetçilerin güvenini kazanmak amacıyla temaslarda bulunmuş ve bu çabalar, güneyin en güçlü siyasi örgütü olan Sudan Afrika Ulusal Birliği'nin (SANU) Ekim Hükümeti ile iş birliğine gitmesini sağlamıştır.

Güneyli siyasi liderler, Başbakan Sir El-Khatim El-Khalifa'nın 1964 yılı Kasım ayında “güç kullanımının güney sorununa çözüm olmayacağı” yönündeki açıklamasını takiben Ekim Hükümeti'nin müzakere çağrısına olumlu yanıt vermiştir. Bu çerçevede Mart 1965'te, kuzeyli partiler ile güneyli temsilcileri bir araya getiren ve bölgesel gözlemcilerin katılımıyla gerçekleşen Yuvarlak Masa Konferansı düzenlenmiştir⁵. Bu konferans, Sudan tarihinde güney sorununu çözmeye yönelik ilk kurumsal barış girişimi olarak değerlendirilir. Konferansta üç temel çözüm önerisi tartışılmıştır: federasyon, Kuzey ile koşulsuz birlik ve ayrılık. Güneyli temsilciler bu seçeneklerin halk oylamasına sunulmasını talep etmiş, ancak kuzeyli partiler bu talebe karşı çıkmıştır. Kuzeyin önerisi, sınırlı yetkilere sahip bir bölgesel yasama meclisi ve belirli hizmet alanlarıyla sınırlandırılmış bir bölgesel yürütme organı oluşturulması yönünde olmuştur. Güneyli temsilciler ise bu öneriyi yetersiz bularak federasyon talebinde ısrar etmiştir.

Ekim Devrimi sonrasındaki hükümetler, Abboud döneminin sorunlarını aşmaya yönelik çeşitli girişimlerde bulunmuş olsalar da, bu dönemin genel siyasetleri kültürel, siyasi ve

⁵ Yuvarlak Masa Konferansı hakkında detaylı bilgi için bkz: <https://aja.me/dc49z> , Erişim: 1 Mayıs 2025.

dilsel düzeyde Araplaştırma eğilimi taşımıştır. Bu politikalar, bölgesel bağlamdan etkilenen Arap birliği ve ulusal kimlik söylemleri çerçevesinde şekillenmiştir. Mohammad Alkhair'in (2020) çalışmasında da belirtildiği üzere, kuzeydeki ortaöğretim düzeyinde eğitimin Araplaştırılması, bu süreçte Beja, Nuba ve Fur gibi etno-kültürel toplulukların kendilerine özgü kimliklerini öne çıkarmalarına yol açmıştır. Ancak bu dönemdeki demokratik geçiş süreci, Sudan'daki yapısal çatışmalara dair temel sorunlarda kayda değer bir ilerleme sağlayamamıştır (Alkhair, 2022, s. 4).

Ser el-Hatım el-Halife'nin geçici hükümetinin sona ermesinin ardından, zaman zaman Muhammed Ahmed el-Mehcup, zaman zaman da Sadık el-Mehdi başkanlığında koalisyon hükümetleri kurulmuştur. Ancak bu hükümetler, güney sorununu, General Abboud'un perspektifinin ötesine geçemeyecek şekilde, yalnızca isyancı bir azınlığın bastırılması ve ardından barış sürecinin başlatılması şeklinde ele almıştır. Birlik Partisi ile Ümmet Partisi arasındaki bu koalisyon yönetimleri, barışı sağlama ve savaşı sona erdirmeye meselelerine değil, daha çok iktidar mücadelesine odaklanmıştır. Bu siyasi rekabet, tarafların o dönemde yükselişe geçen Müslüman Kardeşler hareketiyle ittifak kurmalarına yol açmıştır. Müslüman Kardeşler, İslami şeriatın ve İslami anayasanın kabul edilmesini talep etmekteydi. İslami anayasa talebi, iktidar güçleri tarafından sol muhalefeti bastırmak ve güneyli aktörlerin direncini kırmak amacıyla bir siyasi araç olarak kullanılmıştır. Böylece geleneksel siyasal güçler, Sudan'ın temel meselesi olan güneydeki savaşı göz ardı etmiş ve 1965 Yuvarlak Masa Konferansı'nın tavsiyelerini etkisiz hale getirmiştir. Bu yaklaşım, güneyde siyasi gerilimi ve toplumsal huzursuzluğu artırmış, bu da 25 Mayıs 1969'da Cafer Muhammed Numeyri liderliğinde gerçekleştirilen askeri darbeye zemin hazırlamıştır.

2.2.4.4.Cafer Numeyri Dönemi (1969-1985)

1969 yılında Cafer Muhammed Numeyri, iktidara geldikten kısa bir süre sonra kuzey ve güney Sudan arasındaki tarihsel ve kültürel farklılıkları kabul eden bir bildiri yayımlamıştır. Bu bildiride, ülke birliğinin ancak bu farklılıkların tanınmasıyla mümkün olabileceğini vurgulayarak güney Sudan'a bölgesel özerklik sözü vermiştir. Numeyri bu kapsamda Güney İşleri Bakanlığı'nı kurmuş ve bakanlığa güneyli siyasetçi Joseph Garang'ı atayarak yeni bir uzlaşma sürecinin temelini atmıştır.

1971 yılında Etiyopya İmparatoru Haile Selassie'nin arabuluculuğuyla gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda, güneyli lider Abel Alier'in cumhurbaşkanı yardımcılığına atanması ve ardından imzalanan Addis Ababa Anlaşması ile güney Sudan'a birleşik bir özerk bölge statüsü tanınmış, Anyanya güçleri Sudan ordusuna entegre edilmiştir (Bayram, 2016, s. 203). Anlaşma, ülkede savaşın sona ermesine ve kalkınma sürecinin hızlanmasına katkı sağlamış, ancak yapısal reformlar gerçekleştirilmediği için güneyli siyasetçiler tarafından kalıcı bir çözüm olarak görülmemiştir. Bu eleştirilerin ardından Garang önderliğinde Sudan Halk Kurtuluş Hareketi kurulmuş ve ikinci bir isyan süreci başlamıştır. Cumhurbaşkanı Cafer Numeyri'nin, anlaşmayı ihlal ederek güneyi üç eyalete (Bahr el-Gazal, Ekvatorya ve Yukarı Nil) bölmesi, barış sürecini sonlandırmış ve eski Anyanya savaşçılarının yeniden silahlı mücadeleye dönmesine neden olmuştur (Bayram, 2016, s. 203).

1983 yılında, Albay John Garang'ın liderliğinde güneyde yeniden iç savaş başlamış ve bu çatışma 30 yıl boyunca devam etmiştir. Numeyri döneminde gerçekleştirilen dönüşümler kapsamında, 9 Eylül 1983 tarihinde yayımlanan bir kararla Sudan genelinde şeriat kanunlarının uygulanmasına başlanmıştır. Bu karar, kuzey-güney çatışmasını daha da derinleştiren bir unsur olmuş ve adeta yangına körükle gitmek anlamına gelmiştir. Silahlı isyancılar, bu kararı savaşı sürdürmek için bir gerekçe olarak kullanmış ve İslami yasaların yürürlükten kaldırılmasını, herhangi bir diyalogun yeniden başlatılabilmesi için ön koşul haline getirmiştir. Bu durum, kuzeydeki siyasi arenada da ciddi gerilim ve ayrışmalara yol açmıştır (Mahoma, 2022, s. 508).

Dolayısıyla özetle, 1964 ve 1985 yıllarında askeri rejimleri deviren halk ayaklanmalarının başarısında isyan hareketleri temel bir unsur haline gelmiştir. Bu ayaklanmalar, güneydeki savaşın şiddetlendiği ve yönetimin krize girdiği bir dönemde ortaya çıkmış; mevcut hükümetlerin krizi çözmedeki yetersizliğini gözler önüne sermiştir (Mahoma, 2022, s. 507). Genel olarak, Numeyri döneminde kimlik ve çeşitliliğin yönetimi politikalarının gelişimine baktığımızda, Sudan'daki etnik, kültürel, dini ve dilsel çeşitliliği tanıyan, güney bölgesine kültürel ve siyasi bir özgünlük tanıyan politikaların benimsendiği görülmektedir. Bu dönemde devlet, kimlik temelli farklılıkları kısmen de olsa kurumsal düzeyde kabul ederek, Sudan'ın çok katmanlı toplumsal yapısını resmî düzeyde tanıma yönünde adımlar atmıştır (Alkhair, 2022, s. 4).

2.2.4.5.El-Sadık El-Mehdi Dönemi (1985-1989)

Numeyri'nin 1985 yılında yurtdışında bulunduğu sırada, Tümgeneral Swar Abdurrahman Muhammed al-Dahab liderliğindeki ordu, kamuoyunun taleplerine yanıt vermek gerekçesiyle yönetime el koymuştur. Yeni askeri idare, 1956 Anayasası'nı revize ederek temel hak ve özgürlükleri güvence altına alacağını ve Güney Sudan'a tanınan bölgesel özerkliği yeniden tesis edeceğini açıklamıştır. Bu çerçevede, Cezuli Def'allah başkanlığında sivil bir geçiş hükümeti kurulmuş, Güney Cephesi lideri Samuel Aru Bol ise başkan yardımcılığı görevine getirilmiştir. 1986 yılı başlarında SPLM/A ile yürütülen müzakerelere rağmen, Nisan 1986 seçimleri sonrasında başbakanlık görevine gelen Sadık el-Mehdi, bu dönemde de Şeriat yasaları devam etmiştir. Bu durum, özellikle SPLM/A gibi çevresel aktörler nezdinde ciddi bir hoşnutsuzluğa yol açmıştır. 1987 yılında başlatılan alternatif anayasa hazırlıkları ise İslamcı çevrelerin direnciyle karşılaşmıştır (Collins, 2008).

Bu koşullar altında, Sudan'da siyasal kriz derinleşirken, Demokratik Birlik Partisi (DUP) lideri Muhammed Osman el-Mirgani ile Halkın Kurtuluş Hareketi lideri John Garang arasında bir barış anlaşması imzalanmıştır. Ancak dönemin Başbakanı Sadık el-Mehdi, bu anlaşmayı tanımayarak uygulamayı engellemiş, bu durum çatışmaların yeniden tırmanmasına neden olmuştur. Ancak bu politikalara itiraz eden tek oluşum, Hasan el-Turabi liderliğindeki Ulusal İslami Cephe olmuştur. El-Mehdi'nin kurduğu "*Ulusal Birlik Hükümeti*", söz konusu barış anlaşmasını onaylamış ve buna karşılık *Halkın Kurtuluş Hareketi* ateşkes ilan etmiştir. Ne var ki, 30 Haziran 1989 tarihinde Eylül Yasalarının iptalinin görüşüleceği Bakanlar Kurulu toplantısı öncesinde, İslami Cephe'nin askeri kanadı tarafından gerçekleştirilen darbe ile siyasal süreç kesintiye uğramış ve "Ulusal Kurtuluş Devrimi" adı altında yeni bir dönem başlamıştır.

Sudan Cumhurbaşkanı Ahmed el-Mirgani'nin 6 Mayıs 1986'dan 30 Haziran 1989'a kadar süren dönemindeki en önemli başarılarından biri, Kasım 1988'de Addis Ababa'da Demokratik Birlik Partisi ve Sudan Halk Kurtuluş Hareketi arasında imzalanan barış anlaşmasıdır. Bu barış anlaşması, İslami Cephe lideri Hasan el-Turabi dışındaki diğer tüm toplumsal kesimler tarafından desteklenmiştir. Bu dönemde Sudan, uluslararası ilişkilerde olumlu bir ivme yakalamış ve Numeyri'nin 16 yıllık yönetiminden sonra Sudan toplumunun ve yönetim sistemlerinin yeniden yapılandırılması için adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu yönetim, Ömer Hasan el-Beşir'in iktidara geldiği askeri darbeden önce Sudan'da seçilmiş son hükümet olarak kabul edilmektedir.

Genel olarak özetle ifade etmek gerekirse, Sadık el-Mehdi döneminde yürütülen kimlik ve çeşitliliğin yönetimine ilişkin politikalar değerlendirildiğinde, demokratik rejimin 1983 tarihli Eylül Yasalarının baskıcı etkisini kısmen hafiflettiği görülmektedir. Ancak bu dönemde, ne toplumsal çeşitliliğin kapsayıcı biçimde yönetilmesini sağlayacak yapısal dönüşümler gerçekleştirilmiş, ne de yasa yapım süreçlerinin meşruiyet kaynaklarında köklü bir değişiklik yapılmıştır. Bu bağlamda, Arap-İslam kimliğine dayalı egemen kimlik inşası anlayışı, mevcut yapıyı belirlemeye devam etmiştir (Alkhair, 2022, s. 4).

2.2.4.6.İslamcı Hükümet Dönemi (1989-2019)

30 Haziran 1989 tarihinde, Ömer Hasan el-Beşir liderliğinde ve Hasan el-Turabi'nin siyasi desteğiyle gerçekleştirilen askeri darbe sonucunda iktidar ele geçirilmiş, 1990'ların başında el-Beşir, Devlet Başkanlığı makamını resmen üstlenmiştir. Devrim Komuta Konseyi'nin feshedilmesiyle birlikte yürütme ve yasama yetkileri merkeziyetçi bir biçimde cumhurbaşkanında toplanmıştır. Bu dönemde iç savaş, etnik temelli bir bölgesel çatışma niteliğinden çıkarak dini referanslarla meşrulaştırılan bir "kutsal savaş" formuna evrilmiş, din, çatışmanın sürdürülmesinde belirleyici bir unsur haline gelmiştir. 1994 yılında Ulusal Kurtuluş Hükümeti, Doğu Sudan'da gerçekleştirdiği idari yeniden yapılanma kapsamında yerel yönetimi Arap kabilelerine devretmiş, bu uygulama, bölgeyi tarihsel olarak kendi yurdu olarak gören Masalit, Fur ve Zaghawa gibi Afrikalı etnik gruplar arasında ciddi hoşnutsuzluklara yol açmıştır. Darfur bölgesinde devletin yapısal ihmeline karşı toplumsal huzursuzluk giderek artmıştır (Abdelgadir, 2025, s. 45).

İslamcı yönetim döneminde, ülkedeki tüm medya organları sıkı denetim altına alınmış, yalnızca ordunun resmî yayını dışındaki gazetelerin faaliyetine son verilmiştir. Numeyri döneminde kabul edilen Şeriat hükümleri, bu süreçte daha katı biçimde uygulanmaya devam etmiş ve bu baskıcı ortam, siyasi muhaliflerin yurt dışına çıkarak diaspora toplulukları oluşturmalarına zemin hazırlamıştır. Aynı dönemde, Güney'deki iç savaş bastırmak amacıyla ordu güçlendirilirken, El-Mehdi döneminde kullanılan murahilin gruplarının yerine daha disiplinli milis yapılanmaları kurulmuştur. Halk Savunma Gücü adıyla örgütlenen bu paramiliter unsurlar, düzenli ordunun yetersiz kaldığı cephelerde aktif olarak kullanılmıştır (Bayram, 2016, s. 206).

Sudan'da İslamcı siyaset uygulamaları döneminde Arap ve İslami kimlik, devlet politikalarının merkezine yerleştirilmiştir. Bu doğrultuda, Mart 1990'da tüm Arap ve

Müslüman vatandaşlara vizesiz giriş hakkı tanınmış, Nisan 1991’de ise Hasan el-Turabi liderliğinde, "*evrensel İslam devrimini koordine edecek bir platform*" olarak kurgulanan Arap İslam Halk Kongresi (Mu’temer el-Arabî eş-Şa'bî el-İslâmî) kurulmuştur. Orta Doğu ve Kuzey Afrika'dan çeşitli İslamcı örgütlerin katıldığı bu kongre sonrasında, Hamas, Hizbullah, Cemaat el-İslâmî, İslâmî Selamet Cephesi ve benzeri yapıların Sudan’daki faaliyetleri artış göstermiştir. Aynı dönemde, El-Kaide lideri Usame bin Ladin’in Sudan’da ikamet etmesine olanak tanınmıştır (Bayram, 2016, s. 207).

İslamcı siyaset döneminde 2005 tarihli yapılan *Kapsamlı Barış Anlaşması*, kimlik ve vatandaşlık, din-devlet ilişkisi ile iktidar ve servet paylaşımı gibi birçok sorunsala teorik düzeyde yanıt vermiş görünmektedir (Albasheer, 2024).

2011 yılında, 2005 Kapsamlı Barış Anlaşması şartlarına göre, Güney Sudan devletten ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiş ve Güney Sudan Devleti kurulmuştur. 2018'in sonlarında, ülke genelinde ekonomik durumun kötüleşmesi nedeniyle büyük çaplı protestolar başlamış ve bu protestolar, 30 yılı aşkın süredir iktidarda olan Beşir'in devrilmesine yol açmıştır. Elhagali'nin analizine göre, El-Beşir darbesinden sonraki dönemde Sudan’daki geçiş sürecine, çatışmaların baskın olduğu bir siyasi dinamik hâkim olmuştur. Bu dönemin belirgin özelliği, siyasi hareketlilik ve stratejik manevraların ön planda olmasıdır. Söz konusu hareketlilik, siyasi aktörler arasındaki ilişkilerin yeniden şekillenmesine yol açmış ve ittifaklar, siyasal faaliyetlerin temel araçlarından biri haline gelmiştir. Ancak, bu ittifaklarda meydana gelen değişimler ve dönüşümler, geçiş sürecindeki istikrarsızlığı derinleştirmiştir. (Elhagali, 2024).

İslamcıların etnik kimlikler ve bu kimlikler temelinde ortaya çıkan taleplere yönelik siyasetinde yaptığı temel hatalardan biri, özellikle Batı Sudan’daki silahlı hareketlere dair benimsedikleri stratejidir. Bu bağlamda, İslamcı yönetim silahlı hareketleri ya askeri yöntemlerle bastırmayı ya siyasi olarak bölmeyi ya da taleplerinin niteliğini göz ardı ederek iktidara entegre etmeyi amaçlamıştır.⁶ Ancak, bu hareketlerin talepleri, temel haklar ve yaşam koşullarıyla doğrudan ilişkilidir. Dr. Amin Hasan Ömer’in de belirttiği gibi, İslamcı yönetimin en büyük hatalarından biri, zayıf taraflarla ve etkisiz silahlı hareketlerle anlaşmalar imzalayarak onları sisteme entegre etmeye çalışması olmuştur. Bu yaklaşım, İslamcılarının genel siyasetinin bir parçası hâline gelmiş ve etnik meselelerin

⁶ Detaylı bilgi için bkz: Nahal Osman (2025), Sudan Podcast. Erişim: 18 Şubat 2025.
<https://youtu.be/wpIcrYpCs5c?si=lMEhrHTnq-PIX6qe>

özünü göz ardı eden bir yöntem benimsenmiştir. Hükümet, çeşitli barış anlaşmaları imzalamış olmasına rağmen bunları uygulamaya koymamış, bu nedenle çatışmalar tekrar etmiş ve devletin yapısal reformlarına yönelik herhangi bir köklü değişiklik gerçekleştirilmemiştir. Döneminin sonlarına doğru ulusal diyalog süreci kapsamında reform girişimlerinde bulunulmuş olsa da bu çabalar başarısız olmuş ve Nisan 2019'da gerçekleşen askeri darbe ile İslamcı hükümet sona ermiştir. Öte yandan, etnik kimlik temelli silahlı hareketlerin kendi içlerinde yaşadığı parçalanmalar da önemli bir zafiyet olarak ortaya çıkmıştır. Bu iç bölünmeler, silahlı hareketlerin taleplerini ve müzakere gücünü zayıflatmıştır. Örneğin, Sudan Kurtuluş Hareketi üçten fazla ayrı gruba bölünmüştür (Osman, 2025).

2.2.4.7. Geçiş Dönemi Hükümeti (2019-2021)

Sudan'da geçiş dönemi, Nisan 2019'da Ömer el-Beşir liderliğindeki Ulusal Kongre Partisi rejiminin halk ayaklanması sonucunda devrilmesiyle başlamıştır. Bu gelişmenin ardından ordu, geçici olarak iktidarı devralarak Askerî Geçiş Konseyi'ni oluşturmuş, ancak kitlesel halk protestoları ve sivillerin yoğun tepkisi karşısında kısa sürede geri adım atmak zorunda kalmıştır. Siyasi güçler ile askerî bileşen arasında, bölgesel arabuluculukla müzakere edilen ve 2019 yılında imzalanan Anayasal Bildirge aracılığıyla iktidar paylaşımına ilişkin bir uzlaşa sağlanmıştır. Bu çerçevede, Egemenlik Konseyi oluşturulmuş ve askerî-sivil üyelerden oluşan bu organın başkanlığına Orgeneral Abdülfettah el-Burhan getirilmiştir. Başbakanlık görevine ise, Devrimci Güçler İttifakı tarafından önerilen ekonomist Abdullah Hamduk atanmıştır. Kurulan geçiş hükümeti, çeşitli ekonomik ve sosyal reformları uygulamaya koymuş, ancak reformların etkisi sınırlı kalmış ve yapısal sorunlar derinleşmeye devam etmiştir (Torshin, 2025).

2018 yılında yaptığı açıklamada ve ardından 2019-2021 yılları arasında Sudan Egemenlik Konseyi üyeliği yürüten Aisha Musa, Sudan'ın Arap ve Afrika kökenli melez kimliğini yansıtan benzersiz toplumsal yapısının, bağımsızlıktan bu yana kötü yönetildiğini ifade etmiştir. Musa'ya göre, Sudan kimliğinin inşası süreci, farklı hükümetlerin uyguladığı politikalar ve kaygılar nedeniyle olumsuz etkilenmiş ve merkezîyetçi yaklaşımların ağırlık kazanmasına yol açmıştır. Özellikle eğitim politikalarındaki yetersizlikler ve yaşam olanaklarının adil biçimde dağıtılamaması, kırsal bölgelerde yaşayan halkın temel

hizmetlere erişimini zorlaştırmış ve bu durum birçok kişinin Hartum’a göç etmesine neden olmuştur (Elsaid, 2018).

2020 yılında hükümet ile silahlı hareketler arasında imzalanan Juba Barış Anlaşması, önemli bir dönüm noktası olmuştur. 25 Ekim 2021 tarihinde, Egemenlik Konseyi Başkanı Abdülfettah el-Burhan, sivil hükümeti feshederek anayasal düzeni askıya aldığını ilan etmiş ve bu gelişme geniş çaplı protestolarla karşılanmıştır. Darbe olarak nitelendirilen bu müdahale, siyasi geçiş sürecini büyük ölçüde sekteye uğratmış ve taraflar arasındaki müzakereler sonuçsuz kalmıştır. 15 Nisan 2023 tarihinde, Sudan Silahlı Kuvvetleri (SAF) ile HDK arasında geniş çaplı bir silahlı çatışmaya dönüşmüştür. SAF lideri Orgeneral Burhan ile HDK lideri Muhammed Hamdan Dagalo (Hemedti) arasında savaşa sürüklemiştir. 2025 yılı yazına kadar devam eden bu çatışmalarda yaklaşık 61 bin kişi hayatını kaybetmiş, altyapı büyük ölçüde tahrip olmuş ve ekonomik-sosyal yaşam neredeyse tamamen çökme noktasına gelmiştir. Güvenlik durumundaki kötüleşme, ciddi bir insani krize yol açmış, Birleşmiş Milletler (BM) raporlarına göre Sudan, dünyanın en büyük iç göç krizine sahne olmuş ve yaklaşık 12 milyon kişi yerinden edilmiştir. Bu nüfusun 3 milyondan fazlası ise komşu ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır.

Özetle, geçiş dönemi hükümetinin kimlik ve çeşitliliğin yönetimine ilişkin politikalarına baktığımızda, anayasal düzeyde bir çeşitlilik tanınmasının mevcut olduğunu görmekteyiz. Bu dönem, siyasi ve kültürel özgürlüklerin hâkim olduğu bir ortamda, kültürel ve sosyal hakların kullanımında açıklığın yaşandığı bir zaman dilimi olmuştur. Kadınların siyasi katılımına özel bir önem verilmesi gerektiği yönünde teorik bir kabul mevcuttur. Sudan, bu dönemde geçici bir hükümet altında yönetilmiş, ancak 25 Ekim 2021’de gerçekleşen askeri darbe ile bu anayasal geçiş süreci kesintiye uğramıştır.

2.3.Sudan Toplumunun Sosyal Yapısı

Sudan, coğrafi konumunun sağladığı avantajla, Afrika ve Arap toplumların yanı sıra farklı kültürlerin tarih boyunca kesişme noktası olmuştur. Sudan toplumu, kabileler, dinler ve etnik gruplar bakımından dikkate değer bir çeşitliliğe sahiptir ve bu çeşitlilik, ülkeyi sosyal ve kültürel zenginlik açısından özgün bir örnek haline getirmektedir. Bununla birlikte, söz konusu çeşitlilik, medeniyetin ve kültürel mirasın bir gücü olarak değerlendirilebilse de, farklı toplumsal bileşenler arasındaki çıkar ve yönelim farklılıkları nedeniyle, tarih boyunca siyasi ve sosyal zorlukların kaynağı olmayı sürdürmüştür.

Modern Sudan toplumu, başlangıçta çobanlık ve göçebe yaşam tarzına dayalı bir yapıda şekillenmiştir. Zamanla bu yapı, akrabalık bağlarına dayanan küçük topluluklar ve geniş aileler etrafında örgütlenmiştir. Bu topluluklarda üyeler, grubun çıkarlarını korumak, topraklarını savunmak ve evlilik yoluyla diğer ailelerle bağlar kurmak gibi temel görevleri üstlenmiştir. Sudan'daki modern geniş aile yapısı; amcalar, teyzeler, kuzenler ve kardeşleri kapsamakta olup bireylerin sosyal ilişkilerini, iş olanaklarını ve evlilik tercihlerini belirleyen önemli bir faktör olarak varlığını sürdürmektedir. Bu ailelerin lideri genellikle saygın bir yaşlıdır ve önemli bir toplumsal otoriteye sahiptir. Pastoral topluluklarda sosyal statü, ailenin sahip olduğu hayvan sürüsünün büyüklüğüne göre şekillenmiştir. Yerleşik köylerde ise bazı aileler toprak mülkiyetine sahip olma ayrıcalığını taşımaktadır. Kolonyal dönemde ise ailelere yüksek sosyal statü ve önemli idari görevler verilmiş, bu da onları modern siyasal yapının bir parçası haline getirmiştir. Bununla birlikte, geleneksel otorite ve sosyal statü anlayışları günümüzde de etkisini sürdürmektedir. Sudan aile yapısı, genel olarak güçlü geleneksel değerlere dayanmaktadır. Geleneklere saygı amacıyla sosyal etkinliklerde erkekler ve kadınlar genellikle ayrı tutulur. Ancak bu durum, ülkenin güneyindeki bazı ailelerde farklılık göstermektedir. Kırsal alanlardan kentlere göç eden aileler, yaşam koşullarının gereklilikleri doğrultusunda farklı etnik gruplarla okullarda ve iş ortamlarında daha fazla etkileşimde bulunmuştur (Haj-Hamad, 1996).

Sudan'da aile, ülkenin sosyal ve kültürel yapısında temel bir yer tutarak bireylerin sosyalizasyon sürecinden kültürel mirasın korunmasına kadar birçok işlev üstlenir. Geleneksel olarak geniş aile yapısıyla öne çıkan Sudan toplumu, ebeveynlerden çocuklara, amcalara ve kuzenlere kadar geniş bir sosyal ağ oluşturur. Bu yapı, toplumsal dayanışmayı güçlendiren bir mekanizma olup bireylerin kimliklerini şekillendirmede kritik bir rol oynar. Sudan'daki aileler, sadece bireylerinin koruma ve ihtiyaçlarını karşılamakla kalmaz, aynı zamanda değerlerin nesiller arası aktarımını sağlayarak toplumsal uyum ve istikrarı destekler. Çocuklara geleneksel normlar, topluma bağlılık ve büyüklerine saygı gibi değerler öğretirken, aile bireylerinin sosyal ve ekonomik destek ihtiyaçlarını karşılamak da önemli bir rol oynar. Tarihsel olarak kabile ve aşiret temelli bir yapıdan gelen aileler, modern dönemde kentleşme ve sosyal değişimlerle dönüşüm geçirmiştir. Daha önce de bahsettiğimiz üzere kırsaldan kente göç eden aileler, farklı kültürel ve etnik gruplarla etkileşim kurarak sosyal uyumu artırmıştır. Ancak siyasi ve

ekonomik istikrarsızlıklar, ailelerin dayanışma ağlarını zayıflatma riski taşımaktadır. Buna rağmen, Sudan ailesi toplumsal istikrar ve kültürel süreklilikteki merkezi rolünü korumaktadır. Geçmişin mirasını taşıyan ve modern değerlerle zenginleşen Sudan aileleri, yalnızca tarihsel bir bağ değil, aynı zamanda geleceğe yönelik bir umut kaynağı olarak Sudan toplumunun temel direği olmaya devam etmektedir.

Sudan toplumu, kültürel, etnik ve dilsel çeşitliliği ile coğrafi farklılıkların şekillendirdiği zengin bir demografik yapıya sahiptir. Bu çeşitlilik, toplumun çok katmanlı ve karmaşık yapısını oluştururken, Sudan halkı, ulusal bir bütünlük içinde birleşerek onurlu bir yaşam sürdürmek adına uzun bir mücadele tarihi yaşamıştır. Ancak, Ocak 1956'da bağımsızlığını kazandığından bu yana, ülke çeşitli dini ve siyasi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu bağlamda imzalanan pek çok barış anlaşmasına rağmen, iç çatışmalar ve toplumsal huzursuzluklar sona erdirilememiş, barış ve siyasi istikrar geçmişe kıyasla daha uzak bir hedef haline gelmiştir. Aynı zamanda Sudan devleti, eşitlik ilkesini destekleyen ve ayrımcılığı yasaklayan bir dizi uluslararası sözleşmeye taraf olmuştur. Bu bağlamda, 1966 tarihli Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi, 1989 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi ve 1981 tarihli Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı gibi önemli metinler imzalanmıştır. 2019 tarihli Anayasal Bildirge, bu anlaşmaların hükümlerinin uygulanmasını anayasal bir gereklilik olarak kabul etmiş ve her türlü ayrımcılığın önlenmesini, mevcut eşitsizliklerin hızlı ve etkili bir şekilde ele alınmasını anayasal bir yükümlülük haline getirmiştir. Bu durum, Sudan'da toplumsal adalet ve eşitlik temelli bir yeniden yapılanma ihtiyacını açıkça ortaya koymaktadır (Redress & ACJPS, 2014).

Sudan'da son dönemde süregelen savaş ve çatışmalar, toplumsal yapıyı derin bir şekilde sarsarak etnik temelli ayrılıkları daha da derinleştirmektedir. Bu durum, yalnızca çatışmaların süresini uzatmakla kalmayıp, aynı zamanda Sudan'ın sosyal dokusunun çözülmesine yol açmaktadır. Batı Sudan'da Afrika kökenli kabileler ile Kuzey Sudan'da yer alan halk direnişi ve ordu güçlerinden oluşan koalisyon, ulusal birliği pekiştirmek ve barışçıl bir sosyal yapının yeniden inşasını sağlamak için önemli bir fırsat sunar. Sudan'daki mevcut durum, Irak'ın sosyokültürel çeşitlilik özellikleriyle benzerlik göstermektedir. Her iki ülke de doğru yönetildiğinde kültürel zenginlik kaynağı olabilecek, fakat ihmal edildiğinde ayrışma ve çatışmalara yol açabilecek bir sosyal çeşitlilik barındırmaktadır. Bu bağlamda, liderlerin bu çeşitliliği adalet ve eşit vatandaşlık temelinde yönetme kapasiteleri, Sudan'ın geleceğini şekillendirmede belirleyici

olacaktır. Sudan’da din, etnik veya kabile temelli ayrışmaların ötesine geçen, liyakat ve eşit vatandaşlık temeline dayalı bir siyasi sistemin inşası, yalnızca iç çatışmaların azaltılmasını değil, aynı zamanda sosyal adaletin tesisini sağlayarak ulusal birliğin güçlenmesine katkı sunar.

2.3.1. Sudan’da Kabilecilik Olgusu: Siyasal, Sosyal ve Kültürel Dinamikler

Sömürge yönetimi, iktidarını pekiştirmek amacıyla kabileleri kullanmayı ilk fark eden güç olmuştur. Bu amaçla, Sudan’da merkezi olmayan bir yönetim sistemi benimsemiş ve kabile liderlerini yerel güvenlik ve vergi toplama görevleriyle donatarak, idari yükümlülüklerini azaltmayı amaçlamıştır (Bashir, 2023). Kabile liderleri, yerel toplulukların ahlaki ve hukuki düzenini sağlayan mutlak otoriteler olarak, geleneksel normlar, şeriat ve örf-adet kuralları çerçevesinde hareket etmiş, böylece kabileler hem sosyal hem de siyasi birimler olarak işlev görmüştür.

Geleneksel kabile yapıları ile modern devlet gereksinimleri arasındaki ilişki, Arap ve Afrika toplumlarının modernleşme ve kalkınma süreçlerinde önemli bir meydan okuma olarak görülmektedir. Tarihsel olarak kabileler, bireylerin kimlik ve aidiyet kaynakları olarak sosyal, siyasi ve ekonomik birimler işlevi görmüş, ancak bu bağlılıklar zaman zaman devlet bağlılığıyla çelişen öncelikler taşımıştır. Arap coğrafyasında kabileler çoğunlukla belirli Arap soylarına dayanırken, Afrika’da daha karmaşık ve iç içe geçmiş etnik yapılar ön plandadır. Günümüzde Yemen, Libya ve Güney Sudan gibi ülkelerde kabileler, devletle meşruiyet ve güç paylaşımı konusunda zaman zaman çatışan yarı bağımsız aktörler hâline gelirken; Birleşik Arap Emirlikleri ve Botsvana’da kabile yapıları modern devletle daha uyumlu bir biçimde entegre edilerek sosyal ve kültürel rollerini sürdürmektedir. Fas’ta “zaviyeler” sistemi ve Amazig kültürel unsurları, Senegal’de tasavvufi dini liderlik, geleneksel ve modern yapılar arasında köprüler kurarken; Kenya’da toprak ve güç temelli kabile rekabetleri merkezi yönetim açısından önemli bir sınama oluşturmaktadır. Sudan örneğinde de benzer bir durum gözlenmektedir, geleneksel kabile yapıları, modern devlet mekanizmalarıyla zaman zaman uyumlu, zaman zaman ise gerilimli ilişkiler geliştirmiştir ve bu durum, ulusal kimlik ile siyasi katılım süreçlerini etkilemiştir.

Kabile ve kabilecilik kavramları arasındaki ayrım önemlidir. Kabile, sosyal dayanışmayı ve ortak çıkarları temel alan toplumsal bir yapı iken, kabilecilik, bireyin ait olduğu

kabileyi ulusal kimliklerin önüne koyan, aidiyet temelli bir siyasal eğilim olarak tanımlanır (Musa, 2019). Bu durum, kabileciliğin sosyal bir kimlik olmanın ötesinde, siyasal bir olgu haline gelmesine yol açmakta, bireylerin kabilelerini temel sosyal sınır olarak benimsemelerine neden olmaktadır. Sudan'daki kabilecilik, güçlü bir liderlik hiyerarşisi (reis, nazir, şeyh, muhtar) ve sosyal düzenle birlikte, etnik kimlik ve kültürel aidiyeti pekiştiren kolektif bir yapıya dönüşmüştür.

Modern devletle kabile normlarının uyumu için çok boyutlu politikalar gereklidir. Anayasal düzeyde kültürel çeşitliliğin tanınması ve eşitlik sağlanması, ekonomik açıdan kabile dayanışmasının üretim kooperatiflerine dönüştürülerek yerel kalkınmaya katkısı, sosyal alanda ise eğitim reformları ve bilinçlendirme programlarıyla vatandaşlık bilincinin artırılması ve özellikle kadınların güçlendirilmesi önemlidir. Başarılı entegrasyon örnekleri, kabilelerin modernleşme önünde engel olmaktan çıkarak ulusal inşada etkin ortaklara dönüşebileceğini göstermektedir. Bu dönüşüm, kültürel mirasa saygı ile modern değerlerin dengeli biçimde harmanlandığı, gerçek siyasal iradenin ve geniş halk katılımının olduğu yeni bir toplumsal sözleşmeyle mümkün olacaktır. Böylece kabile, sosyal varlığı ortadan kaldırılmadan, modern vatandaşlıkla uyumlu kültürel ve sosyal aidiyet biçimine dönüşerek çatışma yerine yapıcı entegrasyon sağlanabilir. Kabileler, özellikle kırsal bölgelerde sosyal, ekonomik ve kültürel dayanışmanın temel birimi olup, üyelerine koruma, kimlik ve sosyal güvenlik sağlamaktadır. Aynı zamanda farklı kabileler arasında ortak coğrafi alanlarda sosyal uyum ve birlikte yaşamı düzenleyen mekanizmalar geliştirilmiştir (Khidir, 2016).

Kabile kimlikleri, Sudan'ın ulusal sorunları arasında yer almakta ve siyasal krizlerin artmasıyla ülkenin gündeminde kritik bir yer tutmaktadır. Kabileciliğe yönelik yaklaşım, kabile kimliğinin ulusal kimlik inşasındaki rolünü anlamaya yönelik olmalıdır. Bu, kabileciliğin basit bir aidiyet ya da yüceltme meselesi olmadığını, ancak modern devlet yapısı ile uyumlu bir şekilde ele alınması gerektiğini gösterir. Sudan'da bağımsızlık sonrası ulus-devlet inşası sürecinde, tüm etnik ve kültürel bileşenlerin katılımı kaçınılmazdır, ancak siyasal elitlerin 70 yılı aşkın süredir bu konuda uzlaşa sağlayamaması, kabile kimliğinin toplumdaki etkisini güçlendirmiştir. Sosyal güvenlik ağlarının yetersiz olduğu durumlarda bireyler, hala kabilelerini güvenli bir sığınak olarak görmektedir.

Kabileciliği aşmak için Sudan'da demokratik hakların yanı sıra bireylerin temel yaşam ihtiyaçlarına erişimi de güvence altına alınmalıdır. Bu bağlamda, Arap, İslami ve Afrikalı

kimliklerin özgün bileşenlerinin modern toplumsal dinamiklerle bütünleştirilmesi gerekmektedir. Sudan'ın zengin etnik, kültürel, dini ve dilsel çeşitliliği, ulusal kalkınma projesinde temel bir unsur olmalıdır (Khidir, 2016).

Bağımsızlık sonrası kabile liderleri, farklı etnik gruplar arasında barışçıl bir arada yaşamın tesisinde önemli roller üstlenmişlerdir. Ancak bu liderlerin etkinliğinin azalması, etnik ve ideolojik ayrışmaları derinleştirerek toplumsal krize yol açmıştır. Günümüzde kabilecilik, hâlen dayanışma, karşılıklı yardımlaşma ve siyasi mobilizasyon için bir araç olarak kullanılmakta, seçimlerde oy davranışlarını etkileyen önemli bir unsur olmaya devam etmektedir.

2.3.2. Sudan'da Kültürel Çeşitlilik

Evrenin temelinde çeşitlilik ve farklılık yatmaktadır. Kültürler arasındaki farklılıklar, insan ile çevresindeki doğa arasındaki binlerce yıllık etkileşimlerin bir sonucudur. Bu kültürel çeşitlilik, İslam dini tarafından da kabul edilmiştir ve bu hususa ilişkin Kur'an-ı Kerim'de birçok ayet bulunmaktadır. Kültürel çeşitlilik, tüm dünyada gözlemlenen somut bir gerçeklik ve yaygın bir olgudur. Bu bağlamda, farklı biçimlerde ve görünümelerde kendini gösteren geniş bir kültürel yelpaze mevcuttur. Toplumlar; cinsiyet, sosyal sınıf, ırk, dil, din, bireysel ihtiyaçlar, politik ideoloji, vatandaşlık statüsü ve kültürel geçmiş gibi birçok açıdan çeşitlilik arz etmektedir. Günümüz dünyasında, insanlık durumu dahi çok kültürlü bir yapıya evrilmiştir (Sami, 2020).

Sudan kültürü, tarih boyunca farklı kültürel akımların etkileşimi ve coğrafi konumun etkisiyle şekillenmiş, özgün bir yapıya sahiptir. Farklı bir deyişle, Sudan'daki kültürel çeşitlilik, tarihsel olarak medeniyetler ve halklar arasındaki etkileşimden doğan önemli bir zenginlik kaynağı olmuştur. Ancak bu çeşitlilik, günümüzde dar siyasi çıkarlar doğrultusunda kullanılarak toplumsal birliği güçlendirmek yerine, bölünme ve parçalanmaya yol açan bir faktör haline gelmiştir. Bu bağlamda, Sudan kültürünü en çok etkileyen iki temel akım, Afrika kültürü ile Arap-İslam kültürüdür. Bu iki akım, bazen bağımsız bazen de etkileşim içinde, Sudan kültürünün yapı taşlarını oluşturmuştur. Sudanlı akademisyenler Yusuf Fadl Hasan, Hamid Hariz ve Haydar İbrahim Ali de Sudan kültürünün, Arap ve Afrika kültürel akımları arasındaki bir sentezin ürünü olduğunu ileri sürerek, bu melez yapıyı vurgulamışlardır (Al-Talib, 2014, s. 91-92). Sudan'daki Arap ve İslam tarihçilerinden biri Dr. Al-Amin (2008), Sudan ulusunun oluşumunun Orta Çağ'da

başladığını ve günümüz Sudan toplumunun etnik yapısında ağırlıklı olarak Afrikalı unsurların baskın olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte, Arap göçmenlerle yapılan evlilikler ve kültürel kaynaşma süreçlerinin, Araplaşmış nesillerin ortaya çıkmasına yol açtığını vurgulamaktadır. Bu tarihçi, Sudan'ın Arapçılığına dil ve kültür açısından bir bağlılık olduğunu savunsa da, gözlemlenen melez yapının, Sudanlıları Arap olarak nitelendirmenin önünde bir engel teşkil ettiğini ileri sürmektedir (Al-Amin, 2008).

Kültürel çeşitlilik, yalnızca ekonomik büyümenin bir unsuru olarak değil, aynı zamanda bireylerin daha zengin bir entelektüel, duygusal, manevi ve ruhsal yaşam sürmenin bir aracı olarak kalkınmayı harekete geçiren bir güç oluşturur. Bu durum, kültürel mirasın korunması ve yönetilmesine ilişkin uluslararası sözleşmelerde açıkça ifade edilmekte olup, söz konusu belgeler kültürel çeşitliliğin teşvik edilmesi için sağlam bir yasal ve etik zemin sunmaktadır. Kültürel çeşitlilik, yoksulluğun azaltılması ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için vazgeçilmez bir avantajdır. Ayrıca, kültürel çeşitliliğin kabul edilmesi ve tanınması, medya ve bilgi-iletişim teknolojilerinin yaratıcı kullanımı sayesinde, medeniyetler ve kültürler arasında diyalogun geliştirilmesine ve karşılıklı saygı ile anlayışın pekişmesine önemli katkılar sunar. Sudan kültürü, Zeynelabidin'in (1994) tanımına göre, benzersiz, süreklilik arz eden ve farklı unsurların bir araya geldiği özgün bir yapıya sahiptir. Bu kültür, üç temel unsurdan oluşmaktadır: Birincisi, Sudan'a özgü olan ve en eski dönemlerden günümüze kadar kesintisiz bir şekilde aktarılan yerel mirastır. İkincisi, Afrika etkilerini yansıtan ve çok sayıda farklı kanaldan gelen, köklü ve sürekli bir etkileşimdir. Üçüncüsü ise Asya-Arap kökenli, tarihsel derinliği olan bir unsurdur. Bu bağlamda, Sudan ulusunun oluşum süreci, ülkenin mevcut coğrafi sınırları içinde, antik Kush Krallığı'nın kuruluşuyla başlayan ve onu takip eden orta çağ uygarlıklarıyla devam eden tarihsel bir temele dayanmaktadır (Al-Talib, 2014, s. 90).

Sudan toplumu, farklı kültürler ve dinler arasında tarihsel olarak gelişmiş bir birlikte yaşama pratiğine sahiptir. Dini ve sosyal yapılar, büyük ölçüde toplumsal uyum, ortak çıkarlar ve sosyal dayanışma temelleri üzerine kurulmuştur. Farklı inançlara mensup bireylerin aynı aile içinde bir arada yaşamaları ve aralarındaki evliliklerin yaygınlığı, bu kültürel esnekliğin somut örneklerindendir. Bu durum, dini kimlikten ziyade karşılıklı iş birliği ve birlikte yaşama kültürünün ön plana çıktığını göstermektedir. Sudan'ın kültürel kimliği, İslami, Arap ve Afrika kökenlerinin etkileşimiyle oluşan özgün bir sentezi yansıtmaktadır. Farklı etnik ve kültürel grupların tarihsel birlikteliği, Sudan halkının

kültürel ve entelektüel yapısını şekillendirmiştir. Tarihçi Arnold Toynbee, 1965 yılında yayımlanan *Between Niger and Nile* adlı eserinde, Sudan'ın Afrika kıtasındaki rolünü, sahip olduğu kültürel çeşitliliğin farklı kültürler arasında bir köprü olma potansiyeli üzerinden değerlendirmiştir. Ancak, bu çeşitliliğin etkin ve rasyonel bir biçimde yönetilmesi, bağımsızlık sonrası kurulan devletin ve siyasi elitlerin karşı karşıya olduğu temel bir sorunsal olarak ortaya konulmuştur (Toynbee, 1965).

Sudanlı düşünür Abū al-Qāsim'in (1996) "Sudan, derin çeşitlilik içinde yüzeysel bir birlik yaşamaktadır" sözü, ülkenin çok katmanlı etnik ve kültürel yapısına rağmen ortak bir ulusal kimlik inşasında yaşanan kırılmalığa işaret etmektedir. Bu ifade, Sudan toplumunda kolektif bir aidiyetin inşasında, sembolik birlikteliklerin ötesine geçilemediğini ve kalıcı bir ulusal bağın tesis edilemediğini vurgulamaktadır. Bu kırılmalı bağlamında, bireylerin birbirlerini milliyet temelinde tanıma ihtiyacı, ulusal kimliğin duygusal ve kültürel bağlardan ziyade yüzeysel göstergelerle sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır (Haj-Hamad, 1996).

Öte yandan, Sudan'da süregelen çatışmalar, bu kırılmalı kimlik yapısını daha da derinleştirmekte ve kültürel çeşitlilik üzerinde olumsuz etkiler bırakmaktadır. Bu süreçte, kültürel kurumlar ile maddi ve manevi mirasın geniş çapta zarar görmesi ve milyonlarca insanın yerinden edilmesi, sosyal dokunun parçalanmasına neden olmaktadır. Böylelikle, yalnızca toplumsal dayanışma zayıflamamakta, aynı zamanda ulusal kimliğin bazı unsurlarının kaybolmasına yol açmaktadır.

2.3.3. Sudan'da Etnik Kimliklerin Oluşumu ve Gelişimi

Sudan'daki etnik kimliklerin oluşumu, tarihsel, sosyolojik ve kültürel etkileşimlerin bir ürünü olarak şekillenmiştir. Ülkedeki kabile yapısı, yalnızca antropolojik bir olgu değil, aynı zamanda toplumun temel dinamiklerinden biri olarak sosyolojik bir öneme sahiptir. Sudan'ın farklı bölgelerinde yaşayan toplulukların tarihsel süreçte birbirleriyle kurduğu ilişkiler, ekonomik yapılar ve kültürel alışverişler aracılığıyla gelişmiş, zamanla etnik kimliklerin temel taşıyıcı unsurlarından biri hâline gelmiştir.

19. yüzyılın sonlarında Britanya İmparatorluğu'nun Sudan'ı işgaliyle birlikte, bu yerel yapıların dönüşüm süreci başlamıştır. 1899-1956 yılları arasında süren sömürge dönemi, bir yandan modern eğitim, altyapı ve idari sistemlerin geliştirilmesini sağlarken, diğer yandan yerel kültürel ve geleneksel unsurların marjinalleşmesine neden olmuştur. Bu

dönemde uygulanan dolaylı yönetim (indirect rule) politikaları, bazı etnik ve bölgesel yapıları güçlendirirken, bazılarını marjinal bir şekilde yeniden tanımlamıştır. Böylece etnik kimliklerin gelişimi hem yerel dinamikler hem de kolonyal müdahalelerle yeniden şekillenmiştir (Alkhair, 2022).

1956 yılında bağımsızlığın kazanılması, Sudan'ın kendi ulusal kimliğini inşa etme çabalarını beraberinde getirmiştir. Ancak bu süreçte yaşanan etnik gerilimler, dinsel ayrışmalar ve siyasal istikrarsızlık, ortak bir kimlik çatısı altında birleşmeyi zorlaştırmış, etnik kimliklerin siyasallaşmasına ve toplumsal bütünleşmenin önünde ciddi engeller oluşmasına neden olmuştur. Bağımsızlık sonrası dönem, etnik kimliklerin sadece kültürel değil, aynı zamanda siyasal taleplerin ifadesi hâline geldiği bir evreye işaret etmektedir. Modern Sudan, tarihsel olarak Hartum merkezli bir hükümet yapısıyla bir araya getirilmiş çok sayıda kabile ve etnik topluluktan oluşmaktadır. Naivaşa Anlaşması (2005) sonrasında Güney Sudan'ın bağımsızlığını kazanması, bu etnik çeşitliliğin siyasi sınırlar üzerinden yeniden tanımlanmasına yol açmıştır. Bu gelişme, Sudan'daki kimlik tartışmalarının sadece iç dinamiklerle değil, aynı zamanda uluslararası siyasal gelişmelerle de doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir.

1989 yılında Ömer el-Beşir liderliğinde gerçekleşen askeri darbe sonrasında başlayan dönem, Sudan kimliğinin İslamcı ve Arap merkezli bir yaklaşımla yeniden tanımlanmaya çalışıldığı bir süreci başlatmıştır. Beşir yönetimi, İslamlaşma ve Araplaştırma politikaları aracılığıyla ulusal kimliği şekillendirmeye yönelmiş, ancak bu politikalar beklenen olumlu sonuçları vermemiştir.

Türkiye örneğinde olduğu gibi (Şan ve Akyiğit, 2016), ulus-devletler sadakati güçlendirmek için kültürel türdeşleşmeyi hedeflemektedir. Ancak Sudan'da etnik farklılıkların tarihsel ve yapısal derinliği, bu entegrasyonu zorlaştırmaktadır (Şan & Akyiğit, 2016).

Sudan'daki etnik çeşitlilik, yalnızca kültürel bir zenginlik olarak değil, aynı zamanda siyasal sorunların kaynağı olarak da değerlendirilmiştir. Etnik temelli sınıflandırmalar, bireylerin toplum içindeki konumlarını belirleyen başat unsurlar hâline gelmiş, kapsayıcı ulusal kimlik politikalarının eksikliği, etnik grupların siyasi temsil, kültürel ifade ve ekonomik kaynaklara erişim açısından dezavantajlı konumda kalmasına yol açmıştır (Meziani & Hedfani, 2016, s. 77).

Sudan'daki kimlik krizine dair literatürde, Arap-İslam kültürünün yerel Sudan kültürleri ve dillerine karşı baskın hâle gelmesi süreci sıklıkla eleştirilmektedir. Bu bağlamda, Dr. Haydar Ali gibi bazı düşünürler, Arapça temelli kimlik tanımını “kaçışçı bir çözüm” olarak nitelendirmekte, Afrikalılığa dayalı yaklaşımların ise kimlik meselesini yalnızca coğrafi ve fiziksel özelliklere indirgediği gerekçesiyle yetersiz olduğunu ileri sürmektedir. Bu eleştiriler, Sudan'da etnik kimliklerin oluşum ve gelişim sürecinin yalnızca tarihsel değil, aynı zamanda söylemsel ve ideolojik mücadelelerle de şekillendiğini ortaya koymaktadır (Ali, 1992). Sonuç olarak, Sudan'daki etnik kimlikler tarihsel süreçte iç içe geçmiş kültürel, siyasal ve sömürge sonrası etkilerle biçimlenmiş ve bu durum ulusal kimlik inşasında derin kırılmalar yaratmıştır. Sudan'ın çok katmanlı kimlik yapısı, ancak kapsayıcı politikalarla ortak bir ulusal kimlik altında birleştirilebilir.

2.3.4. Sudan'ın Etnik Yapısı ve Ana Etnik Gruplar

Sudan'ın Etnik Yapısı konusunda yapılan çalışmalardan biri olan Elshafie Khidir'in "*Sudan'da Kabile ve Siyaset*" adlı kitabında, kabilecilik ve siyaset ilişkisi derinlemesine ele alınmıştır. Khidir'e göre kabile faktörünün Sudan'ın siyasal ve sosyal alanında büyük ve belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu durumu göz ardı etmek mümkün değildir. Gerçekte, bu durum herhangi bir bireyin arzuları veya inançları ne olursa olsun değişmemiştir (Khidir, 2016).

Sudan'ın en eski sakinlerinin kökenleri, Orta Taş Devri'nde, özellikle Hartum bölgesi çevresinde yaşayan Afrika halklarına dayanmaktadır. Bu dönemde, insanlar genellikle Nil Nehri kıyılarında yerleşmişler ve zamanla tahkim edilmiş köyler haline gelen topluluklar oluşturmuşlardır.

Sudan'ın yerli nüfusu, Nubalılar, Bejalar ve farklı Afrika kökenli gruplardan oluşmaktaydı. Araplar, bu gruplarla kültürel etkileşimlerini özellikle evlilik yoluyla pekiştirmiştir.

Sudan'da tarih boyunca Arap ve Nuba kökenli halkların kaynaşması ve etnik çeşitliliği gerçeği vardır. Bu etnik ve kültürel çeşitlilik, ülkenin Afrika kıtasındaki konumuyla birleşerek, Sudan'ı hem Arap hem de Afrika dünyasının bir parçası haline getirmiştir. Sudan halkı, farklılıklarına rağmen birlik içinde yaşamışlardır, ancak bu çeşitlilik, ulusal kimlik inşası sürecinde hem fırsatlar hem de zorluklar yaratmaktadır. Sudan'ın karşı karşıya olduğu zorluk, bu tarihsel ve çağdaş çeşitliliği bir potada eriterek, yerel unsurları

dışlamadan bunlardan yararlanan, ulusal bir bağ oluşturarak Sudan ulusunu inşa etmektir (Hakim, 1990).

Mahmood Mamdani'nin "Saviors and Survivors: Darfur, Politics, and the War on Terror" "Kurtarıcılar ve Kurtulanlar: Darfur, Politika ve Terörle Savaş" adlı eserinde, Sudan'ın tarihsel süreçlerde birçok farklı kabileden oluştuğu, ancak temel olarak iki ana etnik grubun öne çıktığı belirtilir: Yerli halk ve Arap yerleşimciler. Ülkenin yerli halkı siyah Afrikalılardan oluşmaktadır.⁷ Siyah Afrikalıların Araplara kıyasla sayıca fazla olmalarına karşın, Arapların daha fazla siyasi güce sahip olduğu ifade edilmektedir. İslam'ın bölgeye gelişiyi birlikte bu din, ulusal kimliğin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Mamdani, kimliği kabileye ve dine dayalı güçlerin, "gelenekleri" korumak adına yerel idare liderleri ve tarikatlar gibi yapılarda örgütlendiğini savunur. Mamdani, Sudan'ın İslam öncesinde Afrika kökenli halklar tarafından mesken tutulduğunu, Arapların ise göçmen olarak geldiğini belirtir. Afrikalılar, İslam'ı benimseyerek Arap yerleşimcilerle bir arada yaşamış ve Arap ve Afrika unsurlarının birleşimi, melez bir nüfus meydana getirmiştir. Dolayısıyla, ırkın bir biyolojik kategori olduğunu savunur ve her ırkın kendine özgü nitelikleri olduğunu, bu özelliklerin karışımının "melezleşme özelliklerine" yol açtığını iddia eder. Bu bağlamda, Afrikalıların zamanla Arap kültürlerini kazandığı sonucuna ulaşır (Mamdani, 2009, s. 102-104).

Sudan'daki etnik yapının anlaşılabilmesi, tarihsel bağlamda kabile kökenlerinin incelenmesini gerektirir. Ne var ki, bu çeşitliliğe ilişkin güvenilir ve tutarlı istatistiksel verilere ulaşmak oldukça zordur. Ülkede uzun süredir etnik oranlara dair net veriler bulunmamaktadır. Gözlemler, yalnızca Arap kökenli nüfusun değil, Afrika kökenli toplulukların da önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca, geçmişte yapılan nüfus sayımlarında bireylerin etnik kimlikleri hakkında sorular sorulsa da, bu sorulara verilen yanıtlar çoğu zaman belirsiz ya da muğlak kalmıştır. Bu durum, Sudan'ın nüfus yapısına ilişkin tartışmaların günümüze kadar sürmesine neden olmuştur.

Sudan, etnik, ırksal ve kültürel çeşitliliğiyle birlikte Arap, İslam ve Afrika aidiyetlerini barındıran çok yönlü bir yapıya sahiptir. Bu çeşitlilik, Sudan'ın toplumsal ve siyasi yapısını etkilemiştir. Örneğin, 1972'de imzalanan anlaşma, farklılıkların kabul edilmesi

⁷ Bu ifade, Sudan nüfusunun büyük bir çoğunluğunun Afrikalı kökenli olduğunu ve Arap unsurunun nüfus içinde daha az bir paya sahip olduğunu göstermektedir. Ancak bu durum, Arapların Sudan'da var olmadığı anlamına gelmemekte; yalnızca nüfusun çoğunluğunu Afrikalıların oluşturduğu gerçeğini vurgulamaktadır.

yoluyla ulusal birliğin oluşturulmasının bir örneği olarak görülmüştür (Voll, 1990, s. 576). Bu çeşitlilik, bazı dönemlerde etnik iş birliği ve ulusal birlik için bir fırsat olarak görülmüştür (Voll, 1990, s. 575). Bu bağlamda, Muddathir Abd el-Rahim, Sudan'ı "Afrika'nın bir mikrokozmozunu olarak, fiziksel, etnik ve kültürel çeşitliliğe sahip ve Araplık ile Afrikalılığın ayrılmaz bir şekilde örüldüğü bir ülke" olarak tanımlamaktadır. Ali A. Mazrui ise Sudan'ı "Arapça konuşan Afrika ile İngilizce konuşan Afrika ve aynı zamanda Hristiyan Afrika ile Müslüman Afrika arasında bir köprü, geleceğin homojenleşmiş kitle devleti ile günümüzün etnik çatlaklarla örülü devleti ve kültürel birim olarak Batı Afrika ile Doğu Afrika arasında uzanan bir ülke" olarak tanımlamıştır (Shaked & Ronen, 1988, s. 264). Bu tanımlar, Sudan'ın sadece coğrafi konumu ve dil çeşitliliği açısından değil, aynı zamanda kültürel, etnik ve dini kimliklerin kesişme noktası olarak da kritik bir rol oynadığını göstermektedir. Sudan'ın etnik ve kültürel yapısı, ulusal bütünlüğü ve sosyal uyumu sağlamada hem bir zenginlik hem de bir meydan okuma olarak değerlendirilebilir (Zengin, 2013, s. 2-3).

Sudan'ın etnik yapısı, ülkenin tarihindeki çatışmaların ve siyasi dinamiklerin temelini oluşturmuştur. Etnik gruplar arasındaki çatışmalar, ülkenin istikrarsızlığına ve çeşitli krizlere katkıda bulunmuştur. Bu çerçevede, Sudan'ın etnik yapısının, ülkenin siyasi, ekonomik ve toplumsal dinamikleri üzerinde derin bir etkisi olduğu söylenebilir (Voll, 1990, s. 576). Sudan'ın etnik yapısındaki etnisite kavramı, farklı kültürel, dilsel ve tarihsel özelliklere sahip insan gruplarını ifade eder. Sudan, Arap, Nuba, Beja, Fur, Zaghawa, Qemir, Falata, Anqasana, Kababish, Hausa, Masalit ve diğer birçok etnik gruba ev sahipliği yapmaktadır. Bu etnik gruplar, farklı bölgelerde yaşamakta ve farklı dilleri konuşmaktadır (Voll, 1990, s. 575).

Güney Sudan'ın 9 Temmuz 2011'de ayrılmasından önceki dönemde, eski Sudan yaklaşık bir milyon mil karelik geniş bir yüzölçümüne sahipti ve bu büyüklüğüyle uzun bir süre varlığını sürdürmüştür. Sudan'da yaklaşık 570 ila 597 arasında kabile ile 56 etnik grubun bulunduğu tespit edilmektedir. Her bir grup, kendine özgü gelenekleri, görenekleri, kültürel mirası ile bilinen yerleşim bölgelerine sahipti. 1956 yılında gerçekleştirilen ilk nüfus sayımı verilerine göre, Sudan'da 65'ten fazla etnik grup tespit edilmiş olup bu gruplar, 597'den fazla alt etnik topluluğa ayrılmaktaydı. Nüfus hareketliliği, sosyal etkileşim, evlilikler ve kültürel kaynaşma süreçlerinin sürekliliğine rağmen, bu etnik ve kültürel çeşitlilik belirginliğini korumaya devam etmiştir (Al-Talib, 2014, s. 83).

Meral Avcı'nın TDV İslam Araştırmaları Merkezi'nden yayınladığı "*Sudan Profili*" çalışmasına göre, Sudan nüfusunun %52'sini Afrikalı siyahiler, %39'unu Araplar, %6'sını kendi dillerini konuşan Kush kökenli Bejalar ve %3'ünü diğer uluslara mensup kişiler oluşturmaktadır (Avcı, 2009). Bunların arasında Darfur %9, Beja – Doğu Sudan %6, Nuba %6 ve Func %1,7 yer almaktadır. Bu etnik veya ırksal çeşitliliğe ek olarak, Sudan'da dilsel çeşitlilik de önemli bir yer tutmaktadır. Bu bilgi, (Al-Asbat, 2023) çalışmasında ve Sudanlı Al-Talib'in yazdığı "Sudanlı Kişiliği: Antropolojik ve Psikolojik Bir İnceleme" başlıklı kitabında yer alan verilerle de örtüşmektedir (Al-Asbat, 2023).

Arapça, Sudan'da iletişim dili olarak birinci sırada yer almaktadır. 1955/1956 nüfus sayımına göre, nüfusun yaklaşık %51'i Arapça konuşmakta olup, Sudanlıların yaklaşık %39'unun Arap kökenli olduğu belirtilmiştir. Arapçanın kullanımının, özellikle artan iç göç hareketleri nedeniyle son yıllarda büyük ölçüde yaygınlaştığı gözlemlenmiştir. Bu durum, 1993 yılı verilerinde de teyit edilmektedir; verilere göre, kent nüfusunun %79'u Arapça konuşurken, kırsal kesimde bu oran %71 olarak kaydedilmiştir. Öte yandan, Batı Sudan'da Darfur dilleri ve diğer bazı Afrika dilleri ikinci sırada gelirken, Doğu Sudan'da Beja dilleri, Kuzey Sudan'da Nuba dilleri ve Güney Sudan'da Nil dilleri ile diğer Afrika dilleri ağırlık kazanmaktadır (Al-Talib, 2014, s. 83-84).

Joseph Harold Greenberg, *The Languages of Africa* adlı eserinde (1963) Afrika dillerini Afro-Asyatik, Niger-Kordofan, Nil-Sahra ve Khoisan olmak üzere dört ana aileye ayırmıştır. Sudan'da konuşulan diller büyük ölçüde Nil-Sahra, Afro-Asyatik ve Niger-Kordofan dil ailelerine mensuptur. Nil-Sahra ailesine ait diller arasında Fur, Zaghawa, Tama, Mararit, Mahas ve Midob gibi diller öne çıkarken, Nijer-Kordofan dillerine özellikle Nuba Dağları bölgesinde rastlanmaktadır. Afro-Asyatik dil ailesi ise ülkede en geniş konuşur kitlesine sahiptir ve Sudan'ın resmi dili olan Arapça ile Beja dili bu gruba dâhildir. Greenberg'in sınıflandırması, Afrika dillerinin hem coğrafi dağılımını hem de etnik ve dilbilimsel yapısını sistematik bir çerçevede ele almaktadır (Greenberg, 1963).

Sudan'daki dil konusu, ülkedeki etnik ve kültürel çeşitlilik bağlamında önemli ve karmaşık bir meseledir.⁸ Sudanlıların tamamının ana dili Arapça olmadığı gibi, hepsi

⁸ Bazı topluluklar, dillerinin resmi dil olarak tanınması ve eğitim kurumlarında kullanılmasına yönelik taleplerini siyasi sisteme baskı yaparak dile getirmiştir. Bu durum, Güney Sudan'ın 2011 yılında bağımsızlığından önce, Dinka kabilesinin kendi diline bağlılığını sürdürmesi ve dillerin ulusal kimliğin bir parçası olarak kabul edilmesi gerektiği yönündeki çağrılarıyla belirginleşmiştir. Benzer şekilde, Fur ve Zaghawa kabileleri de Batı Sudan'daki dillerinin korunması ve tanınması konusundaki taleplerini ifade etmişlerdir.

Arap kökenli de değildir. Yapılan araştırmalar, Sudan’da çeşitli kabileler tarafından 114’ten fazla yazılı ve sözlü dil ve lehçe konuşulmaktadır (Toubal, 2022). Literatürdeki bazı çalışmalar, Sudan’da Nijer-Kongo, Nil-Sahra ve Afro-Asya dil ailelerine ait toplamda 133 yerel dilin konuşulduğunu belirtmektedir (Sabahelzain & Hamamy, 2014). Bu dillerin, Sudan’ın kültürel dokusunun ayrılmaz bir parçası olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, Sudanlı yazar Ghassan Ali Osman’ın görüşü, dil politikasının yeniden ele alınması gerektiğine işaret etmektedir. Osman’a göre, Sudan’ın "*dil laikliği*" yaklaşımına ihtiyacı vardır, bu yaklaşım, Arapçanın tüm Sudanlıların ortak dili olduğunu varsaymak yerine, Sudan’ın dilsel çeşitliliğini tanıyan ve yerel dillerin eğitimde kullanılmasına imkân tanıyan bir politikayı gerektirmektedir. Bununla birlikte, ülkedeki farklı dil gruplarını bir araya getirebilecek ve ulusal birliği pekiştirebilecek ortak bir dilin de belirlenmesi önemlidir. Bu yaklaşım, Sudan’ın kültürel çeşitliliğinin korunması ve dilsel hakların tanınması yönünde atılması gereken adımların önemini vurgulamaktadır. Böylece, kültürel hakların tanınması ve dil politikalarının çeşitliliği kapsayıcı bir biçimde yönetilmesi, ulusal kimlik inşasında önemli bir rol oynayacaktır (Osman, 2018).

Sudan kabileleri hakkında ortaya atılan sorular arasında, Güney Sudan’ın ayrılmasından sonra Sudan’daki kabile sayısının ne olduğu da yer almaktadır. Ayrılık sonrasında yapılan çalışmalardan biri olan Youssef Bashir’in “*Sudan Kabileleri: Her İktidarla Hareket Eden Gölge*” başlıklı makalesinde, Sudan’daki kabile sayısının ayrılık sonrası 570’e ulaştığı ve bu kabilelerin 57 gruba ayrıldığı belirtilmektedir. Bu sınıflandırma, kültürel özellikler ve dil gibi kriterlere dayandırılmıştır (Bashir, 2023). Ancak, mevcut Sudan bağlamında bu istatistiklerin tam anlamıyla kesin olmadığı vurgulanmaktadır. Sudan’daki etnik gruplar arasında tarihsel süreçte derin ve geniş kapsamlı bir etkileşim yaşanmıştır. Bu durum, Sudan toplumundaki kültürel etkileşim dinamiklerini ve kültürün kaynaklarını incelemek için önemli bir zemin sunmaktadır.

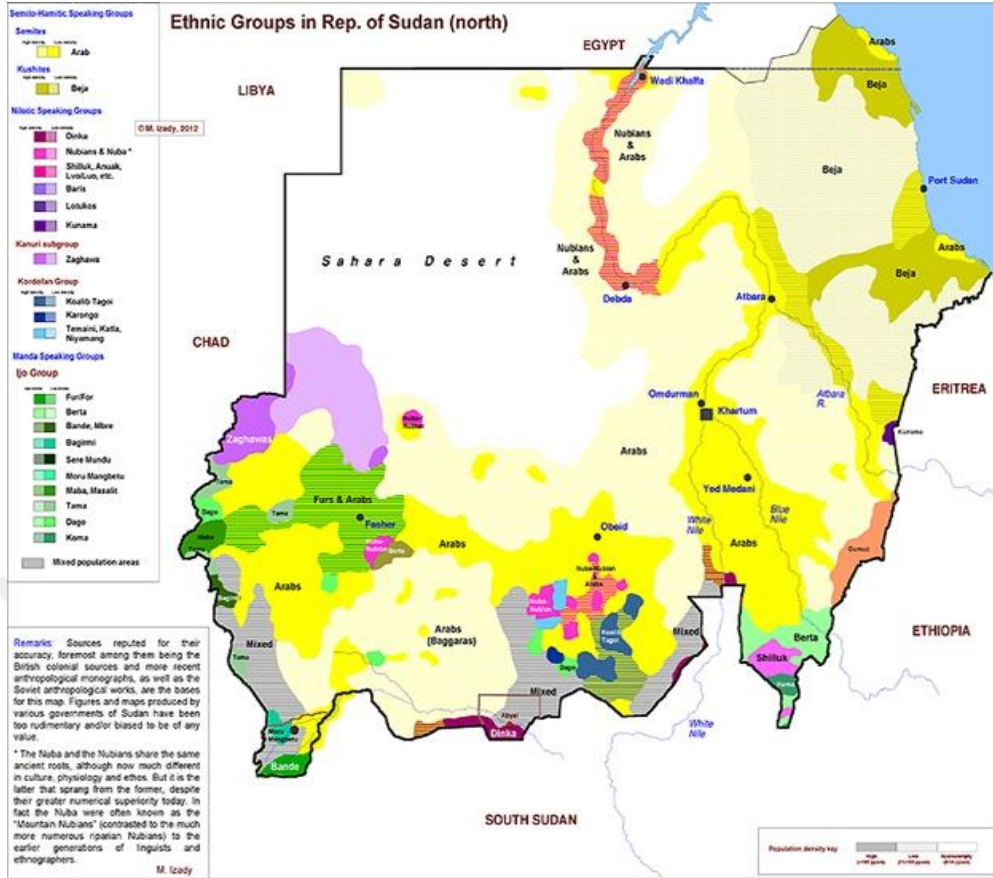
Nüfusun büyük çoğunluğu Müslümandır nüfusun %96’sı Müslümandır. Ülkede ayrıca küçük bir Hristiyan topluluğu ve bazı yerel inanışlara mensup bireyler de bulunmaktadır. Devletin resmi dili Sudan Arapçası olarak kullanılan Arapçadır. Sudan’da, kuzeyde Nubalılar, batıda Fur kabilesi, doğuda Beja kabilesi ve güneyde büyük ancak çeşitli Afrikalı etnik kabileler gibi önemli kabileler bulunmaktadır. Arap kültürüne bağlı kabileler arasında, Câlîyye grubu kabileleri (Câlîyyin, Şeygiyye, Bedeiriye, Ribatat, Mirfap) gibi kabileler bulunmaktadır. Ayrıca, eşraf (soylular) gibi diğer kabileler de

vardır: Mağribliler, Cuhayne, Şukriyye, Debasîn, Butahîn ve diğerleri. Sudan, birçok farklı Afrika kökenli grupları da barındırmakta olup bu gruplar, kendi kültür ve miraslarına sahiptir. Ayrıca, Sudan'da Türk, Mısır, Libya, Çingene, Habeş, Eritre ve Hindistan kökenli azınlıklar ile çok sayıda farklı kabile ve etnik grup da mevcuttur (Al-Talib, 2014, s. 86). Nil Vadisi boyunca bir araya gelen bu gruplar, ülkenin geniş coğrafyasını paylaşarak kültürel çeşitliliği, halk dansları, müzik ve diğer sanatsal ifade biçimlerinde sergilemektedirler (Zengin, 2013, s. 2). Sudan'daki bazı ana etnik gruplar şu şekilde sıralanabilir:

1. Arap Grupları: Yukarıda belirtildiği gibi, Arap grupları arasında Câlîyyâ ve Cehîniyye grupları ile diğer Arap grupları yer almaktadır. Ağırlıklı olarak Sudan'ın kuzey ve doğu bölgelerinde yaşayan Arap kabileleri, Arap kültürüne ve diline bağlı olan Arap kökenli Sudanlılardan oluşmaktadır. Bu gruplar, Sudan toplumu üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Arap kabileleri, Nuba'nın yerli halkıyla karışmış olmalarına rağmen, Sudanlı Araplar genellikle Arap özellikleri ve koyu kahverengi tenleriyle tanınırlar.
2. Fur Grupları: Fur halkı, Darfur bölgesinin en büyük etnik grubu olup, tarihsel olarak Fur Sultanlığı'nın kurucu unsurlarındandır. Yerleşik tarımla uğraşan bu grup, bölgenin idari yapısında önemli bir rol oynamıştır. Darfur'da ayrıca Meidob, Zaghawa, Masalit, Berti, Tama, Alemrarit ve Tunjur gibi çeşitli Afrika etnik gruplar da bulunmaktadır. Bu gruplar, 1960'ların ortalarından itibaren ve 2001 yılında merkezi hükümete karşı Darfur İsyan Cephesi'ni kurarak merkezi politikalara tepki göstermişlerdir. Bölgedeki etnik yapı, tarımla uğraşan yerleşik gruplar (Fur, Masalit, Zaghawa) ile göçebe Arap kabileleri arasındaki sosyo-ekonomik ve kültürel farklara dayanmaktadır. Bu farklılıklar, zaman zaman kaynak kullanımı üzerinden çatışmalara yol açarak Darfur'un karmaşık etnik yapısını derinleştirmektedir. (Karamalla-Gaiballa & Rubinkowska-Anioł, 2023, s. 19-21).
3. Rizeqat Grupları: Darfur'da Arap kökenli gruplar olarak bilinmektedir, bunlar arasında Mahamid, Arikat, Rizeqat, Ziyadiah, Habbaniya, Jawama, Beni Halba, Beni Hussein ve Maaliya gibi kabileler yer almaktadır. Bu Arap grupları, genellikle göçebe yaşam tarzına sahiptir ve bölgedeki sosyal ve ekonomik dinamiklerde önemli bir rol oynamaktadır. Rizeqat, Sudan ve Çad'daki en önemli etnik gruplardan biri olarak kabul edilmektedir ve özellikle Mehdi Devleti dönemi ve sonrasında tarihsel ve siyasi açıdan önemli bir rol oynamıştır. Rizeqat, Arap kökenli göçebe bir kabile olup,

Cüheyne kabilesine mensup Baggara kabilesinin bir parçası oluşturmaktadır. Sudan'daki özellikle Darfur'daki en büyük Arap kabilelerinden biri olan Rizeygat, ağırlıklı olarak Darfur ve Kordofan bölgelerinde, ayrıca doğu Çad'ın bazı kesimlerinde yayılmaktadır. Sünni İslam inancına mensup olan bu topluluk, mevsimlere bağlı olarak farklı bölgeler arasında göç eden göçebe Araplardan oluşmaktadır.

4. Nuba Grupları: Nuba kökenli gruplar arasında Halfaoui, Sukkot, Mahas, Dungula ve Kanuz gibi kabileler yer almaktadır. Nuba halkı, Nuba Dağları bölgesinde yaşayan ve çeşitli alt gruplara ayrılan bir etnik gruptur. Dil ve kültür açısından çeşitlilik gösterirler. Birinci, üçüncü ve dördüncü şelale arasında yaşamaktadırlar. Nüfusları, yerli Nubalılar ile Arapların karışımından oluşmaktadır. Geçim kaynakları arasında tarım, dokumacılık, hayvancılık ve nehir taşımacılığı bulunmaktadır (Hussein, 2013).
5. Beja: Beja halkı, Sudan'ın doğusunda özellikle Kızıldeniz ve kuzeydoğu bölgelerinde yaşayan önemli bir etnik gruptur. Beni-Amir kabilesi, Mahdiye döneminde Osman Digna ile birlikte Tokar'da ve Sudan'ın bağımsızlık mücadelesinde öne çıkmıştır. Beşariyûn ve Halanga kabileleri de bu tarihsel süreçte dikkat çeker; özellikle Halanga, Kassala'ya tamamen yerleşen ilk kabile olarak bilinir. Eşraf ve Ababda kabileleri ise geçmişte Shendi ve Mısır'daki kuzey kabileleriyle kaynaşmış, Func Sultanlığı döneminde ticarete önemli roller üstlenmiştir. Artega kabilesi de Doğu Sudan tarihinde etkili olmuştur. Ayrıca Hadandawa, Amarar, Kemilab ve Felata Melu gibi diğer kabileler, bölgedeki etnik çeşitliliği zenginleştiren unsurlar arasında yer alır. (Clammer, 2012).

Harita 1: Sudan'ın Farklı Bölgeleri ve Etnik Grupların Dağılımı

Kaynak: Mike Izady (2012) Sudan Ethnic Groups

Harita 1'de görüldüğü üzere, Sudan'daki etnik grupların coğrafi dağılımı gösterilmektedir. Bu etnik gruplar, Sudan'ın zengin kültürel yapısını oluştururken, aynı zamanda ülkedeki siyasi ve toplumsal dinamikler üzerinde de etkili olmuşlardır. Nilotik ve Zenci kabileleri, 2011 yılında tarihi Sudan'dan ayrılarak bağımsız bir devlet olarak kurulan Güney Sudan'da yoğunlaşmıştır. Güney Sudan, toplumsal yapısındaki etnik ve kültürel çeşitliliğin yanı sıra kabile çatışmaları bakımından da kuzey Sudan ile benzer dinamiklere sahiptir. Afrika kıtasında yaşanan çatışmaların etnik ve toplumsal yapılar üzerindeki etkileri dikkate alındığında, bu süreçten en fazla etkilenen ülkenin Sudan olduğu görülmektedir (Kavak, 2024).

2.4.Sudan'da Ulusal Kimlik İnşası ve Etnik Kimliklerin Siyasi Rolü

Sudan'daki ulusal kimlik inşası süreci, etnik kimliklerin tarihsel kökenleri, toplumsal dinamikleri ve siyasal bağlamlarıyla iç içe geçmiş çok katmanlı bir meseledir. Etnik kimlik, bireylerin aidiyet hissini şekillendirirken, aynı zamanda sosyal, kültürel ve siyasi

temsilleri de belirleyen temel bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Ülkede farklı etnik grupların varlığı, ulusal kimliğin oluşumunda belirleyici olmuş, bu gruplar arasındaki etkileşimler, çatışmalar ve dayanışma biçimleri, ulusal kimliğin sınırlarını çizmiştir. Sudan'daki etnik çeşitliliğin yarattığı temel sorunlardan biri, Arap ve Afrikalı kimlikleri arasındaki ayrımın tarihsel olarak siyasal bir boyut kazanmış olmasıdır. Bu ayrım, sömürgecilik sonrası dayatılan yapay ulus-devlet modelinin mirası olarak değerlendirilmekte, yerel sosyo-kültürel yapıların dışında gelişen bu süreç, kimlik gerilimlerini derinleştirmiştir (Bayram, 2016, s. 199).

Sudan'ın ulusal kimliği, tarihsel, kültürel ve toplumsal çeşitliliğine rağmen, homojen bir birlik zemininde şekillenememiştir. Ali (1992)'ye göre, Sudan'ın siyasi birliği bir gerçeklikten ziyade bir yanılsama olarak değerlendirilmiş, ülkenin siyasal elitleri, bu yapay birliği pekiştirme konusunda başarısız olmuştur (Ali, 1992). Bağımsızlıktan bu yana yaşanan siyasal dönüşüm anları –1964 ve 1985 halk ayaklanmaları, 2005 Kapsamlı Barış Anlaşması ve 2018 devrimi– bu potansiyelin etkin bir biçimde değerlendirilemediğini göstermektedir. 1990'lı yıllarda yapılan Asmara Konferansı (1995) ve Hartum Barış Anlaşması (1997) gibi girişimler, Sudan'ın çok kültürlü yapısına dayalı bir ulusal kimlik inşası arayışının zeminini oluşturmuştur. Ancak, bu çeşitliliğin devlet yapısına nasıl entegre edileceği ve ulusal bütünleşmeye nasıl katkı sağlayacağı konusunda halen net bir çerçeve geliştirilememiştir.

Kimlik olgusu, Sudan toplumunda yalnızca ırk ya da kabileye indirgenemeyecek kadar geniş bir kolektif bilinçle şekillenmiştir. Ortak toprak, tarih, çevre ve kültürel miras gibi unsurlar etrafında örülen bu bilinç, tarihsel olarak gönüllü ve doğal bir biçimde gelişmiştir. Ancak bu yapı, zamanla devletin Arap-İslam merkezli ve üstenci politikaları tarafından biçimlendirilmiş, marjinal bölgelerdeki etnik grupların dışlanmıştır (Hakim, 1990).

Kimlik tartışmaları, modern dönemde siyasal elitler tarafından yeniden tanımlanmıştır. Al-Amin (2008), Sudan'daki kimlik kurgularının, resmi tarihin yorumlanması ve bu tarihin belli gruplara sağladığı otoriteyle ilişkilendirildiğini vurgular. Bu durum, toplumsal hiyerarşiler yaratmış ve kimliklerin sorgulanamaz biçimde sabitleştirilmesine neden olmuştur. Akademik literatürde, Sudan'ın Arap mı yoksa Afrikalı mı olduğu yönündeki tartışmalar dikkat çekicidir. Bu tartışmalar, kültürel çeşitliliğin dış politikayla ilişkisi ve ulusal kimliğin özgün niteliği üzerinden sürdürülmüştür (Hakim, 1990; Hashim, 2022).

Özellikle 1990’lardan itibaren artan akademik çalışmalar, kültürel mirasın Sudan’ın temel sorunlarına çözüm üretme potansiyelini gündeme taşımıştır. Daha önceki dönemlerde ise bu miras, Araplık ve Afrikalık arasındaki bir diyalektik üzerinden değerlendirilmiştir (Al-Amin, 2008).

Kimlik tartışmaları, özellikle Arap-İslam kimliği ile “Sudanlılık” (Sudanizm) arasında bir gerilim hattı üzerinde şekillenmiş; bu durum, etnik temelli ayrışmaların ve çatışmaların zemininin oluşmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Sharkey (2008), Arap kimliğinin uzun süre yüksek statüyle özdeşleştirildiğine, buna karşın siyah olmanın düşük statüyle ilişkilendirildiğine dikkat çeker. Bu nedenle “Sudanlılık” kavramı, Arap elitler tarafından kapsayıcı bir ulusal kimlik olarak benimsenmemiştir (Sharkey, 2008, s. 29-30). Bu durum, ulusal aidiyet duygusunun zayıflamasına ve toplumsal bölünmüşlüğün derinleşmesine katkıda bulunmuştur. Kimlik, din ve sömürgecilik mirası gibi faktörler yaygın olarak analiz edilirken, ekonomik eşitsizlikler ve çevresel etkenler çoğunlukla göz ardı edilmiştir.

Sudan’da ulusal kimlik inşası sürecinde “Sudanlılık” üst kimliği ile etnik, dini, bölgesel ve dilsel alt kimlikler arasındaki ilişki, kapsayıcılık idealine rağmen merkezi politikalarla şekillenmiştir. Özellikle İslamcı yönetim döneminde, üst kimlik Arap-İslam merkezli bir çerçeveye indirgenmiş ve bu durum Arap olmayan ile İslam dışı grupların marjinalleşmesine neden olmuştur. Bu daraltıcı yaklaşım, alt kimliklerin üst kimliğe karşı direnç göstermesine ve toplumsal bütünlüğün zedelenmesine yol açmıştır. Etnik açıdan, Arap topluluklarının üst kimliği tanımlamada baskın rol oynaması, Afrika kökenli grupların marjinalleşmesine zemin hazırlamıştır. Dini düzlemde ise, İslam’ın merkezi bir rol üstlenmesi, Hristiyan ve yerel inançlara mensup toplulukların dışlanmasını beraberinde getirmiştir. Bölgesel ve dilsel çeşitlilik de kimlik inşasında önemli bir unsur olmuştur.

1956–1989 yılları arasında kurulan hükümetler, söz konusu unsurları yeterince kapsayıcı biçimde ele alamamış ve bu durum ulusal birlik idealine ulaşılmasını zorlaştırmıştır. Ömer el-Beşir döneminde ise ulusal kimlik büyük ölçüde Arap-İslam unsurları ekseninde kurgulanmış, bu yaklaşım, toplumsal uyumu sağlamaya yönelik bir siyasal strateji olarak benimsenmiştir. Ancak bu süreçte İslam’ın kültürel değerleri siyasal söylemin bir parçası hâline getirilmiş, kimlik politikasının bu şekilde araçsallaştırılması toplumsal bütünleşme ve kolektif aidiyetin güçlenmesine beklenen katkıyı sağlamamıştır. Al-Talib’in (2014)

değerlendirmelerine göre, Sudan’da gelişen kimlik formasyonu, kültürel olarak Arap, fiziksel olarak Afrikalı ve ırksal olarak melez bir yapıyı yansıtmaktadır. Bu melez kimlik yapısı, “Afro-Arap” ya da “Arap-Afrikalı” şeklinde tanımlanabilir. Sudanlı Arapların bazıları Araplaştırılmış Nubalar olduğunu savunan görüş, kimlik tartışmalarına tarihsel ve kültürel derinlik kazandırmaktadır. Bu çerçevede, özellikle Güney Sudan’da konuşulan ve “Juba Arapçası” olarak bilinen dilin, kültürel hiyerarşi içinde değersizleştirilmesi, etnik gruplar üzerinde baskı yaratmıştır (Al-Talib, 2014, s. 84-85). Modern Sudan’ın küresel sistem içinde tanınabilir bir ulus-devlete dönüşebilmesi için ulusal kimliğin yeniden tanımlanması, bu sürecin demokratik ve kapsayıcı ilkelerle yürütülmesi gerekmektedir. Günümüzde birçok Sudanlı entelektüel, ulusal kimlik inşasını “yeni Sudan” fikri etrafında kurgulamakta ve bu süreci tarihsel uzlaşî temelinde yapılandırmaya çalışmaktadır. Kimliğin tarihsel koşulları üzerine ortak bir anlayış geliştirmek hem devletin meşruiyetini sağlamlaştıracak hem de toplumsal barışa katkı sunacaktır (Al-Amin, 2008). Son olarak, Abdel Ghaffar Mohammed Ahmed ve Manzoul Asal’ın (2013) çalışmaları, etnik çeşitliliğin yönetilmesi gerektiği vurgusunu öne çıkarmaktadır. Sudan’da toplumsal bütünleşmenin sağlanabilmesi, yalnızca kültürel kimliklerin tanınmasıyla değil, aynı zamanda bu kimliklerin demokratik süreçlere dâhil edilmesiyle mümkün olacaktır (Ahmed & Asal, 2013).

Günümüzde bu konu, Sudan’ın ulusal kimliğini yeniden inşa etme çabalarında akademik ilginin odağında yer almaktadır. Sudan’da geçmişte belirgin bir şekilde var olan Kush ve Nuba uygarlıklarına dayalı kimlikler, tarihsel olarak önemli olmakla birlikte, günümüzde kolektif kimlik inşasında sınırlı bir etkiye sahiptir. Bu kimlikler, büyük ölçüde tarihsel aidiyetler olarak değerlendirilmektedir. Ancak günümüzde bazı gruplar (örneğin Nubalılar), geleneksel dillerini yaşatarak bu kimlik unsurlarını kültürel düzeyde devam ettirmektedir. Nuba dili, Kenzi ve Fadja olmak üzere iki ana lehçeye ayrılmakta ve bu lehçeler, Mısır ve Sudan’ın farklı bölgelerinde çeşitli diyalektlere ayrılmaktadır (Dafallah, 2017).

Bu bağlamda Mohamed Suleiman Mohamed’in (2010) "*Sudan: Kaynaklar ve Kimlik Savaşları*" adlı çalışması önemli bir perspektif sunar. Yazar, doğal kaynaklar üzerindeki rekabeti ve çevresel faktörleri Sudan’daki çatışmaların temel nedenleri arasında değerlendirerek bu durumu “siyasi ekoloji” çerçevesinde analiz eder. Özellikle İslamcı hükümetlerin uygulamaları ve Darfur gibi bölgelerdeki yapısal ihmaller, etnik temelli

çatışmaları daha da derinleştirmiştir. Bölgesel eşitsizlikler, göçebe grupların hareketleri ve ekolojik sınırlamalar, etnik kimliklerin siyasi süreçlerde oynadığı rolü daha karmaşık hale getirmiştir. Bu çerçevede, Sudan’da ulusal kimliğin inşası süreci, sadece kültürel çeşitliliğin tanınmasıyla değil, aynı zamanda etnik kimliklerin siyasi temsilini ve kaynaklara erişimini güvence altına alan kapsayıcı bir siyasi düzenin kurulmasıyla mümkündür (Mohamed, 2010).

2.4.1. Etnik Kimliklerin Siyasi Katılımı

Sudan’ın bağımsızlık sonrası modern devletin inşası bağlamında kimlik sorunu, siyasi, kültürel ve toplumsal düzlemlerde en belirgin meselelerden biri olarak ortaya çıkmıştır. Musa’nın (2020) belirttiğine göre, 1989 sonrası dönemde etnik çatışmalar klasik kaynak temelli olmaktan çıkarak, kimlik temelli dışlanma ve temsil sorunlarıyla birleşerek daha karmaşık bir hâl almıştır (s. 118). Bu bağlamda Darfur, Güney Sudan ve Doğu Sudan’da ortaya çıkan etnik temelli hareketler, kimliğin siyasi mobilizasyondaki etkisini göstermektedir (Musa, 2019, s. 117-119).

Her ne kadar kültürel çeşitlilik, farklı konferanslarda teorik düzeyde tanınmış olsa da, pratikte yeni kurulan devlet bu çeşitliliği kapsayıcı ve tanıyan politikalar geliştirememiştir. Bu durum, Darfur, Mavi Nil ve Güney Kordofan bölgelerindeki çatışmaları derinleştirmiştir. Wol’un (2022) da ortaya koyduğu üzere, Hartum merkezli otorite, Güney-Kuzey sınırındaki kabileler arasında tarihsel olarak var olan kaynak temelli gerilimleri, siyasi amaçlarla manipüle ederek etnik sorunları derinleştirmiştir. Yerel düzeyde başlayan bu çatışmalar, zamanla ulusal ve uluslararası boyutlar kazanmıştır (Wol, 2022).

Sudan’da bazı etnik gruplar, siyasi temsilde yer alma, eğitim olanaklarına ve temel hizmetlere erişim gibi konularda çeşitli sınırlılıklar yaşamıştır. Bu durum, söz konusu grupların hak ve temsil taleplerini gündeme getirmelerine yol açmıştır. Araştırmacı Adar’a göre, özellikle İslamcı yönetim döneminde ortaya çıkan iç çatışmalar, bu taleplerin karşılanamamasıyla bağlantılı olarak değerlendirmiştir. Bu bağlamda, silahlı hareketlerin ortaya çıkışı, devletin vatandaşlarının güvenliğini ve eşit temsili sağlama kapasitesinin bazı bölgelerde sorgulanmasına neden olmuştur. Sudan’da sivil (1956–1958; 1964–1969; 1986–1989) ve askeri (1958–1964; 1969–1985; 1989–2019) yönetimler döneminde yürütülen merkezileştirme politikaları, farklı gruplar arasında

karşılıklı güvensizliği artıran bir zemin oluşturmuştur. Ayrıca bazı dönemlerde devlet yapısının mevcut iktidarı sürdürmeye yönelik araçsallaştırılması, etnik gruplar ile merkezî otorite arasındaki ilişkilerin karmaşıklaşmasına katkı sağlamıştır (Adar, 2001, s. 57-58).

Sudan’da özellikle marjinal bölgelerinde kabile temelli toplumsal yapılar, ulusal kimlik ve siyasi katılım süreçlerini doğrudan etkilemiştir. Bu bölgelerde sınırların sosyal ve ekonomik ilişkilerde belirleyici olmaması, bazı etnik grupların siyasi temsil ve karar alma mekanizmalarına yeterince dâhil edilememesine yol açmıştır. Çok katmanlı kültürel yapılar çoğu zaman yalnızca sembolik düzeyde temsil edilmiş, bu da merkezle yerel kimlikler arasında ortak bir siyasi zemin oluşmasını zorlaştırmıştır. Darfur gibi bölgelerde ortaya çıkan silahlı hareketler, bu temsil eksikliğinin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Nisan 2019 sonrasındaki dönüşüm sürecinde de etnik ve kabile temelli yapıların siyasetteki etkisi devam etmiş ve kapsayıcı bir siyasi katılımın sağlanmasını güçleştiren temel unsurlardan biri olmuştur.

2.4.2. Etnik Kimlikler ve Devlet Politikaları Arasındaki Etkileşim

Modern devletler, sıklıkla etnik kimlikleri tanımlama, kategorize etme ve bu kimlikler aracılığıyla millet tahayyülünü inşa etme çabası içerisindedir. Bu süreç, kimi zaman ulus-devlet bütünlüğünü pekiştirmek amacıyla baskıcı politikalarla etnik farklılıkları homojenleştirmeye çalışırken, kimi zaman da etnik çeşitliliği tanıma ve yerel özerkliklerle destekleme şeklinde çeşitlilik gösterir (Smith, 1993). Sudan’da modern devletin inşası, etnik kimliklerle siyasi iktidar arasındaki çelişkili ilişkinin belirleyici olduğu bir tarihsel zemin üzerinde gelişmiştir. Ülkenin sömürge sonrası döneminde, devletin kimlik inşası çabaları, çoğunlukla merkezdeki Arap ve Müslüman elitlerin kontrolünde şekillenmiştir (Deng, 1999).

Bağımsızlık sonrası dönemde başlatılan “Sudanlılaştırma” politikaları, ülke yönetiminin Sudanlı kadrolara devredilmesini amaçlamış olsa da, uygulamada daha çok merkezi elitlerin çıkarlarını koruyan bir sürece dönüşmüştür. Bu süreçte, özellikle güneyde yaşayan ve Arap olmayan grupların kamusal alanda yeterince temsil edilmemesi, 1955 yılında patlak veren Anyanya I ve 1983 yılında Anyanya 2 isyanı gibi silahlı ayaklanmaları beraberinde getirmiştir. Bu isyan, güney halklarının Arap-Müslüman kimliğine dayalı ulus inşa projesine gösterdiği ilk büyük tepki olarak değerlendirilir.

Dolayısıyla sömürge etkileriyle parçalanmış sosyo-politik yapının baskın bir Arap-Müslüman kimliği temelinde birleştirilme gayreti, ülkeyi derin etnik çatışmalara yöneltmiştir. Bu süreç, Afrikalı Hristiyan ve animist kimliklerin dışlanmasıyla modern ulus-devlet inşası çabalarının bir sonucu olarak karmaşık etnik gerilimleri tetiklemiştir (Bayram, 2016, s. 220).

Devletin inşa sürecinde benimsediği bu yaklaşım, etnik çeşitliliği zenginlik olarak görmek yerine bir tehdit olarak algılamasına neden olmuştur. Bu durum, zamanla etnik kimliklerin siyasal ve sosyal düzlemde bir mücadele aracına dönüşmesine neden olmuş, merkez-çevre ilişkisini daha da gerilimli hale getirmiştir. Özellikle 1989 sonrası İslamcı hükümet döneminde, etnik ve dini farklılıkların siyasal karar alma mekanizmalarında yeterince temsil edilmemesi, kimlik temelli taleplerin daha da görünür hale gelmesine yol açmıştır (Haj-Hamad, 1996).

Devletin farklı etnik gruplarla kurduğu ilişki çoğu zaman yüzeysel ve sembolik düzeyde kalmıştır. Siyasi elitlerin etnik kimlikleri araçsallaştırarak kendi iktidarlarını tahkim etmeye çalışması, toplumsal barışı ve siyasal meşruiyeti zayıflatmıştır. Marjinalleştirilen gruplar, çoğu zaman ya çatışma yoluyla ya da uluslararası aktörlerin desteğiyle kendi haklarını aramak durumunda kalmıştır. Bu bağlamda, devletin etnik gruplarla ilişkisi, istikrarsız ve güvene dayanmayan bir zeminde ilerlemiştir.

Kimlik sorunu, yalnızca kültürel ya da sembolik temsille sınırlı bir mesele değildir. Vatandaşların devletten elde ettikleri kaynaklar, siyasi temsiliyet ve kültürel aidiyet gibi unsurlar, kimlik tartışmalarının merkezinde yer almaktadır. Ancak Sudan'daki devlet yapısı, bu ilişkiyi çoğu zaman tek taraflı biçimde tanımlamış, birey-devlet ilişkisinde karşılıklılık ilkesine yeterince önem verilmemiştir (Mamdani, 1996).

Sudan'daki siyasal sistemin önemli bir diğer özelliği, geleneksel dini liderlik yapılarının modern siyasal alana etkisinin güçlü şekilde sürmesidir (Mazrui, 1968). Tarikat şeyhleri, dini önderler ve etnik grupların geleneksel liderleri, siyasal partiler üzerinde hâlâ etkili aktörlerdir. Mehdi ve Hatmiyye gibi dini-siyasi yapılar, modern vatandaşlık bilincinin gelişmesini engelleyen, hiyerarşik ve gelenekselci bir siyasal kültürün devamlılığını sağlamaktadır (Toynbee, 1965). Sadık el-Mehdi gibi liderlerin siyasal alandaki etkisi, halkın rasyonel siyasal tercihlerde bulunmasını zorlaştırmakta, dini kimlikler üzerinden yapılan siyaset, toplumsal kutuplaşmayı derinleştirmektedir (Sidahmed, 1997).

Bu bağlamda, Sudan'ın ulusal birlik arayışı, dil, din ve etnik kimlikler temelinde derinleşen ayrışmalar nedeniyle kesintiye uğramıştır. Uluslararası aktörlerin, bölgesel güçlerin ve silahlı grupların etkileşimi, bu yapıyı daha da karmaşık hale getirmiştir (Bayram, 2016). Ancak Sudan'ın çok kimlikli toplumsal yapısı, tarihsel olarak çatışma üretici bir unsur gibi görülse de, uygun siyasal düzenlemeler ve kapsayıcı vatandaşlık anlayışıyla toplumsal birlikteliğin inşasında işlevsel bir zemin oluşturur. Etnik kimliklerin tanınması, bu kimliklerin siyasal ve kamusal alanlara etkin katılımının sağlanması, uzun vadede istikrarlı bir ulus inşasının ve kalıcı toplumsal barışın önkoşuludur.

2.4.3. Devlet Politikalarının Etnik Kimlikler Üzerindeki Etkileri

Sudan literatüründe araştırmacılar, ülkedeki kimlik krizinin yapay bir sorun olduğunu ve geçmişte böyle bir krizin var olmadığı görüşünü savunmaktadır. Bu görüşe göre, kimlik meselesi tarihsel değil, sömürge dönemi politikalarının bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Serhat Orakçı'nın "*Sudan'da Etnik ve Dini Aidiyetlerin Yükselişi ve Ulusal Bütünleşme Sorunu*" başlıklı doktora tezinde (2020), Sudan'daki etnik ve dini kimlikler merkeze alınarak özellikle Kuzey-Güney ulusal entegrasyon süreci analiz edilmiştir. Çalışma, Sudan'ın sömürgecilik döneminden başlayarak 2011 yılında Güney Sudan'ın bağımsızlığına uzanan süreci kapsamlı bir şekilde ele almakta; bu süreçte kültürel çeşitliliğin, dini ve etnik farklılıkların ulusal bütünleşme üzerindeki etkilerini irdelemektedir. Tez, ulusal kimlik inşa sürecinde etnik kimliklerin rolünü anlamak açısından önemli bir kaynak niteliğindedir (Orakçı, 2020).

Bağımsızlık sonrasında, Sudan'da birçok ideolojik ve politik söylem ortaya çıkmıştır (zencilik ve Araplık, Afrikalılık ve Araplık, Hristiyanlık ve İslam, güney ve kuzey, marjinal (çevre) ve merkez, Sudanlılık). Bu söylemleri benimsemeye en büyük rolü, siyasi elitler oynamış ve bu fikirler, toplumsal yapıyı zayıflatan, diğer sosyal grupları dışlayan ve marjinalleştiren bir yaklaşım olarak şekillenmiştir. Bu gruplar siyasi süreçlerden dışlanmış ve toplumsal yaşamda daha az yer bulmuştur.

Siyasi iktidarı elinde bulunduran elitler, bu çeşitliliği ve farklılıkları kapsayan birleşik bir ulusal kimlik inşa etme noktasında başarısız olmuştur. Sudanlı düşünür Hashim, Sudan'daki sömürge mirasının, egemen bir merkezi bölge ile dış çevreler yaratma konusunda önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Sömürgeci sınır çizme politikası, Sudan için bir dizi sorun ortaya çıkarmıştır (Hashim, 2018).

Sudan'da devlet inşaa projesinin eksikliği, bölgesel ve kabile temelli kimliklerin güç kazanmasına yol açmış, bu durum merkezi otoritenin zayıflamasına neden olmuştur. Zaten kırılan bir yapıya sahip olan merkezi devlet, geniş toplum kesimleri için güvenilir bir yapı olmaktan çıkmış, ortaya çıkan boşluk ise kabilelerin hem sosyo-kültürel hem de askeri araçlarla etkinlik kazanmasıyla doldurulmuştur. Bu bağlamda, kabilecilik bağıllık ve dayanışma duygularıyla toplumsal alanı şekillendirirken, milis güçler üzerinden askeri sahada da etkili olmuştur. Merkezi hükümetin politikaları, bu süreçte kabile temelli yapıların güçlenmesine doğrudan katkı sağlamıştır. Örneğin, sivil yönetim döneminde 1986 yılında Murahilin Güçleri kurulmuş, Al-Inqaz rejimi döneminde ise 2017 yılında Hızlı Destek Güçleri Yasası çıkarılarak bu tür yapıların kurumsal meşruiyeti sağlanmıştır. Aralık 2019 Devrimi sonrasında ise söz konusu güçlere anayasal belgede yer verilerek anayasal bir statü kazandırılmıştır. Bu süreç, merkezi otoritenin zayıflamasını hızlandırmış ve Sudan'daki toplumsal bütünlüğü derinlemesine etkilemiştir.

2.5.Sudan'da İslamcı Siyasetin Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Gelişimi

Sudan'da İslam'ın yayılış süreci, tarihsel olarak barışçıl yollarla gerçekleşmiş, halklar arasındaki karşılıklı etkileşim, hoşgörü ve ticari ilişkiler bu sürecin temel unsurları olmuştur. Sudan'daki İslami hareketin başlangıcı, Mısır'da Hasan el-Benna'nın 1928 yılında "Müslüman Kardeşler" cemaatini kurmasıyla oluşan etkiyle başlamıştır. Bu hareket, o dönemde Mısır'da eğitim gören Sudanlı öğrenciler aracılığıyla Sudan'a taşınmıştır. Bu öğrenciler, İhvan-ı Müslimin'in fikirleriyle donanarak Sudan'a dönmüş ve bu düşünceleri Sudan üniversitelerinde yaymaya çalışmışlardır. Bu hareket, Sudan tarihinde farklı dönemlerde başarıyla yolunu çizmiş ve bazen muhalefet olarak kalmış, bazen de 1989-2019 yılları arasında olduğu gibi iktidarın zirvesine çıkmayı başarmıştır. Her iki aşamada da hareket, *İslami Misak Cephesi*, *Ulusal İslami Cephe* gibi çeşitli isimlerle faaliyet göstermiştir. Daha sonra, İslami Misak Cephesi'nin adı Ulusal Kongre Partisi (NCP) olarak değiştirilmiş, 2012'den itibaren ise Sudan İslami Hareketi adıyla varlığını sürdürmüştür. Bu hareket, Arap bölgesindeki benzer İslami siyasi hareketlerden farklı bir deneyim sergilemiş, hatta siyasi İslam'ın daha güçlü olduğu diğer ülkelerde dahi benzeri görülmemiş bir süreç geçirmiştir. Sudan İslami hareketi, 1940'lı yıllarında temelleri atılmıştır (Bozkurt & Kamal Eldeen, 2022, s. 606-609). Sudan İslami Hareketi, Sudan'daki ana İslami fraksiyonun adıdır. Bu hareket, İslami düşünceyi canlandırmak ve

yenilemek amacıyla ortaya çıkan bir akım olup, yerel seküler ve solcu elitlere karşı siyasi bir direniş hareketidir. İslamcı Hasan el-Turabi, siyasal İslam'ı bir çözüm olarak öne sürmekteydi. Bununla birlikte, Sudan'daki İslami siyasal alanın homojen bir yapı arz etmediği hem iktidarda hem de muhalefette yer alan ve İslami referanslara dayanan farklı kesimlerin varlığıyla çok sesli bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Bu durum, "İslamcı" ifadesinin tek bir grup ya da siyaset pratiğine indirgenemeyeceğini ortaya koymaktadır.

1980'li yıllardan itibaren Sudan'da İslamcı siyasetin etkisi giderek artmıştır. Bu dönemde İslamcı aktörler, ulusal kimliği İslam temelli bir çerçevede inşa etmeyi hedefleyen politikalar üretmişlerdir. Bu yönelim, 30 Haziran 1989'da gerçekleşen ve Sudan'daki Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın siyasi uzantısı olan İslami Hareket tarafından planlanan askeri darbeye zirveye ulaşmıştır. Başbakan Sadık el-Mehdi ve Cumhurbaşkanı Ahmed el-Mirgani'nin demokratik hükümetine karşı yapılan bu darbede General Ömer el-Beşir yönetimi ele geçirmiştir. Darbenin arkasındaki ideolojik akıl Hasan el-Turabi olurken, bu tarih Sudan'da İslamcı siyasetin kurumsallaştığı bir dönemin başlangıcını teşkil etmiştir. O'Fahey (1996) de Sudan bağlamında İslam'ın sadece bir din olmayıp aynı zamanda güçlü bir politik ve sosyal güç olduğunu belirtir, özellikle İslamcı hareketlerin ulusal kimlik inşasında belirleyici bir rol oynadığını vurgular (O'Fahey, 1996, s. 263).

Darbe sonrası İslamcı Hareket, Ulusal Kongre Partisi (NCP) aracılığıyla siyasal iktidarını kurumsallaştırmış ve "Kurtuluş Sistem" olarak adlandırılan dönemde ülke yönetiminde belirleyici rol oynamıştır. Bu süreçte, özellikle ilk on yılda el-Turabi hem teorik hem de pratik düzeyde etkili olmuş; ancak, 1999 yılında Turabi ile dönemin Devlet Başkanı Ömer El-Beşir arasında yaşanan siyasi ayrışma, "*4 Ramazan Krizi*" olarak bilinen bölünmeye neden olmuştur. Bu süreçte Beşir, parti üzerindeki kontrolünü pekiştirmiş ve zamanla İslamcı Hareket'in yönetimdeki rolü azalarak etkisiz hale gelmiştir. Nihayetinde, Ulusal Kongre Partisi'nin etkisi de büyük ölçüde gerilemiş ve yönetim tamamen Beşir'in şahsi otoritesine dayalı bir yapıya dönüşmüştür (Albasheer, 2024).

İslamcı hükümetin uyguladığı politikalar, zamanla sosyal dokuda kabilecilik gerilimleri artırmıştır. 2011'de Güney Sudan'ın bağımsızlığıyla birlikte petrol gelirlerinin kaybedilmesi ekonomik krizi derinleştirmiş, hükümet bu krizi yönetmekte başarısız olmuştur. Artan yaşam maliyetleri ve siyasal baskılar halkın tepkisine neden olmuş ve 19

Aralık 2018’de başlayan halk ayaklanmalar sonucunda 30 yıllık İslamcı rejim sona ermiştir.

Bu otuz yıllık dönemde Beşir yönetimi, ulusal ve uluslararası eleştirilere rağmen seçimler düzenlemiş ve bu seçimlerde galip gelerek kendisine anayasal meşruiyet sağlamıştır. Ancak bu meşruiyet, geniş halk kesimlerinin taleplerini karşılamaktan uzak kalmıştır. Gramsci ve Habermas’ın hegemonya kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, Sudan’daki rejimin yaşadığı sorunlar bir “hegemonya krizi” olarak okunabilir. Meşruiyetin ideolojik manipülasyonun ötesine geçip, yönetilen sınıfların değer ve çıkarlarını asgari düzeyde yansıtan bir yönetime dönüşmemesi, rejimin kırılabilirliğini artırmıştır. Bu, yalnızca ideolojik manipülasyona dayanmamakta, aynı zamanda yönetilen sınıfların, grupların ve etnik toplulukların bazı değerlerini, kavramlarını ve beklentilerini içeren bir söylem ve bu grupların taleplerinin bir kısmını karşılayan bir programın uygulanması anlamına gelmektedir. Sudan’daki krizin, esasen bir hegemonya krizi olduğu, meşruiyet ve yasallıkla ilgili krizlerin ise bu genel krizin gelişiminde yalnızca belirli anlar olarak ortaya çıktığı değerlendirilmektedir. Benzer şekilde, siyasi ve ekonomik krizler de bu genel krizin bir yansıması olarak görülmektedir.

Sudan’da bağımsızlık sonrası dönemde de yönetimlerin meşruiyeti sürekli olarak sorgulanmıştır. Temsiliyetin sınırlı olması, siyasi sistemin Arap-İslam kimliği etrafında şekillenmesi ve etnik farklılıkların dikkate alınmaması, siyasi bütünlüğü zedeleyen temel faktörlerden olmuştur. Özellikle kaynak dağılımındaki adaletsizlik ve kabile temelli imtiyazlar, toplumsal hoşnutsuzluğu derinleştirmiştir.

Meşruiyetin kaynağına ilişkin tartışmalar da Sudan’ın siyasi krizinde önemli yer tutmaktadır. Geleneksel dinsel ve kabilevi otoriteye dayanan yönetsel yapılar, modern hukuki sistemlerle çatışmış ve halkın yöneticilerini seçme veya sorgulama biçimleriyle ilgili meşruiyet sorularını gündeme getirmiştir. Örneğin, dini liderlerin konumuna ilişkin tartışmalar sadece bireylerin değil, yönetim sistemlerinin meşruiyet zeminini de sorgulanabilir hale getirmiştir. Bu bağlamda Abushouk’un (2006) çalışmasında, Anglo-Sakson küreselleşmesinin bazı yönlerini İslam hukuku ile uyumlu olduğu sürece benimseyen İslamcı grupların, pragmatik bir yaklaşımla küresel sistemle etkileşime geçtikleri ancak kendi toplumlarının içsel dinamiklerine dair aynı esnekliği gösteremedikleri belirtilmektedir (Abushouk, 2006).

Bu bağlamda, Beşir hükümetinin Sudan Halk Kurtuluş Ordusu (SPLA) ile yürütülen barış görüşmelerinde laiklik fikrine karşı çıkması ve teokratik bir yapının sürdürülmesini savunması, İslamcı ideolojinin siyasal yönelimlerinin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Devrimci Komuta Konseyi'nin (RCC) şeriatı dayalı bir devlet kurma hedefini sürdürmesi, Sudan'daki İslamcı yönetimin söyleminde ve uygulamalarında temel bir değişikliğe işaret etmediğini göstermektedir (Adar, 2001).

2.5.1. Sudan'daki İslami Hareketin Kabilelerle İlişkisi

Sudan'ın tarihsel gelişiminde kabileler, siyasi, dini, güvenlik, ekonomik ve kültürel alanlarda önemli bir güç odağı olarak varlık göstermiştir. Ülkedeki birçok kurumsal yapı, çoğu zaman kabile temelli ilişkiler üzerine şekillenmiş ve bu yapıların etkisini tamamen aşamamıştır. Bu nedenle, Sudan tarihini incelerken kabilelerin ve onların önde gelen figürlerinin rolünü göz ardı etmek mümkün değildir; kabileler, ülkenin tarihsel, toplumsal ve siyasal yapısının oluşumunda belirleyici bir unsur olarak varlıklarını sürdürmüştür (Khidir, 2016).

Sudan'daki İslami hareket, başlangıçta kabileler ve kırsal kesimdeki topluluklara yönelik belirgin bir ilgi göstermemiş, desteğini daha çok kent merkezlerinde toplamıştır. Ancak hareketin genişleme stratejisi doğrultusunda, kabileler ve aşiretler üzerindeki etkisini artırmaya yönelik bir politika benimsenmiştir. Bu süreçte, hareketin mensupları, coğrafi aidiyet ya da akrabalık bağları yoluyla kırsal topluluklarla bağlantı kurmuş, bazı durumlarda ise dindar kabile liderleri, hareketin ideolojisine katılım göstermiştir. Kırsal bölgelerde yaşayan bazı topluluklar ise hareketin sunduğu sosyal hizmetlerden faydalanma amacıyla bu yapıya ilgi göstermiştir. İslami hareket, bu stratejisini kurumsallaştırmak amacıyla örgütsel yapısına kabile liderleriyle temas kuran birim ve ofisler ekleyerek, bu liderleri harekete destek vermeye yönlendirmiştir. Bu süreçte kullanılan dil, kabile liderlerinin anlayabileceği sade bir söylem olarak şekillendirilmiştir (Bozkurt & Kamal Eldeen, 2022, s. 623-624).

Abdu Mukhtar Musa'nın "*Sudan'da İslami Hareketin Durumu ve Demokrasinin Geleceği*" başlıklı çalışmasında, özellikle 2015 Nisan seçimlerinden sonra, İslami hareketin Sudan'daki etnik yapılarla ilgili tutum ve politikalarını değiştirmedeği ortaya konulmuştur. Hareket, yeni bir demokratik dönüşüm ya da farklı bir aşamaya geçişi işaret eden bir program sunmamış, bunun sonucunda kabileler arası çatışmalar artmış ve

kabileler ile siyasi mevkilerin adil dağılımı sağlanamamıştır. Hükümet, Sudan toplumunu kabilevi ve mezhepsel yapı üzerinden yönetmiş, bu durum ulusal kimlik yerine etnik kimliğin ön plana çıkmasına sebep olmuştur (Musa, 2015). O dönemde, Sudanlı ulusal (milliyetçi) aydınlar arasında, kuzey ile güney arasındaki ayrımın İngiliz sömürge yönetimi tarafından yapay bir biçimde kurgulandığı yönünde yaygın görüşler dile getirilmekteydi.

Khidir, "*Sudan'da Kabile ve Siyaset*" adlı eserinde, kabileciliğin Sudan'daki İslamcı yönetim döneminde siyasi uygulamalarla iç içe geçtiğini belirtmektedir. Bu durumun, bugün her zamankinden daha büyük bir öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır. Sudan'daki kabile-siyaset ilişkisinin, kabile aidiyetinin siyasi ve sosyal sahnede güçlü bir etken haline gelmesiyle artık göz ardı edilemeyeceğini ifade etmektedir. İslamcı yönetimin uygulamaları ve politikaları sonucunda bu mesele daha da keskin ve ciddi bir hâl almıştır (Khidir, 2016).

Amin Hassan Omar, 28 Aralık 2024 tarihinde Aljazeera Mubasher kanalında yaptığı açıklamada, İslamcıların Sudan'da 30 yıl süren iktidarları boyunca işledikleri hatalardan birinin, meşruiyet arayışında kabileciliği araçsallaştırmak olduğunu ifade etmiştir.⁹ Bu yaklaşım, kabileciliğin siyasi alanda güçlenmesine ve yönetim kurumları içinde iç çatışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum, Sudan'daki etnik çeşitliliğin göz ardı edilmesi ve kabile ile etnik kimlik yönetiminin etkin bir şekilde gerçekleştirilememesi sonucunda oluşan yönetsel başarısızlığı açıkça ortaya koymaktadır (Omar, 2024).

2.5.2. Darfur'da Kimlik Çatışmaları ve Etnik Gerilimler

Darfur'un nüfusunun yaklaşık dokuz milyon olduğu tahmin edilmekte olup, bu nüfus etnik kökenleri Afrika ve Arap topluluklarına dayanan çeşitli kabilelerden oluşmaktadır. Bu toplulukları İslam ve akrabalık bağları birleştirirken, etnik köken, çıkarlar ve siyaset gibi faktörler ayırtmaktadır. Bununla birlikte, Darfur bölgesi Sudan'ın küçük bir yansıması olarak çevresel ve insan çeşitliliğiyle dikkat çekmektedir. Karmaşık etnik yapısına ve Arap ile Afrikalı grupların birleşiminden oluşmasına rağmen, tarihsel olarak bu topluluklar barışçıl bir şekilde bir arada yaşamıştır. Bu durum, kabile liderlerinin ve

⁹ Amin Hassan Omar, 28 Aralık 2024, Sudan'daki krizin çözümüne yönelik İslami hareketin vizyonu nedir?. Aljazeera Mubasher https://youtu.be/UljnhM1c-0?si=EJVVkUMQtJdQVp_G

yerel yönetimlerin kabileler arasındaki ayrışmayı azaltma, hoşgörü kültürünü güçlendirme ve bölgesel barışı koruma çabalarına dayanmaktadır. Alzaiem Alazhari Üniversitesi Siyaset Bilimi profesörü olan Mahjoub Mohamed Adam, yerel yönetimlerin özellikle Sudan'ın uzak bölgelerinde sosyal dokunun güçlendirilmesi, ulusal değerlerin yükseltilmesi ve istikrarın sağlanmasında önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Bu yapılar, devletin erişim sağlamakta zorlandığı alanlarda, adalet ve güvenlik birimlerine destek vererek Darfur'daki kabileler arasında güvenliği temin etmiş ve barış kültürünün yayılmasına katkı sunmuştur.

Sudan'da İslamcı hükümeti dönemin, 2003-2004 yıllarında Darfur'da başlayan isyanı bastırmak amacıyla yoğun bir karşı hareket başlatmıştır. İsyan hareketi, büyük ölçüde Arap olmayan topluluklar olan Fur, Zaghawa ve Masalit kabileleri tarafından örgütlenmiş, isyanı bastırmak üzere silahlandırılan gruplar ise kendilerini "Arap" kimliğiyle tanımlayan kesimlerden oluşmuştur. Bu savaşın sonuçları, en az 400 bin kişinin ölümü, 1,5 milyon insanın iç göçmen kamplarına sığınmak zorunda kalması ve 200 binden fazla kişinin Çad'ın doğusuna kaçarak mülteci konumuna düşmesiyle sonuçlanmıştır. Batı kamuoyunda çatışma, "21. yüzyılın ilk soykırımı" olarak nitelendirilmiş ve Darfur'da çoğunlukla tarafsız kalan Arap toplulukları, hükümet tarafından desteklenen ve "Cancavid" olarak bilinen milis güçleri ile ilişkilendirilmiştir. 2013 yılında Birleşmiş Milletler (BM), Darfur'daki çatışmalar sırasında yaklaşık 300.000 kişinin öldürüldüğünü tahmin etmiştir (Orakçı, 2021, s. 63). Ancak, İslamcı hükümeti bu rakamın "büyük ölçüde abartıldığını" iddia etmiş ve dönemin Devlet Başkanı Ömer El Beşir, ölü sayısının yaklaşık 10.000 olduğunu ileri sürmüştür. 2003 yılından itibaren Darfur'da meydana gelen savaş, yağma, zorla yerinden etme ve katliamlar, başta Amerika Birleşik Devletleri, uluslararası örgütler ve Birleşmiş Milletler olmak üzere birçok araştırmacı, hükümet ve ülke tarafından "etnik temizlik" olarak tanımlanmıştır (Waal, 2005).

Darfur'daki çatışmanın kökenleri karmaşık ve çok boyutludur. Siyasi ve ekonomik marjinalleşme, kurumsal başarısızlıklar (özellikle güvenlik ve yargı kurumlarında), çevresel bozulma, nüfus baskısı, küçük silahların yaygınlaşması ve sınır güvenliğinin yetersizliği bu çatışmayı tetikleyen unsurlar arasında sayılmaktadır. Bu bağlamda, Sudan'daki ulusal kimlik ve kültürel çeşitlilik yönetiminin başarısızlığı, Darfur gibi

bölgesel çatışmaların kökünde yatan etkenlerden biri olarak değerlendirilebilir (Flint, 2009, s. 11-12).

Doğal kaynaklar üzerindeki rekabet, yerleşik Afrika kabileleri ile göçebe Arap kabileleri arasındaki üretim tarzı farklılıkları nedeniyle çatışmaların temel unsurlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Buna ek olarak, bölgedeki çevresel ve tarımsal koşullar bu çatışmaları daha da karmaşık bir hâle getirmiştir. Söz konusu çatışmalar, "Sudan Kurtuluş Hareketi", "Adalet ve Eşitlik Hareketi" ve "Cancavid Milisleri" gibi üç aktif siyasi ve askeri hareket tarafından körüklenmiştir. Ayrıca, bu sürecin derinleşmesinde ardı ardına gelen Sudan hükümetlerinin izlediği politikalar kadar, Sudan'ın siyasi ve entelektüel elitlerinin de önemli bir sorumluluğu bulunmaktadır. Bu unsurlar, çatışmanın karmaşıklığını artırarak bölgesel istikrarsızlığa katkı sağlamıştır (Shaheen, 2011, s. 207-236).

Darfur bölgesinde yaşanan etnik çatışmalar, ulusal kimlik inşası sürecin karmaşıklığını artırmıştır. Etnik gruplar arasındaki rekabet, kaynakların kontrolü ve siyasi iktidar mücadelesi, ulusal kimliğin inşasında belirleyici unsurlar olmuştur. Bu bağlamda, hükümetin etnik grupları birbirine düşürme stratejileri, ulusal birliğin sağlanmasını zorlaştırmış ve etnik kimliklerin daha da belirginleşmesine yol açmıştır. Dolayısıyla, Sudan'daki ulusal kimlik inşası, etnik kimliklerin çatışma ve işbirliği süreçleriyle iç içe geçmiş bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Prendergast, 2013).

2.5.3. İslamcı Siyasetin Sudan'daki Siyasi ve Toplumsal Yapı Üzerindeki Etkileri

Sudan'ın modern tarihinde uzun süre iktidarda kalan İslamcı yönetimler, toplumsal refahı sağlayabilecek imkânlarla sahipken, gelir eşitsizliği ve belirli gruplara tanınan ayrıcalıklar nedeniyle iç çatışmalara zemin hazırlamıştır (O'Fahey, 1996). Bu durum, siyasal ve ekonomik kurumların dışlayıcı yapısından kaynaklanmakta olup, yönetimin kapsayıcı politikalar geliştirmemesi toplumsal barışı engellemiştir. Acemoğlu ve Robinson'un "*Ulusların Düşüşü*" adlı eserinde vurgulandığı üzere, bir ülkenin kalkınması coğrafi ya da kültürel nedenlerden çok, oluşturduğu kurumların niteliğine bağlıdır. Sudan örneği, zayıf ve dışlayıcı kurumların uzun vadeli ekonomik ve siyasi istikrarsızlığa yol açtığını açık biçimde göstermektedir (Acemoğlu & Robinson, 2013).

Sudan'da İslamcı siyaset, özellikle 1989 darbesiyle iktidara gelen Ömer el-Beşir yönetimiyle birlikte, siyasi ve toplumsal yapının yeniden inşa sürecinde belirleyici bir rol oynamıştır. Bu süreçte, İslamcı hareketin "medeniyet projesi" adı altında sunduğu

ideolojik vizyon, devletin kurumsal işleyişi, toplumsal yaşam biçimi ve kültürel değerleri dönüştürme amacını taşımıştır. Hareketin temel hedefi, Sudan toplumunu İslamcı değerler doğrultusunda yeniden yapılandırmak ve bu yolla İslamcı iktidarın meşruiyetini pekiştirmek olmuştur. İslamcı medeniyet projesi, iktidar öncesi dönemde davet örgütleri, insani yardım ajansları ve gönüllü dernekler aracılığıyla sosyal alanda yer edinmeye başlamış, iktidar sonrasında ise anayasal ve hukuksal düzenlemelerle kurumsallaştırılmıştır. 1998 Anayasası, “İslam şeriatı ve ümmetin mutabakatını” yasamanın temel kaynağı olarak belirlemiş, böylece İslamcı söylemin hukuki çerçevesi oluşturulmuştur. Bu doğrultuda geliştirilen “kamu düzeni” sistemi; polis birimleri, yerel düzenlemeler ve hızlı yargılama mahkemeleriyle, toplumsal davranışları denetim altına almayı hedeflemiştir (Jammoul, 2004; Hashim, 2019).

2005 Geçiş Anayasası, Sudan'da tüm vatandaşlara ırk, din, dil ve coğrafi köken farkı gözetmeksizin eşit vatandaşlık hakkı tanımayı amaçlamıştır. Anayasa, kültürel çeşitliliği tanıyarak Arapçayı ulusal, Arapça ve İngilizceyi ise resmi diller olarak belirlemiştir. Ayrıca dış politikada Arap ve Afrika kimliklerini birleştiren bir yaklaşım benimsenmiş, ekonomik ve siyasal iş birlikleriyle bu birliğin güçlendirilmesi hedeflenmiştir (Ahmed, 2010, s. 498-501). Ocak 2005'te imzalanan Nivasha Anlaşması'nın en önemli unsurlarından biri, Sudan birliğinin halkın özgür iradesine dayanması gerektiği ve bu durumun her iki taraf için öncelikli bir mesele olarak kabul edilmesidir. Anlaşma ayrıca, Güney Sudan halkının kendi bölgelerini yönetme, ulusal yönetime eşit bir şekilde katılma ve Güney Sudan'ın geleceğini tayin etme hakkına sahip olduğunu hükme bağlamıştır. Bunun yanı sıra, anlaşmada etnik, dini ve geleneksel unsurların Sudan halkı için bir ilham ve güç kaynağı olduğu vurgulanmıştır (Ahmed, 2010).

Güney Sudan ayrılmadan önce Haydar İbrahim Ali'ye göre (1992), İslamcı siyaset döneminde “medeniyet projesi” adıyla sunulan kimlik inşası anlayışı, İslam merkezli bir toplumsal yapı öngörerek Sudan'daki kültürel ve etnik çeşitliliği yeterince dikkate alınmadığını göstermektedir. Bu dönemde ortaya çıkan Nil Vadisi elitlerinin, Araplaştırma ve İslamlaştırma yönündeki politikaları benimsedikleri ve bunun Sudan'ın tamamı için kapsayıcı bir yaklaşım olmadığı savunulmaktadır. Öte yandan, söz konusu projenin uygulama süreci kamuoyunda çeşitli eleştirilere neden olmuş, özellikle yolsuzluk iddiaları, iktidar merkezli yaklaşımlar ve kaynakların adil biçimde dağıtılmaması gibi hususlar, projenin toplumsal meşruiyetini tartışmalı hale getirmiştir

(Ali, 1992). Mona Abdel Fattah'ın ifadesiyle, İslamcı yönetim “erdem ve dürüstlük” temalı söylemini araçsallaştırarak, meşruiyet kazanma aracı haline getirmiştir. Dahası, projeye yönelik eleştiriler yalnızca muhalif çevrelerden değil, hareketin içinden de yükselmiş, liderler arası fikir ayrılıkları ve karşılıklı suçlamalar projenin bütünlüğünü zayıflatmıştır (Fattah, 2011).

Sudan'ın çok etnili ve kültürel olarak parçalı yapısı göz önüne alındığında, İslamcı hareketin merkezîyetçi ve tek tipleştirici yaklaşımı, özellikle marjinal bölgelerde ciddi toplumsal ve siyasal kırılmalara yol açmıştır. Güney Sudan'ın 2011'deki bağımsızlığı ve Darfur'da yaşanan soykırım benzeri krizler, bu siyaset anlayışının toplumun bütününe kapsayamadığını ve ulusal birliğe zarar verdiğini açıkça ortaya koymuştur. Bu bağlamda Tim Niblock'un analizleri, İslamcı yönetimin merkezîyetçiliğinin hem sınıfsal hem de etnik dışlanmayı artırdığını ve ulusal kimlik inşasını zayıflattığını ortaya koyar (Niblock, 1987). Öte yandan, sanat ve kültür alanı, İslamcı söyleme karşı toplumsal bir direnç noktası haline gelmiştir. Halil Farah, Hawa Al-Taqtaqa ve Aisha Al-Falatiya gibi sanatçılar, ortak bir ulusal bilinç geliştirilmesinde önemli roller üstlenmiştir. 2018–2019 halk ayaklanması sırasında sanatın ve müziğin kitlesel mobilizasyondaki etkisi, toplumun din temelli değil, duygu ve adalet eksenli bir birliktelik arzusunu yansıtmıştır. Bu durum, Sudanlıların toplumsal değişim taleplerinin kültürel alanla olan güçlü bağını da göstermektedir.

Çatışmaların toplumsal etkilerine bakıldığında, Dr. Nagmeldin Karamalla'nın (2023) çalışması, bu süreçte kamu hizmetlerinin özellikle eğitim ve sağlık alanında büyük ölçüde gerilediğini, sosyal dokunun parçalandığını ve kültürel değerlerin aşıldığını ortaya koyar. Sudan halkının misafirperver ve barışçıl yapısı, etnik çatışmalarla birlikte yerini güvensizliğe ve toplumsal çözülmeye bırakmıştır. Ayrıca çatışmalar, devlet kapasitesini zayıflatmış, askeri müdahalelerin önünü açmış ve sivil yönetimlerin inşasını güçleştirmiştir. Bu bağlamda, toplumsal barışın ve sürdürülebilir bir devlet inşasının sağlanması için kapsamlı ve katılımcı bir ulusal diyalog sürecine ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle geçiş dönemi adaletinin tesisi, tarafsız kurumların oluşturulması ve farklı topluluklar arasında barışçıl bir birlikte yaşama kültürünün yeniden inşası, Sudan'ın geleceği için kritik önemdedir (Karamalla-Gaiballa & Rubinkowska-Anioł, 2023).

Sudan'ın bağımsızlığından bu yana yaşanan siyasi gelişmeler, ulusal kimlik inşasını sürekli olarak yeniden şekillendirmiştir. Örneğin, 1964, 1985 ve 2018–2019 halk

ayaklanmaları, askeri yönetimlerin sona ermesine öncülük etmiş, demokrasi taleplerini ve adalet arayışını ulusal kimliğin temel bileşenleri haline getirmiştir. Aynı zamanda entelektüel çevrelerin ve sivil toplumun yürüttüğü fikirsel devrimler, daha kapsayıcı bir ulusal kimliğin oluşmasına katkı sağlamıştır. Kadınların ve gençlerin bu süreçteki aktif rolü, Sudan'da toplumsal dönüşümün yalnızca siyasi değil, kültürel ve sosyal bir zemin üzerinden de ilerlediğini göstermektedir. Sonuç olarak, İslamcı siyasetin Sudan'daki etkisi, farklı kimliklerin bir arada bulunduğu toplumlarda ulusal kimlik inşasının, tek bir ideolojik eksen yerine katılımcı ve kültürel çeşitliliği gözetten yaklaşımlar gerektirdiğini göstermektedir.

2.5.4. Sudan'da Etnik Kimliklerin Yönetimi

Sudan, Afrika kıtasının en karmaşık etnik ve kültürel yapılarından birine sahip ülkelerinden biridir. Bu çeşitlilik, tarihsel olarak hem bir zenginlik hem de siyasal, toplumsal ve idari zorluklara kaynaklık etmiştir. Ülkedeki etnik grupların bir arada yaşaması, büyük ölçüde yerel yönetim sistemlerine, kabile yapısına ve merkezi otoritenin bu yapılarla kurduğu ilişkiye bağlı olarak şekillenmiştir. Bağımsızlıktan önce Sudan'da yerel yönetişim, geleneksel otorite figürleri olan şeyhler ve kabile reisleri aracılığıyla sürdürülmekteydi. Bu liderler, güvenlik, kaynakların paylaşımı ve toplumsal düzenin sağlanmasında önemli roller üstlenmişlerdir (Al-Asbat, 2023). Yerel yönetim birimleri olan "hawakir" veya "dar"lar, belirli topluluklara ait otorite bölgeleri olarak işlev görmüş; kabileler arası ilişkiler, bu yapılar aracılığıyla düzenlenmiştir. Yerel liderler yalnızca topluluklarını temsil etmekle kalmamış, aynı zamanda hükümetlerle iletişimi sağlayarak siyasal araçlar haline gelmişlerdir. Ancak bu yapı, zamanla merkezi yönetimlerin siyasi müdahalelerine maruz kalmıştır. 1958 darbesi ve ardından gelen rejim, geleneksel yerel yönetimi işlevsizleştirmiştir. 1971'de sistemin tekrar devreye alınması, yerel liderlerin hükümete bağlılık temelinde yeniden siyasal süreçlere entegre edilmesine yol açmıştır (Ahmed, 2016). 1990'larla birlikte İslamcı rejim, bu yapıyı daha da kurumsallaştırmış ve kabileler arası bağlılıkları, kendi iktidarını sağlamlaştırmak amacıyla araçsallaştırmıştır. Bu bağlamda, yerel otoriteler varlığını sürdürse de devletin "kontrol" yeteneği zayıflamıştır. Buradaki "kontrol", baskı veya istibdat anlamına gelmez; daha ziyade, devletin tüm ayrıntılarını yönetme ve öngörülemeyen olayların veya kontrol dışı

gelişmelerin ortaya çıkma olasılığını en aza indirme kapasitesidir. Devletin tam kontrolü, tüm kurumların tam bir uyum içinde çalışmasıyla mümkündür.

Sudan’da merkezi yönetimler, ulusal kimlik inşasında ağırlıklı olarak Arap kimliğini merkeze almış ve bu yaklaşım, ülkenin çok kültürlü yapısıyla tam anlamıyla uyum sağlayamamıştır. Bu çerçevede, farklı etnik grupların gösterdiği tepkiler zamanla çeşitli çatışma süreçlerinin derinleşmesine katkıda bulunmuştur. Özellikle bağımsızlıktan sonraki dönemlerde siyasi elitler, ortak bir vatandaşlık kimliği yerine, belirli bir etnik ve dini kimliği ulus-devletin temeli olarak benimsemişlerdir. Bu durum, marjinalleşmiş grupların siyasal, kültürel ve ekonomik alanlardan dışlanmasına neden olmuştur. Çok kültürlülük yaklaşımı, bu tür tekil kimlik politikalarının yerine, farklılıkları tanıyan ve bu farklılıkların kamusal alanda varlık göstermesini mümkün kılan bir çerçeve sunmaktadır (Kymlicka, 1995)

Güney Sudan’ın 2011’de bağımsızlığını kazanması, uzun süren etnik sorun ve çatışmaların bir sonucu olarak değerlendirilen (Wol, 2022) buradaki kopuş, yalnızca siyasi bir ayrılık değil, aynı zamanda bir kimlik reddinin ifadesi olmuştur. Güneyli topluluklar, Arap kimliğinin taşıdığı tahakküme karşı kendi kültürel kimliklerini savunarak ayrılmayı tercih etmiştir (Al-Talib, 2014, s. 85-86). Bu durum, Sudan’ın kuzeyinde hâlâ devam eden etnik gerilimlerin anlaşılmasında da kritik bir örnek oluşturmaktadır. Sonuç olarak, Sudan’daki etnik kimliklerin yönetiminde merkeziyetçi ve tekil siyaset anlayışının yerine, kapsayıcı ve yerel yapılarla uyumlu bir yönetim modelinin benimsenmesi gerekmektedir.

3. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE ANALİZİ

3.1. Araştırmanın Metodolojisi

3.1.1. Araştırmanın Deseni ve Kullanılan Araştırma Tekniği

Bu çalışma, Sudan’da ulusal kimlik inşası sürecinde etnik kimliklerin rolünü, İslamcı siyaset uygulamaları dönemi bağlamında incelemeyi hedeflemektedir. Bu anlamda akademisyenlerin Sudan’da ulusal kimlik inşası sürecinde etnik kimliklerin rolüne ilişkin yaşantılarını ve bu süreci nasıl anlamlandırdıklarını derinlemesine incelemek amacıyla araştırma deseni olarak fenomenoloji benimsenmiştir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, bireylerin deneyimlerine, algılarına ve toplumsal gerçekliklere ilişkin yaklaşımlarını anlamaya yönelik derinlemesine veri üretmeyi amaçladığından, çalışmanın amacına uygun bir yöntem olarak tercih edilmiştir. Sudan gibi etnik, kültürel ve dilsel çeşitliliğin yüksek olduğu, kimlik inşasının tarihsel olarak sorunlu seyrettiği bir ülkede, bireylerin bu sürece dair deneyimlerinin ve anlatılarının anlaşılması ancak nitel araştırma yöntemleriyle mümkün olabilmektedir. Bu bağlamda, etnik kimliklerin ulusal kimlik oluşumundaki etkisi, katılımcı akademisyenlerin anlatıları üzerinden analiz edilmiştir.

Araştırmanın veri toplama sürecinde, nitel araştırma desenine uygun olarak yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakat tekniği tercih edilmiştir. Görüşmeler aracılığıyla toplanan veriler, içerik açısından zengin ve çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Bu nedenle analiz sürecinde tematik analiz yöntemi kullanılarak elde edilen veriler sistematik bir biçimde sınıflandırılmış ve yorumlanmıştır. Araştırma, Sudan’da İslamcı siyasetin iktidarda olduğu dönemde öne çıkan Arapçılık ve İslamcı politikalarının, etnik kimlikler üzerindeki etkilerini ve bu durumun ulusal kimlik oluşumuna yansımalarını anlamaya yöneliktir. Bu çerçevede, etnik kimliklerin nasıl bir rol oynadığı, kimlik politikalarının nasıl şekillendiği ve bu politikaların Afro-Arabizm, Sudanizm gibi alternatif kimlik arayışlarını nasıl tetiklediği sorgulanmaktadır. Araştırmanın teorik temeli, etnisite teorileri çerçevesinde yapılandırılmış ve kimlik inşasının tarihsel, politik ve kültürel katmanları dikkate alınmıştır. Ayrıca veri doygunluğu esas alınarak, 17 katılımcı ile ulaşılan verilerin araştırma sorularını yanıtlamada yeterli olduğu değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, bu araştırma, Sudan’daki kimlik krizine ışık tutmayı ve ulusal kimliğin inşasında etnik çeşitliliğin rolüne dair özgün bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

3.1.2. Araştırmanın Örneklemi

Nitel yöntemin benimsendiği araştırmalarda, genelleme yapılmaktan ziyade toplumsal olarak inşa edilen anlamlara ulaşmak hedeflenmektedir. Bu doğrultuda, belirli bir katılımcı profiline odaklanmak, derinlemesine veri elde etmek açısından önem arz etmektedir (Tzampaz, 2022). Araştırmanın örnekleme belirlenirken, durumların ayrıntılı biçimde incelenmesine imkân tanıyan yöntemlerden biri olan “amaçlı örnekleme” tekniği benimsenmiş ve bu kapsamda “kartopu örnekleme” yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntemin seçilmesinin temel gerekçesi, içerik bakımından zengin veri sunabilecek kişilere ulaşma olanağı sağlamasıdır. Kartopu örnekleme, keşfedilmemiş veya az çalışılmış durumlara dair olay ve olguların anlamlandırılmasında etkili bir tekniktir. Bu yöntem kapsamında, “Bu konuda en fazla bilgiye sahip kim olabilir?”, “Kiminle görüşülmeli?”, “Kim katkı sunabilir?” gibi sorular sorularak ilk ulaşılan kişiler aracılığıyla örneklem giderek genişletilmiş ve görüşmeler zincir şeklinde ilerlemiştir. Araştırmada kartopu örnekleme yöntemiyle 17 Sudanlı entelektüele ulaşılmıştır. Bu kişilerin seçiminde, yeterli veri kütesine ulaşma öngörüsü temel alınmıştır. Araştırmanın örneklemini, Hartum'da görev yapan akademisyenlerden oluşmakta olup bu seçilen kişilerin temel özelliği de bu kişilerin İslamcı hükümet dönemi boyunca Sudan'da yaşamış ve bu dönemin ulusal kimlik inşası ile etnik kimliklerin etkileşimine dair birinci elden gözlemlere sahip olmalarıdır. Hartum'da bulunmaları, ülkenin siyasi ve sosyal dinamiklerinin merkezinde yer almaları anlamına gelirken, akademik altyapıları bu gözlemleri analitik bir çerçeveye oturtmalarını sağlamaktadır. Bu akademisyenler farklı etnik kökenlerden gelmekte olup, etnik çeşitliliğin ulusal kimlik inşa sürecine etkisi açısından anlamlı bir yapıyı temsil etmektedir. Katılımcılar, doğrudan veya dolaylı olarak birbirleriyle bağlantılı olmakla birlikte, her bireyin diğerini tanıması veya onunla etkileşim hâlinde olması zorunlu değildir. Örneklem grubunun oluşturulmasında, katılımcıların araştırmaya anlamlı katkı sağlayabilecek iletişim ve anlatım yetkinliğine sahip olmaları temel ölçüt olarak benimsenmiştir. Ayrıca, Sudan'daki kimlik gerilimleri göz önünde bulundurularak, katılımcıların kendilerini ifade edebilecekleri uygun bir iletişim ortamı oluşturulmasına özen gösterilmiştir. Katılımcıların mahremiyetini korumak amacıyla her biri için kimlik gizliliğini sağlayacak şekilde “K” harfiyle kodlanmış rumuzlar kullanılmıştır. Örneklem grubunun sosyo-demografik yapısı da heterojen bir yapı sergilemektedir. Katılımcıların 13'ü erkek, 4'ü kadındır. Katılımcılar

arasında Afrikalı ve Arap kökenli bireyler yer almakta, yaş aralıkları ise 27 ila 66 arasında değişmektedir. Bu çeşitlilik, Sudan'daki etnik ve kültürel çeşitliliğin analiz edilmesine olanak tanımaktadır.

3.1.3. Veri Toplama Süreci

Araştırmada veri toplama yöntemi sürecinde Sudanlı entelektüellerin düşüncelerine ve anlam dünyalarına ulaşmayı kolaylaştıran derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmektedir. Diğer yandan 1989-2019 yıllarının Sudan'da yaşanan etnik kimlik odaklı tartışmaların arttığı bir süreç olması o yıllarda entelektüellerin okuma yazma oranı fazla olması da yıl açısından belirleyici olmuştur. Anahtar kişinin uzun zamandan beri Sivil Toplum Kuruluşu'nda görev alması ve Hartum'da bulunan entelektüellerin birçoğu ile tanışmış olması, araştırmacının belirlediği özelliklerde bir örneklem grubuna ulaşmasını sağlamaktadır. Görüşme soruları hazırlanırken, katılımcıların Sudan'ın etnik kimliği üzerine düşüncelerini anlamayı ve inşa ettikleri toplumsal gerçekliklere ulaşmayı sağlayabilecek sorular oluşturulmuştur.

Sorular hazırlanmadan önce araştırmacı tarafından literatür taraması yapılmış, benzer araştırmaların soruları incelenmiştir. Daha sonra ise araştırmacı, araştırmanın temel soruları çerçevesinde 3 ana temadan oluşan çeşitli bağlamlardaki soruları hazırlamaktadır. Görüşme soruları hazırlanırken araştırma grubunu oluşturan kişilerin kolay anlayabilecekleri ve yönlendirici olmayan sorular olmasına dikkat edilmektedir. Yarı-yapılandırılmış sorulardan oluşan görüşme formunda, katılımcılarla ilgili demografik özelliklerine ulaşmayı amaçlayan sorular dışında toplam 10 soru bulunmaktadır.

Görüşme formundaki birinci ana tema olan “Ulusal Kimlik Oluşumu”nda katılımcıların Sudan'da ulusal kimlik oluşumu ve sürecine dair somut cevapları olan sorular sorulmuştur. “Etnik Kimliklerin Ulusal Kimlik İnşası Sürecindeki Rolü” başlıklı ikinci temada Etnik grupların Sudan'ın toplumsal ve siyasi yapısında nasıl bir rol oynadığı incelenmektedir. Ulusal kimlik inşası sürecinde etnik kimliklerin nasıl tanımlandığı ve algılandığı tartışılmaktadır. Bu vesileyle, günümüzde yaşanan etnik kimlik kargaşalarının farklı yönlerini incelemeye yönelik soruları içermektedir. Görüşme formunun “İslamcı Siyasetin Etnik Kimlikler Üzerindeki Etkisi” başlıklı son temada ise katılımcıların İslamcı siyasetin etnik kimlikler üzerindeki retorik ve politikaları ele alınmaktadır. Ayrıca

Sudan'daki İslamcı siyasetin etnik gruplar arasındaki ilişkilere ve etkileşime nasıl yansıdığı analiz edilmektedir. İslamcı siyasetin etnik kimliklerin dönüşümüne veya değişimine nasıl katkıda bulunduğunu anlamayı amaçlayan sorular sorulmuştur.

3.1.4. Veri Analizi Süreci

Nitel araştırmalarda veri analizi, toplanan verilerin anlamlandırılması, sınıflandırılması ve yorumlanması yoluyla, katılımcıların tutumlarını, görüşlerini ve deneyimlerini yansıtan anlamlı desenlerin ortaya çıkarılmasını amaçlayan bir süreçtir. Bu süreçte, araştırmacı elde edilen nitel verileri derinlemesine inceleyerek araştırma sorularına yanıt üretmeye çalışır ve verilerden yola çıkarak belirli kavramsal çerçeveler geliştirilmiştir. Analiz süreci, verilerin hazırlanması aşamasıyla başlamakta; bu aşamada görüşmelerin deşifresi, metinlerin düzenlenmesi ve kodlamaya uygun hale getirilmiştir. Bu hazırlık, analiz aşamasının sistematik ve tutarlı şekilde yürütülmesine olanak tanımaktadır.

Bu çalışmada, görüşmelerden elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. İçerik analizi, katılımcıların kullandığı sembolik ifadeleri çözümlyerek daha derin anlamlara ulaşmayı mümkün kılmakta ve katılımcının ifade etmek istediği düşünsel arka planı anlamlandırmak için etkili bir yöntem sunmaktadır. Ayrıca, tematik analiz süreci kapsamında bazı katılımcı ifadeleri arasında yoruma dayalı karşılaştırmalar yapılmış, bu yolla ortak temalar altında görüşlerin benzerlik ve farklılıkları değerlendirilmiştir. Betimsel analiz yöntemiyle ulaşılan veriler, belirgin temalar doğrultusunda sistematik olarak özetlenmiş ve bu süreçte katılımcı ifadelerinden doğrudan alıntılarla analizler desteklenmiştir. Bu yaklaşım, çalışmanın bulgu bölümünde betimlemeye ağırlık verirken, yorumlayıcı çözümlemelerin daha sınırlı kalmasına neden olmuştur; bu durum ise betimsel analizin doğasıyla uyumludur. Kodlama sürecinde yalnızca görüşme metinleri değil, aynı zamanda görüşme sırasında tutulan gözlem notlarından da yararlanılmıştır. Bu notlar, katılımcıların araştırmacıyı nasıl karşıladıkları, konuya dair motivasyonları ve cevap verirken sergiledikleri tutumlar gibi fenomenolojik anlam taşıyan detayları içermektedir. Böylece analiz süreci yalnızca söylem düzeyinde kalmayıp bağlamsal verilerle desteklenmiştir.

Araştırmanın fenomenolojik yaklaşımı doğrultusunda, veri kaynakları araştırma konusunu doğrudan deneyimlemiş, bu fenomeni ifade edebilecek nitelikteki katılımcılardan oluşturulmuştur. Verilerin analizinde tümevarımsal bir yaklaşım

benimsenmiş; katılımcı söylemlerinden elde edilen kodlardan kategoriler, bu kategorilerden de temalar oluşturularak genel bir kuramsal yapıya ulaşılmıştır. Saha çalışması, Sudan’da 15 Nisan 2023 tarihinde başlayan savaş nedeniyle çevrim içi ortamda gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler Google Meet uygulaması aracılığıyla yapılmış; elde edilen ses kayıtları birebir olarak deşifre edilmiştir. Görüşmeler 2024 yılının Eylül ve Aralık ayları arasında dört aylık bir zaman diliminde tamamlanmıştır. Bu süreçte 14 akademisyen ve 3 araştırmacı ile toplamda 17 bireysel derinlemesine görüşme yapılmıştır.

Veri analizinde MAXQDA 2020 nitel analiz yazılımı kullanılmıştır. Deşifre edilen metinler ayrı dosyalar hâlinde düzenlenmiş ve ardından analiz edilmek üzere yazılıma aktarılmıştır. 2025 yılının Ocak, Şubat ve Mart aylarında tamamlanan deşifreler Türkçeye çevrilmiştir. MAXQDA üzerinden yapılan analizler sonucunda toplam 3018 kodlama gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerin süresi en az 33 dakika, en çok 1 saat 22 dakika olmak üzere, ortalama 54 dakika olarak gerçekleşmiştir. Katılımcılar, araştırma konusunu önemli bulduklarını ifade etmiş ve görüşmeler sırasında kapsamlı, detaylı ve açık bir iletişim ortamı sağlanmıştır.

Sosyal bilimlerde, tematik analiz, içerik analizi ve söylem analizi gibi nitel tekniklerde sistematiklik, şeffaflık ve tekrar edilebilirlik sağlaması nedeniyle MAXQDA programı yaygın biçimde tercih edilmektedir. Yazılım, araştırmacıya teorik kavramları kod düzeyinde ilişkilendirme ve veriler arasında örüntüler kurma imkânı sunarak derinlemesine analiz yapmayı mümkün kılar (Kuckartz, 2014). Bu yönleriyle, çalışmanın güvenilirliğini ve bilimsel geçerliliğini artırmak amacıyla MAXQDA tercih edilmiştir.

3.1.5. Araştırmanın Geçerliği ve Güvenirliği

Bu çalışmada geçerlik, elde edilen verilerin araştırmanın amacı doğrultusunda gerçeği ne ölçüde yansıttığını belirlemek amacıyla ele alınmıştır. Nitel araştırmaların doğası gereği, bağlamsal doğruluğun sağlanması büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, araştırma sürecinde kullanılan yarı yapılandırılmış mülakat formu, ilgili literatür taraması doğrultusunda hazırlanmış; mülakat sorularının içerik geçerliği, uzman görüşleri alınarak test edilmiştir. Ayrıca, görüşme verilerinin temsiliyetini artırmak amacıyla farklı etnik gruplardan gelen, farklı yaş ve akademik geçmişlere sahip katılımcılara ulaşılmaya özen gösterilmiştir. Elde edilen veriler tematik analiz yöntemiyle çözümlenmiş ve

katılımcıların ifadeleri bağlamdan koparılmadan değerlendirilmiştir. Görüşme kılavuzu, araştırma soruları doğrultusunda geliştirilmiş; soruların açık, anlaşılır ve yönlendirici olmayan bir biçimde yapılandırılmasına özen gösterilmiştir. Soruların geçerliliğini sağlamak amacıyla pilot görüşmeler yapılmış ve katılımcı geri bildirimlerine göre gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

Araştırmanın güvenilirliği, veri toplama ve analiz süreçlerinde şeffaflığın ve tutarlılığın sağlanmasıyla güvence altına alınmıştır. Görüşmeler ses kaydıyla kayıt altına alınmış, ardından eksiksiz şekilde yazıya aktarılmış ve katılımcı onayı alınarak doğrulanmıştır. Araştırmacı önyargısını en aza indirmek amacıyla kodlama ve tema oluşturma süreçlerinde dikkatli ve sistematik bir yaklaşım benimsenmiştir. Ayrıca, kodlama süreci araştırma danışmanı ve alan uzmanlarıyla paylaşılmış; gerekli durumlarda karşılaştırmalar yapılarak tutarlılık kontrolü sağlanmıştır. Katılımcıların mahremiyetine özen gösterilmiş ve etik kurallar çerçevesinde tüm kimlik bilgileri anonimleştirilmiştir. Bu uygulamalar, çalışmanın hem iç güvenilirliğini hem de etik sorumluluğunu pekiştirmiştir.

3.2.Bulgular ve Yorumlar

3.2.1. Demografik Özellikleri

Bu bölümde, görüşme yapılan katılımcılara ait demografik verilere yer verilmiştir. Söz konusu bilgiler tablo halinde verilmiştir.

Kod	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Seviyesi	Doğduğu Yer	Yaşadığı Yer	Çalışma Durumu
K1	Kadın	42	Doktora	Khartoum	Sakarya	Akademisyen
K2	Erkek	63	Doktora	Khartoum	Ankara	Akademisyen
K3	Erkek	32	Doktora	Nyala	Kayseri	Akademisyen
K4	Kadın	38	Doktora	Khartoum	Ankara	Akademisyen
K5	Erkek	38	Doktora	Alfasher	Khartoum	Akademisyen
K6	Erkek	29	Lisans	Zalingei	Khartoum	Araştırmacı
K7	Erkek	40	Doktora	Nyala	Kampala	Akademisyen

Tablo 1 Devamı

K8	Kadın	29	Doktora	Khartoum	Riyad	Akademisyen
K9	Erkek	66	Doktora	Rabak	Maskat	Akademisyen
K10	Erkek	28	Yüksek Lisans	Nyala	Juba	Akademisyen
K11	Erkek	63	Doktora	Khartoum	Abu Dabi	Akademisyen
K12	Erkek	42	Doktora	Khartoum	Canada	Araştırmacı
K13	Kadın	50	Doktora	Khartoum	Trablus	Akademisyen
K14	Erkek	54	Lisans	Khartoum	Lahey	Akademisyen
K15	Erkek	55	Doktora	Al Jazeera	Doha	Akademisyen
K16	Erkek	27	Lisans	Khartoum	Khartoum	Araştırmacı
K17	Erkek	57	Doktora	Alfasher	Bergen	Akademisyen

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Kaynak: Yazar tarafından Microsoft Word programı kullanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 1’de görüldüğü üzere katılımcıların demografik özelliklerine yer verilmiştir. Araştırma kapsamında toplam 17 Sudanlı akademisyen ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların 4’ü kadın, 13’ü erkek olup, yaş ortalaması yaklaşık 44’tür. Katılımcıların büyük çoğunluğu doktora derecesine sahiptir; üçü lisans, biri yüksek lisans, kalan 13’ü ise doktora mezunudur. Doktora derecesine sahip akademisyenler arasında 2 profesör, 5 doçent ve 6 araştırma görevlisi yer almaktadır. Tüm katılımcıların yükseköğretim düzeyinde eğitim almış bireyler olması, çalışmanın akademik niteliğini desteklemektedir. Coğrafi köken açısından değerlendirildiğinde, katılımcıların sekizi başkent Hartum’da doğmuştur. Bu katılımcılardan ikisinin (K8, K11) ailesel kökenleri Kuzey Eyaleti’ne, birinin (K14) ise Nil Nehri Eyaleti’ne dayanmaktadır. Bir diğer katılımcı (K4), kökenlerinin Güney Kordofan Eyaleti’ne uzandığını belirtmiştir. Katılımcılardan (K2, K12, K16) üçü ise kendilerini Hartum kökenli olarak tanımlamıştır. Hartum’da doğan katılımcılardan biri (K1), ailesinin Kuzey Kordofan Eyaleti’ne ait olduğunu ifade etmiştir. Altı katılımcı (K3, K5, K6, K7, K10, K17) Darfur bölgesinde doğmuş, ancak

yaşamlarını Hartum’da sürdürmüşlerdir. Son olarak, üç katılımcıdan ikisi (K9 ve K13) Beyaz Nil Eyaleti’nde, diğeri (K15) ise Cezire (Al Jazeera) Eyaleti’nde doğmuş, her üçü de sonrasında Hartum’a yerleşmiştir. Ayrıca bazı katılımcıların, Sudan’da devam eden silahlı çatışmalar nedeniyle farklı ülkelere göç ettikleri görülmektedir.

Tüm görüşmeler, katılımcılarla sağlıklı bir iletişim kurulabilmesi amacıyla Sudan’ın resmî dili olan Arapça üzerinden gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sonrasında elde edilen veriler, araştırmacının Sudanlı olması nedeniyle tercüman desteğine ihtiyaç duyulmadan bizzat kendisi tarafından Türkçeye çevrilmiş ve analiz edilmiştir. Katılımcılar, Sudan’ın farklı etnik kabilelerine mensup bireylerden oluşmakta olup, bu durum araştırmaya etno-kültürel çeşitlilik açısından zenginlik katmaktadır. Görüşme yapılan katılımcıların 14’ü, Sudan’ın başkenti Hartum’da bulunan çeşitli üniversitelerde akademisyen olarak görev yürütmektedir. Bu katılımcılardan biri K6, Hartum’da yükseköğrenimini tamamladıktan sonra, Sudan Eğitim ve Öğretim Bakanlığı’na bağlı olarak Orta Darfur Eyaleti’nde bir lisede öğretmenlik yapmaktadır. Bununla birlikte, çeşitli dergilerde ve yayın platformlarında araştırmacı kimliğiyle çalışmalarını sürdürmektedir. Bir diğeri katılımcı (K16) ise Omdurman’daki özel bir araştırma merkezinde araştırmacı olarak görev almaktadır. K12 ise Tanzanya’da faaliyet gösteren özel bir şirkette araştırmacı olarak görev yapmaktadır. Ayrıca Sudan’da süregelen savaş koşulları nedeniyle, bazı akademisyenlerin eğitim ve araştırma faaliyetlerini çevrim içi (uzaktan) yöntemlerle sürdürdükleri gözlemlenmiştir.

Code System	1. K	2. K	3. K	4. k	5. k	6. k	7. k	8. k	9. k	10. k	11. k	12. k	13. k	14. k	15. k	16. k	17. k
Ulusal Kimlik Oluşumu																	
Ulusal Kimliğe Yönelik Görüşler																	
Ulusal Kimlik ve Kabile Kimlikleri																	
Ulusal Kimlik Tanımı																	
Etnik Kimliklerin Ulusal Kimlik İnşası Sürecinde																	
Arap ve Afrikalı Kimliklerin Kesijimi																	
Kültürel ve Etnik Karışıklık																	
Sudan'da Etnik Yapılar																	
Kültürel ve Etnik Çeşitlilik																	
Eğitim ve Kimlik Siyaseti																	
Ulusal Kimlik ve Bütünleşme																	
Sudan'da Ulusal Kimlik ve Etnik Aidiyet																	
Etnik Kimliklerin Toplumsal Bütünleşmeyi																	
Ulusal Kimlik İnşası Sürecinde Etnik Kimli																	
Etnik Kimlik ve Ulusal Kimlik İlişkisi																	
Ulusal Kimlik İnşasında Geçkime																	
Ulusal Kimlik ve Kültürel Dışlama																	
Hükümetlerin ve Politikaların Rolü																	
Ulusal Kimlik ve Devletin Rolü																	
Ulusal Kimlik İnşası Sürecindeki Fırsatlar																	
Etnik Kimlik ve Ulusal Kimlik Çatışması																	
Siyasal ve Toplumsal Kızır																	
Yönetim ve Uyum																	
Etnik Kimliklerin Ulusal Kimlik İnşası Süre																	
Ulusal Proje Eksikliği																	
İslamcı Siyasetin Etnik Kimlikler Üzerindeki Et																	
Sudan'ı Arayış ve Ortak Gelecek																	
Sudan'daki Çatışma Nedenleri																	
Etnik Çatışmalar ve Ayrımcılık																	
Egemenlik ve Güç Mücadelesi																	
Çatışma Yönetimi Eksikliği																	
Dış Müdahale ve Sudan'daki Çatışma																	
Devletin Çatışmaları Kırıkılması																	
Etnik ve Kültürel Çeşitliliğin Tanımı																	
Etnik, Kabile ve Bölgesel Temelli İsyr																	
Dış Müdahaleler ve Küresel Etkiler																	
Yönetim Başarısızlığı ve Çatışma																	
Alternatif Çözüm Arayışları ve Şiddet																	
İdari ve Siyasi Sistemlerin Rolü																	
Kültürel ve Siyasal Çatışmalar																	
Kabile Çatışmaları ve Silahlanma																	
Silahlı Direniş ve Anayasal Nedenler																	
Darfur ve Silahlı Hareketler																	
Silahlı Çatışmalar ve Ayrılık																	
Ömer Besir Sonrası Süreçte Etnik Kimlikli																	
İslamcı Hükümet Eleştirisi																	
Etnik Kimliklerin Yönetim Üzerindeki Etki																	
Etnik Kimliklerin Çarpıtılması ve Siyasal İ																	
İslamcılığın Başarısızlığı																	
Cihad ve Şiddet																	
İslamcılığın Şiddet ve Devlet Araçlarıyla İ																	
İslamcılığın İdeolojik Yapısı																	
Arapçılık, İslamlaştırma ve Araplaştırma İ																	
İslamcı Yönetimin Kültürel Çeşitliliğe Yak																	
Milis Güçlerin Devlet Tarafından Destekle																	
İrki Uygulamalar ve Kültürel Çoğulculuğ																	
Hükümetlerin Sorumluluğu																	
İslamcı İktidar ve Toplumsal Çözümle																	
İslamcı Hükümetin Olumsuz Etkisi																	
İslamcı Yönetimin Sorunu																	
İslamcı Yönetim ve Kimlik Politikaları																	
İslamcı Yönetim ile Bireysel Yolsuzluk																	
İslamcı Liderlerin Yolsuzluğu																	
İslamcı Yönetimin Ayrımcı Politikaları																	
İslamcı Yönetim ve Kimlik Sorunu																	
İslamcı Siyasetin Kimlik Politikalarında Kz																	
Sloganlar ile Uygulama Arasındaki Tı																	
İslamcı İktidarı Çabaları																	
İslamcılığın Uygulamada Başarısızlığı																	
İslam Cephesi ve Ulusal Kurtuluş Rej																	
İslami Hareket ve Özgürlük Çelişkisi																	
İslami Yönetim Dönemi ve Sonuçları																	
Devlet ve Dışlayıcı Politikalar																	
Siyasi Karar Alma Sürecinde Dışlanım																	
Etnik Kimliklerin Ötekileştirilmesi																	
Ayrımcılığın Derinleşmesi																	
Kimlik Politikalarının Ayrımcılığa Yol İ																	
Etnik Kimliklerin Ötekileştirilmesi ve Kültü																	

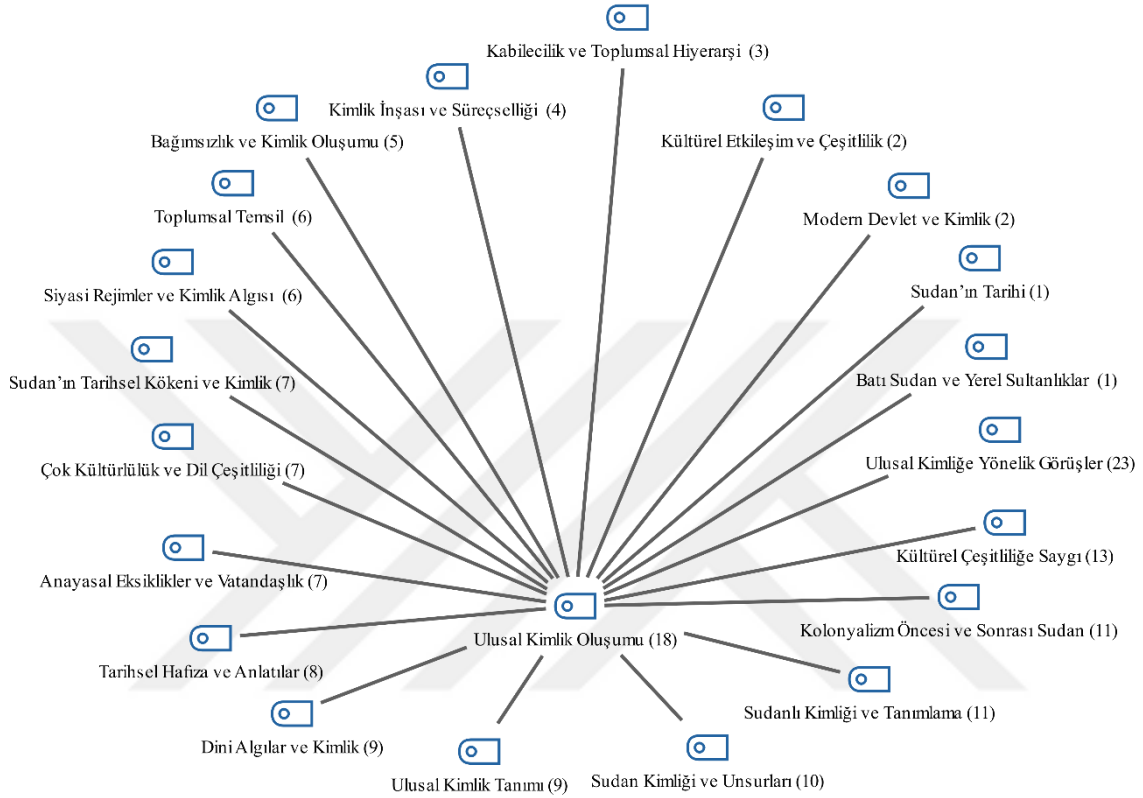
Tablo 2: Kod Matrisi Tarayıcısı

Kaynak: Yazar tarafından MAXQDA Programında oluşturulmuştur.

Tablo 2’de görüldüğü üzere, Kod matrisi tarayıcısı verileri, özellikle Ulusal Kimliğe Yönelik Görüşler ve Etnik Kimliklerin Ulusal Kimlik İnşası Süreci kodlarında yoğunlaşarak, katılımcıların ulusal kimliği tanımlarken etnik ve kültürel unsurları ön

3.3. Ulusal Kimlik Oluşumu

Şekil 2’de görüldüğü üzere, Ulusal kimlik oluşumu ana teması çerçevesinde oluşturulan kodlama modeli doğrultusunda belirlenen kategorilere yer verilmiş ve bu kategorilere ait frekans değerleri raporlanmıştır.

Şekil 2: Ulusal Kimlik Oluşumuna İlişkin Kodlama Modeli ve Frekans Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından Maxqda Programı kullanılarak oluşturulmuştur

3.3.1. Ulusal Kimliğe Yönelik Görüşler

Bu tema bağlamında katılımcıların ulusal kimliğe ilişkin görüşleri tespit edilmiştir. Elde edilen yanıtlar aşağıdaki gibidir:

“Kültürel çeşitlilik harmanlandı ve ulusal kimlik Afrika-Arap oldu. Bu karışım Sudanlıları farklılaştırmış ve kimliği Sudan kimliği haline gelmiştir.” (K1)

“Büyüdüğünüz çevre kimliğinizi şekillendirir. Sudanlı olmak, bir insan olarak tanımlanmamın ayrılmaz bir parçasıdır. Ben Sudanlıyım çünkü bir insanın ait olabileceği bir yere ihtiyacı vardır. Kendimi her şeyden çok doğduğum Kalakla bölgesine ait hissediyorum.” (K4)

“Sudan'ın ulusal kimliği, esas itibarıyla Sudan'ın kültürel bileşenleri ile tarihi ve medeniyet mirasına dayanan bir kimliktir.” (K15)

Katılımcıların ulusal kimliğe dair ifadeleri, Sudan kimliğinin sabit ve homojen bir yapıdan ziyade, tarihsel süreçler, kültürel etkileşimler ve yerel bağlamlarla şekillenen dinamik ve çok katmanlı bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır. K1, Sudan kimliğini Afrika ve Arap unsurlarının harmanlandığı, etnik ve inanç çeşitliliğini içeren melez bir yapı olarak tanımlarken; K15, kimliği tarihsel ve medeniyet temellerine dayandırarak onun inşa edilen bir süreç olduğunu vurgular. K4 ise kimliği çevresel ve yerel aidiyetlerle ilişkilendirerek, bireyin doğduğu yerle kurduğu bağı öne çıkarır. Ortak nokta olarak, kimliğin sabit değil; kültürel çoğulluk, tarihsel birikim ve sosyal çevreyle etkileşim içinde sürekli yeniden şekillenen bir yapı olduğu düşüncesi öne çıkmaktadır. K9 ise "Ulusal Kimliğe Yönelik Görüşler" teması kapsamında şu ifadeyi kullanmıştır:

“Milli kimlik bütün bu karışımdan meydana gelmiştir. Bu, kültürel ve etnik çeşitliliğin tüm bu karışımının Sudan'a Etiyopya'nın ulusal kimliğinden ve Mısır'ın ulusal kimliğinden farklı bir ulusal kimlik kazandırdığı anlamına geliyor.” (K9)

K9, Sudan'ın ulusal kimliğini kültürel ve etnik çeşitliliğin birleşiminden doğan özgün bir yapı olarak tanımlar. Bu bakış açısı, karışım ve melezleşme süreçlerinin kimliği şekillendirirken, Sudan'ı komşularından ayıran farklı bir karakter kazandırdığını belirtir. Bu anlamda K9, Sudan kimliğinin kendine has tarihsel ve kültürel bağlamında, birleştirici olduğu kadar farklılıkları da barındıran çok boyutlu bir sentezi temsil ettiğini vurgular.

Katılımcıların ifadelerinden yola çıkılarak varılacak sonuç, Sudan kimliğini çok katmanlı, kültürel ve etnik çeşitliliğe dayalı dinamik bir yapı olarak tanımlamaktadır. Kimlik algısında yerel aidiyetler, Afrika-Arap sentezi ve melez yapı gibi unsurlar ön plana çıkarken, cinsiyetin de kimlik oluşumunda etkili olduğu vurgulanmaktadır. Özellikle kültürel bileşenlerin eşit derecede önemli olduğu ve kimliğin tek bir etnik veya dini aidiyetle sınırlandırılmayacağı ifade edilmektedir.

3.3.2. Sudan Kimliği ve Unsurları

Daha önceki temada katılımcıların Sudan'ın ulusal kimliğine ilişkin görüşlerine yer verilmiştir. Bu temada ise, Sudan kimliğini oluşturan unsurlar üzerine odaklanılacaktır. Bu anlamda katılımcı K2 şu ifadeleri kullanmıştır:

“Bir Sudanlı olarak, iklimden, kabuktan, renkten, dilden ve aidiyetten etkileniyorum. Tüm bu unsurlar birbirleriyle birleşerek Sudan karakterini oluşturuyor. Sudan, dediğim gibi aidiyet anlamına geliyor, yani Sudan'da dil, Arap dili kullanılıyor ve biz her zaman Sudan'daki Arapların bir ırk olmadığını söylüyoruz.” (K2)

K2, Sudan kimliğinin etnik veya dilsel aidiyetin ötesinde, iklim, renk ve dil gibi çeşitli unsurların iç içe geçmesiyle oluşan çok katmanlı ve benzersiz bir yapı olduğunu vurgular. Arapça konuşmanın Arap ırkına ait olmayı gerektirmediği görüşüyle, kimliğin sosyal, kültürel ve çevresel faktörlerin etkileşimiyle şekillenen dinamik doğasını ortaya koyar. Bu bakış açısı, Sudanlıların bireysel aidiyetlerini daha çok kültürel ve coğrafi unsurlarla tanımlayarak kimliğin kapsayıcı doğasına işaret ettiğini göstermektedir. K3 ise şu ifadeleri kullanmıştır: “Sudanlı olduğunuzu düşünmenizi sağlayan temel unsurlar, her şeyden önce Sudan bayrağı. Her toplumun kendisini temsil eden kendine özgü bir bayrağı vardır. İkincisi, milli marş, ama bu kişisel bir şey ve bana ülkem Sudan'ı hatırlatıyor.” K3, Darfur kökenli, Hartum'da öğretim görevlisi ve yurt dışında doktora eğitimini almış bir akademisyen olarak, Sudan kimliğini ulusal semboller üzerinden tanımlamaktadır. Bayrak ve milli marş gibi unsurları kimlik aidiyetinin temel dayanakları olarak görmesi, onun resmi ve ortak temsiller aracılığıyla kimlik inşasına değer verdiğini göstermektedir. Bu yaklaşım, diasporada eğitim almış biri olarak onun, farklı kültürel ortamlarda ulusal aidiyeti koruma refleksini de yansıtır olabilir. Ayrıca Darfur kökenli olması, bireysel veya etnik kimlikten ziyade bütünleştirici bir ulusal kimlik vurgusunu tercih ettiğini düşündürmektedir. K4 ise aynı bağlamda şu ifadeleri söylemiştir:

“Sudan kimliğimin bir parçası ve her zaman yanımda olan bir şey olarak görüyorum. Elbette bütün milli günler önce gelir ama savaşlar ve diğer şeyler bana hep Sudan'ı hatırlatır, Sudan benim kimliğimin bir parçasıdır, yani kendimi tanımlamamın bir parçasıdır. Olaylar gerçekten unutulmazdır, ancak her zaman büyük bir rol oynamazlar, çünkü benimle birliktedir. Yani, Sudan'dayken, Sudan'a ait olma ve oraya ait olma hissini, oradan ayrılıp yurtdışında yaşadığım zamanki gibi hissetmedim. Yani Sudan'dayken diğer Sudanlılar gibiydim çünkü aynı yerde yaşıyorduk. Sudanlı olduğumun hatırlatılmasına ihtiyacım yok. Sudan'daki durumları fark ettim, bu yüzden Sudan bana Sudan'daki etrafımdaki insanları hatırlatıyor, tıpkı 9 yıl yaşadığım zamanki gibi.” (K4)

K4, Hartum Üniversitesi'nde öğretim üyesi olan ve doktora eğitimini yurtdışında tamamlamış bir kadın akademisyen olarak, Sudan kimliğini bireysel hafıza ve deneyimle

bütünleştiren bir perspektiften tanımlamaktadır. Onun için Sudan kimliği sadece doğuştan gelen bir aidiyet değil, anıların, savaşların, milli günlerin ve toplumsal ilişkilerin şekillendirdiği bir bütünlük olarak öne çıkar. Özellikle yurtdışında yaşadığı dönemle kıyasla, Sudan'dayken bu aidiyet hissinin daha "doğal" ve "paylaşılan" olduğunu vurgulaması, coğrafyanın kimlik üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Kimliğini sürekli yanında taşıdığı bir unsur olarak görmesi ise, Sudanlılığın onun için zaman ve mekâna bağlı olmadan içselleşmiş bir kimlik unsuru olduğunu gösterir. Bu analiz, onun Sudan kimliğini hem bireysel benlik hem de kolektif hafıza üzerinden tanımlayan içsel ve deneyimsel bir bakış açısına sahip olduğunu ortaya koymaktadır. K6'ın yanıtı ise:

“Elbette unsurlar var. Biz Sudanlılar olarak bizi diğer ülkelerden farklı kılan bir Sudan bayrağına sahibiz. Ayrıca bizi diğer ülkelerden ayıran bir ulusal marşımız ve ekonomik bir para birimimiz var. Sudanlı olduğumuzu hatırlatan birçok sembolümüz var. Bir Sudanlı olarak kimliğimi şekillendiren kültürel standartlar kültür ve geleneksel giyimdir.” (K6)

K6'nın ifadesi, Sudan kimliğini semboller ve gündelik yaşam pratikleri üzerinden tanımlayan, somut unsurlara dayalı bir bakışı yansıtmaktadır. Bu ifade, özellikle yerel düzeydeki kimlik algısının daha görünür ve pratik boyutlar üzerinden inşa edildiğini göstermektedir. K6'nın kimliği farklı kılan unsurlar üzerinden tanımlaması, Sudanlılığı diğer ulusal kimliklerden farklı yönlü bir bilinç barındırır. K12 ise bu bağlamda şu ifadeleri kullanmıştır:

“Bana Sudanlı kimliğimi hatırlatan unsurların hepsi, benim de dahil olduğum Sudanlıların deneyimleriyle ilgilidir: miras alınan kültür ve pratikler (günlük yaşamın geleneklerinden, çocukluğumuz ve ergenliğimizin anılarıyla bize emanet edilen toplumsal normlardan ve hatta sanat ve folklor zevkinden) ve elbette Sudanlıların yaşadığı ve birbirlerine sempati duydukları travmaların ve felaketlerin anıları.” (K12)

K12'nin ifadesi, Sudan kimliğini kolektif hafıza, kültürel miras ve ortak travmalar üzerinden tanımlayan, oldukça derinlikli ve sosyo-kültürel bir yaklaşımı temsil eder. Hartum doğumlu ve Kanada'da doktora yapmış bir entelektüel olarak, kimliği yalnızca sembollerle değil, gündelik yaşam deneyimleri, kültürel pratikler ve ortak duygular üzerinden inşa etmektedir. K12'nin vurguladığı travmalar ve felaketler, Sudanlı kimliğin duygusal ve tarihsel bir bağlamda şekillendiğini gösterir. Bu yaklaşım, diaspora deneyimiyle birlikte güçlenen nostaljik ve bağlayıcı bir kimlik duygusunu da barındırır.

K13 ile mülakat yaparken, kendisine sormamış olmama rağmen, Mahas kabilesine mensup olduğunu belirtti. Devamında kendisine, anneannesinin Abdallah bin el-Hazrecî soyundan geldiklerini ve soylarının sahabelere dayandığını aktardığını ifade etti. “Özellikle Kuzey Sudan halkı, kökenlerinin Sahabe'ye dayanmasından gurur duyar. Kendilerini her zaman sahabe'ye bağlarlar. Örneğin, ben Kuzey Sudan'da Al-Mahas adlı bir kabiledenim. Annem ve büyükannem size her zaman Abdullah İbn El-Hazraj'a dayandığımızı söyler. Şimdi benim ailemden herhangi birine sorsanız size kökenimizin Abdülhazraj'a dayandığını, dolayısıyla kökenlerini Sahabe'ye dayandırmayı sevdiklerini söylerler. Mesela, Ca'liyyun kabilesinin Abbas Abdulmuttalib'e geri döndüklerini söylediğini göreceksiniz.” Öte yandan, Ca'liyyun kabilesinin ise soylarının Abbâs bin Abdulmuttalib'e dayandığını belirtti. Beyaz Nil Eyaleti'nde doğmuş, Hartum'da bir üniversitede profesörlük yapmış ve şu anda Libya'daki bir üniversitede öğretim üyesi olarak görev yapan K13, bu konuda şu ifadeleri eklemiştir:

“Neden biz Arap kimliğine yakınlaşırken, diğer taraf Afrika kimliğine yakınlaşmaya yöneliyor? Kimliğini belirtmeye gerek yoktur, çünkü Sudanlı kişiyi oluşturan etnik kökenlere bakıldığında onun melez olduğu görülür. Yani Sudan'ın ulusal kimliği Sudan kimliğidir. Sudan kimliğini oluşturan pek çok unsur var ve bunlardan hiçbirisi diğerine üstün gelmemeli. Resmi din İslam olabilir ve dil Arapça olabilir, ancak Arapça konuştuğumda bile, bunun benim kimliğim olduğu anlamına gelmez” (K13)

K13'ün ifadesi, Sudan kimliğini melez, kapsayıcı bir yapı olarak tanımladığı görülür. Kimliğini belirlemede Araplık ya da Afrikalık arasında bir hiyerarşi kurmayı reddetmesi, kimliği oluşturan etnik, dini ve kültürel unsurlar arasında eşitlikçi bir yaklaşımı temsil eder. Kendi ailesinin soykütüğünde Arap kökenlere yapılan vurguya rağmen, bireysel düzeyde bu aidiyetlerin Sudan kimliği üzerinde tek belirleyici olamayacağını savunur. Katılımcıların ifadeleri, Sudan kimliğinin çok katmanlı yapısına dair ortak bir farkındalığı ortaya koymaktadır. Kimliği gündelik yaşam pratikleriyle ilişkilendirenler ile ulusal semboller üzerinden tanımlayanlar arasında belirgin bir yaklaşım farkı bulunmaktadır; bazı katılımcılar kimliği deneyimsel, kültürel bir perspektifle ele alırken, diğerleri daha sabit ve sembolik bir çerçevede değerlendirmektedir. Bu farklılıklar, Sudan kimliğinin hem kültürel sentez hem de sembolik bağlılık düzeyinde çeşitli biçimlerde inşa edildiğini göstermektedir.

3.3.2.1.Kültürel ve Geleneksel Unsurlar

Bir önceki tema olan "Sudan Kimliği ve Unsurları" başlığı altında, alt tema olarak belirlediğimiz "Kültürel ve Geleneksel Unsurlar" kapsamında, bu çalışmada daha ayrıntılı ve kültürel odaklı geleneksel unsurları katılımcı ifadeleri üzerinden analiz edeceğiz. Bu bağlamda, katılımcı K17 şu ifadeleri kullanmıştır:

“Bir insanı Sudanlı hissettiren ortak şeyler veya ortak noktalar vardır. Elbette, bunları birçok şeyde bulabilirsiniz. Bahsettiğim gibi, bunun bir kısmı ülkenin bayrağı, yiyecek ve giyim türü, örneğin başka hiçbir yerde bulamayacağınız "Sudan Galabiyası". Bazı ülkelerde "galabiya" vardır, ancak farklıdır. Ama bizimki uzun ve beyaz, bunlar Sudan karakterini ortaya koyan şeylerden bazıları.” (K17)

K17'nin ifadesi, Sudan kimliğinin kültürel ve geleneksel unsurlar temelinde inşa edildiğini vurgulamaktadır. Katılımcı, özellikle giyim tarzı (örneğin Sudan Galabiyası), bayrak ve geleneksel yiyecekler gibi maddi kültür unsurlarını kimlik belirleyicisi olarak öne çıkarmaktadır. Sudan galabiyasını diğer ülkelerdeki benzerlerinden ayırarak özgünlük vurgusu yapması, ulusal kimliğin görsel ve dokunsal sembollerle pekiştirildiğini göstermektedir. K17'nin vurguladığı bu kültürel unsurlar, Hobsbawm'ın “geleniğin icadı” kavramıyla örtüşmektedir; çünkü ulusal kimliği pekiştiren bu pratikler, geçmişten devralınmış gibi sunulsa da modern dönemde kimlik inşasını desteklemek üzere seçilmiş ve yeniden anlamlandırılmış olabilir. Özellikle galabiya gibi semboller, geleneksel bir aidiyet hissi üretirken aynı zamanda ulusal birliğin görsel ve ritüel temsilleri olarak işlev görmektedir (Hobsbawm E. , 2006). Bu yaklaşım, kimliği yalnızca siyasi değil, gündelik yaşama dair somut unsurlar üzerinden tanımlayan kültürel bir bakış açısına işaret eder. Sonuç olarak, K17 için Sudanlı kimliği; paylaşılan kültürel pratikler ve geleneksel objelerle şekillenen toplumsal bir deneyimdir. K5 ise şu ifadeleri kullanmıştır:

“İnsanlar arasındaki bir arada yaşama ve dayanışma değerlerinin yanı sıra Sudan şiiri, geleneksel müzik veya sanat gibi kültürel mirasımızı ve çeşitli kimliklerimizi yansıtan kültürel sembollerin gerçek değerler olduğu anlamında alıyoruz. Bunların Sudan'daki kimliklerimizi şekillendiren değerler olduğunu söyleyebiliriz.” (K5)

K5, Sudan kimliğini şekillendiren kültürel ve geleneksel unsurların sadece maddi değil, aynı zamanda şiir, müzik ve sanat gibi manevi ve sanatsal boyutları da içerdiğini belirtir. Bu sembolik öğelerin toplumsal dayanışma ve birlikte yaşama değerleriyle birleşerek kimliğe çok katmanlı bir yapı kazandırdığını vurgular. K5'in yaklaşımı, kültürel mirası canlı bir kimlik inşa aracı olarak görerek, farklı kimliklerin ortak değerlerde buluştuğu

bütüncül bir "ortak değerler mozaiği" olarak tanımlar. K8 ise, Hartum'da doğmuş ve ailesi Kuzey Eyaleti kökenli olan bir kadın akademisyen olarak şu ifadeleri kullanmıştır: “İnsanlar arasındaki bir arada yaşama ve dayanışma değerlerinin yanı sıra Sudan şiiri, geleneksel müzik veya sanat gibi kültürel mirasımızı ve çeşitli kimliklerimizi yansıtan kültürel sembollerin gerçek değerler olduğu anlamında alıyoruz. Bunların Sudan'daki kimliklerimizi şekillendiren değerler olduğunu söyleyebiliriz.” (K8)

K8'in ifadesi, kültürel ve geleneksel unsurların Sudanlı kimliğin duygusal ve sosyal düzeydeki inşasında nasıl işlev gördüğüne dair önemli ipuçları sunar. Katılımcı, dilin sadece iletişim aracı değil, aynı zamanda lehçesiyle birlikte kimlik belirteci olduğunu vurgularken; cömertlik ve misafirperverlik gibi ahlaki değerleri de kimliksel semboller olarak konumlandırmaktadır. Yeme alışkanlıkları (Asida, Gurasa) ve müzikal gelenekler (tanbur) gibi gündelik kültür öğeleri ise hem aidiyet duygusunu pekiştiren hem de farklı yerlerde Sudanlıyı tanımlayan ayırt edici unsurlar olarak sunulmuştur. K8'in anlatımı, kültürel sembollerin birey belleğinde kimliğe dair ilham ve farkındalık yaratan güçlü birer araç olduğunu gösterir. K10 ise şu ifade kullanmıştır:

“Sudan'ı farklı kılan kültürel sembollerimiz çeşitli sanatlardır. Sudan'da folklor ve çeşitli şarkılar. Beslenme, tarım, el sanatları gibi yaşam biçimlerinin çeşitliliği bizi farklı kılan ve Sudan kimliğimizi oluşturan birçok unsurdur.” (K10)

K10'un ifadesi, kültürel ve geleneksel unsurların Sudan kimliğini şekillendirmedeki belirleyici rolünü vurgulamaktadır. Katılımcı, folklor, şarkılar ve el sanatları gibi sanatsal ve üretken pratikleri yalnızca kültürel ifade biçimleri olarak değil, aynı zamanda Sudan'a özgü kolektif kimliğin taşıyıcıları olarak sunar. Yaşam biçimlerine dair unsurlar – özellikle tarım ve beslenme – kimliğin sadece sembollerle değil, günlük yaşamdaki üretim ve tüketim kalıplarıyla da inşa edildiğini ortaya koyar. Bu anlatım, Sudan kimliğinin sabit değil, toplumsal hayatın içinde sürekli yeniden şekillenen bir yapı olduğunu göstermektedir. K10'un vurguladığı çeşitlilik hem zenginlik hem de ulusal kimliğin çok yönlü doğasına işaret eder. K14 ise şu sözleri söylemiştir:

“Temel değerler Sudanlı olarak kimliğimi oluşturabilir. Bence ilk ve en önemlisi kabilenin değeridir, terk ettiğimi söylesem de uzun zamandır üniversite öğrencisi olabilirim. Yani antropoloji bile okudum, yani kendi deneyimimden bahsedecek olursam, temelde kimlikle ilgili sorular sormam üzerine kuruluydu. Bu yüzden antropoloji okumak istedim. Yani liseden beri herhangi bir üniversitede antropoloji okuyabileceğimi biliyordum. Ama tesadüfen Hartum Üniversitesi'nde oldu,

dolayısıyla kimlikler daha önemli bir sorun. Etnik kimlik anlamına gelse de, hikâyelerden, masallardan, atasözlerinden, yemeklerden, giyim kuşamdan, kokulardan oluşan çeşitli biçimleriyle kültürel belleğin kimliği anlamına gelse de, bu sorunun kimliğimizin bir parçası olduğu anlamına geliyor. Ve sonra okulda aldığımız eğitim de kimliğimizin bir parçasıydı. Ve gelen hükümetler, yani biz hep çocuktuk, muhalefetimiz yoktu, gelen cumhurbaşkanı bizim sembolümüzdür, ülkenin sembolleri bizim sembolümüzdür. Yani bütün bu ihtiyaçlar ve radyo ve televizyonlardaki "İşte Omdurman" programları, bildiğimiz milli semboller, mesela İmam Mehdi, İbrahim Abbud, Cafer Numeyri, en eski hatıra, Kuş ve Meroe, bir tarihimiz, medeniyetlerimiz var, her biri bize gurur ve ülkeye aidiyet duygusu veriyor, yani bir bakıma hayal gücümüzden." (K14)

K14'ün ifadesi, kültürel ve geleneksel unsurların Sudan kimliğinin inşasında çok katmanlı bir rol oynadığını ortaya koyar. Kabile değerleri, halk anlatıları, yemekler, giyim, kokular gibi duysal ve deneyimsel öğeler, kimliği sadece etnik ya da resmi değil, yaşanmış ve hissedilen bir gerçeklik olarak ifade eder. Aynı zamanda devlet sembolleri, tarihî figürler ve medyada yer alan temsiller aracılığıyla kimliğin kolektif bellekte pekiştiği görülür. Bu bağlamda K14, kültürel belleğin bireysel kimlik algısıyla nasıl iç içe geçtiğine dair derinlemesine bir farkındalık sunar. Kimlik, onun için sadece antropolojik değil, aynı zamanda duygu, hafıza ve tarihsel süreklilikle örülü bir yapıdır. K15 ise şu sözleri ifade etmiştir:

"Kimliğimi şekillendiren ölçütler insani değerler, insani semboller, insani anlamlardır. Coğrafyaya gelince, benim doğduğum yer Sudan, büyüdüğüm bölge ve Sudan adlı bir ülkedeki halkların sırtından öğrenene kadar bana güvenlik ve huzur verdi. Para, vergi ve devlet bütçesi pahasına bunların gerçek sahipleri olduklarını öğrendim. Ben bu hakkımı Sudan'a olan sadakatimle taşıyorum ama beni ilgilendiren insani değerlerdir, çünkü insani değerlerle yaşadığınızda mecburen insansınız ve Sudanlısınız. Ya sadece Sudanlısınız ve insani değerleri unutuyorsunuz, Sudan'ın bileşenleriyle bile sorun yaşıyorsunuz. Sudan'ın bileşenleri, dini, etnik, kültürel ve dilsel çeşitlilik de dahil olmak üzere kültürel olarak çeşitlidir. Bu anlaşılırsa, aslında insan değerlerine göre yaşamak, insan koşullarına göre yaşamak, insan anlamlarına göre yaşamak anlamına gelir. İnsan kimliğiyle yaşamak demektir ve benim kimliğim Sudanlı bir hümanist olmamdır." (K15)

K15'in ifadesi, kültürel ve geleneksel unsurları insanî değerlerle harmanlayarak Sudan kimliğini tanımlamaya yönelir. Kimliğini yalnızca kültürel pratiklerle değil, bu

pratiklerin içindeki etik ve anlam dünyasıyla birlikte değerlendirmektedir. Sudan'ın kültürel çeşitliliği (dinî, etnik, dilsel) onun için bir çatışma değil, insanlık temelinde bir zenginliktir. K15, aidiyet duygusunu hem coğrafi hem de ahlaki boyutta ele alırken, “Sudanlı hümanist” kimliğini inşa etmektedir. Bu yaklaşım, kültürel unsurların anlam kazanmasının insanî değerlerle mümkün olduğunu ortaya koyar.

Katılımcıların anlatımları, Sudan kimliğinin kültürel ve geleneksel semboller aracılığıyla hem somut günlük pratiklerde hem de soyut değer ve anlam sistemlerinde şekillendiğini ortaya koymaktadır. Bazı katılımcılar yemek, kıyafet, lehçe ve sanat gibi görünür öğelere odaklanırken; diğerleri kültürel belleği, etik değerleri ve tarihsel-kavramsal boyutları kimliğin temel bileşeni olarak değerlendirmiştir. Bu yaklaşımlar arasındaki farklılıklar, Sudan kimliğinin çok katmanlı yapısını ve kültürel unsurların bireyler için farklı düzeylerde anlam taşıdığını göstermektedir.

3.3.2.2. Kimliği Hatırlatan Günlük Detaylar

Sudan, günlük yaşamda Sudan kimliğini hatırlatan çeşitli sembollere, unsurlara ve sloganlara sahiptir. Bu temada, katılımcıların gündelik yaşamlarında Sudan kimliğini çağrıştıran unsurlara dair ifadelerine yer verilmiştir. Bu çerçevede, katılımcı K5'in ifadesi, Sudanlı kimliğin soyut devlet temsillerinden çok, bireyin günlük yaşamında karşılaştığı somut ve duygusal izlerle beslendiğini göstermektedir. Bayrak ve ulusal marş gibi semboller yalnızca görsel değil, aynı zamanda tarihsel olaylar (örneğin savaşlar) aracılığıyla duygusal anlam kazanır. Benzer şekilde, direniş ve birlik gibi kolektif deneyimler de bireysel kimlik hissini pekiştiren yaşanmışlıklar olarak öne çıkmaktadır. K5 şu ifadesi:

“Devletin resmi şeylerinin o kadar sağlam olmadığını, ancak kişinin kendisi bayrak ve ulusal marş gibi günlük detaylarının, savaşlar gibi özellikle şok edici anlar gibi tarihi anların, direniş ve birlik anlayışımızı şekillendiren tüm bunların yanı sıra büyüdüğümüz toplumsal yapılar ve kültürel mirasların olduğunu görürsünüz.” (K5)

Bu ifade, kimliğin yalnızca kültürel mirasa değil, aynı zamanda hafızada canlı kalan anlara dayandığını gösterir. K5'in yaklaşımı, kimliğin günlük yaşamla harmanlanan ve toplumsal hafıza içinde şekillenen dinamik bir yapı olduğunu vurgulamaktadır. Diğer katılımcılar ise şu ifadeleri kullanmıştır:

“Sudan'a ait her şey için, bunu bir Sudan sembolü olarak görüyorum. Örneğin, yemek pişirme, örneğin, asida yemeği, yemeğin görünümü. Gurasa ve kisra yapıyorum ve bu hemen bize ve Sudan'a dönüşümüzü hatırlatıyor. Sudan şarkıları duyduğumuzda ve Sudanlı insanlarla tanıştığımızda, bu bizi geriye götüren ve bize Sudan'ı hatırlatan, bana da Sudanlı kimliğimizi hatırlatan birçok şey ifade ediyor.” (K13)

“Sudan'da okuldayken, arka sıralarda durup milli marşı yanlış okurduk. Yani, benim için önemli değildi. Önemini ancak Sudan'dan ayrıldıktan sonra öğrendim. Beni diğerlerinden ayıran şeyler neredeyse sadece görünüşümüz, genel görünüşümüz, giyimimiz ve dilimizdir.” (K4)

“Hayatımda hiç var olmayan bir sürü şey var; bayrak, milli marş ve bunlar gibi. Darbe dönemlerinde çok duyardık bunu, özellikle milli marşla ilişkilendirilirdi.” (K11)

“Kimliği Hatırlatan Günlük Detaylar” teması çerçevesinde yapılan analiz, yurtdışında yaşayan katılımcıların Sudanlı kimliklerini gündelik yaşam pratikleri ve semboller aracılığıyla nasıl canlı tuttuklarını ortaya koymaktadır. K13'ün ifadesi, geleneksel yemekler, müzik ve Sudanlı bireylerle karşılaşmaların kimlik hafızasını besleyen duygusal ve kültürel hatırlatıcılar olduğunu vurgularken; K4, yurtdışına çıktıktan sonra milli marş ve giyim tarzı gibi sembollerin aidiyet duygusunu nasıl güçlendirdiğini belirtmektedir. K11'in deneyimi ise, bu tür sembollerin anlamının zamanla ve yaşanan siyasi-toplumsal olaylarla birlikte derinleştiğini ve kimliğin hem bireysel hem de kolektif hafızada yeniden şekillendiğini göstermektedir. K1 ise, Hartum'da doğmuş, Eğitim Bakanlığı'na bağlı Bilimsel Araştırma Merkezi'nde araştırmacı ve bir üniversitede öğretim üyesi olarak görev yapan, şu anda yurt dışında yaşayan bir kadın akademisyen olarak, kimliği hatırlatan gündelik detaylar bağlamında şu ifadeleri kullanmıştır:

“Sudan bayrağını her zaman yanımda taşırdım. Bana Sudan'ı hatırlatıyordu. Sudan'da, diğer ülkelerde olduğu gibi Sudan bayrağını taşımak, eve asmak, odaya koymak gibi bir âdet nadir. Ama Sudan'dan ayrılırken çantama ilk koyduğum şey Sudan bayrağı oldu ve onu odaya koydum. Bununla gurur duyuyorum ve bu benim Sudanlı olduğumu gösteriyor. Herhangi bir etkinliğe gittiğimde geleneksel Sudan kıyafeti olan “toub”u giyiyorum ve bazen Sudan vatanseverlik şarkılarını dinliyorum. Hepsi bana Sudanlı olduğumu hatırlatıyor.” (K1)

K1'in ifadeleri, kimliğin hatırlatılmasında günlük yaşamın sembollerinin ne kadar önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Özellikle Sudan bayrağı, geleneksel "toub" giyimi ve vatansever şarkılar, bireyin kimliğini somut bir şekilde ifade etmesini sağlayan unsurlar

olarak öne çıkmaktadır. K1, yurt dışında yaşarken bu sembolleri sahiplenerek, onları bir kimlik anımsatıcı olarak kullanmaktadır. Sudan'dan uzak kaldığında, bu semboller sadece fiziksel bir bağ değil, aynı zamanda duygusal bir bağ kurmaktadır; çünkü onlar, Sudan'a olan aidiyet duygusunu ve gururunu pekiştirir. Bu durum, kimliğin yalnızca kültürel sembollerle değil, aynı zamanda bu sembollerle kurulan duygusal bağlarla şekillendiğini gösterir.

Özetle katılımcıların ifadeleri, Sudan kimliğinin gündelik yaşamın içinde yer alan kültürel semboller, alışkanlıklar ve ritüeller yoluyla hatırlandığını ve yeniden üretildiğini göstermektedir. Bayrak, milli marş, geleneksel kıyafetler, müzik, yemek gibi unsurlar; bireylerin özellikle yurtdışında kimliklerini koruma ve ifade etme biçimlerinde belirleyici rol oynamaktadır. Bu bulgular, kimliğin yalnızca resmi ve siyasi düzeyde değil, aynı zamanda günlük pratikler aracılığıyla da güçlü bir şekilde yaşatıldığını ortaya koymaktadır.

3.3.2.3.Ulusal Semboller ve Kimlik

Ulusal semboller, kolektif kimliğin inşasında tarihsel, kültürel ve siyasal anlam katmanları taşıyan unsurlar olarak önemli bir işlev görmektedir. Sudan bağlamında ise bu semboller, toplumsal çeşitliliğin etkisiyle kişisel deneyimlere göre farklı şekillerde algılanmakta ve kimliksel aidiyetlerin oluşumunda belirleyici rol oynamaktadır (Ylönen, 2020). Katılımcı K10'un Sudan'ın ulusal sembollerine ve bu çerçevede kimlik vurgusuna dair ifadesi şu şekildedir:

“Mesela bu ilim bir ilerlemedir ve bize ait olduğumuzu, Sudanlı olduğumuzu hissettirir ve bu dönüm noktalarını hafızamızdan unutmayız. Nil Nehri, piramitler, yerel diller ve çeşitlilik gibi semboller, bu yerleri hafızamızdan silmemizi ve Sudan'ı hatırlamamızı sağlıyor.” (K10)

K10'un ifadelerinde, ulusal semboller ve kimlik arasındaki ilişkiyi vurgulayan güçlü bir anlatım bulunmaktadır. Nil Nehri, piramitler ve yerel diller gibi unsurlar, Sudanlı kimliğini pekiştiren ve kültürel bağları güçlendiren semboller olarak öne çıkmaktadır. K16, Sudan'ın ulusal sembolleri ve kimliği bağlamında şu ifadeleri dile getirmiştir: “Ne yazık ki savaş uzun zamandır devam ediyor ve Sudan bayrağı, milli marşı, yemekleri gibi bana Sudanlı olduğumu hatırlatan unsurlar ve kabilelerin yerel miraslarından bazıları da mevcut.” K16'un ifadesi, ulusal semboller ile bireysel kimlik arasındaki bağı savaş

bağlamında ele almaktadır. Katılımcı, Sudan bayrağı, milli marş ve geleneksel yemekler gibi unsurların kimliğini hatırlatan güçlü semboller olduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda kabile mirası gibi yerel kültürel öğelerin de bu kimliğin bir parçası olduğunu vurgular. Bu ifade, bireyin ulusal kimliği yalnızca devletin resmi sembolleriyle değil, aynı zamanda yerel ve toplumsal mirasla da kurduğunu göstermektedir. K6 ise şu ifadeleri kullanmıştır: “Sudan’ın egemenliği, bayrağı, milli marşı ve onu diğer ülkelerden ayıran ekonomik para birimi olduğu sürece, her insanın kendisini temsil eden ve Sudan devletinde mevcut olan çeşitliliği temsil eden bir kimliğe sahip olması gerekir.” K6, ulusal sembollerin bir ülkenin egemenliğinin temel taşları olduğunu vurgularken, bayrak, milli marş ve para birimi gibi unsurların Sudanlı kimliği tanımlamada belirleyici olduğunu ifade etmiştir. Katılımcı, bu sembollerin yalnızca görünür yapılar olmadığını, aynı zamanda Sudan’daki kültürel çeşitliliği temsil etmesi gerektiğini savunur. K6’nın yaklaşımı, ulusal sembollerini yalnızca aidiyetin değil, aynı zamanda birlikteliğin taşıyıcısı olarak konumlandırmaktadır. Bu bağlamda K2 ise şu ifadeleri söylemiştir:

“Sudanlı olduğunuzu yansıtan birçok unsurun olduğunu anlamanızı sağlayabilir, buna dil, gelenekler, kültür ve içinde yaşadığınız çevre dahildir. Bunların hepsi kişiliğe yansıyan ve etrafınızdaki birçok şeyde Sudanlı olduğunuzu gösteren eksenlerdir: din, kültür, vatana ait olma, milli marş, bayrak, etrafınızdaki toprak ve ekinler ve tüm bu eksenler Sudanlı kişiliğine yansır.” (K2)

K2, Sudanlı kimliğinin çok boyutlu bir yapı olduğunu vurgulayarak, dili, gelenekleri, kültürü ve çevresel unsurları kimlik belirleyicileri olarak tanımlar. Bu unsurların, bireyin kişiliğine doğrudan yansıdığını ve onun Sudanlı olduğunu günlük yaşantısında görünür kıldığını belirtir. K2, bayrak ve milli marş gibi ulusal sembollerini, toprak ve ekinler gibi maddi unsurlarla birlikte değerlendirerek, kimliğin hem sembolik hem de fiziksel çevreyle kurulan bütünsel bir ilişkiler ağı üzerinden inşa edildiğini öne sürer. Bu yaklaşım, kimliği sadece bireysel bir aidiyet değil, aynı zamanda kolektif bir yaşam alanı ve kültürel hafıza olarak yorumlamaktadır.

Katılımcıların ifadeleri, Sudanlı kimliğin şekillenmesinde sembollerin (bayrak, marş ve kültürel çeşitlilik gibi) merkezi bir rol oynadığını ve bu sembollerin kolektif hafızayı pekiştirdiğini ortaya koymaktadır. Bu semboller, hem kriz zamanlarında kimliği hatırlatan duygusal araçlar hem de egemenlik temsilcisi olarak değerlendirilmiştir. Genel olarak analiz, Sudanlı kimliğin bireysel deneyimlerin ötesinde kültürel ve sembolik temellerle inşa edilen çok katmanlı bir yapı olduğunu göstermektedir.

3.3.2.4.Tarihsel Hafıza ve Anlatılar

Ulusal birlik inşasında tarihsel anlatıların ve ortak aidiyetlerin işlevi önemlidir. Halbwachs’a göre, toplumsal kimlikler yalnızca bugünün deneyimleriyle değil, geçmişin kuşaklar boyunca aktarılan anlatılarıyla da şekillenir (Halbwachs, 1992). Bu anlatılar özellikle aile içi sözlü kültür aracılığıyla bireylere aktarılır ve bireysel belleği ulusal tarihle ilişkilendirerek kimlik inşasına katkıda bulunur. Bu bağlamda, geçmişte yaşanan travmatik olaylar veya direniş hafızası, bireyin aidiyet duygusunu derinleştirir ve ulusal kimliğin duygusal temellerini oluşturur (Assmann, 2011). Bu çerçevede, kolektif belleğin kuşaklar arası aktarımı bağlamında K1 şu ifadeleri kullanmıştır: “Annem bana Sudan’da Mehdi devrimi ve İslamcılar döneminden beri yaşanan savaş hikayelerini anlatırdı, kıtlık ve savaşlar vardı.” K1’in ifadesi, aile büyüklerinden aktarılan anlatıların bireysel kimlik inşasındaki etkisini ve tarihsel hafızanın kuşaklar arası aktarımını ortaya koymaktadır. Mehdi devrimi ve İslamcı dönem gibi kritik tarihsel anlarına dair hikâyelerin aktarılması, Sudanlı kimliğin sadece bugünkü deneyimlere değil, geçmişin travmalarına ve direnişlerine de dayandığını göstermektedir. K8 ise şu ifadeleri kullanmıştır:

“Bu kökenlere geri dönüyor, yani eğer büyükannem ve büyükbabamdan ve ailemden duyduğum hikayelerle bağlantılıysa, bu büyükannem ve büyükbabamın ve ailemin Kuzey Eyaletinden, özellikle Meroe şehrinde olduğu gerçeğine geri dönüyor. Hikayeleri gençken her zaman bizimleydi ve büyüdükten sonra da Sudan’ın kökeninden bahsettiklerinde, her zaman Kush, Napata ve Meroe medeniyetinden bahsettiler çünkü onlara en yakın olanıydı ve bununla gurur duyuyorlardı. Ayrıca, bu medeniyetin kültürel başarıları, Arap ve Afrika kabilelerinin bir araya gelmesiyle temsil edilen Sudan’ın şu anki coğrafi konumunu şekillendiren şeydir ve bu karışım da Sudan’a şu anki haliyle sahip olduğu eşsiz kültürel ve etnik çeşitliliği kazandıran şeydir.” (K8)

K8’in anlatımı, aile büyüklerinden aktarılan tarihsel hikâyelerin bireyin Sudan kimliği ve köken bilinci üzerinde önemli bir etkisi olduğunu ortaya koyar. Bu anlatılar, Meroe, Kush ve Napata gibi antik medeniyetlerle bağ kurarak yerellik ve aidiyet duygusunu güçlendirir. Böylece, geçmişe dayanan bu hafıza, günümüz Sudan kimliğinin kültürel çeşitliliğini anlamlandıran sembolik bir kaynak haline gelir. Bu çerçevede, Darfur kökenli bir akademisyen olan K5, konuya ilişkin olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

“İçinde büyüdüğümüz toplumdaki hikayelere dayanarak, sanki daha çok an ve şimdiki zamanla ilgiliymiş gibi bu derin detaylardan pek bahsetmiyorlar, ancak elde

ettiğimiz şey, Sudan'ın kadim ve zengin kökenlerinin antik çağlar boyunca antik medeniyetlerden İslami, kültürel, Afrika etkilerine vb. kadar geliştiğini söyleyebiliriz. Elbette bununla ilgili burada orada iki hikâye duyduk, birçok hikâye var, ancak Sudanlıların yaşadığı çatışmalar ve toplumların zorluklarla, her türlü çevresel ve sosyal zorlukla ve kabile çatışmasıyla yüzleşmedeki birliği hakkında da birçok hikâye duyduğumuzu söyleyebiliriz. Bu, Sudan kimliğine ait olmayı güçlendiren şeydir. Burada orada duyduğumuz bu hikayeler, bize Sudan'ın kökeni ve ayrılığı hakkında bilgi veren insan varlığında kesinlikle otantik şeyler oluşturdu.”

(K5)

K5'in anlatısı, bireysel ve kolektif hafızanın sınırlı bir biçimde yapılandığını düşündürmektedir. Katılımcı, Sudan tarihine dair bütünlüklü bir anlatı yerine, daha çok travmatik olaylar (çatışmalar, çevresel zorluklar) ve direniş anıları üzerinden şekillenen bir hafızaya işaret eder. Bu durum, tarihsel bilginin kuşaklar arası aktarımında resmi tarihin yerini daha çok gündelik yaşam deneyimlerinin ve yerel anlatıların aldığını göstermektedir. Antik medeniyetler gibi kurucu unsurların bilgi düzeyinde eksik veya yüzeysel biçimde hatırlanması, kolektif belleğin kültürel kökenlerden ziyade yakın geçmişin krizleri etrafında örüldüğüne işaret eder. Bu açıdan bakıldığında, K5'in anlatısı, Sudan kimliğinin tarihsel temellerinden çok güncel politik ve sosyal kırılmalar etrafında şekillenen bir hafıza yapısına işaret etmektedir. K11 ise bu bağlamda şu ifadeleri söylemiştir:

“Duyduğum hikayeler bildiklerimden farklıydı elbette. Yetiştiğim kültürden aldığım şey, kuzey coğrafyasına ait bir insan olduğumdur. Yani kültürümden dolayı ailemin Kuzey Sudan'dan olduğunu biliyorum. Coğrafyaya önem veren biri olarak, Sudan'ın merkezinde okudum ve yaşadım. Hartum'da yaşadığımız için farklı bölgelerden gelen komşularım ve aile dostlarım var. Yani bana gelen temel olarak kuzey bölgesiydi. Fakat aynı zamanda Orta Sudan bölgesi, Sudan kültürü veya kişinin kimliği gibi konularda bilgi vermekten ziyade coğrafi bir tanımlamadır.” (K11)

K11'in anlatısı, tarihsel hafızanın olaylardan çok mekânsal ve kültürel konumlanmalar üzerinden şekillendiğini göstermektedir. Bu anlatıda, kuzey bölgesiyle ilişkilendirilen coğrafi aidiyet ön planda tutulmuş ve tarihsel içerik ikinci planda kalmıştır. Böylece hafıza, Sudan'daki kültürel çeşitliliği bütünüyle yansıtmaktan ziyade, yerel ve kişisel deneyimlerle sınırlı bir kimlik sunumu ortaya koymaktadır. K14 ise bu bağlamda şu ifadeleri kullanmıştır:

“Beni en çok Sudan'ı b hatırlatan şey, dedelerimin ve annelerimin bana anlattığı hikayeler. Sudan'da yaşadık, topraklarımız Sudan'da. Sudan'da arazilerimiz, çiftliklerimiz ve hatta bir zamanlar ben çocukken Sudan ve tüm dünya sandığım bir adamız var. Bu yüzden o ada, o toprak beni kendine çekiyor, mekânın ve hatırasının gücüyle. Sonrasında tabii ki kimlik de var. Etnik kimliğimden bahsetmiyorum, ondan zamanla, yeni deneyimler kazandıkça terk ettim. Ama yine de bilinçaltımda yer eden bir etken. Özellikle de bu sefer etnik kimlikten ve dini kimlikten, tam olarak toprağa aidiyet kimliğinden bahsediyorum.” (K14)

K14'ün anlatısı, tarihsel hafızanın aileden aktarılan hikâyeler ve mekâna duyulan aidiyet üzerinden şekillendiğini ortaya koymaktadır. Çocuklukta yaşanan ada deneyimi, Sudan'a dair zihinsel imgelerin merkezinde yer almakta ve kimlik algısını toprakla özdeşleştirmektedir. Katılımcı, etnik ve dini kimlikleri değişken görürken, mekâna dayalı kimliği daha kalıcı ve belirleyici bir unsur olarak vurgulamaktadır. Bu ifade, kimliğin yalnızca geçmişe ait anlatılarla değil, fiziksel mekânın çağrışımlarıyla da inşa edilen dinamik bir yapı olduğunu göstermektedir.

Özetle, katılımcılar arasında tarihsel hafıza çoğunlukla aile büyüklerinden aktarılan anlatılarla şekillenmiştir. K1 ve K8, tarihsel sürekliliği vurgulayarak Mehdi devrimi ya da antik medeniyetlere uzanan geçmişe yapılan referanslarla kolektif belleğin güçlendiğini gösterirken, K5 ve K11'de bu hafıza daha çok coğrafi aidiyet ve yaşanan bölge üzerinden tanımlanmıştır. K14'ün anlatısı ise, mekâna duyulan duygusal bağlılıkla iç içe geçmiş ve kimliğin temelini etnik ya da dini unsurlardan çok toprakla kurulan bağda bulmuştur. Tüm anlatılarda geçmiş, kişisel hafıza ile kolektif kimlik inşası arasında köprü işlevi görürken, aktarım biçimleri ve etkileri bireysel deneyimlere göre farklılaşmaktadır. Bu durum, Sudanlı kimliğin kuşaktan kuşağa hem kültürel hem de mekânsal referanslarla taşındığını ortaya koymaktadır.

3.3.3. Sudan'ın Tarihsel Kökeni ve Kimlik

Bu temada, Sudan kimliğinin tarihsel kökenleriyle olan ilişkisi ele alınmakta ve bireylerin Sudan'ın tarihine dair katılımcı algılarını analiz etmektedir. Bu bağlamda, katılımcıların Sudan'ın oluşumu ve tarihsel birikiminin kimlik inşasındaki rolüne dair anlatıları değerlendirilmektedir. K3 bu bağlamda şu ifadeleri kullanmıştır: “Sudan için bağlam tarihseldir, kimlik meselesi tarih kitaplarında çokça karışıklığa yol açmıştır. Sudanlıların kökeni hakkında konuşan iki kitap bulabiliriz. Her iki kitap da yakın dönemlerde

yazılmıştı.” K3’ün anlatısında, Sudan kimliğinin tarihsel bağlamda şekillenişine dair mevcut bilgi kaynaklarına dair bir sorgulama öne çıkmaktadır. Kimlik meselesinin tarih kitaplarında "karışıklık" yaratması, Sudan tarihiyle ilgili anlatıların tutarlılık ve açıklık açısından eksiklik taşıdığını ima etmektedir. Katılımcının iki kitaba atıfla sınırlı bilgiye erişimi vurgulaması, tarihsel bilginin hem üretiminde hem de dolaşımında kısıtlılık olduğunu düşündürmektedir. Bu bağlamda K11 şu ifadeleri kullanmıştır:

“Sudan tarihi, Mehdi, Nuba Dağları’ndaki Adem’i ziyaret ettikten sonra Batı Sudan’a geçti. Orada, kendisiyle görüşen Halife Abdullah ile bir araya geldi. İşte bu noktadan sonra, gizli ve aleni çağrılar yayılmaya başladı ve kurtuluş hareketinin güçleri oradan yükseldi.” (K11)

K11’in anlatısı, Sudan tarihinde Mehdi dönemini, onun Nuba Dağları’ndan Batı Sudan’a geçişi ve Halife Abdullah ile buluşması üzerinden öne çıkarmaktadır. Bu süreçte gizli ve açık çağrılar yayılması, kolektif bilinçlenme ve toplumsal mobilizasyonun oluşumuna işaret etmektedir. Böylece anlatı, Mehdi hareketinin yalnızca siyasi değil, aynı zamanda mekâna ve dini sembollere dayalı bir kimlik inşası süreci olduğunu göstermektedir. K4 ise şu sözleri söylemiştir:

“Sudan’ın kökeni hakkında birçok hikâye var, ancak geçmişte Sudan’a dayanan hikâye neredeyse tamamen siyahların bölgesiyle ilgili. Hatta ismi bile siyahlardan, siyahların diyarından geliyor. Geçmişte, bir krallıklar topluluğuydu. Bu krallıklar dağıldıktan sonra, insanlar tek bir toprak parçasında toplandılar, bu da Sudan topraklarıydı. Sudan’ın kökeninin Sennar bölgesinden başladığı söylenmekte, bazı rivayetlerde ise Sudan’ın kökeninin Darfur bölgesi olduğu, daha sonra halkın diğer bölgelere dağıtıldığı ifade edilmektedir.” (K4)

K4’ün anlatısı, Sudan kimliğinin kökenine dair halk anlatılarına ve tarihsel söylencelere dayanmaktadır. Katılımcı, Sudan isminin ve tarihinin siyah topluluklarla ilişkilendirildiğini belirtmekte ve çeşitli bölgelere atıfla köken tartışmalarının çok katmanlı olduğunu göstermektedir. Bu ifade, ulusal kimlik inşasında etnik ve coğrafi çeşitliliğin tarihsel bellek üzerinden yeniden yorumlandığını göstermektedir. Ancak anlatılar, akademik tarihsel kaynaklarla ne ölçüde örtüştüğü sorgulanması gereken sözlü geleneğe dayanmaktadır. Bu çerçevede K7 ise şu sözleri ifade etmiştir: “Sudan bir Afrika ülkesidir ve atalarının ifadesine göre asıl halkı Afrikalılardır, ancak daha sonra Afrika dışından birçok grup buraya göç etmiştir. Elbette göçmenlerin ilki Araplardır.” K7’nin ifadesi, Sudan kimliğinin tarihsel kökenini Afrika halklarına dayandırmakta ve sonradan

gelen Arap göçlerini bu yapıya eklemektedir. Bu ifade, Sudan'ın kimliğini öncelikli olarak Afrikalılık temelinde konumlandırmakta, göç ve etkileşim süreçlerini ikincil bir unsur olarak sunmaktadır. Ancak bu anlatı, tarihsel süreçte Arap unsurlarının toplumsal ve kültürel etkisini sınırlı bir çerçevede ele almakta ve kimlik bileşenlerinin çok katmanlı doğasını yeterince açmamaktadır. K9 ise şu ifadeleri kullanmıştır:

“Sudan'ın kökeni, Sudanlıların doğu Sudan'ın farklı bölgelerinden, kuzey Sudan'dan gelen göçmenler, batı Sudan'dan gelen göçmenler vb. şeklindedir. Yani bu göçler yaşandığından beri, Sudan devleti bağımsızlıktan sonra oluşmaya başladı. Yani 19. yüzyıldan itibaren olabilir, yani Muhammed Ali Paşa'nın gelmesinden sonra Sudan kimliği yaklaşık olarak var olan coğrafi sınırlar içerisinde şekillenmeye başladı. İnsanların size kökenlerimizin bu şekilde olduğunu söylemesi nadirdir. Aksine, insanlar Arapçılıktan ve Afrika'dan bahsederler, ancak bu yerden o yere göç ettiklerinden bahsetmezler.” (K9)

K9'un ifadesi, Sudan kimliğinin çok yönlü göç hareketleri sonucunda şekillendiğini ve bu sürecin özellikle 19. yüzyılda, Muhammed Ali Paşa döneminden itibaren belirginleştiğini ileri sürmektedir. Ancak katılımcı, halk arasında bu tarihsel göç süreçlerinin nadiren dile getirildiğini, bunun yerine kimlik anlatılarının Araplılık ya da Afrikalılık gibi ideolojik kalıplara indirgenerek sadeleştirildiğini eleştirmektedir. Bu ifade, kimlik inşasında tarihsel gerçekliğin yerini, kültürel ve siyasi aidiyetlerin seçici biçimde öne çıkarılmasının aldığını göstermektedir.

Katılımcıların değerlendirmeleri, Sudan kimliğinin tarihsel göçler, kültürel etkileşimler ve çok katmanlı geçmişin birleşimiyle oluştuğunu göstermektedir. Sudan'ın kimlik yapısının, siyah Afrikalı kökenler ile Afrika dışı göçmen etkileri arasında şekillendiği belirtilirken, halk arasında bu tarihsel çeşitliliğin çoğunlukla basitleştirildiği ifade edilmektedir. Bu analiz, Sudan kimliğinin yalnızca etnik kökenlere değil, geniş bir tarihsel ve kültürel sürece dayandığını ortaya koymaktadır.

3.3.4. Kimlik İnşasında Sömürgecilik ve Yönetim Sorunları

Post-kolonyal dönemde ulus inşası, sömürgecilik öncesi var olan etnik ve bölgesel farklılıkların yönetimiyle karmaşık hale gelmiştir. Sömürgeci güçler, kendi yönetim kolaylıkları için etnik kimlikleri sınıflandırmış ve ayrımcılığı teşvik ederek ulusal bir kimliğin oluşumuna karşı çalışmışlardır (Bah, 2004, s. 45-60). Sudan'daki sömürgecilik faaliyetlerinin başlangıcından günümüze uzanan süreçte, güncel ulusal meselelerin yanı

sıra toplumsal ve siyasal sorunların arka planında sömürge mirasının etkili olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda K4 ise şu ifadeler eklemiştir:

“Sömürgecilik döneminden bu yana Sudan'ın sorunlarının kökü haline gelmiştir. Sudan, ardışık tüm hükümetler büyük etnik çeşitliliği yönetemedi, bu da her zaman sömürge Britanya fikrine odaklandıkları anlamına geliyor. Britanya ilk geldiğinde, kabile gruplarını inceledi ve bildiğimiz gibi böl ve yönet politikası izledi ve belirli grupları baskın ve kontrol edenler olarak bıraktı.” (K4)

K4'ün ifadesi, Sudan'daki etnik çeşitliliğin yönetilememesinin kökenini doğrudan sömürgecilik dönemine bağlamaktadır. Katılımcı, özellikle Britanya'nın “böl ve yönet” politikasının uzun vadeli toplumsal parçalanmalara yol açtığını ve bu mirasın ardışık hükümetler döneminde de etkisini sürdürdüğünü vurgulamaktadır. Bu görüş, sömürge sonrası ulusal yapıların bağımsızlık sonrasında bile kolonyal aklı aşamadığına işaret etmektedir. Bu bağlamda katılımcılar şu ifadeleri kullanmıştır:

“1956 yılında İngiliz-Mısır yönetiminden bağımsızlığını kazanan ülkedir. Hala bir ülke olmaya çalıştığımıza inanıyorum.” (K8)

“Böl ve yönet anlayışına dayalı bazı etnik kimlikler var. Örneğin İngilizlerin Hawakeer (toprak) politikası, Sudan'a geldiklerinde ülkeyi özel hawakeer bölgelerine bölerek Batı Sudan'da uygulandı. Bu politikanın amacı İngilizlerin insanları birbirinden ayırt etmesini kolaylaştırmaktır. Hükümet yönetiminin politikasının ve aynı zamanda sömürgecinin politikasının, yani yabancı müdahalelerin bir parçasıdır.” (K10)

Katılımcıların ifadeleri, Sudan'da kimlik inşasının sömürgecilik ve onu izleyen yönetim krizleriyle nasıl şekillendiğine dair değişik bir perspektif sunmaktadır. K8, Sudan'ın İngiliz-Mısır sömürge yönetiminden bağımsızlığına uzanan süreci vurgulayarak, hala “bir ülke olmaya çalıştığımızı” belirtmekte ve bu ifadeyle, ulus-devlet inşa sürecinin tamamlanmamış olduğunu ima etmektedir. Bu görüş, kimlik ve devlet bütünlüğü meselelerinin halen geçmişin mirasıyla şekillendiğini göstermektedir. K10'un değerlendirmesi ise doğrudan İngilizlerin Batı Sudan'da uyguladığı “böl ve yönet” politikası üzerinedir. Özellikle “Hawakeer” sisteminin, etnik topluluklar arasında hem fiziksel hem sosyal ayrışmayı derinleştirerek uzun vadeli bölünmelere neden olduğu ifade edilmektedir. K10, Sudan'daki yönetim sorunlarının sadece içsel başarısızlıklarla açıklanamayacağını, aynı zamanda sömürgeci mirasın devam eden etkileriyle şekillendiğini vurgulamaktadır. K17 ise bu bağlamda şu ifadeleri söylemiştir:

“Sudan, bugünkü sınırlarıyla sömürülen bir ülkedir. Yani Sudanlılar kabul etmediler ve biz bu sınırlar konusunda anlaştık dediler. Ama pek çok ülke gibi burası da sömürgeciliğin bir sonucu. Böylece çok sayıda kabile grubu Sudan denilen ülkede kendini buldu. Sudanlıların, Sudan'ın mevcut coğrafi ve siyasi sınırları içerisinde varlar.” (K17)

K17'nin ifadesi, Sudan'ın mevcut sınırlarının yerel halkın katılımı olmadan, kolonyal müdahale sonucu belirlendiği görüşünü ortaya koymaktadır. Katılımcı, farklı etnik ve kabilesel grupların bir araya gelişini kolonyal sınır politikalarının sonucu olarak değerlendirmekte ve bu sürece Sudanlıların etkisinin sınırlı olduğunu vurgulamaktadır. Sudan devletinin karşılaştığı sorunlar, iki düzeyde ele alınabilir. Birincisi, devletin yapısı ile ilgili olan sorunlar, ikincisi ise toplumun devlet anlayışı ve modern devlet modelini kavrayabilme düzeyi ile ilgilidir. Bu bağlamda, birçok tarihçi ve sosyolog, örneğin (İbrahim, 2020) ve (al-Qaddal, 2018), bu sorunun kökenlerini modern devletin temellerinin sömürgecilik dönemiyle atılmasına dayandırmışlardır. Bu yaklaşım, aynı zamanda Haj-Hamad'ın (1996) da savunduğu bir görüşü yansıtmaktadır. Bu bağlamda, sömürgecilerin Sudan'daki politikaları ve ulusal kimliğin inşasında karşılaşılan zorluklara ilişkin katılımcılar şu ifadeleri kullanmıştır:

“Sudan bugüne kadar yabancı sömürgeciliği altındaydı ve bağımsızlıktan sonra ulusal hükümetler gelip projeler ürettiler ve bu projeler ulusal değildi. Sudan halkının tüm insanlarını tanımadılar. Ulusal kimliğin inşasında karşılaşılan zorluklardan biri de tüm Sudan halkını temsil eden ulusal bir projenin eksikliğidir. Ulusal bir proje olmadığında tüm Sudanlıları temsil eden bir kimlik belirleyemezsiniz ve bu zorluklardan biridir.” (K6)

“Ben modern devlette yönetimin üç grup tarafından yönetildiğini düşünüyorum. Bu kategoriler sömürgecilik döneminde ortaya çıkmıştır. Ordu, üniversite mezunları ve tarikatlar. Bu üç kategori sömürge öncesinde mevcut değildi. İşte 1956'dan beri iktidarda olan üç kategori var ve sorun bu üç kategorinin sorunudur. Hükümetler ülkeyi yönetemediler ve ülkeyi birçok sorunla baş başa bıraktılar. Sömürge sisteminden siyasi sorunlar miras almış bir ülke olduğunu düşünüyorum. Çünkü ikili bir sisteme sahipti, sistem her zaman ikili bir karaktere sahipti. Ayrıca, Sorun Sudan hükümetlerinde, özellikle de sömürgeciliği miras alan elitlerde. Sudan devlet yönetiminin kurulduğu tarihten itibaren bu devletin beslenip güçlenmesine katkı sağlayanlar onlardır. Yani 1956'dan itibaren ve Sudanlaştırma 1953'te başladı. (K11)

“Sömürgeci Sudan'ın durumuna olumsuz katkıda bulunduğu için çatışmalar tekrarlanıyor. Sudan bağımsızlığını kazandığından beri istikrar görmedi ve bağımsızlıktan önce Güney Sudan'da bir savaşın başladığına dair kanıtlar var.” (K9)

Katılımcıların ifadeleri, Sudan'daki kimlik inşası sürecinin hem sömürgecilik döneminin kalıcı etkileri hem de bağımsızlık sonrası yönetim anlayışlarının yapısal yetersizlikleriyle şekillendiğini göstermektedir. K6'ya göre, kolonyal dönemden bağımsızlık sonrasına uzanan yönetim projeleri kapsayıcı bir ulusal vizyon geliştirememiştir. Bu durum, bazı toplulukların kimlik inşasında yeterince temsil edilmemesine ve ulusal bütünlüğün zayıflamasına yol açmıştır. K11, modern Sudan devletinin sömürgeci döneminde ortaya çıkan üç temel aktör grubu —ordu, üniversite mezunları ve tarikatlar— etrafında inşa edildiğini, bu yapıların sömürge öncesinde mevcut olmadığını ve bağımsızlıkla birlikte yalnızca aktörlerin değiştiğini savunmaktadır. K11, bağımsızlık sonrasındaki yönetsel sorunların kökenini kolonyal dönemde oluşan elit tabakalarının sürekliliğine bağlamakta ve bu elitlerin halkla yeterince bütünleşemeyen, sömürge dönemi yapılarını yansıtan özellikler taşıdığını ifade etmektedir. K9, iç savaşlar ve istikrarsızlıkların kökenini kolonyal mirasa dayandırarak, özellikle Güney Sudan'da bağımsızlık öncesinde başlayan çatışmaların tarihsel olarak inşa edilmiş yapılarla ilişkili olduğunu belirtmektedir. Bu bakış açısı, etnik farklılıklar yerine, kolonyal yapıların bıraktığı kırılğanlıkları öne çıkarır. Tüm bu görüşler birlikte değerlendirildiğinde, Sudan'da kimlik inşasının, tarihsel süreklilik gösteren kolonyal miras, elit yapılar ve yönetim modelleriyle derinden bağlantılı olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir. Son olarak K13'ün yanıtı şu şekildedir:

“Sudan'ı siyasi açıdan şanssız olarak niteliyorum. Akıllı bir liderlik şansı yok, dengeli bir gelişme şansı yok, sağlam bir yönetim şansımız yok. Ne yazık ki Sudan'da bağımsızlıktan bu yana önce sivil yönetim, ardından askeri darbe, ardından da ayaklanma dönemi yaşandı. Ve böylece biz akademisyenler buna "kısır döngü" diyoruz: Sivil yönetim, askeri yönetim, sonra sivil yönetim, sonra askeri yönetim vs. ki bu da önceki çalışmaları siliyor. Yeni bir çağın bir öncekinin üzerine inşa edilmesi çok nadirdir ve dolayısıyla sürekli bir gelişme yoktur. Bütün gelişmeler aralıktır. Evet, başarılar var, yani hatırlayın, ama biz bunları elimizdeki kaynaklarla kıyaslandığında çok yetersiz başarılar olarak değerlendiriyoruz. Bugüne kadarki en büyük ulusal projeler, "Gezira Projesi", demir yolu, deniz ve nehir taşımacılığıdır ki, bunların hepsi sömürgecilikle başlatılmış veya yerleşik sömürgecilik projeleridir. Ulusal yönetimin başarılarına baktığımızda, bunların Sudan'ın sahip olduğu kaynaklarla kıyaslandığında zayıf kaldığını görüyoruz.” (K13)

K13'ün değerlendirmesi, Sudan'da bağımsızlık sonrası ortaya çıkan yönetim krizlerinin süreklilik ve kurumsallaşma eksikliğiyle derinleştğini ortaya koymaktadır. Katılımcı, sivil ve askeri yönetimler arasında sürekli tekrarlanan geçişleri “kısır döngü” olarak nitelendirerek, siyasi istikrarsızlığın gelişim süreçlerini kesintiye uğrattığını vurgulamaktadır. Özellikle büyük kalkınma projelerinin sömürge dönemine ait olduğuna dikkat çekilerek, ulusal yönetimlerin bu mirasın ötesine geçmekte yetersiz kaldığına işaret edilmektedir. Bu bağlamda bulgu, Sudan'ın potansiyeline rağmen kaynaklarının etkili ve sürdürülebilir biçimde kullanılamadığını, bunun da istikrarsız yönetim biçimlerinden kaynaklandığını göstermektedir. K13'ün yaklaşımı, yönetim başarısızlıklarını yapısal ve tarihsel süreklilik içerisinde ele alan bütüncül bir çerçeve sunmaktadır.

"Kimlik İnşasında Sömürgecilik ve Yönetim Sorunları" teması kapsamında yapılan analizler, katılımcıların Sudan'daki ulusal kimlik krizinin ve yönetim sorunlarının temelinde sömürgecilik döneminden miras kalan yapısal dinamiklerin yattığını konusunda ortaklaştığını göstermektedir. Katılımcılar, kolonyal dönemde uygulanan “böl ve yönet” politikalarının toplumsal bütünleşmeyi engellediğini, etnik kimlikleri keskinleştirdiğini ve ulusal aidiyetin zayıflamasına yol açtığını vurgulamaktadır. Bağımsızlık sonrası geliştirilen yönetim projelerinin kapsayıcı olmaması, belirli elit grupların iktidarı tekelleştirmesi ve halk tabanlı bir siyasal temsilin oluşmaması ise bu sorunları daha da derinleştirmiştir. Ayrıca, sivil-asker döngüsüyle tekrarlayan iç istikrarsızlıklar, dış müdahalelerin sürekliliği ve kaynakların adil yönetilememesi de yönetim krizini besleyen faktörler arasında yer almaktadır. Tüm bu görüşler birlikte değerlendirildiğinde, Sudan'da ulusal kimlik oluşumunun kolonyal dönem uygulamalarından ve geçmiş dönemi takip eden yönetim anlayışlarından bağımsız düşünölemeyeceği açıkça ortaya çıkmaktadır. Katılımcı analizleri, Sudan'da kolonyalizmin yalnızca geçmişe ait bir olgu değil, güncel kimlik ve yönetim sorunlarını şekillendiren süreğen bir yapı olduğunu ortaya koymaktadır.

3.3.5. Ulusal Kimlik Tanımı

Ulusal kimlik, bireylerin kendilerini ait hissettikleri kolektif bir aidiyet biçimi olarak hem tarihsel hem de sosyo-politik süreçler içerisinde şekillenen bir inşa alanıdır. Anderson'un (1991) “*hayali cemaatler*” kavramsallaştırmasıyla birlikte değerlendirildiğinde, ulusal

kimlik; ortak semboller, söylemler ve toplumsal belleğin etrafında örgütlenen kurucu bir anlatıya dönüşür. (Anderson, 1991) Sudan gibi çok etnili ve çok kültürlü toplumsal yapılarda ise bu kimliğin tanımı, etnik kökenin ötesine geçen, kapsayıcı bir vatandaşlık ve ortak yaşam iradesi temelinde şekillenmektedir. Bu çerçevede yapılan görüşmelerde, katılımcılara “Sizce Sudan’ın ulusal kimliği nedir?” sorusu yöneltilmiş ve katılımcılar şu ifadeleri kullanmıştır:

“Ulusal kimlik: İnsanların bir yerde yaşamak için bir araya gelmeleri sonucunda ulusal devletin kimliği ortaya çıkar.” (K4)

“Sudan’ın ulusal kimliği, tüm Sudanlılara karşı kolektif bir sadakattir ve benim görüşüme göre, Sudan’ın ulusal kimliği Sudan kimliğidir (Sudanizm), çünkü bize saygı duyar ve hepimizi tek bir kadın altında birleştirir.” (K6)

“Sudan’ın ulusal kimliği ve bu konu biz Sudanlılar olarak onlarca yıldır tartışıyoruz. Sudan Afrika ve Arap kimliğine sahip bir ülke mi? Benim düşünceme göre Sudan’ın sadece Sudanlı kimliği olmalı.” (K3)

“Sudan ulusal kimliğini “ulusal bir mit” olarak tanımladım.” (K12)

“Dolayısıyla Sudan’ın ulusal kimliği Sudanizmdir.” (K10)

Katılımcıların ulusal kimlik tanımlarına ilişkin ifadeleri, Sudan’daki kimlik inşa sürecinin çok boyutlu doğasını ortaya koymaktadır. K4, ulusal kimliği ortak coğrafya ve birlikte yaşama iradesine dayalı toplumsal bir inşa olarak değerlendirirken, bu yaklaşım modern ulus-devlet anlayışıyla uyumlu, kapsayıcı ve yapısal bir çerçeve sunar. K6 ve K10 ise “Sudanizm” kavramı üzerinden, etnik ve kültürel farkları aşan duygusal ve ideolojik bir üst kimlik inşasını savunarak daha sembolik bir kimlik anlayışı önerir. Bu görüşler, K3’ün sadece “Sudanlı kimliği” vurgusuyla da örtüşmekte, etnik ayrımları dışlayan, yerel ve bağımsız bir ulusal kimlik tahayyülünü güçlendirmektedir. Buna karşın K12’nin ulusal kimliği “ulusal bir mit” olarak tanımlaması, kimlik olgusuna eleştirel ve yapısalcı bir yaklaşım sergileyerek, kimliğin tarihsel ve siyasal koşullarda inşa edilen ideolojik bir kurgu olduğunu ileri sürer. Böylece katılımcı ifadeleri, Sudan’da ulusal kimlik anlayışının yalnızca coğrafi ve anayasal değil, aynı zamanda tarihsel, duygusal ve ideolojik temellerle şekillendiğini göstermektedir. K2 ise şu sözleri ifade etmiştir:

“Etnik, kabilesel veya kültürel farklılıklar bazı uyumsuzlukların ve uyuşmazlıkların nedeni olabilir, ancak ulusal kimlik bunların hepsinin üstüne çıkmalı, yani tüm bu farklı etnik kökenleri içermelidir. Devletin ulusal kimliğinin, toplumda dayanışmaya yol açmayacak her türlü farklılığın üstünde olması gerektiği anlamına gelir, ulusal

kimlik, Sudan'ın farklı bölgelerinde mevcut olan farklılıklar veya çeşitlilikle bağlantılıdır.” (K2)

K2'nin ifadesi, ulusal kimliği kapsayıcı bir çatı olarak tanımlar ve bu kimliğin etnik, kabilesel ya da kültürel farklılıkların ötesinde konumlanması gerektiğini savunur. Ulusal kimlik, toplumsal bütünlüğü ve dayanışmayı sağlayan bir unsur olarak ele alınmakta ve Sudan'daki çeşitliliğin, bu kimliği şekillendiren temel kaynaklardan biri olduğu vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, K2 ulusal kimliği ayrıştırıcı değil, birleştirici bir mekanizma olarak görmektedir. Devletin görevi, bu kimliği inşa ederken farklılıkları bir tehdit değil, zenginlik olarak değerlendirip bütünleştirici bir yaklaşım sergilemektir. Bu bakış açısı, Sudan gibi çok etnili bir toplumda uyum ve ortak aidiyet duygusunun oluşturulmasında eğitim ve siyasi iradenin rolüne dikkat çeker.

Katılımcıların görüşlerine göre, ulusal kimliğe dair farklı ama birbirini tamamlayan bakış açıları sunmuştur. Kimliğin ortak yaşam deneyiminden doğan kapsayıcı bir aidiyet olduğu, ancak bu aidiyetin tarihsel ve kültürel olarak inşa edilmiş bir yapıya sahip olduğu vurgulanmaktadır. Bazı görüşler, kimlik tanımının siyasal amaçlarla kullanıldığını öne çıkarmaktadır. Bu çerçevede, Sudan'da ulusal kimlik tanımı netleşmemiş, çeşitli ideolojik ve tarihsel bağlamlarda tartışmalı bir konu olarak varlığını sürdürmektedir.

3.3.6. Ulusal Kimlik ve Kabile Kimlikleri

Ulusal kimlik, modern ulus-devletin inşasında merkezi bir unsur olarak görülürken, kabile kimliği gibi ön-modern aidiyet biçimleri, özellikle çok etnili toplumlarda ulusal kimlik inşasını hem zorlaştıran hem de yönlendiren yapısal unsurlar arasında yer almaktadır (Smith, 1993). Benedict Anderson'un (2006) “hayali cemaatler” kavramsallaştırması, ulusal kimliğin tarihsel olarak kurgulanmış bir birliktelik duygusuna dayandığını öne sürerken, bu tür birlikteliğin ancak mevcut toplumsal kimliklerle müzakere edilerek kurulabileceğini vurgular (Anderson, 1991). Bu kuramsal çerçeve doğrultusunda katılımcıların, ulusal kimlik ile kabile kimlikleri bağlamında K6 şu sözü söylemiştir: “Elbette Sudan'ın şu anda Sudan halkını tüm çeşitliliğiyle temsil eden bir kimliğin tanınmasına ihtiyacı var. Bütün halkların tek bir egemenlik çatısı altında birleşebilmesi için üzerinde uzlaşılmış bir ulusal projeye ihtiyacımız var.” K6 Sudan'ın tüm çeşitliliğiyle temsil edilen bir kimliğe ihtiyacına dikkat çekmektedir. Bu ifade, farklı etnik grupların barışçıl bir şekilde bir arada yaşaması için ortak bir ulusal projeye duyulan

ihtiyacı vurgulamaktadır. Katılımcının görüşü, etnik çeşitliliği dışlamayan bir ulusal kimlik inşasına duyulan gereksinimi açıkça ortaya koymaktadır. Katılımcı K9, ulusal kimliğin kabilesel kimlikleri ortadan kaldırmadığını, aksine bu kimliklerin birlikte var olabileceğini belirtmiştir:

“Ben, kapsayıcı bir ulusal kimliğin kabilesel kimlikleri ortadan kaldırmadığını düşünüyorum. Yani bu kimlikler yok olmazlar. Aksine, ülkenin çevresindeki topluluklar ile merkezdeki topluluklar arasında bir denge kurmak gerekir. Bana göre, çevre bölgelerin güçlendirilmesi, aynı zamanda merkezî yapının da güçlenmesi anlamına gelir. Yerel topluluklar güçlendiğinde merkez de güç kazanır, ancak çevredeki idari birimler zayıfladığında, bu durum merkezî yapıyı da zayıflatır. Bu nedenle, farklı kimliklerin birbirini ortadan kaldırmadığını, tersine birbirini tamamladığını ve karşılıklı olarak güçlendirdiğini savunuyorum. Kimse, kapsayıcı ulusal kimliğin bölgesel ya da etnik kimlikleri ortadan kaldıracığı düşüncesine kapılmamalıdır.”

Katılımcı, merkezi yapının güçlenmesinin çevre bölgelerin güçlenmesiyle mümkün olacağını belirterek, yerel kimliklerin ulusal bütünlük için bir tehdit değil, tamamlayıcı unsur olduğunu vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, Sudan’da merkez-çevre ilişkilerinde adalet ve denge arayışını yansıtmaktadır. Katılımcı K4, ulusal kimliği farklı etnik kimliklerin bir araya gelmesiyle oluşan kapsamlı bir yapı olarak tanımlamaktadır:

“Ulusal kimlik birçok kimliğin bir araya gelmesiyle oluşan kapsamlı bir kimliktir. Vatan bir fincan biçimindedir, fincan çocukların oynadığı yuvarlak bir top gibidir, biri yeşil, biri kırmızı, biri sarı, hepsi bu fincana girer. Sonra onu güzelce kaplarsınız, tabii ki bu şekilde güzel görünür. Bu, ulusal kimliğin şekillenmesinde etnik kökenlerin rolüdür. Ancak Sudan'daki gerçek şu ki, belirli insanlar var, örneğin sarı toprakları seçen insanlar, sıraladıktan sonra, kalan küçük bir alanı seçiyorlar ve diğer kabileleri seçip farklı renklerden topu oluşturuyorlar, ancak bu, fincanın rengini iyi yapmıyor.” (K4)

Bu metafor, ulusal kimliğin bütünlük kazanabilmesi için tüm etnik ve kültürel renklerin kapsanması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu ifade, ulusal kimliğin tekil bir yapı değil, farklı etnik ve kültürel kimliklerin uyumlu birlikteliğiyle şekillenen kolektif bir üst kimlik olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcının yaklaşımı, ulusal kimliğin kapsayıcı olabilmesi için tüm toplulukların kimliksel özelliklerinin dahil edilmesi ve bir arada var olması gerektiği yönündedir. Dolayısıyla bu görüş, Sudan’daki ulusal kimlik anlayışının sadece tek bir grup ya da kültür temelinde değil, çok kimlikli bir temelde inşa edilmesi

gerektiğini savunmaktadır. Bunun yanında katılımcı K17, ulusal kimliği Sudan'daki kültürel, etnik ve mesleki çeşitliliğin birleşiminden oluşan bütüncül bir yapı olarak tanımlamaktadır:

“Tüm bu kimlikler bir araya geldiğinde Sudan kimliğini oluşturur. Sudan ayrıca kabileleri, kültürleri ve hatta geçim kaynakları açısından da çeşitlidir. Çiftçiler, çobanlar, simsarlar vb. vardır. Bütün bu unsurlar bir araya gelerek ulusal kimliği oluştururlar. Bu ulusal kimliğin, bütün insanları birleştiren kapsamlı bir kimlik olma yolundaki başarısı, öncelikle siyasal sınıfın bu kimlik çeşitliliğini yönetmedeki başarısına bağlıdır.” (K17)

Bu ifade, ulusal kimliğin sadece etnik unsurlarla değil, aynı zamanda yaşam tarzları, kültürel pratikler ve meslek grupları gibi toplumsal öğelerle oluştuğunu göstermektedir. Katılımcı ayrıca, bu çeşitliliğin kapsayıcı bir ulusal kimliğe dönüşebilmesinin temel koşulu olarak siyasal iradenin kapsayıcı ve dengeli bir yönetim sergilemesini işaret etmektedir. Katılımcı K5 ise, ulusal kimliğin inşasında etnik ve kabile kimliklerinin rolünü dışlayan değil, tam tersine bu kimlikleri kapsayan bir yaklaşımı savunmaktadır:

“Sudan'da ulusal bir kimlik oluşturma çabaları, kültürel farklılıkları barındıran ve çeşitliliğe saygıyı artıran daha fazla stratejiye kesinlikle ihtiyaç duyuyor. Etnik kimlikler Sudan'ın temel bir parçasıdır, bu nedenle bunların anlaşılmasını ve kabul edilmesini artırmak ulusal kimliğin geliştirilmesine katkıda bulunabilir.” (K5)

Katılımcı K5'e göre, Sudan toplumunun temel bir bileşeni olan etnik kimlikler, farklılıklarla barışık, kapsayıcı bir ulusal kimlik anlayışının geliştirilmesi gerektiğini savunur. Bu aynı zamanda, yeni bir vatandaşlık modeli arayışını da ima etmektedir. Katılımcı K12 ise, Sudan halkının tarihsel olarak çok kökenli ve farklı jeopolitik kimliklerden oluşan bir topluluk olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre, sömürgecilik sonrası çizilen sınırlar, bu farklılıkları yapay olarak bölse de, Sudan halkı bu farklı tarihsel ve etnik kökenlerden gelen grupların birleşimiyle oluşmuştur:

“Sudan halkı, bu topraklarda çeşitli tarihsel etkenlerle tanışmış, farklı kökenlerden gelen ve sömürgecilikten miras kalan sınırlara göre hepsine ayrı bir jeopolitik kimlik çizilmiş bir “halk”tır. Yani Sudanlıların birden fazla kökeni vardır ve bunların hepsi bir araya gelerek günümüzde Sudan adı verilen ulusal miti oluştururlar.” (K12)

Bu yaklaşım, ulusal kimliğin doğal değil, inşa edilmiş bir yapı olduğunu ortaya koyar. Katılımcı, Sudan ulusal kimliğini bir "mit" olarak tanımlayarak, onun tarihsel, kültürel ve siyasal süreçler içinde şekillendiğine dikkat çeker.

Katılımcılar hem ulusal kimliğin hem de kabile kimliğinin Sudan toplumunda önemli roller oynadığını kabul etmektedir. Ulusal kimlik inşasının, kültürel çeşitliliği adil ve kapsayıcı bir siyasal sistemle yönetilerek mümkün olacağı vurgulanmaktadır. Bazı görüşler çokkültürlülüğü ve etnik zenginliği olumlu bir unsur olarak değerlendirirken, diğerleri daha bütüncül ve vatandaşlığa dayalı bir ulus kimliği inşasını savunmaktadır. Bu çerçevede, Sudan’da ulusal kimlik inşası süreci, sosyal birliktelik ile siyasal yönetim arasında kurulan dengeye bağlı olarak şekillenmektedir.

3.3.7. Sudan’da Etnik Çeşitlilik ve Ulusal Kimlik

Ulusal kimlik inşası süreci, yalnızca etnik ya da kültürel homojenliğe dayalı değil, toplumun iç dinamiklerinden türeyen ve tarihsel olarak şekillenen kapsayıcı bir birliktelik anlayışına dayanmalıdır. Post-kolonyal kimlik teorileri, ulusal kimliğin dışsal dayatmalarla değil, yerel kültürel çoğullukların tanınması ve bütünleştirilmesiyle oluşabileceğini savunur (Anderson, 1991). Bu yaklaşım, Sudan gibi çeşitli kimliklere sahip toplumlarda, ulusal kimliğin dış tanımlamalardan bağımsız olarak, içeriden bir şekilde inşa edilmesini temel alır. Bu bağlamda K8, kimliklerin dış kaynaklı tanımlarına karşı çıkıyor. Sudan’ın kendi iç dinamiklerine göre kimlik inşa etmesi gerektiğini savunuyor:

“Sudan’ın ulusal meselesi, büyük kültürel, etnik, ırksal ve dilsel çeşitliliğe sahip olmasıdır. Sudan’ın ulusal kimliği, tüm bu çeşitliliği bir araya getirip bütünleştirmektir, dışarıdan bize dayatılan aksiyomlara veya ajandalara uymak zorunda değiliz. Bizi Arap veya Afrikalı olarak sınıflandıran kategorilerin hepsinin dayandığı dışsal temelleri vardır. Örneğin Araplılığı öne çıkaranlar, Arap ülkeleriyle ilişkileri olan ve Arap tarihine dayanan partiler ve topluluklardır. Afrikalılık çağrısı yapanlar da öyle. Neden çeşitliliğimize saygı duymuyoruz? Biz tarihimizde Araplılıkla Afrika’nın buluşma noktası olma imkânını vermiş bir ülkeyiz.” (K8)

K8, Sudan’ın ulusal kimliğini tanımlarken, büyük kültürel, etnik, ırksal ve dilsel çeşitliliğin sorun olmadığını, bu çeşitliliğin birleştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu çeşitliliğin bir arada yaşatılmasının gerektiğini belirtiyor. K8’in vurguladığı önemli nokta, Sudan’ın kimliğinin dışsal dayatmalara bağlı olmaması gerektiğidir. Arap veya Afrikalı kategoriler, dış kaynaklar tarafından dayatılan ve Sudan’ın içsel yapısına uyumlu olmayan kimlik sınıflandırmalarını temsil eder. K8, Sudan’ın ulusal kimliğini dışarıdan belirlenen

normlar ve ajandalarla şekillendirmek yerine, içsel çeşitliliği kucaklayan ve birleştiren bir yaklaşım benimsemeyi önerir. K1 ise şu sözleri söylemiştir:

“Ulusal kimliğin inşası sürecinde kabilecilik sorunuyla karşılaşmaktadır. Sudan'daki çeşitlilikten yararlanmamız gerekiyordu.” (K1)

K1'in sözleri, Sudan'daki ulusal kimlik inşa sürecinin önündeki en büyük engellerden birinin kabilecilik olduğunu gösteriyor. Kabilecilik, etnik ve kültürel farklılıkların derinleşmesine ve toplumsal kutuplaşmalara yol açabilir. Ancak K1, bu çeşitliliğin aynı zamanda bir avantaj olarak değerlendirilebileceğini, bu çeşitlilikten yararlanarak ulusal bir kimlik oluşturulması gerektiğini ifade etmektedir. Bu düşünce, kapsayıcı bir ulusal kimlik inşasını savunur. Hem K1 hem de K8, Sudan'ın ulusal kimliğinin içsel çeşitliliği kucaklayarak şekillendirilmesi gerektiğini vurgular. K10 ise şu sözleri ifade etmiştir: “Herkesin kendi kimliğini gördüğü kapsamlı bir ulusal kimliğin inşasının temelini oluşturabileceğini söyleyebiliriz. Ama benim değerlendirmem Sudan'da ulusal kimliğin inşası için etnik kimliklere yöneten bir hükümetin olması gerek.” K10'a göre, ulusal kimliğin inşası, bireylerin kendi etnik ve kültürel kimliklerini kaybetmeden o yapı içinde yer bulabilmeleriyle mümkündür. Bu da ancak etnik kimliklere yöneten bir yönetim anlayışıyla sağlanabilir. K9 ise şu ifadelerde bulunmuştur:

“Sudan ve Afrika'daki çatışmaların sebebi etnik ve ırksal çeşitlilik değildir, çünkü çeşitlilik insanlığın kökenidir. İnsanlık halklardan ve kabilelerden oluşur, çatışmalara yol açan şey yeni devlette veya devletin uluslararası örgütlenmesinde çeşitliliği yönetmedeki beceriksizlik ve yetersizliktir. Etnik çeşitliliğe bakış açımız farklı olmalı. Çatışmaların nedeni çeşitliliğin yönetilememesidir.” (K9)

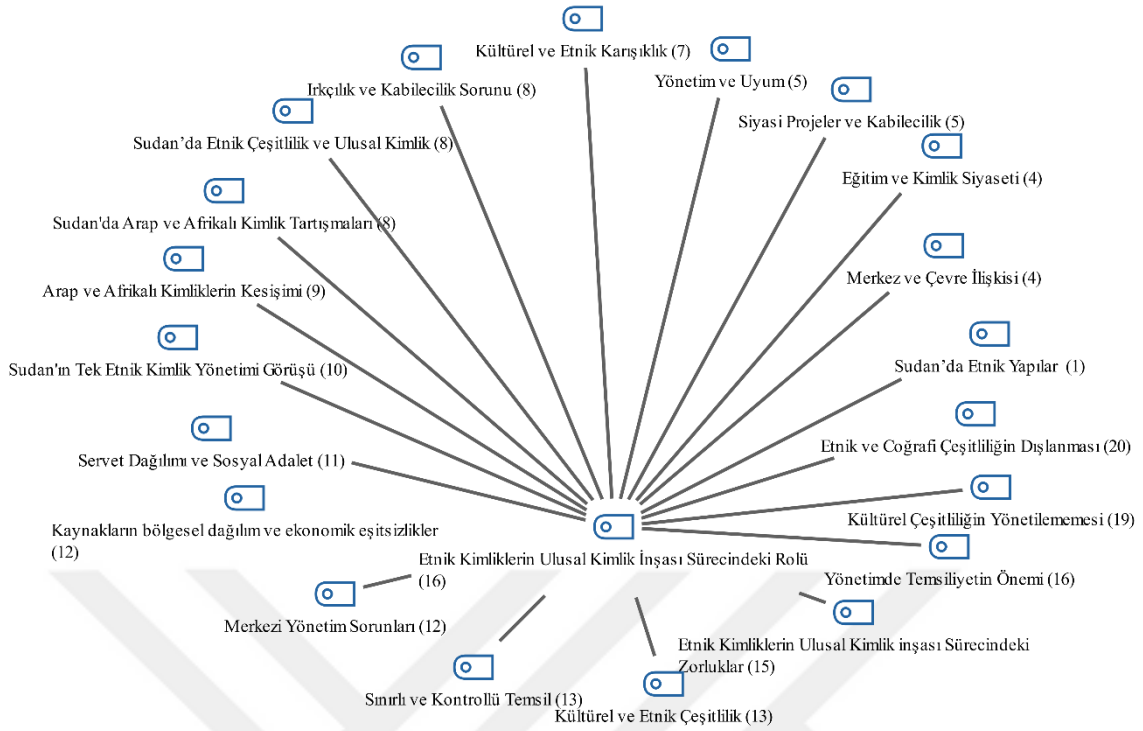
K9'un değerlendirmesi, uzun yıllardır Afrika'daki barış çalışmaları alanında uzmanlaşmış ve birçok Afrika ülkesinde saha deneyimi edinmiş bir akademisyenin bakış açısını yansıtmaktadır. Bu nedenle, meseleyi yalnızca Sudan özelinde değil, daha geniş bir Afrika bağlamında ele almakta ve çatışmaların kaynağını etnik çeşitlilikte değil, bu çeşitliliği yönetme konusundaki kurumsal beceriksizlikte görmektedir. Ona göre, halklar ve kabileler insanlık tarihinin temelidir, dolayısıyla etnik farklılıklar doğal bir durumdur ve bir sorun teşkil etmez. Asıl sorun, devletlerin bu çeşitliliği kapsayıcı bir yapıya dönüştürememesi, yani kapsayıcı yönetim eksikliğidir. K4 ise şu sözleri söylemiştir:

“Etnik kimlik, ulusal kimliğin şekillenmesinde temel bir etkidir. Ama benim kişisel düşünceme göre, Sudan'da ulusal bir kimlik oluşmamıştır. Bunun en büyük kanıtı Sudan'da yaşanan savaşlardır.” (K4)

K4'ün ifadesi, ulusal kimliğin yokluğu ve bunun sonuçları üzerine eleştirel bir bakış sunmaktadır. K4'e göre, etnik kimlikler ulusal kimliğin inşasında önemli bir rol oynasa da, Sudan özelinde bu kimliğin hâlâ oluşmamış olması büyük bir sorun teşkil etmektedir. Bu eksikliğin en somut göstergesi olarak da ülkede uzun yıllardır süren savaşlar ve iç çatışmalar gösterilmektedir. Katılımcı burada, ulusal aidiyet duygusu ile şiddet döngüsü arasında doğrudan bir ilişki kurmakta, kimliğin parçalı kalmasının toplumsal uyumu ve birliği zayıflatıldığını ifade etmektedir.

Özetle K4, Sudan'da ulusal kimliğin henüz oluşmadığını ve bunun en büyük kanıtının süregelen savaşlar olduğunu savunurken, K10, ulusal kimliğin ancak herkesin kendi kimliğini görebileceği kapsayıcı bir anlayışla ve etnik kimliklere saygılı bir hükümetle inşa edilebileceğini belirtmektedir. K9 ise, çatışmaların nedeni olarak etnik çeşitliliği değil, bu çeşitliliği yönetme konusundaki devletin yetersizliğini görmekte ve çeşitliliği insanlığın doğal yapısı olarak tanımlamaktadır. K1, etnik çeşitliliğin bir zenginlik olduğunu vurgularken, bu çeşitliliği kullanmak yerine kabileciliğe sapmanın ulusal kimlik inşasında sorun yarattığını dile getirir. K8 ise dışarıdan dayatılan kimlik kategorilerine karşı çıkarak, Sudan'ın çok kültürlü yapısını temel alan özgün bir ulusal kimlik geliştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Tüm bu görüşler, Sudan'da etnik çeşitliliğin ulusal kimlik inşasında merkezi bir konu olduğunu kabul etmekle birlikte, çözüm yolları ve öncelikler açısından farklı perspektifler sunmaktadır.

3.4.Etnik Kimliklerin Ulusal Kimlik İnşası Sürecindeki Rolü

Şekil 3: Etnik Kimliklerin Ulusal Kimlik İnşası Sürecindeki Rolü Temasına İlişkin

Kodlama Modeli ve Frekans Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından Maxqda 2020 programı ile oluşturulmuştur.

3.4.1. Ulusal Kimlik İnşası Sürecinde Etnik Kimliklerin Rolü

Özellikle siyasi liderlerin etnik ve ulusal kimlikleri kendi çıkarları doğrultusunda nasıl araçsallaştırdığına dair birçok örnek bulunmaktadır. Sudan'da Ömer el-Beşir dönemi, bu açıdan somut bir yansımasıdır. 1989'da darbeyle iktidara gelen Beşir, ülkeyi otoriter bir yönetimle idare etmiş ve iktidarını korumak adına etnik kimlikleri bir araç olarak kullanmıştır (Hashim, 2018). Sudan'ın sosyal yapısı, farklı etnik ve kültürel grupların bir arada yaşadığı karmaşık bir mozaik niteliğindedir. Ancak Beşir dönemi boyunca bu çeşitlilik, bir birlik kaynağı olmaktan çok çatışma ve bölünme gibi bir bahane haline gelmiştir (Khidir, 2016). Sudan'ın sosyolojik gerçekliğini dikkate almadan hayata geçirilen ulus-devlet projeleri, toplumsal bütünleşmeyi sağlamak yerine, ayrışma ve bölünmeleri derinleştirme potansiyeli taşımaktadır. Katılımcı K10, Sudan'da tek ve kapsayıcı bir ulusal kimlik ihtiyacına dikkat çekmiş, bu sürecin iyi bir yönetim ve kapsayıcı bir anayasa çerçevesinde gerçekleşebileceğini belirtmiştir: “Sudan'ın tek bir ulusal kimliğe ihtiyacı var. İyi bir yönetimin ve dış gündemin tüm çeşitliliğini ve boyutlarını göz önünde bulunduran bir anayasanın varlığında etnik kimlikler rol oynar.”

Bu ifade, etnik kimlikleri dengeli bir şekilde yönetilmesi hâlinde ulusal kimliğin oluşumuna katkı sağlayabileceği anlayışını yansıtmaktadır. Katılımcı, ulusal kimliğin inşasında anayasal düzeyde kapsayıcılığın ve iyi yönetişimin belirleyici rol oynadığını savunmaktadır. Katılımcı K3 ise, etnik kimliğin bireyin tercih edemeyeceği, doğuştan gelen bir unsur olduğunu vurgulayarak, bu nedenle ulusal kimliğin temeli olarak kullanılamayacağını savunmaktadır:

“Kişisel görüşüme göre, etnik kimliğin, üzerine inşa edilebilecek bir unsur olarak ilk öne çıkan şey olduğu ve dolayısıyla ulusal kimliğin şekillenmesinde yardımcı olduğudur. Bu, yapısal bir kusurun olduğu bir aşama olabilir, çünkü hiç kimse belirli bir kabile topluluğundan gelmeyi tercih etmez. Dolayısıyla ulusal kimlik projesinde etnik kimliğe dayalı bir yapılanma mümkün değildir. Kimlik, bir ülkenin çeşitliliğini ortaya koyan toplumun kültürel bir yönüdür. Dolayısıyla etnik kimlik, devlet kurumlarının inşası sürecinde bir araç olarak kullanılamaz.” (K3)

Bu ifade, etnik kimliğin kültürel bir gerçeklik olduğunu kabul etmekle birlikte, ulus inşası sürecinde belirleyici bir rol oynamasını yapısal bir kusur olarak değerlendirir. K3’e göre, etnik temelli bir yapılanma, kapsayıcı ve adil bir ulusal kimlik oluşturma çabalarını sekteye uğratar. Bu bağlamda, kimliğin daha çok ortak kültürel değerler ve vatandaşlık esasları üzerinden şekillendirilmesi gerektiği ima edilmektedir. K11 ise şu ifade kullanmıştır: “Elbette etnik grupların çok büyük bir etkisi olduğunu ve bu etkinin olumsuz olduğunu düşünüyorum.” K11, etnik kimliklerin ulusal kimlik inşa sürecinde etkili olduğunu belirtmekte ve bu etkinin sonuçlarını olumsuz olarak değerlendirmektedir. Katılımcının bu yaklaşımı, etnik farklılıkların Sudan’da toplumsal uyum ve ulusal birlik açısından bir zorluk teşkil ettiğine işaret etmektedir. Bu bağlamda K11, etnik kimliklerin, ayrışmayı ve çatışmayı besleyerek ulusal kimliğin oluşumunu sekteye uğrattığını ima etmektedir.

Katılımcılar, etnik kimliklerin ulusal kimlik inşasındaki rolünü kabul etmekle birlikte, bu kimliklerin nasıl ele alınması gerektiği konusunda farklı görüşler sunmaktadır. Bir görüş, güçlü bir anayasa ve kapsayıcı yönetimle etnik kimliklerin ulusal kimliğe katkı sağlayabileceğini öne sürerken, diğer bir görüş, etnik kimliklerin kültürel bir gerçeklik olmasına rağmen devlet inşasında temel alınamayacağını belirtmektedir. Başka bir görüş ise, etnik kimliklerin ulusal kimliğe katkı sağladığını, ancak bu sürecin kötü yönetilmesinin olumsuz sonuçlar doğurabileceğini savunmaktadır. Bu farklı yaklaşımlar,

etnik kimliklerin ulusal kimlik inşasına entegrasyonuna dair çeşitli stratejik ve normatif bakış açıları sunmaktadır.

3.4.2. Sudan'da Ulusal Kimlik ve Etnik Aidiyet

Sudan, Beşir hükümeti döneminde kabilevi, etnik ve bölgesel çatışmaların hâkim olduğu ciddi siyasi gelişmeler yaşamıştı. Arap-İslamizm ve Sudanizm gibi yeni ideolojik kavramlar ortaya çıkmıştı (Hashim, 2018). Ülkenin karşı karşıya kaldığı temel sorunlardan biri, ulusal aidiyetin zayıf olması ve politik rekabetin toplumsal bütünleşme üzerindeki olumsuz etkileridir. Bu bağlamda, kabilevi ve bölgesel bağlılıklar, ulusal ve milli bağlılıklardan önce gelir (Alsharif, 2009, s. 243) Bu tema bağlamında, Sudan'daki ulusal kimlik inşası süreci ve etnik aidiyetlerin bu süreçle nasıl etkileşimde bulunduğu ele alınmaktadır. Katılımcıların ifadeleri doğrultusunda yapılan analizde, ulusal kimlik inşası sürecinde etnik aidiyetlerin rolü vurgulanmaktadır. Bu çerçevede K6, şu değerlendirmede bulunmuştur: “Kimliğe baktığımda, kimlik dediğimde aidiyetten bahsediyorum, ulusal kimlik dediğimde ise Sudan toplumunun tüm bileşenlerini Sudan içinde birleştiren kapsamlı sadakatten bahsediyorum.” K6'nın ifadesi, ulusal kimliğin, Sudan toplumunun tüm etnik ve kültürel bileşenlerini birleştiren bir sadakat duygusu taşıması gerektiğini vurgulamaktadır. Burada, ulusal kimliğin sadece etnik aidiyetlerden öte, toplumun bir bütün olarak birleşmesini sağlayacak bir ortak değerler ve sadakat temelinde şekillenmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda K8 şu sözleri söylemiştir: “Bir Sudanlı olarak aidiyetim, benim için toplumların ortasında beni ifade eden şey olduğu veya toplumun sizi sınıflandırılmaya zorladığı, başka bir deyişle kökleri olan bir topluma sahip olduğunuz anlamına geliyor. Sonuç olarak, kendimi tanımladığım Sudanlı olduğum ulusal kimliğimden başka hiçbir şeyim yok.” (K8)

K8'in ifadesi, ulusal kimliğin, bireyin toplumsal sınıflandırmalara ve aidiyet hissine dayalı olarak şekillendiğini vurgulamaktadır. Bu, ulusal kimliğin toplumsal bağlamda güçlü bir yerleşim olduğunu ve kişinin kendisini toplumun bir parçası olarak kabul ettiğini gösterir. Bundan farklı olarak katılımcı K16, Sudan'daki mevcut krizlerin temelinde etnik, kabilesel ve bölgesel aidiyetlerin öne çıkarılması olduğunu vurgulayarak, ülkenin kalkınması ve birliği için bu dar kimlik formlarından “medeni” bir ulusal bağlılığa geçilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu anlamda K16 şu ifadeyi kullanmıştır:

“Sudan ve Sudan halkı, dar geleneksel kabile bağlılığından medeni ulusal bağlılığa geçmedikçe, vatanın milliyetçilik ve çeşitlilik olduğunu fark edip anlayana kadar yükselmeyecektir. Tüm isyanların etnik, kabilesel ve bölgesel olduğunu gördük. Etnik kimlik hükümet tarafından siyasallaştırılmış olup bazı bölgelerdeki gelişme eksikliği çatışmaları körüklemekte, toplumsal ve siyasal bütünleşmeyi etkilemektedir. Kabilelerin ötekileştirilmesi ulusal kimlikten çok kabileciliğe yol açıyor. Etnik kimliğin rolünü sağlıklı ve radikal bir şekilde kullanmadığı, dolayısıyla etnik çatışmaların devam ettiği yönündedir.” (K16)

K16'ın ifadesi, Sudan'da ulusal kimlik ile etnik aidiyet arasındaki gerilimi ve bu gerilimin ülkenin toplumsal ve siyasal bütünleşmesine olan etkisini vurgulamaktadır. Etnik kimliğin siyasallaşması ve kabilelerin ötekileştirilmesi, ulusal kimlik yerine kabilecilikten kaynaklanan bölünmelere yol açmaktadır. Bu ifade, etnik çatışmaların sürekliliğine ve gelişme eksikliklerine neden olmakta, bu da Sudan'ın ilerlemesi için bir engel teşkil etmektedir. K16'ya göre, milliyetçilik duygusunun kabilecilik yerine geçmesi, ülkenin gerçek anlamda yükselişini mümkün kılacaktır. K5 ise şu ifadeleri söylemiştir:

“Kendimi Sudanlı olarak tanıtmamın aidiyetimin bir teyidi ve bu ülkeye karşı sorumluluğumun bir parçası olduğunu hissediyorum. Sudan, toplumsal kültürel kimliğin bir parçası ve insanın ilk oluşumudur ve bunu kabul etmek, özellikle Sudan'ı ayıran kültürel çeşitlilik ışığında, kültürel ve tarihi mirasın korunmasına katkıda bulunur. Bu his çok önemlidir çünkü iki şeyi teyit eder: aidiyeti teyit eder ve sorumluluğu da teyit eder.” (K5)

K5'in ifadesi, ulusal kimliğin ve aidiyetin kişinin sorumluluğu ile nasıl ilişkilendiğini vurgulamaktadır. Sudanlı olmanın hem kültürel kimliği hem de toplumsal sorumluluğu pekiştirdiği düşünülmektedir. Ayrıca, Sudan'ın kültürel çeşitliliği ve tarihi mirasının korunması, ulusal aidiyetin bir parçası olarak önem kazanır. K4 ise şu sözleri ifade etmiştir:

“Ait olduğum sosyal grup aileden kabile gruplarına ve Sudan'ın kolektif ihtiyaçlarına kadar uzanıyor. Doğal insan sosyal bir varlık olduğundan ve ancak sosyal gruplarla yaşayabileceğinden sosyal gruplara ihtiyaç duyar. Sosyal gruplar, dediğim gibi, küçük gruptan başlayıp, kişinin ait olmak istediği toplum veya ülke olan büyük gruba ulaşana kadar devam eder.” (K4)

K4'ün ifadesi, bireysel aidiyetin sosyal gruplar aracılığıyla şekillendiğini vurgulamaktadır. Sosyal gruplar, aileden başlayarak daha büyük topluluklara kadar

uzanır ve bu gruplarla olan bağlar, kişinin kimliğini oluşturan temel unsurlardır. Ayrıca, aidiyet duygusunun, bireyin toplumsal sorumluluk ve katılımını güçlendiren bir faktör olduğu ifade edilmektedir. K2 ise şunu eklemiştir:

“Ne yazık ki Sudan'da birçok insan hâlâ kabile aidiyetlerine ve liyakatlerine veya bunun ne anlama geldiğine bakmaksızın öncelik veriyor. Yani bu, dikkate alınması gereken çok hassas bir meseledir. Evet, kimlik bazı bölgelerde belirleyici faktördür ve vatandaşlar kabilelerinin veya bağlılıklarının dışından kimseyi getirmeyi kabul etmeyecektir.” (K2)

K2'nin ifadesi, Sudan'daki toplumsal yapının hala kabile aidiyetlerine dayandığını ve bu aidiyetlerin önemli bir belirleyici faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Kabile bağlılıkları, bireylerin kimliklerini şekillendirirken, dışarıdan birine kabul verme konusunda güçlü bir direnç olduğunu vurgulamaktadır. K10 ise şu ifadeleri kullanmıştır: “Ulusal kimlik, hukuk ve vatana aidiyetle temsil edilir, bu da Sudan milliyetçiliğini temsil etmek için herkesin katılması gerektiği anlamına gelir.” K10'un ifadesi, ulusal kimliğin yalnızca bireysel aidiyetle değil, aynı zamanda hukuksal çerçeveler ve vatana bağlılıkla şekillendiğini vurgulamaktadır. Bu ifade, Sudan milliyetçiliğinin toplumsal katılım ve eşit temsili teşvik ettiğini, ancak bunun herkesin katılımını gerektiren bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır.

Katılımcılar, Sudan'da ulusal kimlik ve etnik aidiyetin karmaşık bir etkileşim içinde olduğunu vurgulamaktadırlar. Birçok katılımcı, Sudan'ın etnik çeşitliliğinin ulusal kimlik inşasında önemli bir engel teşkil ettiğini belirtirken, bazıları ise ulusal kimliği birleştirici bir faktör olarak görmektedir. Öne çıkan bir tespit, etnik aidiyetin hala güçlü bir şekilde toplumda belirleyici olduğu, bunun da ulusal kimlik oluşumunu engellediği yönündedir. Katılımcıların ifadeleri, Sudan'da ulusal kimlik oluşturma sürecinin zorluklarını ve etnik aidiyetin bu süreçteki rolünü ortaya koymaktadır, ancak ulusal kimliğin geliştirilmesi için ortak bir vizyon ve toplumsal eşitlik ihtiyacına dikkat çekilmektedir.

3.4.3. Ulusal Kimlik İnşası Sürecindeki Fırsatlar

Bu tema bağlamında, Sudan'daki ulusal kimlik inşası sürecinde ortaya çıkan fırsatlar, katılımcı ifadeleri doğrultusunda analiz edilmektedir. Bilindiği üzere Sudan, 1956 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra ulusal kimlik inşası sürecine girmiştir; bu çalışma ise özellikle İslamcı yönetim dönemi odaklı bir inceleme sunmaktadır. Bu bağlamda, K8 konuya ilişkin şu değerlendirmede bulunmuştur:

“Başarılar, kültürel ve etnik bileşenler arasındaki reform ve dayanışma değerlerinin yanı sıra, her yıl 1 Ocak'ta Bağımsızlık Günü'nün kutlanması ve Nisan ve Ekim devrimlerinin yıldönümünün kutlanması gibi ortak bir mirasın ve ortak ulusal günlerin varlığında, ayrıca Babiker Badri, Ali Abdellatif ve John Garang gibi insanların etrafında toplandığı ulusal ve tarihi figürlerin yanı sıra kadınlar arasında, ilk Sudanlı kadın parlamento üyesi Fatima'nın varlığında özetlenebilir. Tüm bu başarılar bir araya gelerek devletin bugüne kadar hayatta kalmasına doğrudan katkıda bulunmuştur.” (K8)

K8'un ifadesine göre, ortak ulusal günler, tarihi şahsiyetler ve kadınların siyasetteki erken temsili gibi unsurlar, ulusal kimlik inşasında dayanışma ve aidiyet duygusunu güçlendiren fırsatlar sunmaktadır. Bu başarılar, kültürel çeşitliliğe rağmen Sudan devletinin varlığını sürdürebilmesine katkıda bulunmuştur. Böylece ortak hafıza ve kolektif değerler ulusal bütünlüğü destekleyen bir zemin oluşturmuştur. Bu bağlamda K10 şu ifadeleri eklemiştir:

“Ulusal kimlik sürecindeki başarılar arasında Sudan toplumunun tamamında toplumsal dayanışma ve uyumun sağlandığı, Ramazan mirasının örneklerinin görüldüğü görülmektedir. Cömertlik var, buna katkı sağlayan kimlikler var. Sudan devrimi sırasında seferberliğin mirasının, yani toplumsal desteğin özellikleri ve statüsünün bir modeli.” (K10)

K10'un ifadesi, ulusal kimlik inşasında toplumsal dayanışma, Ramazan gibi ortak kültürel pratikler ve devrim dönemlerindeki seferberlik mirasının önemli fırsatlar sunduğunu göstermektedir. Bu unsurlar, farklı kimliklerin uyumunu ve ortak bir aidiyet duygusunu güçlendiren dinamikler olarak öne çıkmaktadır. Toplumsal destek kültürü, ulusal birliğin inşasında pozitif bir kaynak işlevi görmüştür. K3 ise ifadeleri kullanmıştır:

“Adalet ve eşitliğe odaklanan kurumlar inşa etmek. Gücün ve zenginliğin barışçıl yollarla devredileceğine inanan liderlere ihtiyacımız var. Sudan'ın sosyal bir sisteme ve sosyal bir yapıya ihtiyacı var. Sudan'da ulusal kimliğin inşasının anahtarı budur.” (K3)

K3'ün ifadesi, ulusal kimlik inşasının temelinde adalet, eşitlik ve barışçıl güç devri gibi sosyal yapıların inşasının gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Bu, ulusal kimlik için sağlam ve kapsayıcı kurumların kurulmasına zemin hazırlayacak fırsatlar sunmaktadır. Sudan'daki sosyal sistemin güçlendirilmesi, ulusal kimlik inşasında önemli bir dönemeçtir ve bu yapılar toplumun birleşik bir aidiyet duygusu oluşturmaya olanak tanıyabilir. Bu çerçevede K6 şu sözleri söylemiştir: “Elbette dil, din, geleneksel giyim

gibi kültür unsurları da var ve belirli bir dil, Sudan'ın ulusal kimliğini oluşturuyor.” K6'nın ifadesi, dil, din ve geleneksel giyim gibi kültürel unsurların, Sudan'ın ulusal kimliğinin inşasında önemli bir yer tuttuğunu belirtmektedir. Bu unsurlar, toplumun farklı etnik grupları arasında ortak bir aidiyet duygusunun gelişmesine katkı sağlayabilir. Bu kültürel öğelerin ulusal kimlik ile harmanlanması, Sudan'ın sosyal uyumunu güçlendirecek ve farklılıklar arasındaki bağları pekiştirecektir. K13 ise ifadeleri kullanmıştır:

“Sudan'daki çeşitliliğin birlik için bir sebep olması gerekiyor, kalkınma için bir sebep olması gerekiyor. Sudan toplumu çökmedi. Bir kültür çökerse, başka bir kültür ortaya çıkar. Bence Sudan'ı kurtaracak olan şey kültürel farklılıktır. Bu kültürel ve etnik çeşitlilik sayesinde Sudan elden çıkmayacak.” (K13)

K13'ün ifadesi, Sudan'daki kültürel ve etnik çeşitliliğin, toplumsal birlik ve kalkınma için bir fırsat sunduğunu savunmaktadır. Bu çeşitlilik, toplumun direncini artırarak, Sudan'ın çöküş yerine yeni bir kültürel dinamizm yaratmasına olanak sağlamaktadır. Ömer Beşir döneminde siyasi çıkmazın derinleşmesine ve ulusal uzlaşma çabalarının daha da güçleşmesine katkıda bulunmuştur. Ancak bu zorluklar, aynı zamanda toplumsal farkındalığın artması ve yerel kimliklerin korunması yönünde fırsatlar da doğurmuştur. Katılımcılar, Sudan'ın ulusal kimlik inşa sürecindeki fırsatları, toplumsal dayanışma, kültürel çeşitlilik ve ortak bir tarihsel miras etrafında şekillendiklerini vurgulamıştır. Bazıları, etnik çeşitliliğin birleştirici bir güç olarak kullanılabileceğini, ancak bu fırsatların etkili bir şekilde hayata geçirilmesinin sosyal adalet, eşitlik ve kültürel farkındalık gerektirdiğini belirtmiştir. Çelişkili bir şekilde, toplumsal destek ve birliktelik adına olumlu örnekler sunulmuşken, bazen kalkınma ve eşitlik için gerekli olan sosyal yapının eksikliği de dile getirilmiştir.

3.4.4. Etnik Kimliklerin Ulusal Kimlik İnşası Sürecindeki Zorluklar

Sudan ulus-devleti, kuruluşundan itibaren yapısal bozukluklar sergilemiş ve bu durum, toplumsal çeşitlilik ile devlet yapısının uyumsuzluğundan kaynaklanmıştır. Devlet hem geleneksel olarak örgütlenmiş toplulukları hem de "devletsiz toplumlar" olarak adlandırılan grupları kapsayacak şekilde genişletilmiş, ancak bu genişleme pratikte yönetim krizlerine neden olmuştur. Etnik, kültürel ve tarihsel farklılıkların eşitsiz biçimde deneyimlenmesi, yönetim süreçlerinde görmezden gelinmiş ve uzun vadede yapısal çatışmalara yol açmıştır (Alsharif, 2009).

Önceki temalarda dolaylı biçimde ulusal kimlik inşası sürecinde karşılaşılan zorluklara değinilmiştir. Bu tema kapsamında ise özellikle İslamcı siyaset döneminde, farklı etnik grupların ortak bir ulusal kimlik oluşturulma sürecinde karşılaştıkları sorunlar ayrıntılı şekilde incelenmektedir. Katılımcı ifadeleri doğrultusunda, farklı dil, kültür, gelenek ve tarihî geçmişe sahip etnik gruplar varlığında devletin herkesi kapsayan bir ulusal kimlik yaratma çabalarının nasıl zorluklarla karşılaştığı analiz edilmektedir. Bu bağlamda K9, şu ifadeleri kullanmıştır:

“Elbette birçok zorluk var. İnsanların karşılaştığı zorluklar genellikle çeşitliliğin akılcıca yönetilmesi gerektiğinde ortaya çıkar. İşte zorluklar. Sudan gibi bir ülkede 500'den fazla kabile ve yüzlerce dil var, dolayısıyla bunları tek bir yönetim biçiminde bir araya getirmek zor. Dolayısıyla insanların kendilerini ifade edebilmeleri, siyasete katılabilmeleri vb. için merkeziyetsiz bir yönetime ihtiyaç vardır. (K9)

K9, Sudan'daki çok kabileli yapının merkezî yönetimle uyumsuz olduğunu ve bu nedenle merkeziyetsiz bir yönetim modelinin, ulusal kimlik inşası açısından daha kapsayıcı olacağını ifade etmiştir. Bu bağlamda K7 şu ifadeleri eklemiştir:

“Elbette etnik kimlik ulusal kimlikle çelişir ve bir şekilde güncel çatışmalara neden olur. Bu zorlukların birleşik bir ulusal kimliğe nasıl dönüştürüleceğidir. Başarı, hukukun üstünlüğünün, adaletin ve kültürel reformun uygulanmasını gerektirir, çünkü barış ve milliyetçilik kültürüdür.” (K7)

K7'ye göre, etnik kimliklerle barışçıl bir ulusal kimlik oluşturmanın yolu adalet, hukukun üstünlüğü ve kültürel reformdan geçmektedir. K6 ise şu sözleri ifade etmiştir: “1989-2019 yılları arasındaki İslamcı iktidar döneminde ulusal kimliğin inşasında büyük etkiler yaşandı. İslamcı iktidarın politikası olan milli kimlik inşa krizinin tarihi sorunlarından biri veya köklerinden biridir.” K6'nın ifadesi, Sudan'da ulusal kimlik inşasının önündeki temel zorluklardan birinin İslamcı iktidarın uyguladığı politikalar olduğunu vurgulamaktadır. Katılımcıya göre, 1989-2019 yılları arasındaki süreç, kimlik krizinin derinleşmesine ve ulusal aidiyetin zayıflamasına neden olmuştur. Bu analiz, ulusal kimlik inşasında tarihsel politik müdahalelerin belirleyici bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır.

Sudan'da devlet inşası süreci, güçlü ve kapsayıcı bir siyasi sistemin kurulamaması nedeniyle yapısal sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Ulusal kimliğin açık bir şekilde tartışılacağı ve toplumsal çeşitliliği anayasal düzeyde dahil edilecek bir anayasa

konferansının eksikliği, krizin temel nedenlerinden biridir. Etnik, dini ve kültürel farklılıkların tanınması yönünde Addis Ababa ve Asmara konferansları gibi önemli adımlar atılmış olsa da, bu mesele halen çözülmemiştir. Sürengen savaşlar, kalkınma eksiklikleri, askeri yönetimler ve zayıf demokratik yapılar, Sudan'da demokratikleşme ile devlet reformlarının bütünleşmesini engellemiş, siyasi istikrarsızlığı kalıcı hale getirmiştir (Aleageed, 2015). Bu çerçevede K10 bu yanıtı ifade etmiştir: "Büyük zorluklar var. Karşılaşılan zorluklardan biri de siyasi istismardır. Sudan'da kültürel çeşitliliğin kötüye kullanılması, ulusal kimlik inşa sürecinde karşılaşılan zorluklardan biri olarak değerlendirilmekte ve kültürel çeşitliliği yönetememekteyiz." K10'un ifadesi, kültürel çeşitliliğin siyasi amaçlarla istismar edilmesinin Sudan'da ulusal kimlik inşasını zorlaştırdığını ortaya koymaktadır. Bu ifade, etnik gruplar arasındaki güveni zedeleyerek ulusal bütünleşme süreçlerinde yapısal engeller oluşturmuştur. Dennis Tully'nin bir çalışmasında (1988), Sudan'daki etnik toplulukların piyasa ekonomisine entegrasyonu sürecinde yaşanan dönüşümlerin sadece ekonomik değil, aynı zamanda kültürel ve toplumsal etkiler yarattığını ortaya koyar. Masalit topluluğu örneğinde, merkezi otoritenin piyasa düzenlemeleri, yerel kimliklerin aşınmasına ve toplumsal yapının bozulmasına yol açmıştır. Bu süreç, Sudan'daki ulusal kimlik inşasında merkeziyetçi ve homojenleştirici politikaların yerel kimliklerle çatışmasına dair önemli bir örnek sunar (Tully, 1988). Bu çerçevede K1 ve K13 şu sözleri eklemişlerdir:

"Ulusal kimlik inşası sürecinde karşılaşılan en büyük zorluklardan biri de ırkçılıktır. Bazı kabileler, diğer kabilelerden bireylerle evlenmeyi kabul etmez, ayrıca bazı insanlar kendilerini başkalarından üstün görmektedir. Kimlik kartı çıkarma sırasında kabileyle ilgili sorular soran kişiler var. Ve muameleler kurumlar halinde kabileye göredir. Ulusal kimliğin inşası sürecinde kabilecilik sorunuyla karşılaşmaktadır. Sudan'daki çeşitlilikten yararlanmamız gerekiyordu. Diğer zorluk ise insanları giyimlerine, renklerine, bölgelerine veya konuşmalarına göre sınıflandırmaktır." (K1)

"Sudan'ın ulusal kimliğinin önündeki en büyük zorluk ötekini kabul etmektir. Özellikle Sudanlılar arasında gerçek bir bütünleşme varsa, başkalarının sosyal olarak kabul görmesi. İşte asıl meydan okuma bu, yani ben Furluyu kabul ediyorum, Furlu da Bejalıyı kabul ediyor, Bejalı de Jaali'yi kabul ediyor, Jaali de Kahili ve Hassani'yi kabul ediyor, vs. Hepimizin tek bir kimliği olacak, o da yalnızca Sudanizm olacak. İkinci zorluk da bölgecilik." (K13)

K1, Sudan’da kurumsal kabilecilik ve fiziksel/kültürel temelli ayrımcılığın ulusal kimlik inşasında temel engellerden biri olduğunu vurgulamıştır. K13, ulusal kimliğin ancak farklı etnik grupların birbirini sosyal olarak kabul etmesiyle inşa edilebileceğini savunmuştur. K15 ise şu sözleri kullanmıştır:

“İlk zorluk çokkültürlülüğün yeterince tanınmaması ve farkındalık eksikliğidir. İkinci zorluk ise Sudan’ı yönetecek ve ülkeyi ileriye taşıyacak kalkınma politikalarını belirleyecek bir vizyona henüz sahip olmamamızdır. Kalkınma gölgesi şimdilik Sudan’ın bazı bölgeleriyle sınırlı. Bu, Sudan’ı inşa etme kabiliyetimizi zayıflatıyor, bu meseleyi Sudan’ı inşa etmenin önünde bir engel haline getiriyor. Kalkınmada adalet gereklidir. Kültürel çeşitliliğe dair farkındalık olmalıdır. Kültürel çeşitliliğe saygı gösterilmelidir.” (K15)

K15’in ifadesi, Sudan’da ulusal kimlik inşa sürecindeki temel zorluklardan birinin çeşitliliğin yeterince benimsenmemesi ve kalkınmada adalet eksikliği olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca kalkınma politikalarının dengesiz uygulanması, bölgesel eşitsizlikleri derinleştirerek ulusal kimlik inşasını daha da zorlaştırmaktadır. Bölgecilik de bu süreçte önemli bir engel olarak öne çıkmaktadır, çünkü bölgesel aidiyetler ulusal bütünleşmeye karşı bir bariyer oluşturabilir. Son olarak K12 şu ifadeleri dile getirmiştir: “Ülkedeki güç ve servet dağılımındaki tarihi adaletsizliklerin güçlü ve net bir şekilde gözden geçirilmesi anlamına geliyor.” K12’nin ifadesi, Sudan’daki ulusal kimlik inşası sürecinde güç ve servet dağılımında süregelen tarihsel adaletsizliklerin, bu sürecin önündeki temel yapısal engellerden biri olduğunu vurgular. Konstrüktivist kuram bağlamında bu durum, kimliğin tarihsel, ekonomik ve toplumsal ilişkiler içinde inşa edildiğini ve bu adaletsizliklerin ortak bir ulusal kimlik anlatısının gelişmesini zorlaştırdığını göstermektedir.

Katılımcıların ifadeleri, Sudan’daki ulusal kimlik inşa sürecinde etnik çeşitliliğin ve kültürel farkların büyük zorluklar yarattığını ortaya koymaktadır. Bazı katılımcılar, etnik gruplar arasındaki kabilecilik ve bölgecilik gibi engellerin, ortak bir ulusal kimlik oluşturulmasını zorlaştırdığını vurgulamaktadır. Özellikle, farklı etnik grupların birbirlerini kabul etme süreci, ulusal bütünleşmeyi engelleyen temel bir zorluk olarak öne çıkmaktadır. Diğer yandan, bazı katılımcılar kültürel çeşitliliğin yönetilememesinin, kalkınma ve adalet gibi konularda büyük bir engel oluşturduğunu belirtmektedir. Ayrıca, güç ve servet dağılımındaki tarihsel eşitsizliklerin giderilememesi, konstrüktivist kuramın öngördüğü üzere, ulusal kimliğin kolektif bir anlatı olarak inşasını sekteye uğratarak

kimlik aidiyetlerinin toplumsal adalet algısıyla doğrudan bağlantılı olduğunu göstermektedir.

3.4.5. Ulusal Kimlik ve Bütünleşme

Ulusal kimlik, etnik ve kültürel çeşitliliğin bir potansiyel tehdit değil, ortak bir siyasal aidiyet çerçevesinde yapılandırıldığında toplumun bütünleşmesini güçlendiren bir unsurdur (Smith, 1993). Sosyal bütünleşme teorileri, kapsayıcı kurumlar ve eşit vatandaşlık temelinde şekillenen kimlik politikalarının, çok-etnili toplumlarda barışçıl bir ortak yaşam için gerekli olduğunu vurgular. Özellikle etno-simbolist ve vatandaşlık temelli ulus teorileri, çeşitliliğin bastırılmadan, dahil edilerek ve yasal çerçevede bütünleştirilerek ulusal kimliğe katkı sağlayabileceğini ileri sürer (Lijphart, 1977). Ulusal Kimlik ve Bütünleşme teması bağlamında, Hartum'da doğan katılımcı profesör K2 şu ifadeyi kullanmıştır:

“Sudan'da kabilelerde, geleneklerde ve daha birçok şeyde çeşitliliğimiz var, ancak dediğim gibi bu çeşitliliğin entegre edilmesi gerekiyor ki, bu çeşitliliği yöneten ve çeşitlilikten faydalanan bir yasa olmalı ve bu çeşitlilik olumsuz olmamalı, devlette olumlu olmalı. Sudan'ın bu kültürel çeşitliliğe, kabile çeşitliliğine, yani bu ülkede var olan farklılıklara sahip olmasını umuyorum ki bunlar ortadan kalkacak ve ideal demediğimiz ama olaylarla iyi baş eden bir toplum ortaya çıkacak, Allah'ın izniyle.”

(K2)

Katılımcı K2, Sudan'daki kabile, gelenek ve kültürel farklılıkların toplumun zenginliği olduğunu vurgulamakla birlikte, bu çeşitliliğin rastgele bırakıldığında çatışma kaynağına dönüşebileceğine dikkat çekmektedir. Ona göre, bu çeşitliliğin birleştirici bir güce dönüşmesi için yasal ve kurumsal çerçevede yönetilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, çeşitliliğin ulusal kimlik içinde olumlu bir değere dönüşmesi, toplumsal barış ve istikrarın temel şartı olarak sunulmaktadır. K3 ise şu ifadeler kullanmıştır:

“Bütünleşik bir toplum yaratmak için birbirimize karşı hoşgörüyü esas alan bir politikanın olması gerekir. Bütünleşik bir toplum ve sosyal sistem yaratır. Sosyo-politik sistem ulusal liderler yetiştirir ve böylece bütünleşik bir siyasi toplum yaratır, bu da Sudan için birleştirici bir ulusal kimlik yaratır. Beşir'in politikası yüzünden toplum, eşitsiz bir toplum olduğu hissine kapıldı. O yüzden izledikleri politikayı doğru bulmuyorum.” (K3)

K3'ün ifadesi, ulusal kimlik ve bütünleşme sürecinde toplumsal hoşgörünün temel bir ilke olması gerektiğine işaret etmektedir. Katılımcıya göre hoşgörüye dayalı politikalar, yalnızca toplumsal uyumu değil, aynı zamanda ulusal liderliğin gelişimini ve siyasal bütünleşmeyi de destekler. Bu ifade, Sudan'da birleştirici bir ulusal kimliğin inşası için gerekli zemini hazırlar. Toplumun eşitsizlik algısını besleyen politikaların ise bu süreci olumsuz etkilediği vurgulanmaktadır. K10 ise şu ifadeyi kullanmıştır:

“Sudan toplumunda toplumsal bütünleşme ve dayanışma gibi yararlanılabilecek değer ve davranışlar bulunmaktadır. Nefir gibi miraslar, kolektif kimliğin ve toplumsal desteğin oluşmasına katkıda bulunmuş, etnik kimlikler de bunda olumlu rol oynamıştır. Yerel toplum için toplumsal dayanışma imgelerinin oluşmasında toplumun bütününe yönelik birtakım organların oluşmasında olumlu etkiler ortaya çıkmaktadır.” (K10)

K10'un ifadesi, Sudan'daki toplumsal bütünleşmenin etnik kimlikler ve kolektif miraslarla yakından ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Nefir¹⁰ gibi geleneksel değerler, toplumsal dayanışmayı ve kolektif kimliği güçlendiren önemli unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda etnik kimlikler, yalnızca ayrışma değil, aynı zamanda toplumsal dayanışma ve bütünleşme için de olumlu bir rol oynamakta; yerel toplulukların birleşik bir ulusal kimlik oluşturma potansiyeline katkıda bulunmaktadır. K13 ise şu sözleri söylemiştir:

“Öncelikle siyasi ve ekonomik politikadan önce sosyal politikaya ve psikolojik politikaya ihtiyacımız var. Elbette en kolay ekonomik politika kalkınmayı dengeli hale getirmektir. Hiçbir kabileyi kalkınmadan mahrum etmeyin ve hiçbir kabilenin tüm kalkınma politikasını ele geçirmesine izin vermeyin. Gerçek kalkınmadan bahsediyoruz, marjinal kalkınmadan değil.” (K13)

K13, önceki politikaların aksine, ulusal kimlik ve bütünleşme sürecinde sosyal ve psikolojik politikalara öncelik verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca, kalkınma sürecinin her kabileyi kapsayacak şekilde dengeli olması gerektiğini belirterek, marjinal kalkınmadan kaçınılması gerektiğini ifade etmektedir. K13'ün görüşü, ulusal bir kimliğin güçlenebilmesi için toplumsal adaletin ve eşitliğin sağlanması gerektiğini göstermektedir.

¹⁰ Sudan'da "nefir" olarak bilinen gelenek, kuşaktan kuşağa aktarılan ve özellikle kırsal kesimde yaygın olan bir dayanışma biçimidir. Bu uygulama, köylerde ve mahallelerde yaşayan bireylerin hasat mevsimi gibi dönemlerde birbirlerine gönüllü olarak yardım etmelerini, örneğin ev yapımı ya da ürün toplama gibi işlerde kolektif bir şekilde seferber olmalarını ifade eder. Nefir, topluluk içindeki yardımlaşma, dayanışma ve sosyal bağlılık değerlerinin güçlü bir göstergesi olarak kabul edilir. Bu gelenek, Türkçede "imece" olarak çevrilebilir.

Katılımcıların ifadeleri, Sudan'ın ulusal kimliğinin inşasında etnik ve kültürel çeşitliliğin dikkate alınması gerektiği konusunda ortak bir görüş sergilemektedir. Çeşitliliği dışlanmaması, yerel toplulukların kapsanması ve kapsayıcı sosyal politikaların uygulanması, toplumsal bütünleşme ve dayanışmanın temel koşulları olarak öne çıkmaktadır. Bu çerçevede, ulusal kimliğin inşasında yerel kimliklerin dışlanmadan sürece dâhil edilmesi gerektiği yönünde güçlü bir uzlaşma gözlenmektedir. Ayrıca, nüfusun büyük ölçüde Müslüman ve Arapça konuşur olması, kaynakların adil dağıtımıyla birleştiğinde Sudan'da kapsayıcı bir ulusal kimlik inşasının mümkün olabileceğini göstermektedir.

3.4.6. Kültürel ve Etnik Çeşitlilik

Kültürel ve etnik çeşitlilik, modern ulus-devletlerin yalnızca bir zorluk değil, aynı zamanda toplumsal bütünleşme ve ulusal kimliğin kapsayıcı biçimde inşası için güçlü bir kaynak olarak değerlendirilebilir. Siyaset Bilimci Will Kymlicka'ya göre, çokkültürlülük politikaları, farklı etno-kültürel toplulukların tanınması ve temsil edilmesi yoluyla hem bireysel hem de kolektif aidiyet duygusunu güçlendirir (Kymlicka, 1995). Bu bağlamda, Sudan'ın “minyatür Afrika” olarak tanımlanması, etnik çeşitliliğin bir bölünme değil, ulusal aidiyetin zenginleştirici ve kapsayıcı bir parçası haline getirilebileceğini göstermektedir. Kültürel ve Etnik Çeşitlilik teması bağlamında katılımcıların görüşleri analiz edilirken, özellikle Sudan'ın etnik çeşitliliğine dikkat çektikleri görülmektedir. Bu doğrultuda ilk olarak K4 şu ifadeyi dile getirmiştir:

“Peki Sudan'ı en çok sevmemi ve Sudan halkını gururla tanımamı sağlayan şey nedir? Etnik çeşitliliğimiz, dil çeşitliliğimiz, kültürel çeşitliliğimiz çok fazla ve minyatür Afrika olarak kabul ediliyoruz. Sudan'dan ayrıldıktan sonra bu noktayı fark ettim. Bizi Sudanlılar olarak farklı kılan şey kültürel çeşitliliğimizdir.” (K4)

K4'ün ifadesi, Sudan'daki kültürel ve etnik çeşitliliğin ulusal kimliği şekillendiren önemli bir unsur olduğunu vurgulamaktadır. Katılımcı, Sudan'ın etnik ve kültürel çeşitliliğini, ülkenin benzersizliğini ortaya koyan bir güç olarak tanımlar ve bu çeşitliliği Sudan'ı sevmeye ve tanıma sebebi olarak görür. “Minyatür Afrika” olarak adlandırılmasının, Sudan'daki çeşitliliği yansıtan bir özellik olduğunu belirtir. K2 ise şu ifadeyi kullanmıştır:

“Sudan bir ülke olarak kendi kimliğiyle gelişip ortaya çıktığı anlamına gelir ve bahsettiğim gibi bu kimlik Sudan'da çeşitlilik anlamına gelir, bu bizim kimliğimizdir, tıpkı Sudanlı dediğimiz gibi bu topraklara veya coğrafi noktaya

aitsiniz demektir, bu kimliği vermek için birçok faktör devreye girer ve bu kimlik içinde etnik köken anlamına gelebilir, Nuba, Araplar, Afrikalılar, bu üç etnik grup dine ve çevreye bağlıdır. İslam'dan önce Hristiyanlık Sudan'a girdi ve yayıldı, ardından İslam geldi.” (K2)

K2'nin ifadesi, Sudan ulusal kimliğinin temelinde kültürel ve etnik çeşitliliğin yer aldığını göstermektedir. Katılımcı, bu kimliği coğrafi aidiyetin ötesinde tarihsel, dini ve etnik unsurların bileşimi olarak tanımlamaktadır. Nuba, Arap ve Afrikalı unsurların birlikte vurgulanması, Sudan'daki kimliğin homojen değil, çok kimlikli bir yapıya dayandığını ortaya koymaktadır. K6 ise şu ifadeler söylemiştir:

“Sudan devleti içinde en fazla kriz çıkaran unsur hükümettir. Çoğu hükümet bazı kültürel bileşenlerin çeşitliliğini tanımıyor ve bu durum ulusal kimliğin inşasında büyük etkiye sahip.” (K6)

K6'nın ifadesi, Sudan'daki kültürel ve etnik çeşitliliğin yeterince tanınmadığını ve bu durumun ulusal kimlik inşasında temel bir engel oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Bu görüş, kültürel çeşitliliğin sadece toplumsal değil, aynı zamanda siyasal bir mesele olduğunu göstermekte ve kapsayıcı bir kimlik politikası ihtiyacını öne çıkarmaktadır.

K15 ise şu ifadeleri kullanmıştır:

“Sudan'ın bileşenleriyle bile sorun yaşıyorsunuz. Sudan'ın bileşenleri, dini, etnik, kültürel ve dilsel çeşitlilik de dahil olmak üzere kültürel olarak çeşitlidir. Bu anlaşılırsa, aslında insan değerlerine göre yaşamak, insan koşullarına göre yaşamak, insan anlamlarına göre yaşamak anlamına gelir. İnsan kimliğiyle yaşamak demektir ve benim kimliğim Sudanlı bir hümanist olmamdır.” (K15)

K15'in ifadesi, Sudan'daki kültürel, dini ve etnik çeşitliliğin toplumsal ilişkilerde yeterince içselleştirilmediğini ve bunun kimlik çatışmalarına zemin hazırladığını ortaya koymaktadır. K8 şu sözleri ifade etti:

“Kültürel çeşitliliğe, etnik, ırksal, dinsel ve dilsel çeşitliliğe saygı göstermek ve yönetimde kültürel çeşitliliğe saygı ile birleşik bir ulusal kimlik yaratma arasında denge kurmak.” (K8)

K8'in vurguladığı husus, Sudan'da var olan kültürel çeşitliliğin yalnızca tanınması değil, bu çeşitliliğe saygı temelinde yönetim anlayışı geliştirilmesidir. Katılımcı, etnik, ırksal, dinsel ve dilsel çeşitliliğin bir tehdit değil, birleştirici bir ulusal kimlik inşasında temel alınabilecek unsurlar olduğunu savunur.

Katılımcılar, Sudan'daki kültürel ve etnik çeşitliliği ulusal kimliğin temelini oluşturan bir zenginlik olarak görmektedir. Bazı katılımcılar, bu çeşitliliği Sudan'ın gurur kaynağı olarak değerlendirirken, diğerleri ise bu çeşitliliği insan hakları ve hümanist bir bakış açısıyla ele almayı önerir. Çeşitliliğin tarihsel ve dini arka planı da göz önünde bulundurularak, ulusal kimliğin bu çeşitliliği kapsamaması gerektiği vurgulanmaktadır. Ancak, hükümetlerin bu çeşitliliği tanımaması, ulusal kimlik inşasında ciddi krizlere yol açabileceği eleştirilmektedir. Genel olarak katılımcılar, Sudan'daki mevcut kültürel çeşitliliğin—Arap, Afrikalı, Nuba ve İslami unsurların—karşılıklı uzlaşısı ve ortak paydalar etrafında bir araya getirilmesi halinde, kapsayıcı bir ulusal kimlik inşasına katkı sağlayabileceğini ileri sürmektedir.

3.4.7. Sudan'da Kabile ve Irk Algısı

Fenton'ın vurguladığı gibi, etnik ve ırksal kategoriler akışkan ve sosyal olarak inşa edilmiş olup, belirli toplumsal ve siyasi bağlamlarda anlam kazanır (Fenton, 2001) bu anlamda Sudan'daki kabile ve ırk algısının incelenmesi için önemli bir çerçeve sunmaktadır. Sudan'da Kabile ve Irk Algısı teması çerçevesinde K2 şu ifadelerde bulunmuştur:

“Sudan'daki Arapların bir ırk olmadığını söyleriz. Arapça dildir. Resullah (s.a.v) ırkçılığı ve kabileciliği ortadan kaldırmaya çalışmıştır, böylece insanlar birbirinden ayırt edilmeyecek ve farklılaştırılmayacaktır. Düşmanlık olmayacaktır. Farklı kabileler arasında bütünleşme ve uyum olmalıdır. Bir Sudanlı olarak, beni ayıran birçok şey olduğunu hissediyorum. Arap ve Afrikalı olduğumuzu iddia etmiyorum. Biz Sudanlıyız. Buradaki Sudan kelimesi size bir karışım olduğunuz hissini veriyor.”

(K2)

K2'nin ifadesi, Sudan'daki kabile ve ırk algısına ilişkin kimliksele bir belirsizliğe ve melezliğe işaret etmektedir. Katılımcı, "Araplık" ve "Afrikalılık" yerine "Sudanlılık" kimliğini kapsayıcı ve sentezleyici bir üst kimlik olarak konumlandırmaktadır. Araplığı bir ırk değil, bir dil olarak tanımlaması, etnisite ile dil arasındaki farkı vurgular. Ayrıca, Hz. Muhammed'in (s.a.v) kabileciliğe karşı tutumuna atıf yaparak, dinsel söylem üzerinden etnik ayrışmalara karşı bir birliktelik ve uyum çağrısı dile getirilmektedir. Bu yaklaşım, inşaacı (constructivist) kimlik kuramlarıyla uyumlu şekilde, kimliğin sabit değil, tarihsel, kültürel ve toplumsal olarak şekillenen bir olgu olduğunu göstermektedir.

K11 ise şu sözleri söylemiştir:

“Ben hiçbir zaman kimlik sorunu düşünmüyorum, ırk sorunu diye bir şey yok. Sudan'ın sorununun kültür olduğunu düşünmüyorum. Sudan'ın sorunu hükümetlerdir.” (K11)

K11'ün ifadesi, Sudan'daki kimlik, ırk ve kültür temelli açıklamaları reddederek, sorunun kaynağını doğrudan siyasi yapıya, yani yönetsel aktörlere atfetmektedir. Katılımcı, etnik ya da kültürel çatışmaların asli bir sorun olmadığını, bunların hükümetlerin başarısız politikalarının sonucu veya söylem düzeyinde inşa edilen ikincil meseleler olduğunu ima etmektedir. Bu bakış açısı, yapısalcı yaklaşımlar ile örtüşmekte ve bireysel ya da grup kimliklerinden ziyade kurumsal ve sistemsel dinamikleri analiz odağına almaktadır. Bu bağlamda K14 şu sözleri ifade etmiştir:

“İrksal kimlikler masum ve çok doğal bir şeydir. Bir toplumun farklı değerlere sahip olması çok doğaldır. Amerika'ya bakabilirsiniz, yani ne kadar çeşitli olduğuna ve birçok insana bakabilirsiniz, ne kadar çeşitli olduklarına ve nasıl barış, istikrar ve güvenlik yaratabildiklerine bakabilirsiniz. Dolayısıyla etnik çeşitlilik, hatta mezhepsel çeşitlilik, tarihsel çeşitlilik, renk çeşitliliği. Bütün bunlar çok doğaldır ve devletin önyargılı, başkalarının kimlikleriyle çatışan bir kimliğe sahip olması durumunda sorun haline gelir.” (K14)

K14, etnik ve irksal çeşitliliği toplumların doğal bir parçası olarak görerek, bu çeşitliliğin tek başına bir sorun kaynağı olmadığını savunmaktadır. Katılımcı, istikrarın sağlanmasında belirleyici olanın toplumun çeşitliliği değil, devletin bu çeşitliliğe karşı tutumu olduğunu belirtir. Devletin kimlikler karşısındaki önyargılı yaklaşımı, toplumsal uyumu zedeleyen temel etmendir. K4 ise, Hartum Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmakta ve Sudan'da bu alanda saha araştırmaları gerçekleştirmiştir. Bu nedenle, kabile ve ırk algısı bağlamında şu ifadeleri kullanmıştır:

“Kültür, etnisiteyi her şeyden daha fazla şekillendirir. Ancak Sudan'da ırk ve etnik köken arasında büyük bir karışıklık var. Etnik kökenini karıştıran her kişi size örneğin, "Sonuçta büyükbabam El-Abbas" der, bu da benim bir Arap olduğum, Arap kökenli olduğum anlamına gelir. Etnik kökenim Arap kökenli etnik kökene aittir, ancak oradaki insanlar etnik kökenin daha sonra gelen bir şey olduğunu bilmezler. Gen (DNA) incelendiğinde etnik kökene rastlanmadı. Etnik köken, belirli bir yerdeki kültürlerin bir grubudur. Irk, genlerde ortaya çıkan genetik bir ihtiyaçtır. Kontrol edemediğimiz biyolojik bir ihtiyaçtır.” (K4)

K4, Sudan'daki ırk ve etnik köken algısının sıklıkla karıştırıldığını vurgulayarak, etnisitenin kültürel bir inşa olduğunu savunmaktadır. Katılımcı, etnik kökenin biyolojik değil, kültürel bir aidiyet biçimi olduğunu belirtirken, ırkı ise genetik düzeyde, kontrol

edilemeyen bir gerçeklik olarak tanımlar. Bu yaklaşım, etnisiteyi toplumsal ve tarihsel bağlamda şekillenen bir kimlik olarak ele alan sosyal inşaacılıkla örtüşmektedir. K12 ise şu ifadeyi kullanmıştır:

“Ben bunlara kültürel (ve bazen etnik) kimlikler diyorum ve bunun onlar için doğru isim olduğunu düşünüyorum çünkü etnik kimlikler ismi Sudanlılar arasında farklı ırkların varlığını varsayıyor, oysa gerçekte tüm insanların farklı ırkları (bilimsel anlamda) yok bunun yerine farklı kültürel/etnik kimlikler var.” (K12)

K12, Sudan’daki kimlik farklılıklarını açıklarken, etnik ve kültürel kimlikleri birbirine yakın ama biyolojik ırk anlayışından bağımsız kavramlar olarak ele almaktadır. Katılımcı, biyolojik anlamda farklı ırkların varlığını reddederek, Sudanlılar arasındaki farklılıkların temelde kültürel olduğunu savunur. Bu yaklaşım, etnisiteyi sabit ve biyolojik değil, toplumsal olarak inşa edilen bir aidiyet biçimi olarak gören sosyal inşaacılıkla uyumludur.

K3 ise şu ifadeleri kullanmıştır:

“Sudan’ın bazı bölgelerini veya siyasi merkezlerini kontrol etmek için etnik meseleye daha büyük bir boyut kazandırdıkları anlamına geliyor. Bu onların projesiyle de örtüşüyor çünkü etnik konuları siyasi projeleri geçirmek için kullandılar. Mesela Darfur’daki eyaletler eskiden üç eyaletti. Bir ara beş eyalet oldu. Üniter devletin içinde bile etnik ayrışma vardı, coğrafi alanlar etnik meselelere göre bölünüyordu. Karar, bölgedeki etnik topluluğun büyüklüğüne göre verilecek. Dolayısıyla İslamcıların politikası kurumsal bir toplum inşa etme pahasına etnisite sorununa daha fazla rol vermek olmuştur. Mezunların ve eğitimli insanların toplumun genel vizyonunun şekillenmesinde ve yönlendirilmesinde rol oynaması gerekiyordu.” (K3)

K3, etnisitenin Sudan’da yalnızca toplumsal bir olgu değil, aynı zamanda siyasal bir araç olarak kullanıldığını vurgulamaktadır. Katılımcı, özellikle İslamcı dönemde etnik farklılıkların siyasi projelerin uygulanmasında stratejik biçimde araçsallaştırıldığını belirtir. Etnisiteye dayalı idari bölünmelerin, kurumsal bütünlüğü zayıflattığı ve toplumsal ayrışmayı derinleştirdiği ifade edilmektedir. Katılımcılar, "Sudan’da Kabile ve Irk Algısı" teması çerçevesinde farklı bakış açıları sunmaktadır. Bazıları, etnik ve ırksal farklılıkların doğal olduğunu ve toplumda uyum sağlanması gerektiğini savunarak kapsayıcı bir kimlik anlayışı benimsemektedir. Diğer bir grup, etnisitenin iktidar tarafından araçsallaştırıldığını ve siyasi projelere hizmet ettiğini belirterek yapısal eleştirilerde bulunmaktadır. Ayrıca, ırk ve etnisite kavramlarının karıştırıldığını ve

kimliğin kültürel bir inşa olduğunu vurgulayan görüşler de mevcuttur. Son olarak, bir katılımcı, tüm bu yaklaşımları reddederek, sorunun yalnızca hükümetlerin yapısal krizlerinden kaynaklandığını öne sürmektedir.

3.4.8. Etnik Kimliklerin Dönüşümü

Etnik kimlikler tarihsel, politik ve sosyo-kültürel süreçler içerisinde sabit değil, sürekli dönüşen yapılar olarak değerlendirilir. Anthony D. Smith ve Rogers Brubaker gibi kuramcılar, etnik kimliğin devlet politikaları ve ideolojik müdahalelerle yeniden tanımlanabildiğini, bu sürecin kapsayıcı olabileceği gibi dışlayıcı biçimlerde de gerçekleşebileceğini vurgular (Brubaker, 2004). Bu tema çerçevesinde, İslamcı dönemde Sudan'daki etnik kimliğin dönüşümü ve bu dönüşümün toplumsal etkileri katılımcı ifadeleri doğrultusunda analiz edilmektedir. Bu bağlamda, İslamcı yönetim döneminde uygulanan politikalar üzerine K10 şu ifadeyi kullanmıştır:

“Sudan'da etnik kimliklerin değiştiğini görüyorum, ancak bu olumlu yönde değil. Sudan'da kültürel çeşitlilik henüz istenilen düzeyde gelişmemiştir. Yasaklanan bazı miraslar ve kimlikler var, mesela şarkılar, İslamcılar bazı kimlikleri göz ardı ederek kendi kimliklerini öne çıkardılar.” (K10)

K10'un ifadesi, Sudan'daki etnik kimliklerin zamanla dönüşüme uğradığını ancak bu dönüşümün kapsayıcı değil, dışlayıcı bir süreçle gerçekleştiğini belirtmektedir. Katılımcı, İslamcı yönetimlerin belirli kimlik unsurlarını yeterince görünür kılmadığını ve kendi ideolojik çerçevelerini öne çıkaran bir kimlik modeli benimsediğini belirtmektedir. Bu durum, kültürel çeşitliliğin sınırlı biçimde yansıtılması ve bazı etnik aidiyetlerin ulusal kimlik içinde daha dar bir şekilde temsil edilmesi olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda K1 ise şu ifadeleri kullanmıştır:

“Sudan'da etnik kimlikler kültürel açıdan bir miktar değişime uğramış olup İslamcı yönetimi döneminde Arap dilinin tanımlanmasına katkıda bulunmuşlar ve Araplaştırma politikası izlemişler, bazı kabile fertleri kültür ve dillerini unutmuşlar. İslamcıların kültürel bir projesi vardı ve onu hayata geçirdiler.” (K1)

K1'in ifadesi, Sudan'da etnik kimliklerin özellikle İslamcı yönetim döneminde kültürel olarak dönüştüğünü ve bu dönüşümün Araplaştırma politikasıyla yönlendirildiğini ortaya koymaktadır. Katılımcı, bazı kabilelerin kendi kültürel unsurlarını terk ederek bu politikaya uyum sağladığını belirtmektedir. Bu durum, etnik kimliklerin devlet destekli

kültürel projeler aracılığıyla şekillendiğini göstermektedir. K5 ise şu şekilde yanıt vermiştir:

“Zorlukların çoğu politik farklılıklardan kaynaklanmaktadır çünkü etnik farklılıklar bile kendi başlarına büyük bir sorun değildir. Aksine, sorun bu etnik farklılıkları politik amaçlarda kullanmaktan kaynaklanmaktadır.” (K5)

K5’in ifadesi, etnik kimliklerin doğası gereği çatışma kaynağı olmadığını, esas sorunun bu kimliklerin politik çıkarlar doğrultusunda araçsallaştırılmasından kaynaklandığını vurgular. Katılımcı, politik manipülasyonun etnik farklılıkları sorun haline getirdiğini ileri sürmektedir. Bu yaklaşım, etnik kimlik dönüşümünü siyasi yapı ve stratejilerle ilişkili bir süreç olarak değerlendirir. K3 ise şu sözleri söylemiştir:

“Etnik kimlik devlete hiçbir fayda sağlamaz, sadece kendi çıkarlarına hizmet eder. Ancak bu çeşitlilik, hoşgörülü bir toplum inşa etme ve yaratma sürecinde kullanılabilir. Hoşgörülü bir toplum yaratarsanız, tüm bu çeşitliliği sosyal bir çerçevede kabul edersiniz ve uyumlu bir toplum yaratabilirsiniz. Böylece, uyumlu bir toplum, kurumlar inşa etme meselesine hizmet edebilir. Ancak kurumlar kabile toplumu temelinde inşa edilemez. Bu kurumların etnik bir mesele üzerine inşa edilmesi, reform sürecinin önündeki en büyük engeldir. Devletin her kurumunun reforma tabi tutulması gerekir. Çünkü etnik kimliğe dayalı bu tür kurumlar, bazen reform sürecine direnç göstermektedir.” (K3)

K3’ün ifadesi, etnik kimliğin doğrudan devlete katkı sağlamasa da, hoşgörü temelli bir toplumsal yapıda olumlu bir unsur olabileceğini vurgular. Katılımcı, kurumların etnik temeller üzerine inşa edilmesini eleştirerek bunun kurumsal reformların önünde engel oluşturduğunu belirtir. Bu durum, etnik kimliklerin toplumsal uyum için bir zenginlik olabileceğini, ancak kurumsal yapıların etnik esaslara göre kurulmasının sınırlayıcı sonuçlar doğurabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda K6 şu ifadeleri kullanmıştır:

“Sudan’da etnik kimlikler, bugüne kadar Sudan’daki etnik bileşenler arasında bir sorun yoktu. Bunların arasında etnik kimlikler olumsuz etkilenmedi. Bazı hükümetler kültürel veya etnik bileşenler arasında sorun yarattılar.” (K6)

K6’nın ifadesi, Sudan’daki etnik kimliklerin tarihsel olarak bir arada var olabildiğini ve bu kimlikler arasında doğrudan bir çatışma olmadığını savunur. Katılımcıya göre, etnik kimlikler arasındaki sorunlar doğrudan bu kimliklerden değil, bazı hükümetlerin izlediği politikalar sonucu ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım, etnik çeşitliliği nötr bir unsur olarak

değerlendirirken, çatışmaların kaynağını siyasal müdahalelere dayandırır. K16 şu sözleri eklemiştir:

“İslamcı iktidar etnik kimliklerin sorunlarını çözmeye çalıştı, ancak bu yeterli olmadı ve politikaları etnik çatışmaya dönüştü, barış anlaşması imzaladı, ancak bir sonuç elde edemedi.” (K16)

K16’nın ifadesi, İslamcı iktidarın etnik kimliklere yönelik çözüm girişimlerinin yetersiz kaldığını ve bu politikaların tersine etnik çatışmaları derinleştirdiğini savunur. Barış anlaşmalarına rağmen somut ve kalıcı bir çözüm elde edilemediği vurgulanmaktadır. Bu durum, çözüm sürecinin yüzeysel kaldığına ve uygulamada başarısız olduğuna işaret eder. K11 bu bağlamda şunu söylemiştir:

“Elbette evrimleşmekten çok, daha fazla değişti. Devlete karşı daha fazla hassasiyet duymasından dolayı değişti. İkincisi, tabii ki siyasi talepleri olan silahlı örgütlerin oluşturulması sürecine yönelikti. Bu durum İslamcı öncesi dönemde açıkça mevcut değildi veya genel bir gelenektir.” (K11)

K11’in ifadesi, etnik kimliklerin zamanla evrimsel değil, daha çok tepkisel biçimde değiştiğine işaret eder; bu değişimin özellikle devlete karşı artan duyarlılık ve siyasi taleplerle bağlantılı olarak geliştiği belirtilmektedir. Etnik kimliklerin dönüşümünün, silahlı örgütlerin ortaya çıkışıyla daha belirgin hale geldiği ve bu durumun İslamcı öncesi döneme kıyasla yeni bir nitelik taşıdığı vurgulanır. Bu analiz, etnik kimliğin siyasi bağlamda yeniden şekillendiğini ve dönüşümün sosyopolitik dinamiklerle doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koyar.

Özetle Katılımcılar, Sudan’daki etnik kimliklerin zamanla baskı, Araplaştırma politikaları ve kültürel dışlamalar nedeniyle değişime uğradığını belirtmiş; bazı katılımcılar bu dönüşümün devlet politikalarının bir sonucu olduğunu vurgulamıştır. Etnik çeşitliliğin tek başına bir tehdit oluşturmadığı, ancak bu çeşitliliğin siyasi araç haline getirilmesinin çatışmaları tetiklediği yönünde ortak bir görüş öne çıkmıştır. Bazı katılımcılar ise etnik kimliklerin toplumsal uyumun temeli olabileceğini savunmuş, ancak mevcut yapının bu potansiyeli bastırdığını ve kurumsal düzeyde etnik temelli yapılanmanın reformları zorlaştırdığını ifade etmiştir.

3.4.9. Etnik Grupların Siyasi Temsili ve Katılımı

Etnik grupların siyasi temsili ve katılımı, demokratik meşruiyetin ve toplumsal barışın sağlanmasında temel bir unsurdur. Arend Lijphart'ın “*konsosyasyo-nel demokrasi*” modeli, etnik ve kültürel olarak bölünmüş toplumlarda kapsayıcı temsiliyetin istikrar için şart olduğunu vurgular (Lijphart, 1977). Ancak Sudan gibi çok-etnili devletlerde, merkeziyetçi politikalar, marjinal grupların siyasal sistem dışında kalmasına ve bu nedenle temsiliyetin sembolik düzeyde kalmasına neden olmaktadır. İslamcı siyasi süreçle birlikte artış gösteren çatışmalar, etnik kimlik vurgusunu belirgin biçimde artırmıştır. Özellikle Darfur ve Nuba Dağları'nda yaşanan çatışmalar, farklı etnik gruplar arasındaki hassasiyetleri derinleştirmiştir. Bu tema kapsamında, Sudan'daki etnik grupların siyasi temsili ve devlete katılım düzeyine ilişkin katılımcı görüşleri analiz edilmektedir. Bu bağlamda, K8 şu ifadeleri kullanmıştır: “Sudan'daki etnik grupların temsil ve katılım düzeyine ilişkin değerlendirmem, yanlış bir temsildir ve devletin onlara karşı uyguladığı marjinalleştirme politikasından gerçekten etkilenen gerçek paydaşları ve yerel toplulukları temsil etmemektedir.” K8 katılımcının ifadesi, Sudan'daki etnik grupların siyasi temsili adil ve kapsayıcı olmaktan uzak olduğunu ortaya koymaktadır. Bu temsilin, marjinalleştirilmiş toplulukların gerçek çıkarlarını yansıtmadığı ve devletin dışlayıcı politikalarının bir sonucu olduğu vurgulanmaktadır. Bu durum, temsiliyetin sadece sembolik düzeyde kaldığını ve yerel toplulukların siyasal süreçlerden dışlandığını göstermektedir. Bu bağlamda K12 şu ifadeleri eklemiştir:

“Kurtuluş Rejiminin merkezi kimlik için belirlediği dar sınıflandırmaya ait olmayan grupların temsil ve siyasi katılım düzeyine gelince, bu karmaşık bir konudur, çünkü temsil kendi başına, rejimle siyasi olarak katılmayı kabul eden bazı figür ve isimlerin seçilmesi yoluyla, rejimin bu kimlikleri benimsediği ve kontrol altında tuttuğu anlamına gelmez, daha ziyade, rejim onları, Sudan'ın çeşitli gruplarının siyasi katılımını ve adil temsiliyetini gerçekten destekleyen politikalar olmaksızın, kendi aygıtlarında ve medya cephesinde bireyler olarak kullanmıştır.” (K12)

K12'nin ifadesine göre, Kurtuluş rejimi etnik grupların gerçek ve adil siyasi temsiliyetini sağlamaktan ziyade, bu grupları sembolik düzeyde temsil eden bireyler aracılığıyla kendi iktidar aygıtlarına entegre etmeye çalışmıştır. Bu temsil, kapsayıcı bir siyasal katılımı yansıtmaktan uzak olup, rejimin kendi meşruiyetini pekiştirme stratejisinin bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Böylece K12, siyasi temsiliyetin yalnızca şeklen var olduğunu, içeriğinin ise rejimin kontrolü altında kaldığını ileri sürmektedir. Bu bağlamda K5 şunu eklemiştir:

“İslamcı dönemde resmi katılım en fazla dönemdi. Evet, İslamcı dönemde, kabilelerin, etnik grupların ve hatta dini grupların temsil edildiği en fazla dönemdi. Ancak bu katılım veya bu sembolik katılım, bunun farklı bir dini gruptan geldiği anlamına gelir, ancak İslamcıların kendi amaçlarına hizmet etmediğiniz sürece buna gelemesiniz.” (K5)

K5’in ifadesine göre, İslamcı dönemde çeşitli etnik, kabilesele ve dini grupların temsili en yoğun biçimde gerçekleşmiş olsa da, bu temsil çoğunlukla sembolik düzeyde kalmıştır. Katılımın sınırları, İslamcı rejimin çıkarlarına hizmet edilip edilmemesiyle çizilmiştir, yani gerçek siyasi katılım yerine ideolojik uyuma dayalı bir seçicilik söz konusudur. K10 ise şu sözleri ifade etmiştir:

“Benim bakış açım göre, Sudan'daki farklı etnik grupların temsil düzeyi ve siyasi katılımı, örneğin Sudan parlamentosuna baktığımızda, etnik kimliklerin veya etnik grupların temsilinin basit ve çok zayıf bir düzeyde olduğunu görüyoruz. Temsiliyet var, çoğunluğu bölgesel ve temsiliyet etnik gruplardan değil siyasi partilerden geliyordu, bu da sorunlara yol açtı. Yönetim veya otorite konusunda bir karar alındığında, bazı bölgelerin diğer bölgelere göre daha fazla temsil edildiğini, bunun dışlayıcı bir temsil olduğunu ve katılımın zayıf olduğunu görüyorsunuz.” (K10)

K10’un ifadesi, Sudan'daki etnik grupların siyasi temsiliyetinin oldukça sınırlı ve zayıf olduğuna işaret etmektedir. Temsiliyetin daha çok siyasi partiler aracılığıyla ve bölgesel bazda gerçekleşmesi, etnik grupların doğrudan temsiline engel olmuş ve bu durum bölgesel eşitsizlikleri derinleştirmiştir. K7 ise şu yanıtı vermiştir: “Katılım çok güzeldi ama bazı sorunlar da vardı, hiçbir bileşenin dışarıda bırakılmaması lazım, herkesin katkısı var, dolayısıyla herkese yer olması lazım.” K7’nin ifadesi, katılım sürecinin olumlu yönlerine dikkat çekerken kapsayıcılık ilkesinin önemini vurgulamaktadır. Katılımcı, tüm bileşenlerin sürece dahil edilmesinin gerekliliğini savunmakta ve dışlanmanın olumsuz etkilerine dolaylı şekilde işaret etmektedir. K9 şu ifadeleri kullanmıştır:

“Etnik grupların harika bir temsili olduğunu düşünüyorum. İslamcı dönemde büyük temsiliyet. Etnik gruplar açısından çok iyi temsil edilmişti. Merkezi otorite vardı, devlet otoritesi vardı ve etnik grupların iktidara katılımı çok genişti.” (K9)

K9’un değerlendirmesi, İslamcı dönem boyunca etnik grupların temsil düzeyinin yüksek olduğu ve devlet otoritesinin bu temsiliyeti desteklediği yönündedir. Katılımcı, merkezi otoritenin varlığını, etnik grupların geniş katılımı ile ilişkilendirerek bu süreci olumlu bir gelişme olarak sunmaktadır. Bu ifade, temsiliyet düzeyi konusunda olumlu bir algı sunarken, diğer katılımcıların marjinalleşme ve dışlayıcılıkla ilgili vurgularıyla

çelişmektedir. K16 ise şu sözleri eklemiştir: “Herkesi memnun eden bir temsiliyet olmadı, yüzeysel bir temsiliyet oldu ve özellikle bazı kabileler olmak üzere çoğu insan, devlet düzeyindeki temsiliyetten memnun olmadıkları için sıkıntı yaşadılar. Çözülmemiş etnik ve bölgesel sorunlarımız var.” K16’nın değerlendirmesi, Sudan’daki siyasi temsilin yüzeysel kaldığını ve toplumun geniş kesimlerini, özellikle bazı kabileleri tatmin etmediğini ortaya koymaktadır. Bu görüş, temsiliyetin sadece görünürde sağlandığını, ancak yapısal düzeyde birçok etnik ve bölgesel sorunun çözülmediğini ima etmektedir. K17 ise şu sözleri söylemiştir:

“İslamcı dönemdeki temsil düzeyi tümüyle biçimsel ve gerçek dışıydı. İktidarı elinde tutabilmek için, yerleşim yerlerini kabile esasına göre böldüler. Güney Darfur Eyaletindeki yerleşim yerlerine baktığınızda hepsinin sadece kabile temelinde bölünmüş olduğunu görürsünüz.” (K17)

K17’nin ifadesi, İslamcı dönemdeki siyasi temsilin daha çok biçimsel olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcı, özellikle Güney Darfur Eyaleti’nde yerleşim yerlerinin sadece kabile temeline dayalı bir biçimde yapılandırıldığını belirtmektedir. Son olarak K4 şu sözleri eklemiştir:

“Muhallif olan herkes hapse atılıyordu. Dolayısıyla temsiliyet yoktu. Var olan temsiliyet bile sembolikti. Silah kaldıran bir hareket olsaydı, onlara "Gelin sizi yatıştıralım. Size üç tane, mesela parlamentoda üç sandalye verelim" derdi. Ama onların varlığı sembolik veya şekli olurdu, yani onlar karar veremezdi.” (K4)

K4’ün ifadesi, Sudan’da siyasi temsiliyetin büyük ölçüde sınırlı ve sembolik olduğunu vurgulamaktadır. Katılımcı, muhaliflerin karar alma süreçlerinden dışlanmalarını, gerçek bir temsiliyetin olmaması olarak tanımlar. Bu durum, iktidarın, yalnızca kendi çıkarlarını güvence altına almayı amaçlayan, karar alma yetkisi olmayan bir temsiliyet biçimini dayattığını gösteriyor.

Özetle katılımcıların ifadeleri, Sudan’daki etnik grupların siyasi temsili ve katılım düzeyinin sınırlı ve çoğunlukla sembolik olduğunu ortaya koymaktadır. Bazı katılımcılar, İslamcı dönemde etnik gruplara ve bazı silahlı gruplara temsiliyet verildiğini belirtirken, diğerleri ise bu temsiliyetin yetersiz ve gerçek anlamda katılım sağlamadığını vurgulamıştır. Genel olarak, etnik grupların çoğu zaman sadece yerel düzeyde temsil edildikleri, ancak karar alma süreçlerinden dışlandıkları ifade edilmiştir. Bozbaş’a (2025) göre, kalıcı toplumsal barış için etnik ve ideolojik çeşitliliği kapsayan çoğulcu bir

yaklaşım ile, Güney Afrika'daki Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu benzeri mekanizmaların Sudan bağlamında geliştirilmesini önermektedir (Bozbaş, 2025).

3.4.10. Etnik Çeşitliliğin Yönetilememesi

Etnik çeşitliliğin yönetilememesi, devletin meşruiyetini zedeleyen ve siyasi istikrarsızlığı artıran başlıca faktörlerden biridir. Donald Horowitz'ın "*etnik çatışma teorisi*", kapsayıcı olmayan politikaların ve kimlik temelli dışlamaların, etnik gruplar arasında güvensizlik ve düşmanlık yarattığını vurgular (Horowitz, 1985). Sudan'da olduğu gibi, çeşitliliği bir zenginlik değil tehdit olarak gören yönetim anlayışları, uzun vadede çatışma döngülerini beslemekte ve demokratikleşme süreçlerini kesintiye uğratmaktadır. Bu tema kapsamında, Sudan'daki farklı etnik grupların varlığı ve bu grupların İslamcı hükümet döneminde nasıl yönetildiğine dair katılımcı görüşleri analiz edilmektedir. Sudan'da ulusal kimlik inşası sürecinde etnik kimliklerin karşılaştığı zorluklar, etnik çeşitliliğin yönetim ve toplumsal uyum üzerindeki etkileri bağlamında değerlendirilmektedir. Katılımcılar, İslamcı hükümetin uyguladığı politikaların bazı etnik grupları dışlayıcı nitelikte olduğunu ve bu durumun ulusal kimlik inşasını olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Bu çerçevede, K4 şu ifadeleri kullanmıştır:

"Kabile çeşitliliğinin kötü yönetilmesi nedeniyle ülke savaşlarla dolu kaldı. Sömürgecilik gittiğinden beri saf bir bağımsızlık olmadı çünkü devrimlerle dolu, darbelerle dolu ve Sudan'ı yönetmek ve etnik ve kültürel çeşitliliği yönetmek için en kötü dönem Kurtuluş Hükümeti'nin 30 yıllık dönemi idi." (K4)

K4'ün ifadesi, Sudan'da etnik çeşitliliğin etkin yönetilememesinin uzun süreli çatışma döngülerine ve siyasi istikrarsızlığa yol açtığını ortaya koymaktadır. Katılımcı, özellikle Kurtuluş Hükümeti'nin 30 yıllık iktidar sürecini, etnik ve kültürel çeşitliliği yönetme konusunda en başarısız dönem olarak tanımlayarak, bu sürecin ülkede darbelere ve devrimlere zemin hazırladığını belirtmektedir. Bu değerlendirme, çeşitliliğin kapsayıcı politikalarla değil, dışlayıcı ve merkezî yönetim stratejileriyle ele alındığına dair eleştirel bir perspektif sunmaktadır. K8 ise şu ifadeleri kullanmıştır: "Etnik ve dilsel çeşitliliğin doğru yönetilememesi, ortaya çıkan iç ve bölgesel çatışmalar ve toplumsal istikrarsızlık, milli aidiyet duygusunu zayıflatmış, en büyük paya sahip olmuştur." K8'in ifadesi, Sudan'daki etnik ve dilsel çeşitliliğin yönetilememesinin, yalnızca siyasal bir zorluk değil

aynı zamanda toplumsal uyum ve ulusal aidiyet üzerinde de yıkıcı etkiler yarattığını göstermektedir. K5 ise şu sözleri eklemiştir:

“Etnik çıkarların çatışması, bu çatışmanın politikacılar tarafından istismar edilmesiyle birlikte, devleti etkinleştirmede ve devlet bu çeşitliliği etkili bir şekilde yönetemedi. Tüm bu faktörler bir ortam yaratmaya katkıda bulundu. Savaşlarla, sorunlarla ve farklılıklarla dolu sert, çorak bir ortamda yaşıyoruz.” (K5)

K5'in ifadeleri, etnik çıkarlar arasındaki çatışmaların ve bu çatışmaların siyasi çıkarlar için kullanılmasının Sudan'daki devletin etkinliğini zayıflattığını vurgulamaktadır. Katılımcı, bu durumun devletin çeşitliliği yönetme kapasitesini sınırlayarak, daha geniş toplumsal sorunların ortaya çıkmasına neden olduğunu ifade etmektedir. Etnik çatışmaların ve siyasi istismarların, savaş ve sosyo-ekonomik zorluklarla dolu bir ortam yarattığı, devletin bu olumsuz koşulları aşmada yetersiz kaldığını göstermektedir. Bu bağlamda K14 ise şu sözleri ifade etmiştir: “Çeşitliliği yönetememe veya çeşitlilikle çatışma. Sürekli olarak onu bastırmaya çabalamak ve bastırmada başarısız olmak. Bu temel fikir, şu anda, bizi düzensiz başarısız bir devlete ve bu nedenle şu anda neredeyse ortadan kaybolan bir devlete götürdüğü anlamına geliyor.” K14'ün ifadeleri, etnik çeşitliliğin yeterince kapsayıcı biçimde yönetilememesinin Sudan'da devlet yapısında istikrarsızlıklara yol açtığını göstermektedir. Bu ifade, yönetim süreçlerindeki eksikliklerle birleşerek toplumsal düzenin zayıflamasına neden olmuştur. Bu çerçevede K11 şunu söylemiştir:

“Devletin olumsuz rolünün bir sonucu olarak, 30 yıllık bir süreçten bahsediyoruz. Veya bağımsızlıktan bu yana, yani modern devlet döneminden bu yana, yani olumsuz politikalar nedeniyle etkilerin büyük ölçüde olumsuz olduğu dönemden bahsediyorsak. Bu, etnik grupların olumsuz olduğu anlamına gelmiyor. Etnik grupların etkisi olumsuz değildir ve doğası gereği olumsuz da değildir. Devletin bu kesimlere karşı dışlama yoluyla uyguladığı adaletsizlikler.” (K11)

K11, Sudan'daki etnik çeşitliliği olumsuz bir şekilde etkileyen sürecin, devletin dışlama politikalarından kaynaklandığını ifade etmektedir. Bu bağlamda, devletin etnik çeşitliliği doğru şekilde yönetememesi, toplumsal istikrarsızlık ve adaletsizliklere yol açmıştır.

Özetle etnik çeşitliliğin yönetilememesi teması bağlamında, Sudan'daki toplumsal yapıyı derinden etkilemiş ve devletin etkin yönetim eksiklikleri, iç ve bölgesel çatışmaların artmasına yol açmıştır. Katılımcılar, devletin etnik gruplar arasındaki çatışmaları yeterince yönetemediğini ve bunun savaşlar, darbeler ve iç huzursuzluklar gibi olumsuz

sonuçlara neden olduğunu belirtmektedir. Bazı katılımcılar, devletin etnik çeşitliliği bastırma ve dışlama yoluyla yönetmeye çalıştığını, ancak bunun başarısız olduğunu ifade ederken, diğerleri bu yönetim eksikliğini devlete duyulan güvenin zayıflaması olarak tanımlamaktadır. Genel olarak, etnik çeşitliliğin etkili biçimde yönetilememesi, Sudan'ın toplumsal istikrarını zorlaştıran ve ulusal kimlik inşasını güçleştiren bir etken olarak değerlendirilmektedir.

3.4.11. Arap-İslam Kimliği Dayatması

Sudan'da Arap-İslam kimliğinin ulusal kimlik olarak dayatılması, Benedict Anderson'un "hayali cemaat" kavramı bağlamında değerlendirildiğinde, devletin belirli bir kimliği ulus inşasında normatif bir araç olarak kullanma çabasına işaret eder (Anderson, 1991). Bu yaklaşım, Frantz Fanon'un postkolonyal toplumlarda egemen grupların kültürel üstünlük kurma stratejileriyle benzerlik gösterir, zira çoğul kimlik yapıları bastırılarak homojen bir kimlik kurgulanmaktadır. Böylece kimlik politikaları, kapsayıcı olmaktan uzaklaşmakta ve tarihsel olarak dışlanma ile çatışma üretmektedir (Fanon, 2004). İslamcı hükümet döneminde Arap-İslam ulusal kimliğinin inşası açısından önemli adımlar atılmıştır. Ancak, Afrika kimliği bağlamında tartışmalar giderek artmıştır. Bu tema kapsamında, Sudan'daki ulusal kimlik tartışmalarının başlangıçta Arap ve Afrikalı kimlik ekseninde şekillendiği görülmektedir. Tezin birinci bölümünde, bağımsızlık sürecinde Sudanlı entelektüeller arasında ortaya çıkan Afro-Arap kimlik tartışmalarına yer verilmiştir. Süreç içerisinde, özellikle İslamcı yönetim döneminde, Sudan ulusal kimliğine İslamcı söylem dâhil edilmiş ve bu dönemde Arap-İslam kimliği ön plana çıkarılmıştır. Bu durum, İslamcı dönemde izlenen kimlik siyasetinin Arap-İslam çerçevesinde yapılandığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu temada, katılımcıların ifadeleri doğrultusunda Arap-İslam kimliğine yönelik algı ve yorumlar analiz edilmektedir. Bu bağlamda, K6 şu ifadeleri kullanmıştır:

“Devletin kimliği haline gelecek Arap-İslam projesinin dayatılması söz konusudur. Sudan toplumu din, ırk, etnik köken vb. açılardan çeşitlilik gösteren bir toplumdur. Bu çeşitliliğin Sudan toplumunun güç kaynağı, Sudan toplumunun birlik kaynağı ve etnik ve dini çeşitlilik aracılığıyla Sudan toplumunun gelişmesinin kaynağı olduğu görüşündeyiz. Tek bir Arap ve İslam kimliğini dayatanlar var ve bu durum reddediliyor, çünkü bu devlet çeşitliliğiyle tüm Sudan toplumunu kapsıyor. Bu

dayatma sonucunda sömürgecilik döneminden bu yana tarihi bir çatışma sebebi haline gelmiştir.” (K6)

K6'nın ifadesi, İslamcı dönemde Sudan'da ulusal kimliğin Arap-İslam ekseninde tanımlanmaya çalışıldığına dair eleştirel bir bakış sunmaktadır. Katılımcıya göre, Sudan toplumu etnik, dini ve kültürel açıdan zengin bir çeşitliliğe sahiptir ve bu çeşitlilik toplumun birliği ile gelişimini destekleyebilecek bir unsur olarak görülmelidir. Arap kimliğinin tek ve belirleyici kimlik olarak öne çıkarılması, bu çeşitliliğin yeterince yansıtılamamasına ve zaman zaman toplumsal gerilimlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu minvalde K8 şu ifadeleri eklemiştir: “İslamcı rejimi, Sudan için tek bir Arap ve İslam kimliği benimseyerek ulusal kimlik ve etnik ilişkilerde değişime ve etkiye katkıda bulunmuştur.” K8'in ifadesi, İslamcı rejimin ulusal kimlik inşasında Arap-İslam kimliğini merkezileştirme çabasını eleştirel biçimde değerlendirmektedir. Bu dayatmanın, Sudan'daki çok kültürlü ve çok etnili yapıyı göz ardı ederek hem ulusal kimlik anlayışını daralttığı hem de etnik gruplar arasındaki ilişkileri dönüştürdüğü vurgulanmaktadır. Katılımcı, bu ideolojik yönelimin kimlik yapısını homojenleştirme çabasıyla çatışmalı bir süreci beslediğini ima etmektedir. K16 ise şunu söylemiştir:

“Kimlikle ilgili hiçbir konuda İslamcılara katılmıyorum çünkü Kimliğe yönelik politikaları olumsuzdu, iyi düşünülmemişti, daha çok dayatma ve baskı yoluyla uygulanıyordu. Kabileler arası çatışmaların artmasına olumsuz katkıda bulundular ve etnik grupları uzlaştırmadılar.” (K16)

K16'nın ifadesi, İslamcı rejimin kimlik politikalarını eleştirel bir bakışla değerlendirerek, bu politikaların dışlayıcı ve baskıcı niteliğine dikkat çekmektedir. Bu değerlendirme, kimlik dayatmasının toplumsal bölünmelere ve kabileler arası çatışmalara zemin hazırladığına işaret etmektedir. Böylece, Arap-İslam kimliğinin devlet eliyle uygulanmasının, ulusal uyum yerine ayrışmayı teşvik ettiği sonucuna ulaşılmaktadır. K10 her ne kadar “İslamcıların politikasına kesinlikle katılmıyorum” ifadesini dile getirmiş olsa da, aşağıdaki açıklamalarda bulunmuştur: “Ve bazı politikalarda başarılı oldu, örneğin Arap etnik kimliğini yaymayı başardı ve daha iyiye götürdü, bu da Kuzey Sudan'ın kimliklerindedir. Bu kimlik, diğer kimliklerin pahasına da olsa daha iyi bir kimliğe dönüştürüldü.” K10'un ifadesi, Arap etnik kimliğinin devlet politikaları aracılığıyla güçlendirildiğini ve bu süreçte diğer yerel kimliklerin geri planda bırakıldığını ortaya koymaktadır. Katılımcı, bu dönüşümün özellikle Kuzey Sudan'da

etkili olduğunu ve Arap kimliğinin baskın bir unsur haline geldiğini belirtmektedir. Katılımcı görüşleri doğrultusunda, Sudan'da ulusal kimliğin inşasında etnik kimliklerin merkezî rol oynadığı ve bu sürecin Arap-İslam kimliğinin baskınlığıyla karmaşıkleştığı gözlemlenmiştir. K4 ise şunu ifade etmiştir:

“Tüm ulusal hükümetler Sudan'ın ulusal kimliğini inşa etmekte başarısız olmuş ve şu ana kadar Sudan'ın ulusal kimliği inşa edilemedi. Egemen kimlik Arap-İslam kimliğidir ve halka zorla dayatılmıştır. Bu eksiklik bazı grupların kendilerini diğer Afrika gruplarından üstün görmelerine yol açtı.” (K4)

K4'ün ifadesi, Sudan'da İslamcı döneminde ulusal kimlik inşa sürecinde karşılaşılan zorluklara dikkat çekmektedir. Katılımcıya göre, süreç büyük ölçüde Arap-İslam kimliğinin önceliklendirildiği bir çerçevede ilerlemiş ve bu durum ulusal birlik yerine kimlikler arasında hiyerarşik algıların ve toplumsal ayrışmaların ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca, kapsayıcı yaklaşımların yetersizliği bazı grupların kendilerini diğerlerinden farklı ya da üstün görmelerine zemin hazırlayan bir ortam oluşturmuştur.

Genel olarak katılımcıların ifadeleri, Sudan'da Arap-İslam kimliğinin özellikle Arap kimliğine öncelik veren politikalarla öne çıkarılmasının, toplumsal ve kültürel çeşitliliğin yeterince dikkate alınmaması nedeniyle ulusal kimlik inşasında çeşitli sorunlara yol açtığını göstermektedir. Katılımcılar, bu kimlik politikalarının kapsayıcı olmaktan uzak uygulamalarla etnik gruplar arası gerilimleri artırdığını ve toplumsal uyumu zayıflattığını belirtmişlerdir. Bu değerlendirmeler, Sudan'da ulusal kimlik inşasının kapsayıcı bir zeminden ziyade daha homojenleştirici bir yaklaşım çerçevesinde şekillendiğine dair ortak bir görüş ortaya koymaktadır.

3.4.12. Kimlik Politikalarının Uygulama Alanları ve Araçları

1989 sonrası Kurtuluş Hükümeti döneminde uygulanan Araplaştırma politikalarının, yükseköğretim sisteminde tek kültürlü bir yönelimi güçlendirdiği ve bu durumun eğitim yapısında önemli değişimlere yol açtığı görülmektedir. Bu süreçte, eğitim müfredatının ideolojik unsurlar içerecek şekilde düzenlendiği ve Sudan tarihinin aktarımında da tarafsızlığın tam olarak korunamadığını görülmektedir (Hashim, 2018). Kimlik siyaseti bağlamında, K4 konuya ilişkin şu ifadeleri dile getirmiştir:

“İlk şey Sudan bileşenlerini tanımadır. Tanınma eğitim müfredatın her seviyesinde olmalıdır. Eğitim müfredatında müfredat Sudan'daki tüm kültürel çeşitliliği yansıtabilir.

Müfredatı her kültür ve etnik kimlik dahil edilebilir. Bu, Sudan'da bununla gurur duyduğumuz anlamına gelir. Çeşitlilik ve farklılık yaşam biçimidir. Ama başkalarına kültür dayatmak doğaya aykırıdır.” (K4)

K4'ün yaklaşımı, kimlik siyasetinde kapsayıcı bir eğitim politikasının gerekliliğine odaklanmaktadır. Katılımcı, müfredatın Sudan bileşenlerini kapsayacak şekilde çeşitliliği yansıtmayı gerektiğini savunmakta, tanınmanın sadece sembolik değil, yapısal düzeyde – yani eğitimin her kademesinde – gerçekleşmesi gerektiğini vurgulamaktadır. K2 ise bu sözleri eklemiştir:

“Dolayısıyla kimlik siyaseti çok tehlikeli olabilir. Ne yazık ki Sudan'da birçok insan hâlâ değerlerine veya bunun ne anlama geldiğine bakmaksızın kabile aidiyetlerine öncelik veriyor. Dolayısıyla bu çok hassas bir konudur ve mutlaka dikkate alınması gerekir. Evet, bazı bölgelerde kimlik belirleyici bir faktördür ve vatandaşlar kendi kabileleri veya mensubiyetleri dışından kimseyi kabul etmezler. Dosyayı yöneten yöneticilerin ister siyasi olsun ister devlet başkanı olsun, isterse büyük yönetimler düzeyinde olsun, asgari bilgi ve yeterlilik düzeyini içeren standartlar veya kriterler olması gerekir. Dolayısıyla kimlik siyaseti ve onun etkileri son derece tehlikelidir. Sudan'da bazı bölgelerde eğitim hâlâ yetersiz. Nitelik ve deneyim bakımından mükemmel olan bazı insanları bulmak zordur. Seçimle atanan kişinin kabileye bağlanması yoluyla olmalı, uygun kişi seçilmeli ve bu, yönetim seçiminde kimliğin etkisinin sürecine çözüm olabilir ister kendi seviyelerinde ister temel düzeyde yönetim veya devletin daha yüksek bir alanında olsun.” (K2)

K2'nin ifadesi, Sudan'da kimlik siyasetinin toplumsal bütünleşme ve devlet yönetimi üzerinde yarattığı olumsuz etkilere odaklanmaktadır. Kabile aidiyetlerine öncelik verilmesi, nitelikli bireylerin sistem dışında kalmasına ve kamu hizmetlerinde etkinlik kaybına neden olabilmektedir.

Sudan'daki eğitim sisteminde belirli bir kültürel kimliğin merkeze alınarak diğerlerinin dışlanması, Louis Althusser'in "ideolojik aygıtlar" yaklaşımıyla açıklanabilir; bu bağlamda eğitim, egemen ideolojiyi yeniden üreten bir araç olarak işlev görür (Althusser, 1971). Antonio Gramsci'nin hegemonya kuramına göre, bu tür tekil kültürel dayatmalar, devletin kültürel hegemonyasını eğitim yoluyla meşrulaştırma çabasıdır (Gramsci, 1971). Pierre Bourdieu'nün “simgesel şiddet” kavramı ise, dışlanan kültürlerin görünmez kılınması ve değersizleştirilmesini eğitim sisteminin içselleştirilmiş bir baskı biçimi olarak açıklar (Bourdieu, 1977). Eğitim sistemlerinde kültür ve kimlik politikaları,

özellikle dil politikalarının belirleyici bir rol oynadığı bir süreçtir. Önceki temayla bağlantılı olarak, Sudan'daki eğitim ve kimlik politikaları bağlamında katılımcılar, politika yapıcıların belirli bir kültüre dayalı yaklaşım benimsemelerinin bu alanda başarı getirmede olduğu yönündeki görüşlerini dile getirmişlerdir. Bu bağlamda, diğer katılımcılar şu ifadeleri kullanmıştır:

“Kurtuluş Rejimi'nin politikası, Sudan toplumunu İslamcılık ve Araplılık gibi çok katı ideolojik tercihlere göre "toplumu tasarlamak"tı. Bu politika, Güney'deki iç savaşı çerçeveleme biçiminde, siyasi muhalifleri kategorize etme biçiminde, medya ve eğitim politikalarında açıkça görülüyordu.” (K12)

“Tüm seçkinlerin sorunları vardır, ancak İslamcıların sorunu, dini, kültürel, etnik ve dilsel olarak çeşitli bir topluma tek bir sistem uygulamak istemeleridir. Dil açısından, Arapçayı temel ve İslam dinini her şeyde hakem yapmak istiyorlar.” (K5)

“Sudan imajını zihinlerinde çarpıtan eğitimidir. Sudan'ın tek bir kültüre dayalı olmasını ve diğer kültürlerin dışlanmasını isteyen kişi Sudan'ı inşa edemez. Kush zamanından beri ve öncesinde. Bütün bunlar Sudan'la ilgili ve köklü olmaktan ziyade, eğitimin ve farkındalığın bir parçasıdır. Tüm bu mirasın bileşenlerimizin bir parçası olmasını ve kültürel çeşitliliğin tanınmasını talep ediyoruz. Yerel dilleri anayasal olarak tanıyoruz.” (K15)

“Bu devlet için eğitim sisteminin Arapça dilinde eğitime dönüştürülmesiyle temsil edildi. Bu, Sudan'ın Darfur, Güney Kordofan ve Mavi Nil gibi belirli bölgelerinde diğer kültürlerin ve kimliklerin marjinalleştirilmesine yol açtı. Kurtuluş hükümeti döneminde çatışma ve çekişmeyi körükleyen politikalar en büyük paya sahip olsa da, Sudan kimliğini oluşturan bağımsızlık ve milli şahsiyetlerin kutlanması gibi kültürel ve sportif faaliyetler, milli günler ve tarih gibi eğitim müfredatları gibi olumlu politikalar da vardı ve bu müfredatlar bazı konulara yaklaşımıyla Sudan kimliğini güçlendirmede önemli rol oynamıştır.” (K8)

“İslamcıların yürüttüğü Araplaştırma politikasına katılmıyorum. Müfredatta Araplaştırma politikası uygulandı ancak eğitim kalitesi yüksek değildi. İslamcıların ırk ayrımcılığı politikasına katılmıyorum. Katılmadığım birçok unsur var.” (K1)

“Kimlik Politikalarının Uygulama Alanları ve Araçları” teması çerçevesinde katılımcılar, Sudan'daki ulusal kimlik inşasının başta eğitim sistemi olmak üzere çeşitli kurumsal araçlar yoluyla ideolojik biçimde yönlendirildiği konusunda ortak görüş bildirmişlerdir. K12 ve K5, Kurtuluş Rejimi döneminde eğitim sisteminin İslamcılık ve Arapçılık temelli

bir kimlik dayatmasının aracı olarak kullanıldığını vurgulamaktadır. K15 ise eğitimin kapsayıcı bir kimlik üretmekten uzak olduğunu, kültürel tanınma ve tarihsel bilincin kimlik siyasetinde temel alınması gerektiğini belirtmektedir. Aynı şekilde K8, eğitimin sadece bilgi değil, aynı zamanda kültürel tahakküm ve kimlik inşası işlevi gördüğüne işaret etmiş, bazı olumlu içeriklere rağmen uygulamaların sınırlı kaldığını ifade etmiştir. K1 ise daha eleştirel bir perspektifle, Araplaştırma politikalarının hem eğitim kalitesini düşürdüğünü hem de kültürel çeşitliliği reddettiğini savunmuştur. Genel olarak katılımcılar, kimlik siyasetinin yalnızca söylemsel değil, eğitim ve medya gibi kurumsal düzeyde de inşa edildiğini, bu süreçte çokkültürlülüğün dışlanması ve ulusal bütünleşmeyi zayıflattığını ve kapsayıcı politikaların gerekliliğini vurgulamışlardır. Bu da eğitimin ideolojik mücadelelerin şekillendiği merkezi bir alan olduğunu ortaya koymaktadır.

Walter Rodney, sömürgeci eğitim sistemlerinin yerel dillerin değerini küçümseyerek, halkların kültürel kimliklerine zarar verdiğini belirtmiş ve anadilinde eğitim almanın, sürdürülebilir kalkınma için temel bir unsur olduğunu vurgulamıştır. Rodney'e göre, eğitimde anadilinin kullanımı hem bireysel düşünme yeteneğini geliştiren hem de kültürel aidiyeti güçlendiren bir faktör olarak önem taşımaktadır (Rodney, 1982). Bu bağlamda K10 ise şu sözleri söylemiştir:

“Doğu, Güney ve Batı'daki kimliklere baktığımızda, bu kimliklere yönelik bir dışlama ve uzaklaştırma söz konusuydu ve hiçbir ilgi yoktu. Onlar sadece Arap kültürünü ve dilini etkilemeyi amaçlıyorlardı ve bunu başardılar. Hiyeroglif diye bir yazı vardı ve onlar bunu umursamıyorlardı. Sudan'da insanların ortak dili Arapçadır. Bu durum, resmi merkezlerde veya okullarda insanların kendi dillerini konuşmasını engelleyen politikalara olumsuz yansımış, bu da öğrencilerin yerel dillerini unutmasında olumsuz bir etki yaratmış. Ben okuldayken (İd Al-Fursan bölgesindeki Şuveyb Okulu) kendi ana dilimde konuşuyordum ve konuşmam engellendi.” (K10)

K10'un ifadesine göre, Sudan'daki eğitim politikaları kültürel çeşitliliği yeterince yansıtmamış ve Doğu, Güney ile Batı bölgelerindeki yerel kimlikler, Arap kültürü ve dilinin ağırlığı karşısında geri planda kalmıştır. Resmî eğitimde yerel dillere yeterince yer verilmemesi ve öğrencilerin kendi dillerini kullanmalarının sınırlandırılması, kültürel bağların zayıflamasına ve kimlik aidiyetinde değişimlere yol açmıştır. Smith (2002), ulus-devletin devamı için ulusal entegrasyonun sağlanmasını ve etnik, dilsel, dinsel bölünmelerin aşılmasını gerekli görür. Bu görüş, K10'un Sudan eğitim sistemine yönelik

eleştirisiyle örtüşmekte, zira yerel dillerin ve kimliklerin dışlanması, ulusal birliği güçlendirmek yerine toplumsal ayrışmayı derinleştirmektedir (Smith, 1993). Bu bağlamda, İslamcı yönetim dönemi boyunca Sudan'daki etnik kimliklerin ulusal kimlik inşa sürecini nasıl etki ettiği sorusuna K13 şu ifadeleri dile getirmiştir:

“Birçok akademik girişim oldu. İslamcı dönemde akademisyenler arasında kimlik hakkında yazılanlar, başka herhangi bir dönemde kimlik hakkında yazılanlardan çok daha fazladır. Akademisyenler konferanslar, forumlar düzenliyordu, akademisyenler çabalıyordu ama hepimiz Arap ile Afrikalı arasında bir kısır döngü içinde dönüp duruyorduk. İslamcıların uygulamaya koyduğu çözümler arasında okul ve üniversite inşa etmeleri de var ancak bu çözümlerin hepsi yüzeysel, imkânlar yetersiz ve okuldaki eğitim müfredatının yeniden gözden geçirilmesi gerekiyor. Profesörün pozisyonu çok düşük. Bir de siyasal çözümler var, yani yatıştırma ve bu çözümler iktidara talip olan partilere liderlik pozisyonları verecek noktaya kadar geldi, sanki iktidar haklarını talep eden sesleri susturmak için çözümlermiş gibi ve bu çözüm geçiciydi. İslamcılar bu politikayla iktidarlarını korumaya çalıştılar ve radikal çözümler üretmediler; zira onlara karşı savaş veya devrim çıktığında bu çözümlerin hepsi çöktü.” (K13)

K13'ün değerlendirmesine göre, İslamcı dönemde kimlik meselelerine yönelik akademik ve politik yaklaşımlar, Arap ve Afrikalı kimlikler arasına sıkışıp kalarak yapısal bir ilerleme kaydedememiştir. Eğitim sistemi ve kimlik politikaları kültürel çeşitliliği yansıtmada yetersiz kalmış, akademik çabalar ise kalıcı çözümler üretememiştir çünkü çoğunlukla kısa vadeli ve bastırıcı stratejilere dayanmaktadır.

Jean-François Bayart'ın “*politics of the belly*” kavramı, yerel kimliklerin (özellikle kabile yapılarının) devlet mekanizmalarına nüfuz ederek kaynak ve güç dağılımını belirlemede ne derece etkili olduğunu gösterir (Bayart, 1993). Bu bağlamda Sudan'daki kabile liderlerinin, merkezi devlet kararları üzerinde etkili olması, kurumsal siyaset yerine kimlik temelli çıkar ağlarının öne çıktığı bir yapılaşmaya işaret eder. Bu tema kapsamında, katılımcıların kabile kimliğinin siyasal yapı içerisindeki rolüne dair görüşleri analiz edilmektedir. Özellikle kabilelerin merkezi hükümetle ilişkileri ve alınan kararlardaki etkileri vurgulanmıştır. Bu bağlamda, K3 şu ifadeyi kullanmıştır:

“Yaşanan gelişme, devletin mesleki ve kültürel kurumları ile aydınlarından çok, kabile ve kabilelere daha fazla rol verilmesidir. Dolayısıyla etkileri daha büyük oldu. Bu kabile

reisleri, devlet kurumları, aydınlar ve siviller pahasına, yani merkezi otoritenin çıkarlarına hizmet eden kararların alınmasında rol oynuyorlardı.” (K3)

K3’ün ifadesi, siyasal karar alma süreçlerinde kabile liderlerinin etkisinin arttığını ve bu etkinin devlet kurumları ile aydınların rolünü gerilettiğini ortaya koymaktadır. Bu ifade, kabile kimliğinin merkezi otorite lehine bir güç aracı olarak kullanıldığına işaret etmektedir. Siyasal alanın kabile temelli yapılanmalar lehine dönüşmesi, kurumsal yapının zayıflamasına neden olabilir. Bu bağlamda K9 şu sözleri dile getirmiştir:

“İslamcı iktidar, bu kabile kimliklerinin ikincil olduğu ve ön plana çıkmaması gerektiği düşüncesine sahipti. İslam düşüncesinin özü budur, ancak bu konunun pratikte uygulanması bahsettiğim zorluklarla karşılaşmıştır. Bunun pratik uygulaması, bu zorluklarla karşılaştığımızda ve dolayısıyla bunun başladığı ve son günlerin son döneminde insanların kabilelerinden bahsetmeye başladığı anlamına gelir. Bunu İslamcı dönemde yaşanan etnik çatışma olarak kastetmiyorum, ama bu, devlette mevcut olan güç ve kaynaklar üzerindeki bir çatışmadır.” (K9)

K9’un ifadesine göre, İslamcı yönetim kabile kimliğini ikinci planda tutmayı amaçlamış olsa da uygulamada bunu tam anlamıyla hayata geçirmek güç olmuştur. Kabile kimliğinin ise daha çok kaynak ve güç paylaşımına ilişkin süreçlerde belirleyici bir unsur olarak öne çıktığı görülmektedir. K11 şu şekilde yanıt vermiştir:

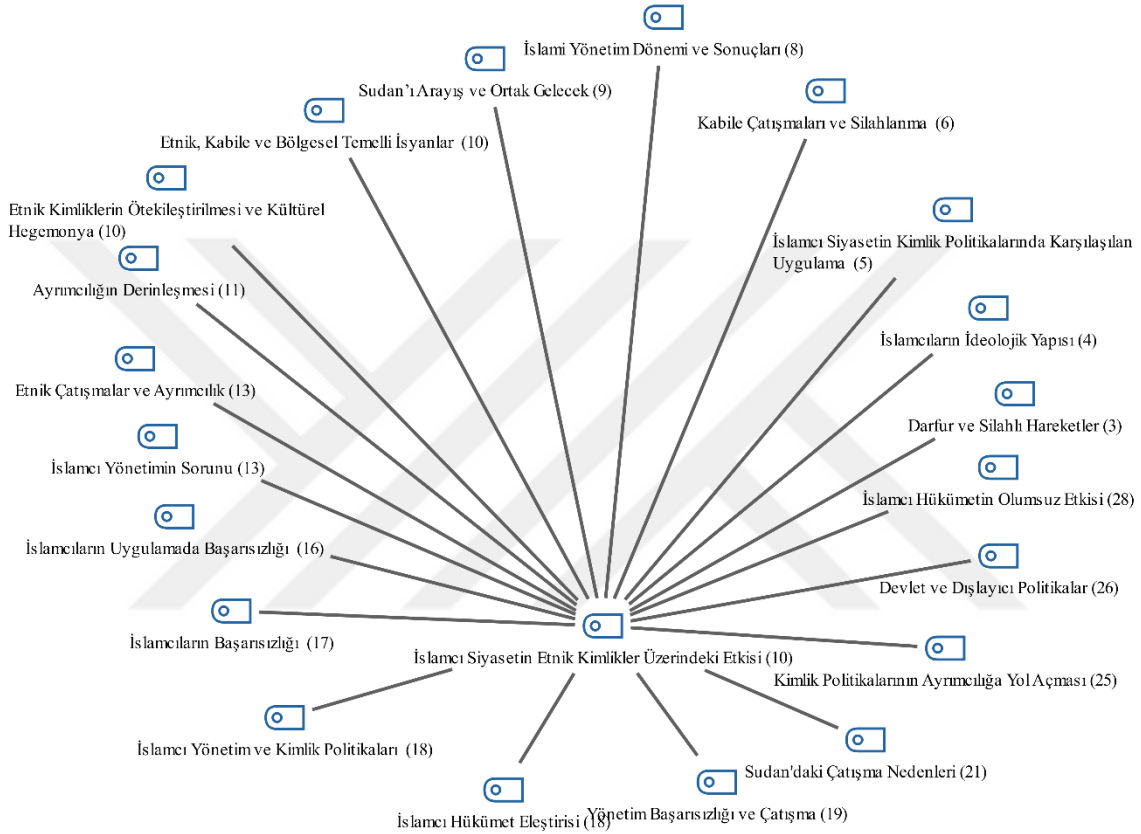
“Ömer Beşir hükümeti ülkeyi eyaletlere, bölgelere vs. bölerek sorunu bir ölçüde çözmeye çalıştılar. Yani iç siyasi düzeyde. Ama devletin izlediği resmi kamu politikaları düzeyinde. Elbette bu, insanlara haklarını teslim etmeye çalışmakla bağdaşmıyordu. Tam tersine, özellikle devlet kurumlarında, işyerlerinde, ordu ve güvenlik güçleri düzeyinde halkın temsilinde baskılar vardı. Haksızlıklar vardı. Yani etnik kimlikler tam olarak temsil edilmiyordu.” (K11)

K11’in analizi, devletin bölgesel yönetim yoluyla etnik temelli sorunlara çözüm aradığını, ancak bunun kamu politikalarında karşılık bulmadığını ortaya koyar. Devlet kurumları ve güvenlik yapılarında etnik temsildeki dengesizlikler, halkın eşit haklara erişimini engellemiştir. Bu durum, kabile kimliğinin siyasal alandaki rolünü, adalet ve temsil meselesi bağlamında tartışmalı hale getirmiştir.

Özetle katılımcıların eğitim sistemini hem eleştirel hem de yapıcı biçimde ele aldıklarını ve özellikle kültürel çeşitliliğin dahil edilmesinin kimlik inşasında temel önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Eğitim sisteminin kimliği güçlendirme potansiyeli kabul edilmekle birlikte, müfredatın kapsayıcılığına ilişkin ciddi eleştiriler dile getirilmiştir. Sudan

toplumunda Arapçanın yaygın olarak konuşulması, eğitimde ortak bir dil oluşturma açısından önemli bir avantaj sunmuştur. Ancak bu avantaj, farklı kimlikleri ve yerel dilleri gözetken kapsayıcı politikalarla desteklenmediğinden, İslamcı yönetim döneminde eğitimdeki dil politikalarının toplumsal bütünleşmeye katkısı sınırlı kalmıştır.

3.5.İslamcı Siyasetin Etnik Kimlikler Üzerindeki Etkisi

Şekil 4: İslamcı Siyasetin Etnik Kimlikler Üzerindeki Etkisine İlişkin Kodlama Modeli ve Frekans Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından Maxqda 2020 programı kullanılarak oluşturulmuştur.

3.5.1. İslamcı Siyasetin Kimlik Politikalarında Karşılaşılan Uygulama Sorunları

Sudan'daki tartışmalar, bağımsızlık öncesinden günümüze kadar ağırlıklı olarak Arap ve İslam kimliği söylemi etrafında şekillenmiş olsa da, iktidarın paylaşımı ve kaynakların dağılımı meselesi, ülkenin güney, batı ve doğu bölgelerinde yaşanan çatışmaların ve iç savaşların temel eksenini oluşturmuştur. İsyancı gruplar, bağımsızlık sonrasında maruz kaldıkları dışlanma ve merkezi iktidar tarafından uygulanan eşitsizliklere karşı ısrarlı talepler ileri sürmüşlerdir. Ancak bu çatışmalar, başlangıcından itibaren yalnızca iç

mesele olarak kalmamış, bölgesel, kıtasal ve uluslararası boyutlar kazanarak daha da karmaşık ve girift bir hale gelmiştir. Etnik ve dini kimlik, bireylerin topluma aidiyet hissi geliştirmesi ve kendine özgü bir kimlik duygusu oluşturmaya açısından son derece önemlidir. Bu durum, farklı etnik ve kimlik gruplarının, özellikle kuzey ile güney arasında yaşanan çatışmaların temelinde nasıl yer aldığını anlamamıza ve açıklamamıza yardımcı olmaktadır. Bu çerçevede, Katılımcı K5 şu ifadeleri dile getirmiştir:

“İslamcı yönetim döneminde ise maalesef bu dönemdeki siyasetçiler etnik kimlikleri büyük ölçüde istismar etmişler, bazı gruplar öne çıkarılmış, bazıları ihmal edilmiş, bazı gruplar diğer gruplarla savaştırılmıştır. Bu durum elbette bir ayrımcılık duygusunun oluşmasına yol açarken, aynı zamanda ulusal kimlik inşa sürecini de olumsuz etkiledi.” (K5)

K5’in ifadesi, ulusal kimlik inşa sürecinde etnik kimliklerin nasıl araçsallaştırıldığına odaklanmaktadır. Katılımcı, İslamcı yönetim döneminde etnik kimliklerin bir kapsayıcılık aracı olarak değil, siyasi çıkarlar doğrultusunda dışlayıcı bir şekilde kullanıldığını belirtmektedir. Bu dönemde bazı etnik grupların öne çıkarılması, diğerlerinin ise marjinalleştirilmesi veya çatışmaya itilmesi, ulusal birliğin zedelenmesine ve toplumsal aidiyetin parçalanmasına neden olmuştur. Dolayısıyla, K5’in ifadesi, etnik kimliklerin adaletli bir şekilde tanınmadığı ve temsil edilmediği koşullarda, ulusal kimlik projesinin başarısızlığa uğrama riski taşıdığını vurgulayan önemli bir eleştirel perspektif sunmaktadır. K14 ise şu sözleri eklemiştir:

“Yani ilk bakışta hoş görünen bir şey yazıyorlar ama pratikte bu konuşma istenilen sonuca ulaşmıyor. İslamcılar kendi aralarında bölündüler ve böylece Sudan'daki çeşitliliği temsil eden bir siyasi hareket ve mezhepsel bir hareket yaratma fikri bile nihayetinde başarısız oldu. Dolayısıyla bu başarısızlık rejimin devlet kurumlarını ve devlet yapılarını tekeline almasından kaynaklanmaktadır. Bu başarısızlık tüm devletin başarısızlığına yol açmıştır. İslamcıların kendileri için seçtiği kimlik temelinde — yani Arap kimliği — seferber edildi. Bu kimliğe açıkça ya da dolaylı biçimde bağlı oldukları söylenen belirli Arap kabileleri vardı. Bazen bu doğrudan dile getirildi, öyle ki, devlet başkanının ya da devletin bazı unsurlarının bu kimliği, diğer kimliklere karşı açıkça savunduğu söylendi. Bu nedenle devlet, bir kimlik devleti hâline geldi ve kendi kimliği — ister etnik ister mezhepsel olsun — üzerinden halkı, diğer kimliklere karşı kışkırttı. Bu kimlik, Kurtuluş dönemlerinde İslami hareketle bağlantılıydı.” (K14)

K14'ün ifadesi, İslamcı siyaset döneminde toplumsal çeşitliliği temsil etmeye yönelik girişimlerin söylemsel düzeyde kapsayıcı görünmesine rağmen, pratikte bu çeşitliliği yansıtmakta yetersiz kaldığına işaret etmektedir. Katılımcı, belirli bir kimliğin (özellikle Arap kimliği) ön plana çıkarılmasının, devlet yapısında kapsayıcı temsiliyetin sağlanmasını zorlaştırdığını ve bu durumun toplumda aidiyet duygusunu zedelediğini ifade etmektedir. K9 ise bu bağlamda şu sözleri söylemiştir:

“Kurtuluş Hükümeti Darfur'daki bu ihtilafı iyi yönetseydi, Darfur sorunu bu kadar ilerlemezdi. Darfur'da yaşanan vahşet İslamcı iktidara yöneliktir. Bu İslamcı dönemde yaşanan büyük bir sorundur. Şu anda Sudan'da yaşanan savaş, o dönemde Darfur'da yaşanan kötü yönetimin bir sonucudur.” (K9)

K9'un ifadesi, İslamcı siyasetin Darfur'daki kimlik temelli krizi yönetmedeki başarısızlığına dikkat çekmektedir. Bu başarısızlık, sadece bölgesel bir çatışma değil, aynı zamanda ulusal düzeyde süregelen bir savaşın temel nedenlerinden biri olarak değerlendirilmiştir. K2 ise şu yanıtı eklemiştir:

“Geçtiğimiz dönemde, eğer sadece İslamcı hükümetin 30 yılından bahsediyorsanız, evet, hükümetin ortaya attığı sloganlar, Batı Sudan, Doğu Sudan veya Orta Sudan'dan olsun, farklı bağılıkları olan her türlü kabileyi entegre etmektir. Benim düşünceme göre belki İslamcılar veya İslamcılarının önceki dönemdeki politikaları, etnik, kabile ve ırksal çeşitliliğe sahip bazı şahsiyetleri kendilerine çekip onları yüksek düzeyde devlet yönetiminde komitelere entegre etmeyi bir dereceye kadar başarabildiler, bu da onlara bir süre kazandırdı, 30 yıl kısa bir süre değil, eğer örneğin sadece belirli bir kabileden veya devlet yönetiminin belirli bir kesiminden bazı kişilere başvursalardı, kesinlikle başarısız olurlardı. Ama dediğim gibi logoları iyiydi ama uygulamaları vasattı. Adalet, eşitlik, servetin, kaynakların ve petrolün adil dağıtımı konusunda ortaya atılan bu sloganlar Sudan'daki toplumları teşvik etmek için %60 oranında uygulansaydı, bu deneyim bir nebze başarılı olabilirdi. %100 başarı yoktur, çünkü sonuçta bu insan deneyimi her zaman tüm yönleriyle tamamlanmış olmayacaktır. İslamcılarının bazı etnik kimlikleri devlet yönetimine çekmede bir ölçüde başarılı olduklarını, bazılarında ise başarısızlığa uğradıklarını veya çok başarısız olduklarını söyleyebiliriz.” (K2)

K2'nin ifadesi, İslamcı hükümetin toplumsal çeşitliliği kapsayıcı sloganlar ve temsil politikalarıyla dengelemeye çalıştığını, ancak bu çabaların uygulamada sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır. Katılımcı, belirli dönemlerde farklı etnik ve kabilesel gruplardan temsilcilerin devlet yapısına entegre edilmesinin yönetime geçici bir meşruiyet

sağladığını, fakat bu entegrasyonun kalıcılığının sınırlı olduğunu ifade etmektedir. K2'ye göre, yönetimdeki temel sorun ideolojik değil, daha çok kaynakların, özellikle servet ve petrol gelirlerinin, adaletli dağıtımında yaşanan aksaklıklardan kaynaklanmakta ve bu durum toplumsal uyumu zedelemiştir. K12 ise, Sudan'daki İslamcı hükümet döneminde yaşanan çatışmalar bağlamında, bu dönemde izlenen kimlik politikalarının uygulanma sürecine ilişkin olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

“Bu çatışmanın birçok nedeni veya birçok tezahürü var ama özünde bu bir güç ve servet çatışmasıdır. Bariz itici güçler ve tezahürler arasında dışlayıcı duygular ve uygulamalar ile Sudan'daki yüksek düzeydeki kültürel çeşitliliği, diğer grupların çıkarları pahasına Sudanlı grupların iddialarını ve çıkarlarını temsil eden dar bir anlatıya indirgeme girişimleri yer alıyor.” (K12)

K12'nin ifadesi, İslamcı rejimin kimlik politikalarının temel sorununun, güç ve servet dağılımında adaletsizlik olduğunu ve bu dengesizliğin etnik temelli dışlayıcılıkla birleşerek çatışmaları körüklediğini vurgulamaktadır. Dr. Haydar İbrahim, Sudan ulusal projesindeki temel sorunun, kimlik meselesinin bir öncelik olarak ele alınmasında yattığını ifade etmektedir. Ona göre, kimlik sorunu, yalnızca ele alınış biçimiyle değil, aynı zamanda bu sorunun gündeme getirildiği tarihsel koşullarla da doğrudan ilişkilidir (Ali, 1992). K11 ise şu ifadeleri söylemiştir:

“Elbette bu İslamcı dönemde bir kimlik inşa edilmediğini düşünüyorum. Tam tersine kimliği zayıflattı. Çünkü İslamcılar döneminde insanlara sen şu bölgedensin, o da şu bölgeden. Hatta belge alırken ve zorunlu askerliği yaparken bile şu şekilde bir soru soruluyordu: Hangi bölgedensiniz? Hangi kabiledensin? Bu konu, uyruklar ve resmi evrakların alınması konularını da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Kimliklerin devlete katkıda bulunmasına, kendini ifade etmesine izin verilmiyordu. Çünkü devlet esasında baskıcıydı elbette. Ulusal kimliğin parçalanmasına vurgu yapılıyordu.” (K11)

K11'in ifadesi, İslamcı yönetim döneminde kimlik politikalarının kapsayıcı bir ulusal kimlik inşası yerine, kimliklerin parçalanmasına yol açtığını göstermektedir. Devletin bölgesel ve kabilesel ayrımları resmi işlemlere kadar taşınması, vatandaşlık deneyimini dışlayıcı hâle getirmiştir. Sudan'da son dönemlerde resmi kurumlardaki kimlik kartı ve benzeri başvurularda yer alan “kabile” sorusu kaldırılmıştır (K13, derinlemesine görüşme, 2024).

Musa'nın (2019) analizine göre, 1989 öncesinde Sudan'daki kabile çatışmaları genellikle doğal kaynaklara erişim (otlak, su ve toprak) gibi ekonomik ve ekolojik nedenlere dayanırken, İnkâz rejimi sonrasında bu çatışmalara ırksal önyargılar, siyasi tahakküm ve silahlı isyanlar gibi etnik ve siyasi dinamikler de eklenmiştir. Bu durum, kabile çatışmalarının sadece ekonomik değil, aynı zamanda etnik ve ideolojik kutuplaşmalarla da derinleştiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca çatışmalar sadece Afrikalı-Arap ayrımıyla sınırlı kalmayıp, farklı etnik gruplar arasında da yaşandığından, tek boyutlu etnik açıklamaların yetersiz kaldığı vurgulanmaktadır (Musa, 2019).

Katılımcıların ifadeleri, İslamcı siyasetin kimlik politikalarında ciddi uygulama sorunlarıyla karşılaştığı noktasında oy birliği bulunmaktadır. Kimi katılımcılar, İslamcıların başlangıçta kapsayıcı sloganlarla farklı etnik grupları entegre etmeye çalıştığını, ancak bu çabanın pratikte başarısızlıkla sonuçlandığını vurgulamıştır. Diğer ifadeler ise, İslamcı yönetimin özellikle Arap kimliğini merkezî hâle getirerek, diğer kimlikleri bastırdığını, dışlayıcı uygulamalara başvurduğunu göstermektedir.

3.5.2. Etnik Kimliklerin Ötekileştirilmesi ve Kültürel Hegemonya

Antonio Gramsci'nin hegemonya kuramı, egemen sınıfın kültürel üstünlüğünü devletin yapısal araçlarıyla değil, rızaya dayalı kültürel üstünlük kurarak sürdürdüğünü savunur (Gramsci, 1971), Sudan örneğinde İslamcı yönetim, belirli etnik kimlikleri merkezileştirerek diğerlerini görünmez kılmıştır. Edward Said'in ötekileştirme (othering) yaklaşımı, egemen kimliğin kendini tanımlamak için farklı kimlikleri dışlayıcı biçimde inşa ettiğini ve bu durumun ötekilerin hem temsil hem de haklardan mahrum bırakılmasına neden olduğunu ortaya koyar (Said, 1978). Frantz Fanon'un sömürge sonrası kimlik teorisi ise, bu tür dışlayıcı pratiklerin sadece siyasi değil, aynı zamanda psikolojik ve toplumsal bir sorun ürettiğini ve kolektif bellekte travmatik bir iz bıraktığını savunur (Fanon, 2004).

Bu tema kapsamında, İslamcı yönetim döneminde Sudan'daki etnik kimliklerin ötekileştirilmesi ile kültürel hegemonya mekanizmalarının nasıl işlediği ve buna bağlı olarak asimilasyon ile dışlayıcı pratiklerinin nasıl şekillendiği, katılımcı ifadeleri temelinde analiz edilmektedir. Bu çerçevede, K1 konuyla ilgili şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

“İslamcı iktidarı takip eden etnik unsurlar üzerinde olumlu bir etkisi oldu. Etnik kimliklerin haksızlığa ve ötekileştirilmeye maruz kaldığını hissettirdi ve olumsuz sonuçlar doğurdu. Çünkü diğer etnik kimliklerin devlet işlerine girme hakkı yoktu, gelişme hakkı yoktu.” (K1)

Katılımcı 1’in ifadesi, İslamcı yönetimin etnik kimlikler üzerinde olumsuz bir etki yarattığını, bu kimliklerin devlet işlerine katılım ve gelişim haklarından mahrum bırakıldığını ortaya koymaktadır. K6 ise şunu eklemiştir:

“Aynı etnik kökene sahip olup anadilini konuşmaktan utanan, anadilini konuşmayı gerıcılık olarak gören insanlar var. Bu, yerel kültürlere ve dillere karşı İslamcı siyaset döneminde gerçekleşmiştir. Evrimleşip anadilini bıraktığını iddia edenler var, anadilini konuşmak, geri kalmışlığın göstergesi. Bu, onun örf ve adetlerinden ziyade Arap kültürünü benimsediğinin bir göstergesidir.” (K6)

K6, bazı bireylerin anadillerini konuşmaktan kaçınarak bunu olumsuz bir davranış olarak görmelerinin, kültürel bir baskının sonucu olduğunu ifade etmektedir. Katılımcıya göre, İslamcı siyaset döneminde Arap kültürünün ön plana çıkarılması, yerel kimliklerin geri planda kalmasına neden olmuştur. Bu durum, kültürel hegemonyanın etkisiyle bireylerin kendi kimliklerinden uzaklaşmasına yol açmıştır. Bu bağlamda K14 ise şu ifadeleri kullanmıştır:

“İslamcılar dönemi, kimlik devletinin zirvesini temsil ediyordu. Bu sefer kimlik devleti olarak duyuyorum, sosyolojide böyle bir terim yok ama kimlik devletinin dört ayağı olduğu özel bir uydurma. Kurtuluş Devleti'nde bu tam olarak temsil ediliyordu ve bu nedenle Kurtuluş Devleti başkalarının kimliklerine karşı çok sertti.” (K4)

Katılımcı 14’ün ifadesi, İslamcıların "kimlik devleti" anlayışı kurarak belirli kimlikleri merkezileştirip diğerlerini bastırdığını ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, etnik ve kültürel çeşitliliğe karşı sert bir tutuma yol açmıştır. Böylece, İslamcı siyasetin uygulamaları çerçevesinde devletin kimlik politikası, kültürel hegemonya ve ötekileştirme süreçleri belirgin bir şekilde görünür hâle gelmiştir. K5 ise şunu eklemiştir:

“Sudan’da kültürel bir yer değiştirme yaşandı ve bunun üzerinde çok çalıştılar. Çok büyük bir kültürel değişim yaşandı. Kişi uzak bir etnik gruptan gelebilir, ancak bir şekilde onu ülkedeki baskın kültüre dalmış olarak bulursunuz. Eğitim ve kültürel sektöre hâkim olan aynı kültürel bölgeden geldiği için grubunu rencide edemez. Altyapı hakkında söyledikleri gibi, entelektüel ve kültürel taraftan bahsetmek istiyorum, çünkü sömürge sonrası bir devletten bahsediyor. 56’dan bu yana Sudan

devleti belirli bir kimlik inşa etmeye odaklanmayı bırakmadı ve bu çaba meyvesini verdi. Meyvesini verdiğini söyleyebiliriz. İslamcılar şu anda gerçekten ön planda görmüyor olabilirsiniz, ancak kültürel etkileri, yokluklarında bile mevcuttur. Kültürel etkileri, açıkça fark ettiğimiz gibi, savaş döneminde de devam edebilir. Entelektüel vizyonları, başlangıçta bu kadar güçlü bir etkiye ulaşacaklarını düşünmediğimiz alanlara kadar uzandı, bu yüzden gerçekten etkilediler.” (K5)

K5’in ifadesi, Sudan’da uzun vadeli ve sistematik bir kültürel dönüşüm sürecinin yaşandığını vurgulamaktadır. Bu süreçte İslamcılar, baskın kültürü eğitim ve kültürel alanlar üzerinden yayarak, farklı etnik kimliklerin yer değiştirmesine ve silikleşmesine neden olduğu belirtilmiştir. İfade, İslamcı etkilerin fiziksel varlıkları sona erse bile kültürel düzeyde kalıcı bir hegemonya kurduklarına işaret etmektedir. Bozbaş’ın vurguladığı gibi, Sudan’da merkezi hükümetin belli bir etnik kimliği önceleyen ideolojik kimlik projeleri, kültürel alan üzerinden yürütülen hegemonik bir yeniden yapılandırma ile, diğer etnik grupların kültürel temsiliyetini sistematik biçimde sınırlandırmıştır (Bozbaş, 2025).

“Sudan’da etnik siyasette yaşanan değişim maalesef olumsuz bir değişimdir. Bugün, şu anki savaşta bile, sadece belli bir etnik kökene sahip oldukları için öldürülebilecek insanları görüyorsunuz. Bu olay tesadüfen gerçekleşmedi. Bu olgu, özellikle İslamcı dönemde yaşanan tarihi çatışmadan doğmuştur, yani belli bir projeye hizmet etmek için belli kabileleri, belli etnik grupları destekleyerek, belli kabileleri dışlayarak parçalanmış bir toplum yaratmışsınızdır. Bu politika, sürekli birbirleriyle savaş halinde olan ve her zaman diğerini reddeden bir toplum yarattığı için hoşgörüsüz ve parçalanmış bir toplum üretti. İslamcı iktidarın politikası nedeniyle, siyaset adını verdikleri ırk meselesini, halk arasında bir ayrışma haline getirip, galip gelmeye çalıştılar. Dolayısıyla bu, sorunun kaçınılmaz bir sonucudur. İslamcıların politikasının olumsuz bir rol oynadığı dönemde, olumsuz bir şekilde gelişmiştir.” (K3)

K3’ün ifadesi, İslamcı dönemde yürütülen etnik temelli siyaset nedeniyle Sudan toplumunun parçalanmaya uğradığını göstermektedir. Katılımcı, belirli etnik grupların desteklenip diğerlerinin dışlanması, günümüzde etnik temelli şiddet ve hoşgörüsüzlüğü doğurduğunu belirtmiştir. Bu analiz, İslamcı kimlik siyasetinin uzun vadeli sosyal sonuçlar ürettiğine dikkat çekmektedir.

Katılımcıların ifadeleri, İslamcı dönemde Sudan’da bazı etnik kimliklerin yeterince temsil edilmediğini ve Arap kültürünün belirgin biçimde ön plana çıktığını ortaya

koymaktadır. Katılımcılar, farklı etnik grupların siyasal, kültürel ve sosyal alanlarda sınırlı bir temsile sahip olduğunu ve anadil ile yerel kültürlerin geri planda bırakıldığını belirtmişlerdir. Ayrıca birçok katılımcı, bu dönemde kültürel çeşitliliğin sınırlı biçimde değerlendirildiğini ve bunun zamanla kimlikler arası uyumu zorlaştırdığını vurgulamıştır. Bu bulgular, söz konusu politikaların kültürel çeşitlilik ve toplumsal bütünleşme açısından tartışılması gereken sonuçlar doğurduğunu göstermektedir.

3.5.3. Sudan'daki Çatışma Nedenleri

Sudan meselesi, genellikle merkez-çevre, Araplar-Afrikalılar, vatandaş-yerleşimci gibi ikili karşıtlıklar üzerinden ele alınmaktadır. Bu tür ikilikler, Sudan toplumunun sosyal ve kültürel yapısının çok daha çeşitli ve karmaşık unsurlarını gölgede bırakmaktadır. Modern Sudan tarihindeki siyasal yönetim tarzı, modernleşme girişimlerinin başarısızlığı, etnik ayrımcılık ve sınıfsal çıkarlar gibi etmenler, bu çeşitliliği daha da derinleştirmiştir. Ayrıca, Sudan bağlamında "kültürel savaş" olarak adlandırılabilen bir olgu, kültürün iç savaşların ortaya çıkışındaki belirleyici rolüne işaret etmektedir. Bu bağlamda, iç savaşın dinamiklerini anlamak, tarihsel sosyal yapılar üzerinde derinlemesine bir farkındalık geliştirmeyi gerektirir. Bu yapılar arasında kabileler, sufi tarikatlar, entelektüeller, mezunlar, profesyoneller, işçiler ve vatandaş-yerleşimci diyalektiği gibi unsurlar yer almaktadır (Ali, 1992).

Bilindiği üzere, Sudan'da uzun yıllar boyunca devam eden çatışmalar mevcuttur. Literatürde ve bu çalışmanın ikinci bölümünde de ayrıntılı biçimde ele alındığı üzere, ülkedeki silahlı çatışmalar 1955 yılında başlayan ve "Anyanya I" olarak bilinen isyan hareketiyle görünürlük kazanmıştır. Bu durum, Sudan'daki çatışmaların belli bir döneme özgü olmayıp, bağımsızlık öncesinden itibaren süreklilik arz ettiğini göstermektedir. Söz konusu çatışmalar, farklı hükümet dönemlerinde çeşitli biçimlerde devam etmiş, özellikle Ömer el-Beşir liderliğindeki İslamcı yönetim döneminde çatışma dinamikleri daha da belirginleşmiştir. Bu temada, söz konusu döneme odaklanılarak, katılımcıların ifadeleri doğrultusunda Sudan'daki çatışma nedenleri analiz edilmektedir. Bu çerçevede, K13 şu ifadeleri dile getirmiştir:

“Sudan'daki çatışmanın nedenlerinden biri etnik veya ırksal farklılıkların iyi yönetilemediğidir. Maalesef bu etnik kimlikler arasında bir kaynaşma veya entegrasyon zayıf olduğunu düşünüyorum. Elbette, bahsettiğim gibi, kalkınmada marjinalleşme gibi politik nedenler var ve bu çatışmanın önemli bir nedeni,

halklarının haklarını talep etmek için silah taşımaya neden olan Sudan'daki çatışmanın nedenleri arasındadır.” (K13)

K13, Sudan'daki etnik çeşitliliğin entegrasyona dönüşemediğini, kalkınmada marjinalleşme, yetersiz yönetişimin çatışmaların başlıca nedenleri arasında olduğunu ifade etmektedir. K17, Sudanlı bir akademisyen olarak ülkedeki etnisite ve kimlik üzerine çeşitli çalışmalarıyla öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, kendisi şu ifadeyi dile getirmiştir:

“İlk şey kültürel, ırksal ve etnik çeşitliliktir, etnik bir çatışmamız var. Sudan'da ırk, biz Sudanlılar hepimiz Afrikalıyız. Etnik ve kültürel çeşitlilik hiçbir zaman çatışma ve anlaşmazlık sebebi olmamıştır. Çünkü pek çok farklı ülke var ama sorunları yok, örneğin Kanada ve Hindistan sorunları olmayan farklı ülkeler. Bunun birçok örneği var. Aynı zamanda, aynı etnik kökene ve aynı ırka sahip ülkelerde, mesela Somali'de, %100 Müslümanlar, aynı etnik gruptan olanlar, aynı dili konuşanlar var. Ama 1990'dan beri devletleri çatışmada. Dolayısıyla etnik ve kültürel çeşitlilik bir çatışma sebebi değildir. Çatışma, siyasal sistemin bu çeşitliliği yönetememesiyle ortaya çıkar. Sudan'da yaşanan çatışmaların başlıca nedenlerinden biri dengeli kalkınmanın sağlanamamasıdır.” (K17)

K17'nin ifadesi, Sudan'daki çatışmaların temelinde etnik ve kültürel çeşitliliğin değil, bu çeşitliliğin siyasal düzlemde yetersiz yönetilmesinin yattığını savunmaktadır. Katılımcı, farklı toplumsal yapıların barış içinde bir arada yaşayabildiği küresel örnekleri göstererek çeşitliliğin doğası gereği bir çatışma nedeni olmadığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Sudan'da çatışmaların nedeni olarak siyasal sistemin yetersizliği ve dengeli kalkınmanın sağlanamaması öne çıkarılmaktadır. K10 ise şu sözleri ifade etmiştir:

“Sudan'da etnik ve kültürel çatışmalar uzun zamandır devam ediyor. Bunların birdenbire ortaya çıkmadığını görüyorum. Mesela bütün bunların sebebi hükümetlerdi, politikalar, sömürgecilikti. Sudan'ın geri kalanından iktidarı ele geçirmiş ve din, kültür gibi araçlarla iktidarı istismar etmeye başlamıştır. Bazı kültürler benimsenerek devletin ulusal kimliği haline gelmiştir ve bu durum Sudan'daki etnik çatışmaların önemli ve mantıksal bir nedenidir. Bugün yaşananlar geçmişteki politikaların sonucudur.” (K10)

K10'un ifadesine göre Sudan'daki etnik ve kültürel çatışmaların kökeni, sömürgecilik politikaları ve iktidarın belirli kültürel kimlikler lehine araçsallaştırılması gibi tarihsel süreçlerle şekillenmiştir. Katılımcı, bazı kültürlerin devletin resmi kimliği haline getirilmesinin, diğer kimliklerin dışlanmasına yol açarak çatışma ortamını derinleştirdiğini vurgulamaktadır. K11 de benzer biçimde, çatışmaların halklar arası

doğal farklılıklardan değil, hükümetlerin başarısız politikalarından ve modern devletin yapısından kaynaklandığını vurgulamaktadır.

Sudan'daki iç çatışmaların temel nedenlerinden biri, kabilevi, etnik sorun, ancak bu değişkenlerin çatışmalar üzerindeki etkisi konusunda akademik tartışmalar sürmektedir. Ulusal hükümetlerin karşılaştığı temel sorun, etnik çeşitliliği kapsayıcı biçimde tanımak ve kültürel kimliklerin karşılıklı meşruiyetini sağlayacak bir toplumsal barış zemini oluşturmaktır. Bu bağlamda, askeri darbeler, siyasi istikrarsızlık, ekonomik dengesizlik ve kaynakların eşitsiz dağılımı, Sudan'ın süregelen krizlerini derinleştiren yapısal faktörlerdir (Voll, 1990, s. 576). K3 ise bu bağlamda şunu söylemiştir:

“Sudan'da özellikle 1989'dan yaklaşık 2019'a kadar olan dönem, en büyük parçalanma ve toplumsal doku bozulmasının yaşandığı dönem oldu. Ülke genelinde etnik ve ırksal savaşların ve çatışmaların en çok yaşandığı dönem. Bunun sebebi, bu dönemde hâkim olan merkeziyetçi yönetim yapısından kaynaklanmaktadır. Örneğin, Batı Sudan'da hükümet, kabileleri diğer kabilelerdeki silahlı gruplara karşı silahlandırıyor. Bazı etnik gruplara yönelik saldırı olduğu yönünde iddialar ve suçlamalar var.” (K3)

K3, Sudan'daki 1989-2019 arasındaki dönemi, ülkenin en büyük parçalanma ve toplumsal doku bozulmasının yaşandığı bir dönem olarak tanımlamaktadır. Katılımcı, bu dönemde etnik ve ırksal savaşların artmasının, merkeziyetçi yönetimin etkisiyle bağlantılı olduğunu belirtmektedir. Özellikle Batı Sudan'da hükümetin kabileler arası çatışmayı körükleyerek, bazı etnik grupları diğerlerine karşı silahlandırması, çatışmaların şiddetlenmesine neden olmuştur. K8 ise şunu eklemiştir:

“İslamcı rejimi etnik çeşitlilik ile ulusal kimlik arasındaki dengeyi yönetmeyi başaramadı. Aksine, bunu çatışmaları ve anlaşmazlıkları daha fazla körüklemek için kullandı, böylece devlet dağıldı ve güneyde, Darfur'da ve diğer bölgelerde sürekli bir savaş durumuna girdi. Sudan'daki savaşların nedeninin dengesiz kalkınma olduğunu söylüyorum. Bu çatışmaların temel nedeninin, kültürel, dini ve etnik çeşitliliğe saygı duyan birleşik bir toplum inşa edemememiz olan kesin bir toplumsal sorun olduğuna inanıyorum. Ayrıca Sudan'da birbiri ardına iktidara gelen elitlerin, Sudan'ın nasıl yönetildiği yerine, ülkeyi kimin yöneteceği konusuna odaklanmaları ve güç mücadelesi de yaşanıyor.” (K8)

K8, İslamcı yönetimin etnik çeşitlilik ile ulusal kimlik arasında denge kurmakta zorlandığını ve bu durumun, toplumsal uyum yerine gerilimi besleyen bir zemine dönüştüğünü öne sürmektedir. Ayrıca katılımcı, sorunun politik olmaktan ziyade yönetim

elitlerinin odak noktasının ülkeyi nasıl yönetecekleri değil, kimin yöneteceği olduğuna dikkat çekmektedir. Ömer Beşir dönemi, Sudan’da etnik kimliklerin bir arada var olma mücadelesinin derinleştiği bir dönem olarak öne çıkmıştır. Bu süreçte, kalkınma düzeyindeki eşitsizlikler ve iktidar ile servetin paylaşımındaki dengesizlikler, ülkenin kuzey bölgelerine yönelik güçlü bir karşıtlık duygusunun yayılmasına neden olmuştur (İsmail, 2015).

Sudan'daki krizin çözümü için birçok farklı yaklaşım önerilmiştir. Bunlar arasında, etnik gruplar arasındaki diyalog ve uzlaşma, siyasi reformlar, ekonomik kalkınma ve uluslararası işbirliği yer almaktadır. Etnik gruplar arasındaki diyalog ve uzlaşma, ülkenin toplumsal ve siyasi yapısını güçlendirebilir ve etnik çatışmaların azaltılmasına yardımcı olabilir. Siyasi reformlar, ülkenin demokratikleşmesine ve siyasi istikrarın sağlanmasına yardımcı olabilir. Ekonomik kalkınma, ülkenin ekonomik zorluklarını aşmasına ve yoksulluğun azaltılmasına yardımcı olabilir. Uluslararası işbirliği, Sudan'ın krizle mücadelesine destek olabilir ve ülkenin uluslararası toplumla entegrasyonunu artırabilir. Ancak, Sudan'daki krizin çözümü için tek bir çözüm yolu yoktur ve farklı yaklaşımların bir arada kullanılması gerekebilir (Voll, 1990, s. 577-578)

Khalil İbrahim'in "*Kara Kitap*"¹¹ adlı eserine göre, Sudan'da güç ve servet dağılımındaki dengesizlikler marjinalleşme sorununu derinleştirmiştir. Bu kitap, akademisyenler ve İslamcılar arasında tartışmalara yol açmıştır. Sudan'ı bir İslam ülkesi olarak değerlendiren eser, Batı Sudan'ın (Darfur ve Kordofan) diğer bölgelerden daha fazla marjinalleştirildiğini ve dışlandığını vurgulamaktadır. Kitap, üst düzey pozisyonlardaki eşitsizliklerin yanı sıra, başsavcılar ve yönetici memurların sayısındaki orantısız dağılımı

¹¹ Kitap, iki bölüm hâlinde yayımlanmıştır: birinci bölüm Mayıs 1999'da, ikinci bölüm ise Ağustos 2002'de yayımlanmıştır. Yazarının kimliği açıklanmadan basılan bu eser, daha sonra Adalet ve Eşitlik Hareketi (JEM) ile güçlü bağlara sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Adalet ve Eşitlik Hareketi, Darfur'da daha sonra şiddetlenen çatışmalarda aktif rol alan bir isyancı grup olarak bilinmektedir. Nihayetinde, kitabın “Kara Kitap” başlığıyla Adalet ve Eşitlik Hareketi lideri Khalil İbrahim tarafından kaleme alındığı kamuoyunca ve medya organlarınca teyit edilmiştir.

“Kara Kitap”, yayımlandığı dönemde toplumsal düzeyde geniş bir ilgiyle karşılanmıştır. Özellikle Hartum'da Cuma namazı sonrası camilerden çıkan gençlere A4 boyutunda kağıtlara basılmış birçok kopyanın dağıtılması, Sudan gibi katı sansür mekanizmalarının uygulandığı bir ülkede sıra dışı bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Bu durum, eserin yayılımını devrimci bir eylem olarak nitelendiren yorumlara neden olmuştur.

Kitapta, yayınevi bilgisi ya da telif hakkı beyanı yer almamış, yazarları ise kendilerini yalnızca “Gerçek ve Adalet Arayışçıları” olarak tanımlamıştır. Bu durum, eserin etrafında belli bir gizem oluşturmuş ve dikkatleri üzerine çekmiştir. Üç gün içerisinde toplam 1600 kopya dağıtılmıştır: 800 kopya Hartum'da, 500 kopya Sudan'ın diğer bölgelerinde (güney bölgeleri hariç) ve 300 kopya ise yurt dışında dağıtılmıştır. Ayrıca, bazı kopyaların Cumhurbaşkanı Ömer El Beşir ve üst düzey hükümet yetkililerinin masalarına, Cuma namazına gittikleri esnada bırakıldığı bildirilmiştir.

da ayrıntılarıyla incelemektedir. Ayrıca, İslamcı hükümetin iktidarı döneminde Sudan'da servet dağılımında dengesizlikler olduğu açıkça ortaya konulmuştur (İbrahim, 1999). Bu konu bağlamında yukarıda bahsedildiği üzere Yazar Mohamed'in kitabında, merkez ve çevre arasındaki yapısal dengesizliklere, özellikle iktidar ve servetin dağılımındaki eşitsizliklere ve çevre halklarının tarihsel mağduriyetlerine dair kapsamlı bir değerlendirme sunmuştur (Mohamed, 2010). K7 ise şu ifadeleri söylemiştir:

“Sudan'daki çatışmanın kökeninde kaynaklar ve güç yatıyor olsa da, on yıllar geçtikçe etnik bir karaktere büründü. Sudan'daki krizin temel nedenlerinden biri, Sudanlı partiler ve elitlerin sorunudur ve bu parçalanma ve çatışmanın temel nedeni olmuştur.” (K7)

K7'ye göre, Sudan'daki çatışmanın başlangıcında kaynak ve güç mücadelesi yer almakta, ancak bu süreç zamanla etnik bir boyut kazanmıştır. Katılımcı, Sudanlı elitlerin ve partilerin dar kimlik anlayışlarının kriz ortamını beslediğini vurgulamaktadır.

Özetle katılımcıların ifadeleri Sudan'daki çatışmaların çok boyutlu nedenleri olduğunu ortaya koymaktadır. Çoğu katılımcı, çatışmaların temelinde etnik ve kültürel çeşitliliğin değil, bu çeşitliliği yönetecek kapsayıcı politikaların eksikliği, merkeziyetçi yönetim anlayışı, dengesiz kalkınma ve kaynaklara erişimde yaşanan eşitsizliklerin etkili olduğunu vurgulamaktadır. Bazı katılımcılar çatışmaların tarihsel arka planına ve siyasal elitlerin dar kimlik yaklaşımlarına dikkat çekerken, diğerleri bu durumu daha çok sosyo-politik düzeyde bir yönetim sorunu olarak değerlendirmiştir. Genel olarak, farklılıkların kendisinden ziyade, bu farklılıkların etkin biçimde yönetilememesi ve zaman zaman siyasi amaçlarla kullanılması çatışma dinamiklerini besleyen temel unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

3.5.4. İslamcı İktidarın Çabaları

İslamcı siyaset ve uygulamaları döneminde Sudan'da ulusal kimlik inşasına yönelik çeşitli girişimler ve çabalar olmuştur. Bu tema kapsamında, İslamcı yönetim döneminde ulusal kimlik ve etnik kimliklere yönelik bu çabalar, katılımcı ifadeleri doğrultusunda analiz edilmektedir. Bu bağlamda K14 şu ifadelerde bulunmuştur:

“İslamcıların, özellikle başlangıç dönemlerinde, din aracılığıyla Sudanlı grupları siyasal İslam hareketi içinde birleştirmeye ve büyülemeye çalışmaları olumlu bir yöndü. Kurtuluş kitleleri harekete geçirebildi ve bu olumlu bir şey olabilir. Medyası vardı ve büyük Sudanlı grupları idare edebilecek yeteneğe sahipti. Ekonomik refah dönemi yaşandı” (K14)

K14'ün ifadesine göre, İslamcı iktidarın ilk dönemlerinde, din aracılığıyla Sudanlı grupları siyasal İslam hareketinde birleştirmeye yönelik çabaları olumlu bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Bu strateji, toplumsal birliği teşvik etme amacını taşımasına rağmen, sürdürülebilir bir birliktelik sağlama konusunda zorluklarla karşılaşmıştır. K14'ün ifadesi, İslamcı hükümetin kitleleri harekete geçirme ve ekonomik refahı artırma yönündeki başarısını vurgulamaktadır. Bu çerçevede diğer katılımcılar şu ifadeleri eklemiştir:

“İslamcı iktidar etnik kimliklerin sorunlarını çözmeye çalıştı, ancak bu yeterli olmadı ve politikaları etnik çatışmaya dönüştü, barış anlaşması imzaladı, ancak bir sonuç elde edemedi.” (K16)

“Ben de onlara katılıyorum, çok çalıştılar ve dediğim gibi sosyal olarak bazı deneyler yaptılar. Bu arada, var olan toplumsal farklılıkların oluşturduğu engelleri ortadan kaldıranlar İslamcılardır.” (K13)

“İslamcı hükümetin Arapça dilinin geliştirilmesi konusundaki politikasına katılıyorum. İslamcı hükümetlerden önce Arapça diline ilgi yoktu, fakat İslamcı hükümetler döneminde Arapça diline ilgi ve gelişme vardı.” (K10)

“Elbette, birçok konuda onlarla aynı fikirde değilim. Bir konuda iyi oldukları o da eğitim. Yani, bir dizi bölgede üniversiteler açtılar. Eğitim düzeyinde, hükümet sistemi düzeyinde insanlara haklar verdiklerini düşünüyorum.” (K11)

“Etnik grupların harika bir temsili olduğunu düşünüyorum. İslamcı dönemde büyük temsiliyet. Etnik gruplar açısından çok iyi temsil edilmişti. Merkezi otorite vardı, devlet otoritesi vardı ve etnik grupların iktidara katılımı çok genişti.” (K9)

Katılımcıların değerlendirmeleri, İslamcı iktidarın etnik kimliklere yönelik çeşitli çözüm arayışları geliştirdiğini ancak bu çabaların çoğunlukla yetersiz, geçici ve yüzeysel kaldığını ortaya koymaktadır. K16, barış anlaşmalarının sahada kalıcı etki yaratmadığını vurgularken; K13, eğitim yatırımlarını, muhalif talepleri bastırmaya yönelik araçsallaştırılmış çözümler olarak eleştirmekte, ancak yine de bu çabaları bir çözüm iradesi olarak görmektedir. K10 ve K11, İslamcı yönetimin özellikle dil ve eğitim politikaları aracılığıyla toplumsal entegrasyonu hedeflediğini ve bazı olumlu etkiler yarattığını belirtmektedir. K9 ise etnik grupların temsiliyetinin arttığını ve merkezi otoritenin kapsayıcı bir yaklaşım benimsediğini savunarak daha olumlu bir tablo sunmaktadır. Tüm bu ifadeler, İslamcı iktidarın kimlik siyasetinde çelişkili uygulamalar

benimsediğini ve çabalarının uzun vadeli, bütüncül politikalarla desteklenmediği ölçüde sınırlı kaldığını göstermektedir.

Katılımcılar, İslamcı iktidarın çabalarını genellikle iki ana yönde değerlendirmiştir. Bir kısmı, İslamcıların etnik grupların temsili konusunda başarılı olduklarını, merkezi otoritenin sağlamış olduğu iktidar katılımı ve eğitim alanındaki yatırımları olumlu bir şekilde vurgulamaktadır. Ancak diğer katılımcılar, İslamcı politikaların uzun vadede etnik kimliklerin sorunlarını çözmekte yetersiz kaldığını, barış süreçlerinin ve entegrasyonun etkisiz olduğunu, hatta bazı durumlarda toplumsal çatışmaları daha da derinleştirdiğini ifade etmektedir. Ayrıca, dil politikaları ve kültürel etkileşimde bazı olumlu adımlar atıldığını belirten görüşler de bulunmaktadır.

3.5.5. Ömer Beşir Sonrası Süreçte Etnik Kimlikler

2019–2022 yılları arasındaki geçiş dönemi hükümeti sürecinde, Sudan'da etnik kimliklerin ulusal politikaların şekillenmesinde belirgin bir rol oynadığı ve anayasal düzeyde kültürel çeşitliliğin kısmen dahil edilmesine yönelik önemli adımlar atıldığı gözlemlenmiştir. Bu süreçte, Geçici Anayasal Bildirge, Juba Barış Anlaşması ve İlkeler Bildirgesi gibi belgelerle demokratik dönüşüm ve çeşitliliğin yönetimi amaçlanmış, kadın hakları ve sosyal adalet alanında da ilerlemeler kaydedilmiştir. Ancak Sudan Halk Kurtuluş Hareketi-Kuzey (SPLM-N) ile yapılan müzakerelerin başarısızlığı ve 2021'deki askeri darbe bu kazanımları kesintiye uğratmıştır. International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA) Enstitüsü'nün (2023) bulguları, geçiş hükümetinin ayrımcılıkla mücadele ve hukuki reform konularında ilerleme kaydetmesine rağmen, çeşitliliği dışlayan bazı yasaları kalıcı olarak ortadan kaldıramadığını vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, kalıcı barış ve demokratikleşme için kadın hakları, azınlık katılımı ve seçim yasalarının reformu hayati önemdedir (Saeed, 2023). Bu temada, Ömer Beşir sonrası dönemde Sudan'daki etnik kimliklerin durumu, katılımcı ifadeleri bağlamında analiz edilmektedir. Özellikle Beşir sonrası siyasi uygulamalar çerçevesinde etnik kimliklerin nasıl yönetildiği incelenmekte ve bu süreçte ortaya çıkan değişimler değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, K3 şu ifadeleri dile getirmiştir:

“Geçiş hükümetinden sonra, dengeli bir söylem de oluştu. Söylemde bir denge var ve eski geçiş başbakanı Kauda bölgesine gittiğini hatırlıyorum.” (K3)

K3'ün ifadesine göre, Ömer Beşir sonrası dönemde geçiş hükümetiyle birlikte söylemlerde daha dengeli ve kapsayıcı bir yaklaşım gözlenmiştir. Bu durum, etnik ayrışmaların yoğun olduğu bölgelerle doğrudan temas kurulması gibi adımlarla da desteklenmiştir.

Sudan'da ulusal kimlik inşası süreci, etnik kimliklerin dinamikleri ve çeşitli sosyal grupların katılımıyla şekillenmiş, bu da hem birliği hem de ayrışmayı beraberinde getirmiştir. 2018-2019 yıllarında gerçekleşen devrim, farklı etnik grupların ve toplulukların ortak bir hedef doğrultusunda birleşerek, ulusal kimlik anlayışını dönüştürmüştür. Ancak bu süreç, etnik gruplar arasındaki tarihsel çatışmalar ve farklılıklar, ulusal birliğin inşa edilmesinde zorluklar yaratmıştır. Devrim sürecinde kadınlar ve gençler gibi marjinal grupların aktif katılımları, sadece etnik kimliklerin değil, aynı zamanda sosyal adalet ve eşitlik taleplerinin de öne çıkmasına yol açmıştır. Bunun yanı sıra, genç kuşakların ulusal kimlikleri üzerindeki yeniden düşünme eğilimleri, yeni kimlik arayışları ve çeşitlilik anlayışlarının gelişmesine zemin hazırlamaktadır. Bu noktada, kolektif bir kimliğin oluşturulması, etnik temelli ayrımcılığın aşılması ve demokratik katılımın sağlanması açısından kritik bir öneme sahiptir. Ancak, mevcut etnik bölünmeler, siyasi istikrarsızlık ve ekonomik zorluklar, Sudan'ın ulusal kimlik inşası çabalarının karşılaştığı önemli engeller olarak belirlemektedir (Alexander, 2019). Bu bağlamda K14 ise şu ifadeyi söylemiştir:

“Şu anda savaşlar yaşıyor ve devletin kaynakları israf ediliyor, bu yüzden Sudan'da kimlikler çok çeşitli ve büyük oldukları için savaşlar için daha fazla benzininiz var demektir. Bu yüzden çeşitlilik bir lütuf olmaktan çıkıp bir yük haline geldi. Savaşlar başladığında, bu savaşlar için yakıtınız olur çünkü farklı Arap kimlikleri vardır, yani etnik kimlikler, çeşitliliği yönetemememiz nedeniyle bir kriz içindedir.” (K14)

K14'ün ifadesine göre, Ömer Beşir sonrası süreçte Sudan'daki etnik kimlikler, iyi yönetilemeyen çeşitlilik nedeniyle çatışmaların tetikleyici unsurlarına dönüşmüştür. Katılımcı, kültürel çeşitliliğin potansiyel bir zenginlik kaynağı olması gerekirken, mevcut siyasi ve sosyal krizler içinde bir çatışma dinamiğine dönüştüğünü vurgulamaktadır. K4 ise şu sözleri kullanmıştır:

“Kurtuluş Hükümeti Sudan'da çeşitliliği yönetmek için en kötü dönemdi. Bunun kanıtı, Cancavid milislerinin Darfur'daki Arap etnik kökenli olmayan vatandaşlara çatışması.

K4'ün ifadesine göre, İslamcı yönetim dönemi, Sudan'daki etnik çeşitliliği yönetme konusunda yetersizlikler göstermiş ve bu durum iç çatışmaların ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Katılımcı, etnik gruplar arasında gerilimlere yol açan politikaların zamanla çatışma dinamiklerini beslediğini ifade etmektedir. Bu değerlendirme, Ömer el-Beşir sonrası dönemde etnik kimliklerin kriz süreçlerinde daha belirgin bir şekilde görünür hâle geldiğini ortaya koymaktadır.

[illegible]

Kaynak: Yazar tarafından Maxqda programında oluşturulmuşdur.

Katılımcı ifadelerindeki ana temaların yoğunluğunu ve tekrar oranlarını görselleştirmek amacıyla MAXQDA programı kullanılarak bir kod bulutu oluşturulmuştur. Şekil 5'te yer alan bu görselde, yazı puntosu büyüdükçe ilgili kavramın katılımcılar arasında daha sık vurgulandığı, puntosu küçük olan ifadelerin ise daha az tekrarlandığı anlaşılmaktadır. Bu dağılım, katılımcıların Sudan'daki ulusal kimlik inşasını değerlendirirken en çok hangi temalara vurgu yaptıklarını gösterilmektedir.

SONUÇ

Bu tez, Sudan’da İslamcı siyaset döneminde ulusal kimliğin inşa sürecinde etnik kimliklerin dışlayıcı pratiklerle nasıl yeniden şekillendirildiğini ortaya koymuştur. Özellikle Arap-İslam kimliğinin merkezileştirilmesi, çok katmanlı Sudan toplumunun siyasal sistem dışında bırakılmasına yol açmıştır. Bu bağlamda, araştırmanın bulguları konstrüktivist ve enstrümantalist etnisite kuramlarını destekler niteliktedir. Çalışma, Sudan özelinde etnik kimliğin yalnızca kültürel bir ifade değil, aynı zamanda siyasal temsiliyetin ve çatışmanın da belirleyici bir ögesi olduğunu göstermektedir. Ancak bu sonuçlar Hartum merkezli akademisyenlerle sınırlı bir örneklem üzerinden elde edildiği için, kırsal bölgelerin dinamikleri gelecekteki araştırmalara bırakılmıştır. Sudan’da daha kapsayıcı bir ulusal kimlik inşası için, anayasal düzlemde çeşitliliğin tanınması, etnik dillerin eğitimde yer bulması ve merkezîyetçi politikaların yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bu tez, Sudan’daki kimlik tartışmalarını sadece tarihsel ve siyasal bağlamda değil, sosyolojik düzeyde de analiz ederek literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmayı amaçlamıştır.

Bağımsızlık sonrası Sudan tarihinde ulusal kimlik inşa süreci, Arap-İslam kimliği üzerine kurgulanmıştır. Bu yaklaşım da ülkenin sahip olduğu etnik, kültürel ve dini çeşitliliğin belli ölçülerde göz ardı edilerek tekçi bir ideolojik zemin üzerinde şekillenmesi sonucunu doğurmuştur. Bağımsızlık sonrası dönemlerden itibaren gerek askeri gerek sivil yönetimler tarafından yürütülen Araplaştırma ve İslamlaştırma politikalarının, Sudan’daki Afrika kökenli etnik grupların kimliklerinin kamusal alanda yeterince tanınmamasına ve bu grupların, çoğunlukta olmalarına rağmen yönetsel temsil ve karar alma mekanizmalarında sınırlı bir rol üstlenmelerine yol açtığı görülmektedir. Bu da ulusal birlik söylemini zayıflatan etnik çatışmaları körüklemiştir. Özellikle 1989 sonrası İslamcı yönetim dönemi, bu dışlayıcı kimlik siyasetini kurumsallaştırarak derinleştirmiştir.

Bu çalışma, Sudan’da İslamcı siyaset döneminde yürütülen ulusal kimlik inşa sürecini, etnik kimlikler bağlamında ele alarak, kimlik politikalarının tarihsel, sosyopolitik ve kültürel etkilerini analiz etmeyi amaçlamıştır. Araştırma sürecinde yapılan görüşmeler ve elde edilen nitel verilerin analizi sonucunda, Sudan’daki ulusal kimlik inşa sürecinin büyük ölçüde Arap-İslam kimliği ekseninde kurulan bir kimlik anlayışı etrafında şekillendiği görülmüştür. Bu durum, toplumsal çeşitliliğin yeterince dikkate

alınmamasına ve bazı kimliklerin siyasal temsilde geri planda kalmasına neden olmuştur. Sudan'ın zengin etnik, dini ve kültürel yapısının bütüncül biçimde yansıtılmasında çeşitli güçlükler yaşandığı görülmektedir. Bu bağlamda, siyasal iktidarın zamanla belirli topluluklar etrafında yoğunlaşması, katılım süreçlerinde temsil adaletinin sınırlı kalmasına yol açmıştır.

Araştırma bulguları, İslamcı siyasetin yalnızca iktidarda bulunan Ulusal Kongre Partisi (NCP) veya Ömer el-Beşir rejimi ile sınırlı kalmadığını, aynı zamanda muhalefet içinde de İslamcı referansların yaygın biçimde benimsendiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, İslamcı siyasal yaklaşımın farklı parti ve aktörlerce paylaşılan ortak bir zemin oluşturmaktadır. Görüşmeler, bu yapıların her ne kadar İslami söylemlerle şekillenmiş olsa da, çoğu zaman toplumsal katılım ve temsil mekanizmalarında beklenen kapsayıcılığı sağlayamadığını ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, yalnızca siyasal temsilde değil, kamusal kaynaklara erişim, vatandaşlık hakları ve kültürel ifade alanlarında da çeşitli eşitsizliklerin yaşandığı yönünde bulgular elde edilmiştir.

Sudan'daki etnik kimlikler ve kabile aidiyetleri, yalnızca toplumsal kimlikler olarak değil, aynı zamanda siyasal katılımın ve kaynak dağılımının temel belirleyicileri olarak işlev görmektedir. Özellikle birçok katılımcının vurguladığı gibi, kabile kimlikleri çoğu zaman İslamcı referansları aşan bir belirleyicilik düzeyine ulaşmakta, tarikat yapıları ve geleneksel liderlik biçimleri ise bu kimliklerin meşruiyetini güçlendirmektedir. Sudan'daki yüzlerce kabile ve bu kabilelerin ilişkili olduğu sufi tarikatlar hem toplumsal aidiyetin hem de siyasal meşruiyetin üretildiği geleneksel yapılar olarak varlıklarını sürdürmektedir. Bu kabilevi yapıların güçlenmesinde kolonyal dönemin mirası da etkin olmuştur. Sömürgeci İngiltere'nin uyguladığı "böl-yönet" politikaları, Sudan'daki etnik ve kabilesel farklılıkların siyasal bir araç olarak kullanılmasına zemin hazırlamış; bu yapı, bağımsızlık sonrasında da etkisini devam ettirmiştir.

Çalışmada elde edilen bulgular, Sudan'daki kimlik krizinin, devleti yöneten elitlerin izlediği tercihli ve sınırlayıcı politikalardan kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Vatandaşlık kavramının etnik ve kabilesel aidiyetler temelinde tanımlandığı bir sistemin, uzun vadede toplumsal bütünleşme yerine bölünmelere zemin hazırladığı görülmektedir. Bu süreçte, etnik temsiliyetin çoğu zaman sembolik düzeyde kaldığı ve karar alma mekanizmalarına yeterince yansıtılamadığı anlaşılmaktadır. Siyasal sistemin kapsayıcı bir temsili sağlayamaması, kimlik temelli eşitsizliklerin derinleşmesine ve devletin

toplumsal meşruiyetinin zayıflamasına yol açmıştır. Bu nedenle Sudan’da iyi yönetişimin sağlanabilmesi için, eşit vatandaşlık ilkesini esas alan ve toplumsal çeşitliliği kapsayıcı biçimde tanıyan bir siyasal modelin benimsenmesi büyük önem taşımaktadır.

Sudan’daki mevcut durum, başarısız barış anlaşmaları, geçici geçiş hükümetleri ve otoriter rejimlerin bıraktığı mirasla birlikte değerlendirildiğinde, devletin temel kurumlarının işlevini yitirdiği, kamusal otoritenin parçalandığı ve meşruiyetin kabile, milis ve dini yapılar arasında dağıldığı bir tablo ortaya koymaktadır. Sudan, bu anlamda hem kırılğan hem de yeniden inşa edilmesi gereken bir devlet olarak değerlendirilmektedir. Toplumsal barışın ve kalıcı istikrarın sağlanabilmesi için, Sudan devleti sadece siyasal değil, toplumsal düzeyde de yeniden inşa edilmelidir. Bu inşa süreci, kapsayıcı vatandaşlık, adil kaynak dağılımı ve çeşitliliğe saygıyı esas alan bir yönetim anlayışıyla yürütülmelidir.

Sudan’daki kimlik krizinin yalnızca yapısal eşitsizliklerle değil, aynı zamanda tarihsel bir süreklilik taşıyan ideolojik tercihlerle de şekillendiği tespit edilmiştir. Kolonyal dönemde uygulanan "böl-yönet" politikaları, yerel kabile ve etnik yapıların güçlendirilmesi üzerinden toplumsal ayrışmayı kurumsallaştırmış; bu yapı, bağımsızlık sonrasında da dönüşerek, modern devlet aygıtının içine taşınmıştır. Kolonyal dönemde şekillenen kabilecilik, tarikat ağları ve etnik ayrıcalıklara dayalı yönetim pratiklerinin etkisi, İslamcı siyaset döneminde de devam etmiş, bu durum, modern ulus-devlet idealine uygun olmayan çok katmanlı bir kimlik anlayışının sürmesine zemin hazırlamıştır.

Katılımcıların çoğunluğu, etnik kimliklerin Sudan siyasetindeki rolünün yalnızca kültürel bir farklılıkla sınırlı kalmadığını, aksine siyasi temsiliyet, kaynaklara erişim ve hak talepleri gibi çok boyutlu alanlarda belirleyici olduğunu belirtmiştir. Özellikle Darfur, Güney Sudan ve Nuba Dağları gibi bölgelerde yaşanan uzun süreli çatışmalar, etnik temelli dışlanmışlık hissinin ulusal kimlik inşası sürecine doğrudan yansıdığını ortaya koymuştur. Ulusal kimliğin etnik kimliklerle çatışan değil, onları kapsayan bir çatı kimlik olarak inşa edilememesi, toplumsal barışı zedelemiş ve etnik temelli ayrışmaları körüklemiştir. Çalışmada dikkat çeken bir diğer bulgu, etnik kimliklerin sabit ve değişmez yapılar olmadığı, aksine siyasal ve toplumsal bağlamda dönüşebilen dinamik yapılar olduğudur. Görüşmelerde birçok akademisyen, özellikle İslamcı siyaset döneminde uygulanan merkeziyetçi yönetim anlayışı, Arapçanın eğitim dili olarak zorunlu kılınması, yerel kültür ve dillerin müfredata dahil edilmemesi ile etnik kabileye

dayalı atamaların, uzun süre ikinci planda kalan etnik kimliklerin güçlenmesine ve bu kimlikler etrafında siyasi hareketlenmelerin ortaya çıkmasına zemin hazırladığını vurgulamıştır. Bu bağlamda, etnik kimliklerin marjinalleştirilmesi, onları siyasal bir direnç ve aidiyet aracı haline getirmiştir.

Elde edilen bulgulara göre, Sudan’da ulusal kimlik inşa süreci, merkeziyetçi, dışlayıcı ve homojenleştirici bir model üzerine kurulmuştur. Bu model, etnik kimliklerin toplumsal yapının temel bileşeni olduğu bir ülkede sürdürülebilir değildir. Kimliklerin siyasal alanda tanınması, sadece etnik grupların hak taleplerini karşılamakla kalmaz; aynı zamanda ulusal birlik ve toplumsal barışın da ön koşuludur. Devletin güvenlik politikalarında yapılan hatalar ve milis grupların dahi kontrolden çıkması, rejimin çokkültürlü yapıyı koruyamadığını ve ulusal kimliği inşa etme kapasitesinden yoksun olduğunu ortaya koymuştur. Bununla birlikte, katılımcıların bir kısmı kapsayıcı ulusal kimlik inşası için umut vadeden unsurların da mevcut olduğunu belirtmiştir. Toplumsal dayanışma, ortak tarihsel figürler, kolektif anılar ve çeşitliliğin bir zenginlik olarak görülmesi gibi dinamiklerin yapıcı bir ulusal kimlik inşasına katkı sunabileceği vurgulanmıştır. Adalet, eşitlik ve barışçıl güç devri ilkelerinin kurumsallaşması ise uzun vadeli toplumsal barış için temel koşullar arasında yer almaktadır. Bu çalışma, etnik kimliklerin Sudan’da ulusal kimliğin inşasında hem çatışma nedeni hem de barış ve birlik için bir fırsat olabileceğini göstermiş; merkeziyetçi politikaların yerine kapsayıcı yaklaşımların benimsenmesi gerektiğine dikkat çekmiştir.

Bu çalışma, Sudan’daki ulusal kimlik inşa sürecinde etnik kimliklerin rolünü anlamaya yönelik önemli bulgular sunmaktadır. Katılımcıların bir bölümü, ortak tarihsel figürler, kolektif hafıza, toplumsal dayanışma ve çokkültürlülüğün bir zenginlik olarak görülmesi gibi unsurların, kapsayıcı bir ulusal kimliğin inşasında temel kaynaklar olabileceğine işaret etmiştir. Ancak bu potansiyelin hayata geçebilmesi için siyasal liderlik düzeyinde zihniyet dönüşümüne ve kurumsal reformlara ihtiyaç vardır. Sudan’da yeni bir toplumsal sözleşme oluşturulmadıkça, ulusal kimliğin adil, kapsayıcı ve sürdürülebilir biçimde yeniden tanımlanması mümkün değildir. Bu bağlamda, ülkenin geleceği; kültürel, etnik ve dini çeşitliliği tanıyan ve tüm yurttaşlara eşit haklar veren bir siyasal düzenin kurulmasına bağlıdır. Böyle bir düzen, yalnızca etnik çatışmaları engellemekle kalmayacak; aynı zamanda demokratikleşme süreci ve toplumsal barışın da temelini oluşturacaktır. İslamcı siyaset döneminde benimsenen kimlik politikaları, Sudan’ın çok

etnili yapısını yansıtmayan bir kimlik anlayışını dayatmış; bu durum ise devlet-toplum ilişkilerinde çatışmalara ve krizlere zemin hazırlamıştır.

Son olarak, her Devlet'in bir kurucu mit ve ideoloji etrafında örgütlenme zorunluluğu olduğunun da unutulmaması gerekmektedir. Onlarca farklı etnik ve dilsel yapının bulunduğu Sudan örneği için de bu kurucu mit ve ideoloji, toplumun en geniş kesimlerini içine dahil etme potansiyeli olan İslam dini inancında mevcuttur. Ancak İslam'ın siyasal bir ideoloji hâline gelmiş biçimi olan İslamcılığın taşıdığı kimi sıkıntıların da altını çizmek gerekmektedir.

Çalışmanın temel önerisi, Sudan'da kalıcı barış ve toplumsal bütünlüğün sağlanabilmesi için etnik kimliklerin bastırılması yerine, çeşitlilik temelinde tanınması ve bir ulusal kimlik vizyonu çerçevesinde bütünleştirilmesidir. Bu yeni yaklaşım, etnik farklılıkları bir tehdit olarak değil; toplumsal zenginlik ve ortak aidiyetin yapı taşları olarak değerlendirmelidir. Bu sayede Sudan, çok etnili ve çok kültürlü yapısıyla uyumlu, kapsayıcı ve barışçıl bir ulus-devlet modeline ulaşabilir. Son olarak, gelecekte yapılacak araştırmalar; kabile kimliklerinin siyasal katılım ve yerel demokrasi üzerindeki etkilerini inceleyerek, kabile-siyaset ilişkisinin ulus-devlet inşasındaki işlevini ortaya koyabilir. Ayrıca, etnik kimliklerin modern devlet yapıları ve küreselleşme süreçleriyle nasıl etkileşime girdiği konusuna odaklanan çalışmalar da alana önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Abdelgadir, H. A. (2025, 03 19). Political and Tribal Conflict in Sudan (1989-2024): An Analytical Study of Social and Political Impacts on State-Society Interaction and the Formation of National Identity. *The International Journal Of Human Studies*, s. 31-59.
- Abushouk, A. I. (2006, 7 1). Globalization and Muslim Identity Challenges and Prospects. *Muslim World Journal*, s. 487-505.
- Acemoğlu, D., & Robinson, J. A. (2013). *Ulusların Düşüşü: Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Acer, H. (2023). Etno-Sembolist Teori Üzerine Bir İnceleme. *Düşünce Dünyasında Türkiz Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 11-36.
- Adam, Z. G. (2022). 19. Yüzyılda Sudan'da Osmanlı Hakimiyetinin Kültürel Etkileri (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Adar, K. G. (2001). Theocracy and State Reconstruction in the Civil War–Ravaged Sudan: In Pursuit of an Illusive National Consensus. U. o. Pretoria içinde, *Politics of Identity and Exclusion in Africa: From Violent Confrontation* (s. 57-66). Pretoria: University of Pretoria.
- Ahmed, A. M., & Asal, M. (2013). *Al-Muwāṭanah wal-Huwiya wal-Aqalliyāt wath-Thaqafāt al-Far'iyah fī al-Sūdān*. Kharoum: University of Khartoum.
- Ahmed, H. (2010). Çokdinli Toplumlarda Kültürel Kimlik ve Vatandaşlık Hakları: Sudan örneği (Çev. Talip Özdeş, Enes Engin). B. S. Yasin Aktay (Dü.), *Değişen Ortadoğu'da Kültür ve Siyaset* içinde (s. 487-506). Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü.
- Ahmed, S. M. (2016). *Tatawwur al-Idarah al-Ahliyyah fī al-Sudan: Dirasah Tahliliyyah fī al-Fatarah 1898 - 197 (Doktora Tezi)*. Omdurman: Omdurman Islamic University.
- Al-Afandi, A. W. (2022). *'an al-Muthaqqaf al-Islāmī wa-l-Amrād al-'Arabīyah: Ta'ammulāt fī al-Miḥnah al-Mu'aşirah*. Doha: The Forum for Arab and International Relations.
- Al-Amin, Y. M. (2008, 01 25). *Al-Mawruth al-Thaqafi al-Sudani - Tahaddiyat al-Wahdah al-Wataniyyah wa al-Intima' al-Iqlimi*. khaleifa: <https://www.kisa.link/dwxLh> adresinden alındı
- Al-Asbat, O. (2023, 05 01). *Al-Idarah al-Ahliyyah fī al-Sudan... Hal min dawr muntazar?* Independent Arabia: <https://www.kisa.link/ITmKy> adresinden alındı
- Albasheer, A. A. (2024, 10 4). *Al-Mustaqbal al-Hadari fī al-Sudan*. Medamek: <https://www.medameek.com/?p=157721> adresinden alındı

- Alcaid, J. C. (2024, 08 31). Cultural Identity, Diversity Management Policies and Conflicts in Sudan. *Japan Bilingual Publishing Co.*, s. 1-13.
- Aleageed, S. (2015). Jadaliyyat al-Hawiyya al-Ifriqaniyya wal-'Uruba Fi al-Sudan Min Manzur Tarikhi. *Al Neelain University*, 195-238.
- Alexander, A. (2019, 6 26). *Living on revolution time: understanding the dynamics of the uprisings in Sudan and Algeria*. International Socialism: <https://isj.org.uk/living-on-revolution-time/> adresinden alındı
- Ali, H. I. (1992). *Azmat Al'iislam Alsiyasa Aljabhat Al'iislatmiat Alqawmiat faa Alsudan Namudhajan "Sudan'da İslami Siyasetin Krizi: Ulusal İslam Cephesi Örneği"*. Khartoum: Sudanese Studies Centre.
- Aljazeera. (2014, 12 4). *İsmail el-Ezheri*. Aljazeera net: <https://aja.me/c4zu7> adresinden alındı
- Alkhair, M. (2022). Alhuwya Wa'iidarāt Altanawu Fi Alsudan: Tahadiyat Bina' Aldawla Watahqi Alsalām. *Development Services Partners Organization*, 1-25.
- al-Qaddal, M. S. (2018). *Tarih Alsudan Alhadith 1955-1820 "Sudan'ın modern tarihi 1820-1955"*. Khartoum: Dar Camieat Alkhartuom Liltibaeat Walnashri "Hartum Üniversitesi Basın ve Yayınevi".
- Alsharif, R. A. (2009). *Ishkaliyyat Bina' al-Ummah fi al-Sudan 1989-2004 (Yayımlanmamış Doktora tezi)*. Cairo: Cairo University Faculty of Science and Technology.
- Altahir, F. A.-R. (2015, 12 1). Al-Tatawwur al-Tarikhī wal-Siyasī lil-Sudan fi al-Fatarah min 1956-1989. *Es- saoura journal for human and social studies*, s. 65-80.
- Al-Talib, M. A. (2014). *Alshakhsia Alsudani : Dirasa Anthropoloji Nefsia*. Khartoum: Dar Azza Publishing & Bookstore.
- Althusser, L. (1971). *Ideology and Ideological State Apparatuses*. New York: Lenin and Philosophy and Other Essays, Monthly Review Press .
- Anderson, B. (1991). *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması (Çev. İskender Savaşır)*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Assmann, J. (2011). *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Avcı, M. (2009, 01 01). *Sudan*. TDV İslâm Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/sudan> adresinden alındı
- Ay, H., & Uçar, Ö. (2015, 12 1). Devletin Gelişim Süreci. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, s. 195-206.

- Badie, B., Berg-Schlosser, D., & Morlino, L. (2011). *International Encyclopedia of Political Science (Volume 1)*. New York: SAGE Publications.
- Bah, A. B. (2004). *Approaches to Nation Building in Post Colonial Nigeria*. Florida: Journal of Political & Military Sociology.
- Bashir, Y. (2023, 06 02). *Kabayel Alsudan.. Alzil Alldy Yetharak Mae Kul Sulta*. Noon Post: <https://www.noonpost.com/47088/> adresinden alındı
- Bauman, Z. (2000). *Liquid Modernity*. London: Polity Press.
- Bayart, J.-F. (1993). *The State in Africa: The Politics of the Belly*. Boston: Addison-Wesley Longman Ltd.
- Bayram, M. (2016, 10 1). Sudan'ın Etnopolitik Sorunlarını Besleyen Faktörlerin Tarihsel Bir Analiz. *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, s. 4.
- Bendjilali, M. A. (2016, 6 30). Building: StateThe Concept, The theory and Currently. *Dafatir El Mutawassit Review*, s. 239-265.
- Berger, P., & Luckmann, T. (1966). *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. New York : Anchor Books.
- Bhabha, H. K. (1994). *The Location of Culture*. London: Routledge.
- Bourdieu, P. (1977). *Reproduction in Education, Society and Culture*. London: Sage Publications.
- Bozbaş, G. (2025, 05 12). Sudan'da Etnik Marjinalleşme ve Çatışma Dinamikleri: Kuramsal Bir Çerçeve Sürdürülebilir Barış Arayışları. *İnsan ve Toplum Dergisi*, s. 1-31.
- Bozkurt, A., & Kamal Eldeen, M. (2022, 4 13). Sudan İslami Hareketi ve İktidara Geliş Tecrübesi. *Ortadoğu Etütleri*, s. 603-629.
- Brass, P. R. (1991). *Ethnicity and Nationalism Theory and Comparison*. New Delhi and California: SAGE Publications.
- Bridja, C., & Sikouk, K. (2021). The concept of identity: emergence and development in the modern history of Europe Socio-anthropological approach. *Algerian Scientific Journal Platform*, 127-138.
- Brubaker, R. (2004). *Ethnicity Without Groups*. Massachusetts: Harvard University Press.
- Brubaker, R. (2005). *The "Diaspora" Diaspora*. London: Ethnic and Racial Studies.
- Burke, P., & Stets, J. (2009). *Identity Theory*. New York: Oxford University Press.
- Castells, M. (2006). *Kimliğin Gücü / Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür (Çev. Ebru Kılıç)*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Chatterjee, P. (2004). *The Politics of the Governed: Reflections on Popular Politics in Most of the World*. New York: Columbia University Press.
- Clammer, P. (2012). *A History of the Beja Tribes of the Sudan (Arapçaya Çev. Oshik Adam Ali)*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cohen, A. (1974). *Urban Ethnicity*. London: Tavistock Publications.
- Collins, R. O. (2008). *A History of Modern Sudan*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Comaroff, J., & Comaroff, J. (2009). *Ethnicity, Inc.* Chicago: University of Chicago Press.
- Dafallah, S. (2017). *Nawbat Alniyl Asalahum Wadawruhum Fi Tarikh Alsuwdan Alqadim*. Khartoum: Dār al-Muşawwarāt lil-Nashr wa-al-Ṭibā‘ah wa-al-Tawzī.
- Deng, F. (1999). *Dīnāmīyat al-Hawīyah: Asās li-l-Takāmūl al-Waṭanī fī al-Sūdān*. Khartoum: Markaz al-Dirāsāt al-Sūdānīyah.
- Deng, F. M. (1995). *War of Visions: Conflict of Identities in the Sudan*. Washington: Brookings Institution Press.
- Diab, A. İ. (2006). *Sudanese National Characteristics; Civilization; Religion And Politics; Sudan; History*. Kahire: Arabian Printing and Publishing House.
- Dorais, L.-J. (2004). *The construction of identity*. Kanada: Laval University Press.
- Durkheim, E. (2023). *Toplumsal İşbölümü (Çev. Özer Ozankaya)*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- El-Bashir, A. E. (2021). *Mahmud Muhammed Taha Va Khadaya Altahmish Fi Sudan*. Khartoum: Barcode Publishing House.
- Elhagali, H. (2024). An Unstable Transitional Period: The Transformations of the Hybrid Coalition in Sudan. *Arab Center for Research & Policy Studies*, 7-32.
- Elsaid, A. M. (2018, 2 5). *The Effect of Identity on Knowledge Production*. 04 11, 2025 tarihinde Sudanese Online: <https://sudaneseonline.com/cgi-bin/esdb/2bb.cgi?seq=msg&board=12&msg=1517871417&rn=1> adresinden alındı
- Erdem, T. (2020). *Milliyetçilik*. Antalya: Otorite Kitap.
- Ergün, N. (2020). Kimlik Gelişimi: Anlatı Kimliği ve Kuşaklararası Anlatı Kimliği. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 455-475.
- Eriksen, T. H. (2010). *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*. London: Pluto Press.
- Fanon, F. (2004). *The Wretched of the Earth*. New York: Grove Press.

- Fattah, M. A. (2011, 08 11). *Al-Sudan .. Al-Jumhuriyyah al-Thaniyah wa Tahaddi al-Tanawwu'*. 05 11, 2025 tarihinde Aljazeera Net: <https://aja.me/hk7a5> adresinden alındı
- Fenton, S. (2001). *Etnisite, Irkçılık, Sınıf ve Kültür*. Ankara: Macmillan Press LTD.
- Flint, J. (2009). *Darfur: A Short History of a Long War*. Geneva: Institut de hautes études internationales et du développement .
- Fukuyama, F. (2004). *State-Building: Governance and World Order in the 21st Century*. New York: Cornell University Press.
- Gellner, E. (2008). *Uluslar ve Ulusçuluk (Çev: Büşra Ersanlı Behar)*. İstanbul: Hil Yayınları.
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the Prison Notebooks*. New York: International Publishers.
- Greenberg, J. H. (1963). *The Languages of Africa*. Bloomington: Indiana University.
- Haj-Hamad, M. A.-Q. (1996). *Alsudan Almaziq Altaarikhiu Wafaq Almustaqbil: Jadaliat Altarkib*. British- West Indies: International Studies & Research Bureau.
- Hakim, A. M. (1990). *Huwyat Alsudan Althaqafia: Manzur Tarikhi*. Khartoum: University of Khartoum Publishing House.
- Halbwachs, M. (1992). *On Collective Memory (Çev. Lewis A. Coser)*. Chicago: University of Chicago Press.
- Hall, S. (1996). Cultural Identity and Diaspora. P. Mongia içinde, *Contemporary Postcolonial Theory: A Reader* (s. 222-237). London: Routledge.
- Hashim, M. J. (2018). *Mufakarat Hawla Manhaj al-Tahlil al-Thaqafi: al-Thaqafah, al-Dawlah, al-Dimuqratiyyah, al-Istiqlaliyyah, al-Idiyulujiyya wa al-Afro-'umumiyyah*. Khartoum: Maktabat Aldar Albayda.
- Hāshim, M. J. (2019). *To Be or Not To Be: Sudan at Crossroads: A Pan-African Perspective*. Dar es Salaam: Mkuki na Nyota Publishers.
- Herbst, J. (2000). *States and Power in Africa: Comparative Lessons in Authority and Control*. New Jersey: Princeton University Press.
- Hobsbawm, E. (2006). *Geleneğin İcadı (Çev. Mehmet Murat Şahin)*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Hobsbawm, E. J. (1992). *Nations and Nationalism since 1780*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hollinger, D. A. (1995). *Postethnic America: Beyond Multiculturalism*. New York: Basic Books.

- Horowitz, D. L. (1985). *Ethnic Groups in Conflict*. California: University of California Press.
- Hussain, S. G. (2020). *Ali Abdallatif Rayid Almuqawama Al-Sudani - Hayatuh Wadawruh Fi Thawra 1924 1892-1948 - Dirasa Tarikhia Wathayiqia*. Amman: Dar Amjad for Publishing and Distribution.
- Hussein, A. (2013). *Alsudan Min Altaarikh Alqadim ilaa Rihlat Albaethat Almisria "Sudan: Eski Tarihten Mısır Keşif Heyetine Uzanan Yolculuk"*. Kahire: Hindawi Foundation.
- İbrahim, A. A. (2020, 05 14). *Al-Afro-'Arabiyyah .. Aw Tahaluf al-Haribin*. 05 11, 2025 tarihinde Sudanyat: <https://sudanyat.org/vb/showthread.php?t=62020> adresinden alındı
- Ibrahim, K. (1999). *The Black Book: Imbalance of Power and Wealth in the Sudan*. Khartoum: Justice and Equality Movement.
- İsmail, A. (2015). *Jadaliyyat al-Markaz wal-Hamish; Qira'ah jadidah fi dafatir al-Sira' fi al-Sudan*. Khartoum: Munazzamat Huquq al-Insan wal-Tanmiyah.
- Jammoul, H. (2004, 01 21). *Mustaqbal al-Mashru' al-Islami fi al-Sudan*. Aljazeera.net: <https://www.kisa.link/qpZAO> adresinden alındı
- Karamalla-Gaiballa, N., & Rubinkowska-Anioł, H. (2023, 12 15). Ethnic diversity and its impact on group identification in Darfur. *Studies in African Languages and Cultures*, s. 9-33.
- Kavak, G. (2024, 08 09). *Afrika'nın renkli etnik yapısı, çatışmalar, iklim değişiklikleri ve yanlış politikaların tehdidi altında*. 05 12, 2025 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/afrikanin-renkli-etnik-yapisi-catismalar-iklim-degisiklikleri-ve-yanlis-politikalarin-tehdidi-altinda/3299308> adresinden alındı
- Kegley, C., & Blanton, S. (2015). *Dünya Siyaseti Yönelim ve Dönüşüm*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.
- Khalid, M. (2000). *Janub al-Sudan Fi al-Makhilah al-'Arabiya: al-Surah al-Za'ifah wal-Qam' al-Tarikhī*. London: Dar turath lil nashri.
- Khidir, E. (2016). *Alkabala Valsiyasa Fi Alsudan*. İstanbul: Totil Publication & Media Production.
- Koçak, M. (1986). *Mehdi Hareketi'nden İslâm Devrimi'ne Sudan*. İstanbul: Esra Yayınları.
- Kuckartz, U. (2014). *Qualitative Text Analysis: A Guide to Methods, Practice & Using Software*. New York: SAGE Publications Ltd.
- Kymlicka, W. (1995). *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Oxford University Press.

- Levitt, P., & Schiller, N. (2004, 09 01). Conceptualizing simultaneity: A transnational social field perspective on society. *International migration review*, s. 1002-1039.
- Lijphart, A. (1977). *Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration*. Connecticut: Yale University Press.
- Mahoma, W. A. (2022, 06 1). Azmat Alhuia Waliandimaj Fi AlSudan "Qadiat Janub AlSuwdan Anmwdhjan 1956- 2005". *Journal Of Humanitarian Sciences And Applied Sciences*, s. 501-513.
- Malešević, S. (2019). *The Sociology of Ethnicity*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Mamdani, M. (1996). *Citizen and Subject: Contemporary Africa and the Legacy of Late Colonialism*. New Jersey: Princeton University Press.
- Mamdani, M. (2009). *Saviors and Survivors: Darfur, Politics, and the War on Terror*. New York: Pantheon Books.
- Mazrui, A. A. (1968). The multiple marginality of the Sudan. Y. F. Hasan içinde, *Sudan in Africa: studies presented* (s. 240-255). Khartoum: University of Khartoum.
- Meziani, F., & Hedfani, S. (2016, 07 01). Al-Hawiya, Tanami Al-walaat Al-taqlidiya Wa Inqisam Al-duwal: Al-Sudan Anmuajan. *Algerian Review of Security & Development*, s. 71-82.
- Mohamed, M. S. (2010). *Alsudan: Hurub Almawarid Walhuia "Sudan: Kaynaklar ve Kimlik Savaşları"*. Khartoum: Dar Azza Publishing & Bookstore.
- Mouad, E. B. (2023). Borders Crisis in Africa: An Inquiry into the Border Disputes inherited from European Colonialism. L. F. Studies içinde, *Azmat Altaaqat Alealamiat Walsiraeat Alkubraa "Küresel enerji krizi ve büyük çatışmalar"* (s. 47-76). Doha: Aljazeera Centre for Studies.
- Musa, A. (2019, 5 9). *Athar Algabala fi Alaistigrar Alsiiyasii fi Alsudan (Halt Darfur)*. 05 11, 2025 tarihinde Center for Arab Unity Studies: <https://www.kisa.link/dMYUQ> adresinden alındı
- Musa, A. M. (2015, 01 01). The Future of Democracy in Sudan under the Islamists' Regime. *Center for Arab Unity Studies*, s. 59-105.
- Naima, T. B. (2022, 07 30). Reading in the history of the Islamic Funj Kingdom . *Qirtas for Human and Historical Studies*, s. 72-84.
- Niblock, T. (1987). *Class and Power in Sudan: The Dynamics of Sudanese Politics 1898-1985*. New York : State University of New York Press.
- O'Fahey, R. S. (1996). Islam and Ethnicity in the Sudan. *Journal of Religion in Africa*, 258-267.

- Omar, A. H. (2024, 12 28). Ma Ruyat Altayaar Al'iislamii Lihali Al'azmat fi Alsudan? Sudan'daki krizin çözümüne yönelik İslami hareketin vizyonu nedir? (A. Taha, Röportaj Yapan) <https://youtu.be/UljnhM1c-0?si=pjzlyqGrcMhWickl> adresinden alındı
- Orakçı, S. (2020). *Sudan'da Etnik ve Dini Aidiyetlerin Yükselişi ve Ulusal Bütünleşme Sorunu (Doktora Tezi)*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Orakçı, S. (2021, 07 30). Sudan's National Unity: The Peace and Integration in The Transitional . *Africana İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, s. 51-58.
- Osman, G. (2018). *Alsudan.. Eunf Alnukhb: Gira'at fi Judhur Altakwin Waliamtiaz "Sudan... Elit Şiddeti: Oluşumun ve Ayrıcalığın Köklerine Dair Bir İnceleme"*. Khartoum: Hay' aī al-a' māl al-fikriyyā.
- Osman, K. (2011). *The Effendia and Concepts of Nationalism in Sudan*. Omdurman: Abdel - Karim Mirghani - Cultural Center.
- Osman, N. (2025, 02 18). kharitat Alharakat Almusalaha fi Darfur.. Min Gital Aldawla 'İlaa Daemiha | Sudan Podcast. (R. Siraj, Röportaj Yapan) 02 19, 2025 tarihinde <https://youtu.be/wpIcrYpCs5c?si=hbW8dVNe-RomVK-X> adresinden alındı
- Özcan, M. S. (2019). Westphalian Devletler Sistemi ve Modernleşmenin Geleneksel Dünyanın Büyük Güçleri Olan İmparatorluklara Etkisi. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 49-62.
- Özkırımlı, U. (2013). *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Prendergast, J. (2013, 8 1). *The Economics of Ethnic Cleansing in Darfur*. Enough Project: <https://enoughproject.org/reports/economics-ethnic-cleansing-darfur> adresinden alındı
- Qasim, A. A. (1996). *Sudanese Encyclopedia of Tribes and Genealogies*. Khartoum: Afrograph Printing and Packaging Company.
- Redress, & ACJPS, A. (2014). *Sudan's human rights crisis: High time to take article 2 of the Covenant seriously*. Genève: Submission to the UN Human Rights Committee ahead of its Examination of Sudan's Fourth Periodic Report under the International Covenant on Civil and Political Rights .
- Rodney, W. (1982). *How Europe Underdeveloped Africa*. London, England: Verso Books.
- Rousseau, J.-J. (1762). *Toplumsal sözleşme (Çev. Vedat Günyol)*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Rubino, M. (2024, 12 27). Thunayiyat Aleurubat Wal'iifriqiat fi Al'adab Alsudani: Tafkik Alqira'at Al'iithnia. *Arabica*, s. 740-771.

- Sabahelzain, M. M., & Hamamy, H. (2014, 05 03). The ethnic distribution of sickle cell disease in Sudan. *The Pan African medical journal*, s. 2-4.
- Saeed, S. A. (2023, 1 27). *Diversity Management in Sudan's Democratic Transitional Arrangement*. International Institute for Democracy and Electoral Assistance (International IDEA): <https://www.idea.int/publications/catalogue/diversity-management-sudans-democratic-transitional-arrangements?lang=en> adresinden alındı
- Said, E. W. (1978). *Orientalism*. Chicago: Pantheon Books.
- Sami, M. O. (2020). *İdarat Altanawue Althaqafii Waineikasatuh Ealaa Al'amn Almujtamaeii : Dirasat Halat Kanada (Yüksek Lisans Tezi)*. Guelma: Université 8 Mai 1945 Guelma.
- Şan, M. K., & Akyiğit, H. (2016, 10 01). Türkiye’de Ulusal Birlik Algısını Ölçmek: Sakarya Örneği. *Akademik İncelemeler Dergisi*, s. 143-168.
- Şengöz, M. (2022). Ulusal Kimlik ve Ulus Bilinci Üzerine Bir Değerlendirme. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 277-295.
- Shaheen, A. (2011). *Al-Şirā‘ al-Qabalī wa al-Siyāsī fī Mujtamacāt Hawḍ al-Nīl*. Kahire: General Egyptian Book Organization.
- Shaked, H., & Ronen, Y. (1988). "The Ethnic Factor in Sudanese Politics: South vs. North", *Ethnicity, Pluralism, and the State in the Middle East*, eds. Milton J. Esman, Itamar Rabinovich. New York: Cornell University Press.
- Sharkey, H. J. (2008). Arab Identity and Ideology in Sudan: The Politics of Language, Ethnicity, and Race. *African Affairs*, 21-43.
- Shils, E. (1957, 05 31). Primordial, Personal, Sacred and Civil Ties. *The British Journal of Sociology*, s. 130-145.
- Sidahmed, A. S. (1997). *Politics and Islam in Contemporary Sudan*. New York: Routledge.
- Smith, A. (1986). *The Ethnic Origins of Nations*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Smith, A. D. (1993). *National Identity*. Reno: University of Nevada Press.
- Smith, A. D. (1998). *Nationalism and Modernism: A Critical Survey of Recent Theories of Nations and Nationalism*. Oxfordshire: Routledge.
- Suleiman, M. A., & Al-Tinawi, M. A. (1988). *The Zaghawa: Past and Present*. Kuwait: Kuwait Publishing House.
- Tacoğlu, T. P., & Güler, A. (2019). *Etnik Sosyoloji*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Taleb, M. (2021). Tawazunat ad-Dawlah wa al-Qabīlah wa Taḥaddī Binā' ad-Dawlah al-Ḥadīthah fī as-Sūdān. *Algerian Scientific Journal Platform*, 364-378.
- Thiesse, A.-M. (2010). Ulusal Kimlikler, Ulusaşırı bir Paradigma. C. J. Alain Dieckhoff içinde, *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek Kuramlar ve Uygulamalar* (D. Çetinkasap, Çev., s. 151-178). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tirab, T. A. (2016). *Çokkültürlülük Ve Güvenlik Sudan Örneği*. Ankara: Son Çağ Yayınları.
- Torshin, M. (2025, 01 02). *Qira'at Fi Alfatrat Aliantiqalia Al-Sudania 2019 - 2021*. Arab Council Foundation: <https://www.kisa.link/EgysD> adresinden alındı
- Toubal, S. (2022, 01 15). The problem of ethnic conflicts in Africa and its impact on state-building. *Revue d'Anthropologie des religions*, s. 56-82.
- Toynbee, A. J. (1965). *Between Niger and Nile*. Oxford: Oxford University Press.
- Tully, D. (1988). *Culture and Context in Sudan: The Process of Market Incorporation in Dar Masalit*. New York: Albany: State University of New York Press.
- Tzampaz, S. (2022). *Hafıza Ve Müphemlik İlişkisi Üzerine Fenomenolojik Bir Çalışma: Türkiye Ve Yunanistan'da Türklük (Yüksek Lisans Tezi)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Voll, J. O. (1990). Sudan: State and Society in Crisis. *Middle East Journal*, 575-578.
- Waal, A. d. (2005). Who Are the Darfurians? Arab and African Identities, Violence and External Engagement. *African Affairs*, 181-205.
- Warburg, G. (2003). *Islam, Sectarianism and Politics in the Sudan Since the Mahdiyya*. London: Hurst Publishers.
- Wenner, M. (2022). Ethno-Regionalism. *Routledge India*, 156-161.
- Wol, D. M. (2022). *Politics of Ethnic Discrimination in Sudan: A Justification for the Secession of South Sudan*. Juba: Africa World Books Pty Limited.
- Ylönen, A. (2020, 11 11). Building the Nation in Southern Sudan: State Emblems, Symbols and National Identity. *Africa Review*, s. 151-171.
- Yousef, H. S. (2016). *Alzaghawa Tarikh Waturath*. Khartoum: Majmueat Jedian Liltiba Walnashr.
- Zengin, İ. (2013). *Geçmişten Günümüze Türkiye-Sudan İlişkileri (Yüksek Lisans Tezi)*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EK

Ek 1: Mülakat Soruları

Demografik Bilgiler

Yaş:

Cinsiyet:

Eğitim Durumu:

Doğduğun yer/Yaşadığın yer:

Çalışma Durumu:

Ulusal Kimlik Oluşumu

1. Sudanlı olmak sizin için neyi ifade eder? Bir Sudanlı olarak kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz? Neden kendinizi Sudanlı olarak tanımlama ihtiyacı hissediyorsunuz?
2. Aile büyüklerinizin size anlattıkları hikayelerden dinlediğiniz kadar bize Sudan'ın kökeninden bahseder misiniz?
3. Etrafınızda Sudanlı olduğunuzu hatırlatan en önemli unsurlar, olaylar nelerdir? (Savaş, travma, yapı, bayrak, marş gibi semboller vs.) Kimliğinizi oluşturan en temel değer, norm ve kültürel kodlar nelerdir?
4. Bir ülke olarak Sudan'ı nasıl tanımlarsınız? Sizce Sudan'ın ulusal kimliği nedir? Sudan kimliğin oluşmasında en önemli bileşen nedir?
5. Sudan'da ulusal kimliğin oluşum sürecini açıklar mısınız? Sudan'da ulusal kimlik inşası sürecindeki başarılar ve zorluklar nelerdir ve etnik kimliklerin bu sürece katkısı nedir?
6. Sudan'da size gündelik hayatta ulusal kimliğinizi hatırlatan temel unsurlar nelerdir? Sudan'da ulusal kimlik oluşturma çabaları ve etnik kimlikler arasındaki ilişkiyi nasıl değerlendiriyorsunuz?

Etnik Kimliklerin Ulusal Kimlik İnşası Sürecindeki Rolü:

1. Sudan yıllardan beri etnik-kültürel sebeplere dayanan bir çatışma içinde. Hatta çatışma artık Sudan'ın bir normal haline geldi. Peki sizce bu durumun temel nedenleri nedir? Sudan neden kültürel ve etnik farkları başarı ile yönetemiyor?
2. Sudan'da etnik kimliklerin ulusal kimlik inşası sürecinde oynadığı rol hakkında genel düşünceleriniz nelerdir?
3. İslamcı siyaset döneminde, etnik kimliklerin Sudan'daki ulusal kimlik oluşturma sürecine etkileri hakkında düşünceleriniz nelerdir? İslamcı siyasetin Sudan'daki etnik kimlikler üzerindeki etkisini nasıl tanımlarsınız?
4. İslamcı siyaset döneminde, Sudan'daki etnik kimliklerin nasıl bir değişim veya dönüşüm geçirdiğini düşünüyorsunuz?

İslamcı Siyasetin Etnik Kimlikler Üzerindeki Etkisi:

1. İslamcı siyasetin Sudan'daki etnik kimlikler üzerindeki etkisini nasıl tanımlarsınız? Sudan'da farklı etnik grupların siyasi temsil ve katılım düzeyini nasıl değerlendiriyorsunuz?
2. İslamcı siyasetin Sudan'da etnik kimliklerin dönüşümüne veya değişimine nasıl katkıda bulunduğunu düşünüyorsunuz? İslamcı hükümet dönemlerinin uygulamış olduğu kimlik siyasetinin hangi unsurlarına katılıyor ya da hangi boyutları ile onlardan ayrıştırıyorsunuz?
3. Sudan'daki siyasi süreçlerde etnik kimliklerin rolünü ve önemini nasıl değerlendiriyorsunuz? Sudan'da farklı etnik grupların siyasi temsil ve katılım düzeyini nasıl değerlendiriyorsunuz?
4. Etnik kimliklerin siyasi istikrar ve toplumsal bütünleşme üzerindeki etkisini nasıl değerlendiriyorsunuz? Sudan'daki etnik grupların, siyasi aktörlerin ve toplumun ulusal kimlik oluşturma sürecine katılımını ve etkileşimini nasıl değerlendiriyorsunuz?
5. Sudan'ın barış içinde yaşaması için sizce nasıl bir kimlik siyaseti ve devlet ideolojisi olması gerekiyor? Ekleme istediğiniz bir şey var mı?

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Hassan ABDALLAH MOHAMMED ALI	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	Fen-Edebiyat Fakültesi
Bölümü	Sosyoloji Bölümü
Makale ve Bildiriler	
1. Abdallah Mohammed Ali, H., (2024). <i>Günümüz Sudan Sinemasına Bakmak: 20 Yaşında Öleceksin Filminde Din, İnanç, Gelenek ve Ritüel</i>. İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Sempozyumu Bildiri Kitabı, (s. 315-328), ed. İsmail Söylemez. (Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları 178) ISBN 978-625-8293-54-8 2. Abdallah Mohammed Ali, H., & Namaz, Y. (2025). <i>Sudan Sinemasının Tarihsel Gelişimi ve Güncel Durumu Üzerine Bir İnceleme</i>. Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi, 7(1), 22-30.	